

İSTANBUL'DA TRANSİT, GEÇİCİ VE KALICI YAŞAMLAR: KAYITLI VE KAYIT DIŞI GÖÇMENLERİN FARKLI GELECEK PLANLARI VE SOSYALLEŞME DİNAMİKLERİ

Prof. Dr. Ramazan Aras
Dr. Öğr. Üyesi Arzu Ünal
Muhammed Yasir Bodur
Melahat Göktaş
Saleh İbrahim Hafez

Ensar Kül
Besra Betül Topkaya
Beyzagül Öztürk

İBN HALDUN
ÜNİVERSİTESİ

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
SOSYOLOJİ BÖLÜMÜ

İSTANBUL'DA TRANSİT,
GEÇİCİ VE KALICI YAŞAMLAR:
KAYITLI VE KAYIT DIŞI GÖÇMENLERİN
FARKLI GELECEK PLANLARI VE
SOSYALLEŞME DİNAMİKLERİ

SONUÇ RAPORU

İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

İstanbul'da Transit, Geçici ve Kalıcı Yaşamlar: Kayıtlı ve Kayıt Dışı Göçmenlerin Farklı Gelecek Planları ve Sosyalleşme Dinamikleri

Sonuç Raporu | 30 Haziran, 2025

Editör Ramazan Aras
ISBN 978-625-6055-69-7
1. Baskı İstanbul - 2025

İHU Yayınları 136

Genel Yayın Yönetmeni Savaş C. Tali
Yayın Yönetmeni Ayşenur Alper
Tasarım İHÜ Yayınları
Kapak Uygulama İHÜ Yayınları
Mizanpaj Uygulama Muhammed Muttaki Topcu
Baskı&Cilt METEKSAN
Sertifika No: 46519

Bu proje T.C. İstanbul Valiliği tarafından desteklenmiştir.

© Bu eserin tüm yayın hakları, İbn Haldun Üniversitesine aittir. Eleştirel makale ve dergilerde yapılacak kısa alıntılar dışında, bu kitabın tamamı veya bir kısmı, yayıncının izni olmadan yayınlanamaz.

İbn Haldun Üniversitesi Yayınları bir İbn Haldun Üniversitesi departmanıdır.

Yayınevi Sertifika No: 51227 | Ordu Cd. No:3, 34480 Başakşehir/İstanbul
yayınevi@ihu.edu.tr | press@ihu.edu.tr

İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ
İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
SOSYOLOJİ BÖLÜMÜ

İSTANBUL'DA TRANSİT,
GEÇİCİ VE KALICI YAŞAMLAR:
KAYITLI VE KAYIT DIŞI GÖÇMENLERİN
FARKLI GELECEK PLANLARI VE
SOSYALLEŞME DİNAMİKLERİ

SONUÇ RAPORU

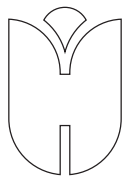
30 HAZİRAN, 2025

Yazarlar

Prof. Dr. Ramazan Aras
Dr. Öğr. Üyesi Arzu Ünal
Muhammed Yasir Bodur
Melahat Göktaş
Saleh İbrahim Hafez
Ensar Kül
Besra Betül Topkaya
Beyzagül Öztürk

İBN HALDUN
ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

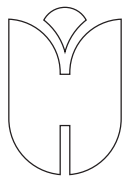

İÇİNDEKİLER

I. Yönetici Özeti	9
İstanbul'da Transit, Geçici ve Kalıcı Yaşamlar: Kayıtlı ve Kayıt Dışı Göçmenlerin Farklı Gelecek Planları ve Sosyalleşme Dinamikleri	9
Genel Giriş	9
Yöntem	9
İstanbul'daki Göçmenlerin Mevcut Yasal Durumları ve Göç İdaresi Deneyimleri	10
İstanbul'daki Göçmenlerin Barınma Durumu	10
İstanbul'daki Göçmenlerin Sağlık Hizmetlerine Erişimi	10
Göçmen Karşıtlığı, Dışlanma ve Önyargılar	10
Sosyalleşme Pratikleri, Mekanlar ve Komşuluk	11
Göçmen Sivil Toplum Örgütlenmeleri	11
Gelecek Planları	11
Sonuç ve Çözüm Önerileri	12
II. Araştırmanın Amacı	13
III. Yöntem ve Saha Araştırması	17
1. Saha, Yöntem ve Etik Meseleler	17
2. Sayılarla Saha Çalışması ve Örneklem	20
Fatih	25
Zeytinburnu	25
Esenyurt	25
IV. İstanbul'da Hayat: Karşılaşmalar, Zorluklar ve Kırılğanlıklar	27
1. İstanbul'da Göçmenlerin Yasal Durumları ve Göç İdaresi Deneyimleri	27
a. İstanbul'daki Göçmenlerin Güncel Yasal Durumu	27
b. Bürokratik Süreçler ve Düzensizleşen Göçmenler	28
1. Başvuru Evraklarının Düzenlenmesi	29
2. Noter Tasdikli Kira Sözleşmesi	29
3. Başvuru Sonrası Bekleme Süresi	30
4. Verilen İkamet Süresinin Kısılması ve Artan Başvuru Ücretleri	30
5. Başvuruların Reddedilme Nedeninin Söylenmemesi	31
6. Diğer Hukuki Meselelerden Kaynaklanan Sorunlar	31

c. Hayat Hikayelerinde Belirsizlik ve İstikrarsızlık Anlatıları	32
d. Kamu Personellerinin Tutumları	33
e. Geri Gönderme Merkezlerinde Yaşanan Mağduriyetler	34
f. Stratejik Öneriler	35
2. İstanbul'daki Göçmenlerin Barınma Durumu	36
a. Göçmenlerin Barınmasında Temel Faktörler	36
b. Konutlarda Karşılaşılan Temel Sorunlar	37
c. Konut Kiralama Dinamikleri	38
d. Göçmen Topluluklarda Ev Sahibi Olmak	39
e. Stratejik Öneriler	43
3. İstanbul'daki Göçmenlerin Sağlık Hizmetlerine Erişimi	43
a. Sağlık Kurumları ve Hizmete Erişim	44
b. Sağlık Turizmi	47
c. Sağlık Hizmetlerine Erişimde Kültürel Farklılıklar	48
1. Dil Bariyeri	48
2. Kültürel ve Dini Hassasiyetler	49
3. Sağlık Alanındaki Kapasite Sorunu ve Ayrımcılık	49
d. Stratejik Öneriler	50
4. Göçmenlerin Karşılaştığı Dışlanma ve Önyargılar	51
a. Göçmen Karşıtı Söylemin Etkisi	51
b. Görünmezlik ve Uyum Pratikleri	55
c. Ensar Ruhu: Misafirlik ve Müslümanlık	57
d. Türk Soy Kimliği	58
e. Stratejik Öneriler	58
5. Sosyalleşme Pratikleri, Mekanlar ve Komşuluk	59
a. Sosyalleşme Alanları	59
b. Etnik ve Dini Gruplaşma	62
c. Aile İlişkileri, Cenazeler ve Düğünler	64
d. Toplanma Mekanları: Dernekler, Kafeler, Restoranlar, İbadethaneler	66
e. Stratejik Öneriler	67
6. Göçmen Sivil Toplum Örgütlenmeleri	68
a. Sosyal Projeler ve Faaliyetler: Fonlar, Bağımsızlık ve Gönüllülük	69
b. Aidiyet: Çatışma ve Dayanışmanın Kesişim Noktası	72
c. Meslek Örgütlenmeleri	74
d. Stratejik Öneriler	76
7. Gelecek Planları	76
a. Kalanlar ve Gidenler	80
b. Stratejik Öneriler	84

V. Göçmen STK Temsilcileri ile Çalıştay Raporu	85
1. Birinci Oturum: Suriyeli Göçmenler	85
a. Geçici Koruma Statüsü ve Yönetim Zafiyetleri	85
b. Eğitim ve Entegrasyon Sorunları	86
c. Gitmek İsteyenler	86
d. Göçmenlerin Toplumdaki Algısı ve Devletin Tutumu	87
e. Göç İdaresi ve Politika Eksiklikleri	87
f. Geri Dönüş ve Ekonomik Etkiler	87
g. Kapalı İl ve Mahalle Uygulamaları	87
h. Çalışma ve Sosyal Haklar	88
i. Yeni Suriye Yönetimine Dair Düşünceler	88
2. İkinci Oturum: Afganistanlı Göçmenler	89
a. Afganistanlı Göçmenlerin Türkiye'deki Sosyal ve Ekonomik Durumu	89
b. Göç Yönetimi ve STK'ların Rolü	90
3. Üçüncü Oturum: Sahra Altı Afrikalı Göçmenler (Somalililer)	90
a. Dil Engeli ve Entegrasyon	91
b. Göç Yönetimi ve Toplumsal Kabul	91
4. Stratejik Öneriler	91
VI. Sonnotlar	93
VII. Kaynakça	101
Tezler	103
Raporlar	103
İnternet Kaynakları	103

I. YÖNETİCİ ÖZETİ

İstanbul'da Transit, Geçici ve Kalıcı Yaşamlar: Kayıtlı ve Kayıt Dışı Göçmenlerin Farklı Gelecek Planları ve Sosyalleşme Dinamikleri

*İbn Haldun Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
30 Haziran 2025*

Genel Giriş

Bu rapor, İstanbul'un Fatih, Zeytinburnu ve Esenyurt ilçelerinde ikamet etmekte olan Suriyeli, Afganistanlı ve Sahra-Altı Afrikalı göçmenlerin transit, geçici ve kalıcı yaşam pratiklerini incelemektedir. Çalışma, göçmenlerin sosyalleşme dinamikleri, barınma tercihleri, hukuki statüler, sağlık hizmetlerine erişimleri, karşılaştıkları zorluklar ve gelecek planları üzerine odaklanmıştır. Rapor, göçmenlerin şehirdeki toplumsal entegrasyonunu, sosyo-ekonomik ilişkilerini, kırılganlık ve mağduriyet alanlarını ve geleceğe dair farklı öngörülerini analiz ederek çözüm önerileri sunmayı amaçlamaktadır.

Yöntem

Bu çalışma, saha gözlemleri ve derinlemesine mülakatlar yoluyla, İstanbul'un Fatih, Zeytinburnu ve Esenyurt gibi üç farklı ilçesinde göçmenlerin sosyal, ekonomik ve kültürel dinamiklerini incelemeyi amaçlamıştır. Bu çalışmada, nitel bir yaklaşım benimsenmiş, katılımcılarla yüz yüze görüşmeler ve odak grup toplantıları yapılmış; ve göçmenlerin yaşam deneyimlerini derinlemesine anlamak için "amaçsal örnekleme" ve "teorik örnekleme" teknikleri kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında, belirlenen ilçelerde ikamet etmekte olan farklı etnik ve demografik gruplardan toplam 174 göçmen ile görüşülmüştür. Bu görüşmelere ek olarak, bu üç göçmen grubunun kurmuş olduğu sivil toplum örgütleri, ilgili kamu kurumları ve diğer yerel aktörlerle yapılan görüşmeler, saha verilerinin daha genelleme bir çerçevede değerlendirilmesine olanak tanımıştır.

Görüşmelere dair veriler, katılımcıların göç hikayeleri, günlük yaşam deneyimleri, sosyalleşme pratikleri ve geleceğe dair planlarını kapsamış; bu bilgiler etnik ve kültürel dinamikler üzerine odaklanan

anlatı analizleriyle desteklenmiştir. Sahadan elde edilen nitel veriler, mevcut akademik yayınlarla karşılaştırılıp çözüm önerileri geliştirilmiştir. Saha verileri ışığında ön plana çıkan ana temalar önem sırasına göre aşağıdaki gibi sıralanabilir.

İstanbul'daki Göçmenlerin Mevcut Yasal Durumları ve Göç İdaresi Deneyimleri

İstanbul'da yaşayan göçmenlerin yasal statüleri, hukuki tanımların ötesinde, günlük hayat pratiklerini doğrudan etkileyen bir belirsizlik ve kırılganlık alanı haline gelmiştir. Suriyelilerin büyük bölümü "Geçici Koruma" statüsü ile ikamet etmekte, geri dönüş sürecinde bu statünün nasıl değişeceği ile ilgili kaygı taşımaktadırlar. Afganistanlı ve Sahra Altı Afrikalı göçmenlerin önemli kısmı ise Türkiye'ye vize ile giriş yapmakta, ancak vize süresi sonrası "Kısa Dönem İkamet İzni" başvurularını yapmayarak hızla kayıt dışı statüye düşmektedirler. Özellikle son yıllarda başvuruların olumsuz sonuçlanması ve artan başvuru maliyetleri genç göçmenlerin kayıt dışı kalmalarına sebebiyet verebilmektedir. Kurumlarda yaşanan iletişim engeli ve temel ihtiyaçların karşılanmaması ise bu kırılganlığın kurumsal boyutunu gözler önüne sermektedir.

İstanbul'daki Göçmenlerin Barınma Durumu

İstanbul'daki göçmenlerin barınma deneyimleri, ekonomik kriz, statü belirsizliği ve sosyal dışlanma ile iç içe geçmiş karmaşık bir sorundur. Göçmenlerin mekânsal tercihlerinde; etnik ve mezhepsel yakınlık, akraba-ağ ilişkileri, iş olanaklarına ve kamu hizmetlerine erişim, konut fiyatları ve güvenlik gibi faktörler belirleyici olmaktadır. Ucuz konut bulma arayışı; kolektif kiralama, kayıt dışı barınma ve geçici çözümlere yönelmektedir. Transit ve geçici göçmenler, daha çok paylaşım esaslı, düşük maliyetli çözümlere yönelirken, kalıcı göçmenler bireysel ve uzun vadeli konutlara ulaşmayı hedeflemektedir. Barınma problemleri şehirde göçmenlerin yer değiştirmesine neden olmaktadır. Özellikle kadınlar ve yalnız ebeveynler, ev bulma sürecinde istismara açık hale gelirken, ev sahibi olma imkanları ise yalnızca az sayıda göçmen için geçerli kalmaktadır. Barınma

yalnızca fiziksel değil; sosyal, duygusal ve hukuki bir mesele olarak göçmenlerin kentle kurduğu bağın en somut ve çetin alanı olarak öne çıkmaktadır.

İstanbul'daki Göçmenlerin Sağlık Hizmetlerine Erişimi

İstanbul'daki göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimi; yasal statü, dil engeli, ayrımcılık ve kapasite yetersizlikleri gibi çok katmanlı engellerle kuşatılmış durumdadır. Göçmen Sağlık Merkezleri (GSM), Suriyeli mültecilere yönelik birinci basamak hizmet sunmak üzere yapılandırılmış olsa da, Arapça dışındaki diller için hizmet sağlamada yaşanan güçlük nedeniyle Afganistanlı ve Sahra Altı Afrikalı göçmenleri kapsayamamaktadır. Ayrıca, kimiksiz ya da şehir dışından gelen göçmenler, çoğu zaman sağlık hizmetlerine erişememektedir. Hastaneler, göçmenlerin çalışanlar tarafından farklı muamele ile karşılaştığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu zorluklar kimi zaman göçmenleri kayıt dışı alternatiflere yönlendirmektedir. Ancak özel hastaneler de yüksek maliyetleri nedeniyle herkes için erişilebilir değildir. Sağlık alanındaki bu eşitsizlikler, sadece bireysel sağlık hakkını değil, toplum sağlığını da tehdit eden yapısal sorunlara işaret eder. Göçmenlerin sağlık hizmetlerinde karşılaştıkları bu zorluklar, kimi zaman ölümcül sonuçlara dahi yol açmaktadır. Sağlık politikalarının; dil desteği, statü bağımsız erişim, ayrımcılık denetimi ve kültürel hassasiyetleri içeren daha bütüncül bir çerçeveye güçlendirilmesine işaret etmektedir.

Göçmen Karşıtlığı, Dışlanma ve Önyargılar

Medya ve sosyal medyada yayılan dezenformasyon, siyasal söylemler ve nefret dili, toplumda göçmenlere karşı güvensizlik ve düşmanlık yaratmakta; bu durum göçmenlerin fiziksel saldırı, sözlü taciz ve dışlanmaya maruz kalmalarına yol açmaktadır. Özellikle Suriyeliler başta olmak üzere tüm göçmen grupları, Kayseri'de yaşanan olaylar sonrası tedirginlik içinde yaşamlarını sürdürmekte; evlerinden çıkmayı, Türkçe konuşmayı ve etnik kimliklerini gizlemeyi birer korunma taktiği olarak benimsemektedir. Göçmenler, "görünmez" olarak dikkat çekmemeye çalışmakta, kamuya açık alanlarda daha az zaman

geçirmekte ve kamusal hayattan bilinçli olarak çekilmektedir. Bu süreçte kontrolü ve güvenliği sağlamayı amaçlayan “tahdit kodları” göçmenlerin sessizliğini derinleştirmektedir. Ayrımcılığın sadece yerli halkla değil, göçmen gruplar arasında da karşılıklı önyargılara yol açtığı gözlemlenmektedir; örneğin Afganistanlı göçmenler, Suriyelilere karşı mesafe koyarken, Sahra Altı Afrikalı göçmenler hem yerli halktan hem de diğer göçmenlerden dışlanmaktadır.

Sosyalleşme Pratikleri, Mekanlar ve Komşuluk

İstanbul’un Fatih, Zeytinburnu ve Esenyurt ilçeleri, göçmen gruplarının hem mekânsal tercihlerini hem de sosyalleşme pratiklerini biçimlendiren çok katmanlı yapılar sunmaktadır. Suriyeliler, Afganistanlılar ve Sahra Altı Afrikalıları bu ilçelerde sosyalleşmeyi çoğunlukla kendi toplulukları içinde, kültürel ve dini aidiyet temelli alanlarda gerçekleştirmektedir. Suriyeliler için Fatih’teki Akşemsettin Caddesi ve Malta Çarşısı, ekonomik faaliyet ve sosyal buluşmaların merkezleri haline gelmiştir. Ancak bu alanlar yerel halktan çok Suriyeliler arasında etkileşim üretmekte, bu da kültürel entegrasyonun önünde bir engel oluşturmaktadır. Zeytinburnu, özellikle Afganistanlı göçmenlerin hem nostaljik bağlarını canlı tuttuğu hem de dini mekânlar ve fırınlar gibi sembolik alanlarda sosyal hafızalarını tazelediği bir alan olarak öne çıkmaktadır. Esenyurt ise, daha yeni ve çok katlı konut yapısı, mekânsal izolasyon ve merkezden uzaklığı nedeniyle, sosyalleşme pratiklerinin apartman içi ya da site bazlı dar alanlara sıkışmasına neden olmaktadır.

Dil bariyeri ve kültürel önyargılar komşuluk ilişkilerini sekteye uğratarken, bazı durumlarda kimi göçmen gruplarla yerel halk arasındaki ortak etnik köken veya dil (örneğin Kürtçe, Arapça) komşuluk ilişkilerini güçlendirmektedir. Göçmenler arasındaki etnik ve dini gruplaşmalar, dayanışma pratiklerini kendi içlerinde kuvvetlendirirken, grup dışı iletişimi zayıflatmakta; bu da çok kültürlü bir sosyal uyumun önündeki temel engellerden biridir. Ayrıca STK’lar, dernekler, camiler ve kiliseler göçmenlerin sosyal etkileşim ve destek arayışlarını karşılarken, bu yapılar genellikle grup içi işlev görmekte, farklı gruplar arası köprü işlevi zayıf kalmaktadır.

Göçmen Sivil Toplum Örgütlenmeleri

Suriyeli, Afganistanlı ve Sahra Altı Afrikalı göçmenler tarafından kurulan sivil toplum örgütleri, hem kendi topluluklarına destek sağlamakta hem de yerel toplumla köprü kurma işlevi görmektedir. Barınma, hukuki destek, eğitim ve temsil gibi alanlarda çalışan bu örgütler, özellikle sınır dışı tehditleri, oturma izinleri gibi kritik konularda devreye girmektedir. Ancak fonlara erişimdeki eşitsizlik, finansal bağımsızlığı zorlaştırmakta ve bazı yapılar fon verenlerin gündemlerine uyum sağlamak zorunda kalmaktadır.

Gönüllülük esaslı faaliyetler, bağımsızlık açısından avantaj sunsa da sürdürülebilirlik sorunu yaratmaktadır. Suriyeli iş insanlarının kurduğu meslek örgütleri ise dış fon kullanmadan aidiyet temelli güçlü yapılar kurmayı başarmıştır. Artan göçmen karşıtlığı, STK’ları daha görünmez olmaya itmiş; yerli/milli kimlik vurgusuyla hareket eden federasyon yapıları öne çıkmıştır. Geri dönüşle beraber bir çok STK ofislerini Türkiye dışına taşımaya başlamıştır.

Dini temelli cemaatler göçmenlere sosyal destek sunmakta, fakat bu destek zaman zaman kontrol edici mekanizmalara dönüşmektedir. Bazı derneklerde rüşvet ve kötüye kullanım gibi sorunlar da gözlemlenmiş, özellikle Afganistanlı gruplarda güven sorunu yaşanmıştır.

Gelecek Planları

Göçmenlerin gelecek planları, kişisel tercihlerden çok, yasal belirsizlikler, ekonomik güvencesizlik ve toplumsal dışlanma gibi yapısal faktörlerle şekillenmektedir. Sahadaki verilere göre Suriyelilerde kalıcılık eğilimi yaygın olsa da, geri dönüş düşüncesi siyasal ve sosyal gelişmelere bağlı olarak zamanla değişmektedir. Afganistanlı göçmenler ise statü belirsizliği ve geçim sıkıntıları nedeniyle en güvencesiz grubu oluşturur; birçok kişi sürecin öngörülemezliği nedeniyle geleceğini planlayamaz hale gelmiştir. Sahra Altı Afrikalıları ise Türkiye’yi çoğunlukla geçici bir durak olarak görmektedir; görünürlükten kaynaklanan ayrımcılık, onları Avrupa’ya yöneltmektedir. Gelecek planlarının netleşebilmesi için yasal statülerin netleşmesi, sosyal kabulün artması ve ekonomik istikrarın sağlanması temel ihtiyaçlardır.

Sonuç ve Çözüm Önerileri

Rapor, göçmenlerin İstanbul'daki sosyal entegrasyonunu desteklemek ve yaşam koşullarını iyileştirmek için başlıklar altında önerilerde bulunmaktadır:

1. Dil Eğitimi:

- Göçmenlere yönelik Türkçe kursları daha da erişilebilir hale getirilmelidir.
- Mahalle düzeyinde kamu kurumları (muhtarlık ve belediyeler) ve STK'larla ortak yürütülecek dil destek merkezleri önemli bir işlev yerine getirebilir.
- Kadınlar, çocuklar ve yaşlılar için esnek saatli dil eğitimleri yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.

2. Sağlık Hizmetleri

- Göçmenlerin sağlık sistemine erişimi için tercüman desteği daha da yaygınlaştırılabilir.
- Sağlık personeline yönelik göç ve kültürel farkındalık eğitimlerinin artırılması büyük fayda sağlayacağı ön görülmektedir.
- Ayrımcı uygulamaları izlemek için göçmen dostu sağlık hattı veya şikâyet mekanizması kurulabilir.

3. Barınma ve Konut

- Kiralık konut piyasasındaki ayrımcılığı denetlemek üzere şikâyet mekanizmaları ve idari yaptırımların geliştirilmesi fayda sağlayacaktır.
- Göçmenlerin kira sözleşmesi yapabilmesi için hukuki danışmanlık ve dil desteği belediye, STK'lar ve muhtarlıklar üzerinden sağlanması önem arz etmektedir.

4. Hukuki Statü ve Bürokrasi

- Kısa süreli ikamet izinleri yerine uzun vadeli, istikrarlı statü düzenlemeleri bu bağlamdaki sorunları azaltabilir.
- Göçmenler için başvuru ve takip süreçlerinde sabit, daha sistemli bilgilendirmeler yapılması fayda sağlayacaktır.
- Kadınlar, yaşlılar ve okuma-yazma bilmeyenler için muhtarlık, halk eğitim merkezleri ve belediyelerce rehberlik ve danışmanlık birimlerinin hayati önem arz etmektedir.

5. Psikososyal Destek

a) Göçmenlerin yaşadığı ruhsal sorunlar ve travmalar için ücretsiz danışmanlık hizmetleri arttırılmalıdır. Bu konuda üniversitelerin ilgili bölümlerinden destek talep edilebilir.

b) Toplumsal kabul ve aidiyet hissini arttırmak için grup temelli sosyal destek programları uygulanması toplumsal barışa önemli katkı sağlayabilir.

c) Özellikle gençler ve kadınlara yönelik travma sonrası dayanıklılık geliştirme atölye çalışmalarının yapılması fayda sağlayacaktır. Üniversitelerle işbirliği bu süreci kolaylaştıracaktır.

6. İşgücü ve Ekonomik Katılım

- Göçmenlere yönelik mesleki eğitim ve sertifikasyon programlarını arttırılması iş kalitesinin arttırılmasına katkı sağlayacaktır.
- Kayıt dışı işgücünü önleyecek şekilde çalışma izinleri esnek hale getirilebilir.
- Kadınlara yönelik ev içi üretimi destekleyen mikro finans ve kooperatif modelleri ilgili STK'lar aracılığıyla gerçekleştirilebilir.

7. Ayrımcılık ve Sosyal Uyum

- Göçmen karşıtı söylemleri azaltmak amacıyla kamu spotları ve medya kampanyaları oluşturulabilir. Bilgi kirliliği denetiminin artırılması önem arz etmektedir.
- Yerel halk ile göçmenlerin bir araya geldiği kültürel, sportif ve sanatsal etkinlikler daha da artırılması toplumsal birlikteliği güçlendirerek kent huzuruna katkı sağlayacaktır.
- Okullarda göçmen öğrenciler için rehberlik, dil desteği ve akran arabuluculuğu sistemleri güçlendirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI

Günümüz dünyasında göç, göçmenler, mülteciler ve politik sınırlar en çok dikkat çeken ve tartışılan konuların başında gelmektedir. Tarihsel ve coğrafi olarak da göç hareketlerinin yolu üzerinde olan Türkiye coğrafyası birçok göç hareketine tanıklık etmiş ve farklı göçmen gruplarına ev sahipliği yapmıştır ve hala yapmaktadır. İstanbul, Türkiye'nin en büyük ve en kozmopolit şehri olarak farklı ülkelerden gelen çok sayıda göçmene ev sahipliği yapmaktadır ve bu göçmen hareketliliği son yıllarda daha da yoğunlaşmıştır. Birçok araştırmacının da işaret ettiği gibi, İstanbul'un son dönemde yaşadığı belki de bu en büyük göç dalgası, şehrin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yapısını derinden etkilemeye başlamış ve farklı sorunları, değişim ve dönüşümleri tetiklemektedir.¹ İstanbul'un kent hayatına bir şekilde dahil olan, farklı etnik, dini, ideolojik ve sınıfsal kimliklere sahip olan bu göçmen nüfusun kentte ve dolayısıyla da Türkiye'de transit, geçici ve kalıcı olmak gibi farklı konum, plan ve taktikleri bulunmaktadır. Kente giriş yapan bu yeni nüfusun hem grup içi hem göçmen gruplar arası hem de yerleşik İstanbullular ile aralarındaki ilişkiler ve dinamikler, uyumlar ve uyumsuzluklar, kırılmalar ve çatışmalar yeni fırsatlar ve aynı zamanda yeni zorluklar yaratmaktadır.

İstanbul'da yaşayan göçmenlerin büyük çoğunluğu kayıtlı olmasına rağmen önemli bir oranda da kayıt dışı göçmenler bulunmaktadır.² Bu bağlamda yapılan çalışmalarda göçmenlerin iskânları hakkında farklı motivasyonları ve hedefleri olduğu tespit edilmiştir.³ Genel olarak göçmenlerin sosyal hayat ve gelecek planlama dinamiklerine baktığımızda, bir kısmının İstanbul'da hayatlarını yeniden kurmayı seçtikleri, istihdam, eğitim, sağlık hizmetleri ve kültürel-sosyal etkinlikler gibi entegrasyon süreçlerine dahil olmak istedikleri gözlenmektedir. Göçmenlerin ikinci kısmı ise "kalma" ve "gitme" arasında gelgit yaşayan ve dolayısıyla geçici olarak ikamet edenlerden oluşmaktadır. Üçüncü grup ise, İstanbul'daki varlıklarını daha ilk günden itibaren Avrupa ve dünyanın başka yerlerine göç etme planlarının bir ara aşaması (ara durağı, transit) olarak görmekte-dirler. Ahmet İçduygu transit göçmeni bir ülkeye göç eden ama oradan da başka bir ülkeye (3. ülkeye) gitmek ve orada yaşamak niyetiyle göç yolunda olan göçmen olarak tanımlamaktadır.⁴ Bu bağlamda, İstanbul'u transit bir durak olarak gören ve deneyimleyen bu gruptaki göçmenler, Avrupa veya Kuzey Amerika'daki ülkelere yerleşmeyi arzulamaktadır. Ancak, Collyer ve de Haas'ın⁵ belirttiği gibi, göçmenlerin hareketliliği sabit

değildir; planlanan hedeflere ulaşamadığında, göçmenler Türkiye'yi kalıcı bir yerleşim yeri olarak benimseyebilir veya kendi ülkelerine dönmeyi düşünebilirler. Bu durum, transit göçmenliğin dinamik doğasını ve göçmenlerin niyetlerinin zamanla nasıl değişebileceğini ortaya koyar. Bu çalışma, İstanbul'da yaşayan üç farklı göçmen grubunun, Suriyeliler, Afganistanlılar ve Sahra Altı Afrikalıların Fatih, Zeytinburnu ve Esenyurt ilçelerindeki sosyal, ekonomik ve kültürel deneyimlerini bugünkü mevcut şartlar ve belirsizlikler ışığında araştırmakta ve analiz etmektedir. Bu araştırmada göçmen gruplar ve ilçeler (saha araştırması alanları) belirlenirken Türkiye ve özelde İstanbul'da en çok görünürlüğü olan ve sayı olarak dikkat çeken bu üç grup ve onların yoğun olarak yaşadığı ilçeler araştırma alanı olarak seçilmiştir. Türkiye'de son dönemde bu üç göçmen grubun ve ilçenin çeşitli nedenlerle sıklıkla gündeme gelmiş olması bu tercihin yapılmasında etkili olmuştur.

Göç ve göçmenler üzerine yapılan araştırmalarda, göçmen grupların yaşam dinamikleri ve gelecek planları önemli konular olarak ön plana çıkmaktadır. İstanbul'da ikamet eden farklı göçmen gruplarının İstanbul'a ve Türkiye'ye dair gelecek planları; şehirdeki yaşamın farklı katmanlarına nasıl dahil oldukları, kimlik dönüşüm süreçleri, aidiyet geliştirme biçimleri, sosyal ilişkileri ve refah düzeyleri ile doğrudan bağlantılıdır.

Bu durum, Papadopoulou'nun⁶ transit göç üzerine yaptığı çalışmada ayrıntılı biçimde ele alınır. Papadopoulou, transit göçmenlerin yalnızca geçici olarak bir ülkede bulunmadıklarını, bu süreçte yaşadıkları deneyimlerin onların kimliklerini ve gelecek tasavvurlarını dönüştürdüğünü vurgular. Özellikle Türkiye gibi transit ülkelerde geçen sürenin uzaması, göçmenlerin bu mekânları bir "geçiş noktası"ndan ziyade potansiyel bir yaşam alanı olarak görmeye başlamalarına yol açmaktadır. Bu da, onların Türkiye'ye kalıcı olarak yerleşme ya da geri dönme kararlarını şekillendiren temel faktörlerden biri haline gelir.

Ancak, göçmenlerin bu üç farklı konumu -transit, geçici ve kalıcı- arasında geçişkenliklerin cereyan ettiği de burada dile getirilmelidir. Bundan dolayı İstanbul'a dair aidiyet hissinin zamanla nasıl oluştuğu, hangi faktörlerin etkili olduğu ve ne düzeyde değiştiği muğlaklık kazanmaktadır. Saha gözlemlerimize ve görüşmeler sırasındaki diyaloglara dayanarak

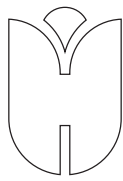
bu durumun göçmenlerin kent yaşamını olumsuz etkilediğini dile getirmek gerekmektedir. Yerli halk ile göçmenler arasında bir arada yaşama kültürünün benimsenmesini belirleyen faktörlerin neler olduğu veya olabileceği ayrı bir araştırma sorusunu teşkil etmektedir. Bu sebeplerden ötürü İstanbul'da yaşayan transit ve geçici göçmenler ile İstanbul'u kalıcı bir mekân, daha doğrusu Türkiye'yi vatanları olarak gören ve hali hazırda vatandaşlık edinen göçmenlerin bu ve benzeri sorulara cevapları farklılaşmaktadır.

Değişen niteliklerdeki göç hareketliliği İstanbul'daki kent yaşamı dinamiklerini farklı açılardan etkilemekte; güvenlik, altyapı, sürdürülebilir yaşam kalitesi, iş, eğitim ve barınma gibi alanlardaki sorunları derinleştirmekte ve yeni toplumsal sorunlara zemin hazırlamaktadır. İstanbul'un bugün ve gelecekte yaşanabilir bir kent olma kalitesini arttırmak için göçmen gruplarının farklılaşan dinamiklerinin anlaşılması ve bu araştırma verilerine dayanan yeni sosyal politikaların ivedilikle geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu sonuç raporu, yerel ve ulusal yöneticilerin, politika yapımcıların ve kanun koyucuların mevcut göçmen sorunlarını bilimsel sosyolojik ve antropolojik veriler ışığında değerlendirmesi sürecine katkıda bulunacaktır. Bu çalışma, üç farklı göçmen grubunun üç farklı ilçedeki yaşam tecrübelerine ve gündelik hayat pratiklerine odaklanmakta; transit, kalıcı ve geçici yaşam pratiklerini karşılaştırmalı olarak ele almakta; hayat hikayelerinin ve bireysel anlatıların analizleri ışığında yeni göç ve göçmen politikaları için öneriler sunmaktadır. Tüm bu unsurlar göz önünde bulundurulduğunda bu projenin söz konusu ihtiyaçları karşılamaya yönelik olarak kamu-üniversite iş birliği ile kent yaşamında cereyan eden göçmen sorunlarının giderilmesine dair yapılan çalışmalara bir kaynak teşkil etmesi hedeflenmektedir. Projenin daha spesifik amaçları ise aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Bu göçmen grupların farklılaşan gündelik hayat pratikleri, gelecek planları ile İstanbul'daki sosyo-ekonomik problemler (eğitim, geçinme, barınma, sağlık, ulaşım vb.) arasındaki ilişkiyi ortaya koymak;
- İstanbul'daki bu üç göçmen grubunun kamusal yaşam deneyimlerini ve resmi-gayri resmi kurumlar ile ilişkilerini karşılaştırmalı olarak incelemek;

- Göçmenlerin İstanbul'daki mekân tercihlerinin (ilçe, semt, mahalle vb.) sosyal, ekonomik, etnik, hukuki, kültürel ve siyasi sebeplerini ve sonuçlarını analiz etmek;
- Göçmenlerin grup içi ve arası ayrışma, çatışma ve gettolaşma nedenleri ve bu yöndeki eğilimlerini azaltacak sosyal politika önerilerinde bulunmak;
- Göçmen kadın ve erkek anlatılarını karşılaştırmalı olarak analiz edilerek cinsiyet (kadınlık, erkeklik) eksenli sorunları ortaya koymaktır.

Özetlenecek olursa, bu projenin temel amacı, İstanbul'da transit, geçici veya kalıcı yaşamlar yaşayan ve kuran kayıtlı ve kayıt dışı göçmenlerin kent içi mesken (ilçe, mahalle) tercihlerini, İstanbul ile kurdukları ilişkilerini, grup içi ve gruplar arası sosyalleşme dinamiklerini, gündelik yaşam deneyimlerini, yerel yöneticiler ve kurumlarla olan ilişkilerini ve en önemlisi geleceğe dair plan, öngörü ve umutlarını ortaya koymakta ve analiz etmektedir.

III. YÖNTEM VE SAHA ARAŞTIRMASI

1. Saha, Yöntem ve Etik Meseleler

İstanbul'un üç farklı ilçesinde üç farklı göçmen grubunu sosyolojik ve antropolojik perspektiflerden araştıran bu projede saha ekibi belirlenirken araştırmacıların nitel araştırma yetkinliklerine dikkat edilmiştir. Bu tür çetrefilli ve hassas konular üzerine yapılacak olan saha araştırmalarında, araştırmacılarda projede başvurulacak olan yöntemlere vakıf olma yetisinin olmasının yanında görüşülecek kişiler ile kurulacak diyaloglarda sağlıklı bir iletişimi sağlayacak dillere hâkim olma becerisi de aranmaktadır. Bu bağlamda, projede hem veri toplama sürecinin hem de verilerin analiz edilme sürecinin daha sağlıklı ve verimli olması için sahada karşılaşılabilecek ve kullanılacak dilleri yani Arapça, Türkçe, Kürtçe, İngilizce ve Fransızca konuşabilen, daha önceki projelerden saha deneyimi olan ve konu ile alakalı araştırmacılar ve bursiyer araştırmacılar seçilmiştir. Proje ekibi bir yürütücü (Prof. Dr. Ramazan Aras), iki araştırmacı (Dr. Öğr. Üyesi Arzu Ünal ve Doktora adayı M. Yasir Bodur), üç bursiyer doktora öğrencisi (Melahat Göktaş, Saleh İbrahim Hafez, Ensar Kül), ve üç

yüksek lisans öğrencisinden (Besra Betül Topkaya, Beyzağül Öztürk ve Afaf Naimi) oluşmuştur. Proje ekibinin saha araştırması sırasında kullandıkları dil yetkinlikleri şu şekildedir; Ramazan Aras (Kürtçe, Türkçe, İngilizce), Arzu Ünal (Türkçe, İngilizce), M. Yasir Bodur (Türkçe, İngilizce), Saleh İbrahim Hafez (Arapça, İngilizce, Türkçe), Ensar Kül (Kürtçe, Türkçe, İngilizce), Melahat Göktaş (Kürtçe, Türkçe, İngilizce), Besra Betül Topkaya (Türkçe, İngilizce), Beyzağül Öztürk (Türkçe, İngilizce), Afaf Naimi (Arapça, Fransızca, Türkçe). Projenin bir yıllık takviminin başında, saha öncesi süreçte yapılan uzun süreli toplantılar da göç ve göçmenler bağlamında hem teorik hem de yöntemler üzerine tartışmalar yapılmış ve saha da karşılaşılabilecek zorluklar ve sorunlara dair bir farkındalık yaratılmıştır.

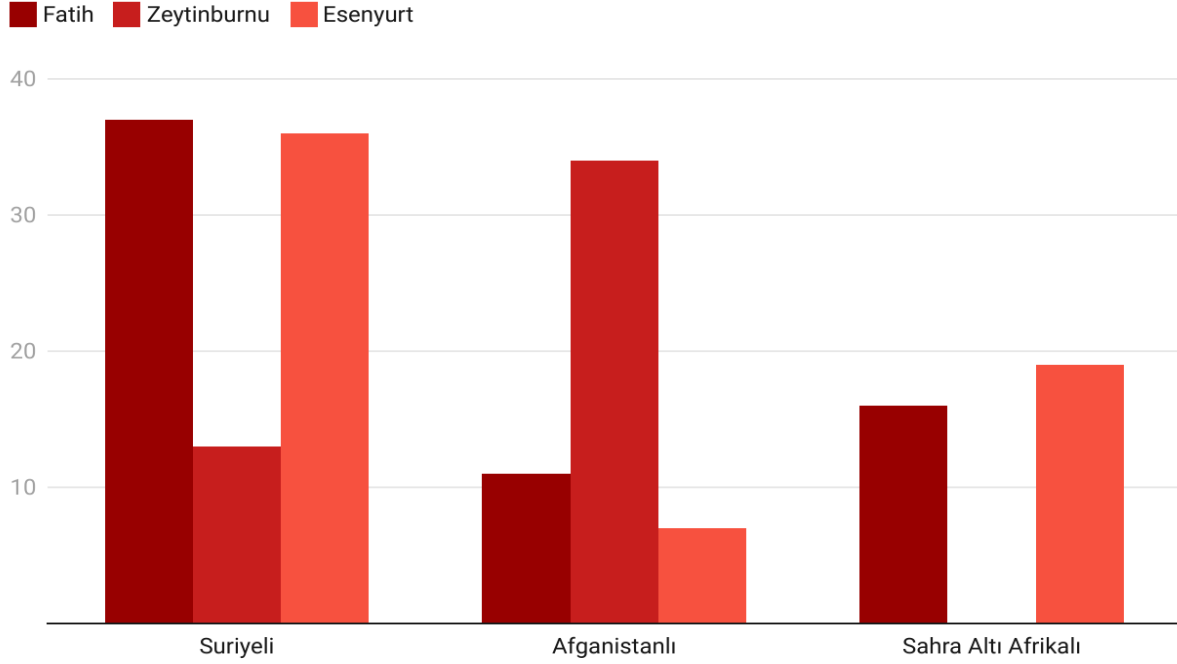
Dört erkek ve beş kadın araştırmacıdan oluşan 9 kişilik araştırma ekibi toplu olarak 27 Nisan 2024 tarihi itibarıyla saha ziyaretlerine başlamıştır. Proje ekibi üç ilçe baz alınarak üç gruba bölünmüştür ancak bütün araştırmacıların çalışma sahaları dışında diğer ilçeler ile de ilgili izlenimler edinmesi, aşinalık kazanması sağlanmış ve daha sonra o bölgelerde de yüz yüze derinlemesine görüşmeler yapmışlardır. İlk

saha ziyaretlerinde göçmenlerin dışında sahada aktif olarak var olan diğer aktörlerle (dernek-vakıf çalışanları, gönüllüler, esnaf, sosyal hizmet uzmanları ve diğer araştırmacılar gibi) ilk temaslar kurulmuştur. Haziran 2024 tarihinde başlayan saha araştırması Ekim ayının son haftası itibarıyla tamamlanmıştır. Proje yürütücüsü de dahil dokuz araştırmacıdan oluşan ekip Fatih, Zeytinburnu ve Esenyurt ilçelerinin farklı mahallelerinde toplam 174 kişi ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Araştırma ekibi her ilçede göçmenlerin ilişkili olduğu ve maddi-manevi destek aldıkları bazı sivil toplum kuruluşları ve muhtarlıklar ile de görüşmeler yapmıştır. Göçmenlerin sivil toplum katılımlarını anlamak amacıyla bu üç göçmen grubundan öncülidder insanların kurduğu ve çalıştığı yaklaşık 20 sivil toplum örgütü ve yetkilileriyle görüşmeler ve odak grup toplantıları yapılmıştır. Saha da aktif olarak çalışan ve göçmenlerden oluşan bu sivil toplum örgütlerinin temsilcileri ile hem kendi aralarında iletişimi görmek hem de görüş alışverişinde bulunmak amacı ile 8 Şubat 2025 Cumartesi günü Süleymaniye Kampüsümüzde bütün proje ekibinin ve bu alanda uzman akademisyenlerin de katıldığı bir çalıştay düzenlenmiştir. Suriyeli, Afganistanlı ve Sahra Altı Afrikalı göçmenlerle üç ayrı oturum düzenlenmiş, programa kısmi olarak İstanbul Valisi Davut Gül, İbn Haldun Üniversitesi Rektörü Atilla Arkan ve İstanbul Göç İdaresi Başkanı Hüseyin Kemal İlday katılım sağlamıştır. Oturum tartışmaları ve STK'lar tarafından iletilen talepler bu raporun son kısmında ayrı bir bölüm olarak yer almaktadır.

Göçmen politikalarının değiştiği, ayrımcı ve dışlayıcı söylemlerin ve pratiklerin hem sokakta hem medyada hem de kimi siyasi çevrelerde arttığı gergin bir dönemden geçerken başlayan saha araştırması 20 Haziran, 2024 tarihli "Kayseri Olayları"⁷ sonrasında daha da zorlu bir sürece girmiştir. Hem Türkiye'deki göçmen karşıtı gelişmeler açısından hem de saha araştırmamız için bir kırılma noktası olarak tanımlayabileceğimiz Kayseri Olaylarının etkileri sahada çok fazla görülmüş ve hissedilmiştir. Bu politik ve toplumsal gerilimler saha araştırmasının daha sonraki aylarında da devam etmiştir. Bu şartlardan dolayı saha araştırması planlanan zamandan daha uzun sürmüş, görüşme yapılacak kişilere ulaşma ve güven

ilişkisi kurabilme anlamında ciddi zorluklar yaşanmıştır. İrtibat sağlanan pek çok göçmen kimi zaman görüşme talebini direk reddetmiş kimi zaman da başta yüz yüze görüşme teklifini kabul ettiği halde bir gerekçe göstermeden görüşmeleri iptal etmişlerdir. Daha sonraki görüşmelerde ve süreçlerde gözlemlediğimiz ve görüşme yaptığımız göçmenlerden duyduğumuz kadarıyla bu iptallerin temelinde "konuşursam başıma bir şey gelebilir" düşüncesinden kaynaklanan korku ve endişe yatmaktadır. Aynı zamanda, bazı göçmenler ile güven sorununu aşmanın ve onların konuşmaktan korkmalarının bir diğer önemli nedeni olarak da araştırmacılara söyleyecekleri şeylerin devlet yetkilileri ile paylaşılacağı korkusu- bundan dolayı da oturum izinlerinin yenilenmeme ihtimali- sınır dışı edilme korkusunun etkili olduğu gözlemlenmiştir.

Göçmen grupların yaşam mekânı tercihleri ve resmi ve gayri-resmi bir şekilde ilçelere dağılımları bağlamında yapılan araştırma ve gözlemler, Afganistanlı, Sahra Altı Afrikalı ve Suriyeli göçmenlerin Esenyurt, Fatih ve Zeytinburnu ilçelerinde homojen bir dağılımlarının olmadığını ortaya koymaktadır. Sahra Altı Afrikalı ve Suriyeli göçmenlerin nüfusu ve görünürlüğü daha çok Fatih ve Esenyurt'ta yoğunlaşırken bu ilçelerde Afganistanlı göçmenlere rastlamak oldukça zordur. Diğer taraftan Fatih ve Esenyurt'ta özellikle Sahra-altı göçmenlerin daha yoğun yaşadığı gözlemlenmiştir.

Tablo 1. İlçelere ve Gruplara Göre Yapılan Saha Görüşmelerin Dağılımı

Araştırmada kullanılacak olan saha yöntemleri belirlenirken, göçmenler ile derinlemesine yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapmanın ve sözlü tarih yönteminden de esinlenerek hayat hikayesi yaklaşımı ile bu görüşmeleri gerçekleştirmenin çalışılan konu açısından daha sağlıklı bir veri toplama yöntemi olduğuna karar verilmiştir. Sahaya çıkmadan önce proje ekibinin yöntem üzerine yaptığı yüz yüze toplantıların sonucunda görüşmeler için 80 açık-uçlu soru hazırlanmıştır ve soru listesi bu raporun ekinde bulunulabilir. Saha araştırmasının nitel verilerinin (görüşmeler, gözlemler ve saha notları) analiz sürecinde mevcut yazılı yayınlar (kitap, makale, gazete ve raporlar) ve nicel araştırmaların istatistikî sonuçları ile resmi istatistiklerde göz önünde bulundurulmuştur.

Yapılan görüşmelerle hayat ve göç hikayelerine, ilçeler özelinde kent hayatına dahil olma süreçlerine, grup içi ve gruplar arası ilişkilere (yerli nüfus, diğer göçmen grupları), gündelik yaşam pratiklerine, aidiyet meselelerine ve gelecek planlarına dair nitelikli anlatılar toplanmıştır. Yapılan görüşmelerin en kısa olanı yaklaşık 1 saat ve en uzun olanı yaklaşık 4 saat kadar sürmüştür. Görüşmeler “görüşülen kişinin kendini rahat ifade edebilmesi” prensibi dikkate

alınarak kişinin en rahat konuştuğu dilde -İngilizce, Arapça, Fransızca, Türkçe veya Kürtçe olmak üzere 5 ayrı dilde- gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, görüşme yapılan kişilerin ve görüşmeyi gerçekleştiren araştırmacının dil yeterliliğine göre gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerin büyük çoğunluğunda ses kayıtları alınmış ve ses kayıtları kişisel verilerin gizliliği esasıyla deşifreleri yapıldıktan sonra imha edilecektir.⁸ Bu raporda ve daha sonraki akademik yayın çalışmalarında hayat hikayeleri ve anlatılarda görüşülen kişilerin gerçek isimleri yerine takma isimler kullanılmış ve kullanılacaktır. Kişi isimleri kişisel gizliliğe korumak ve anonimliği sağlamak amacıyla değiştirilmiştir. Görüşülen kişilerden bazıları ses kaydı alınmasına izin vermemiştir. Bu görüşmelerde araştırmacılar yazılı notlar almışlar ve sonrasında yapılan görüşmelerin detaylı özetlerini veri olarak hazırlamışlardır.

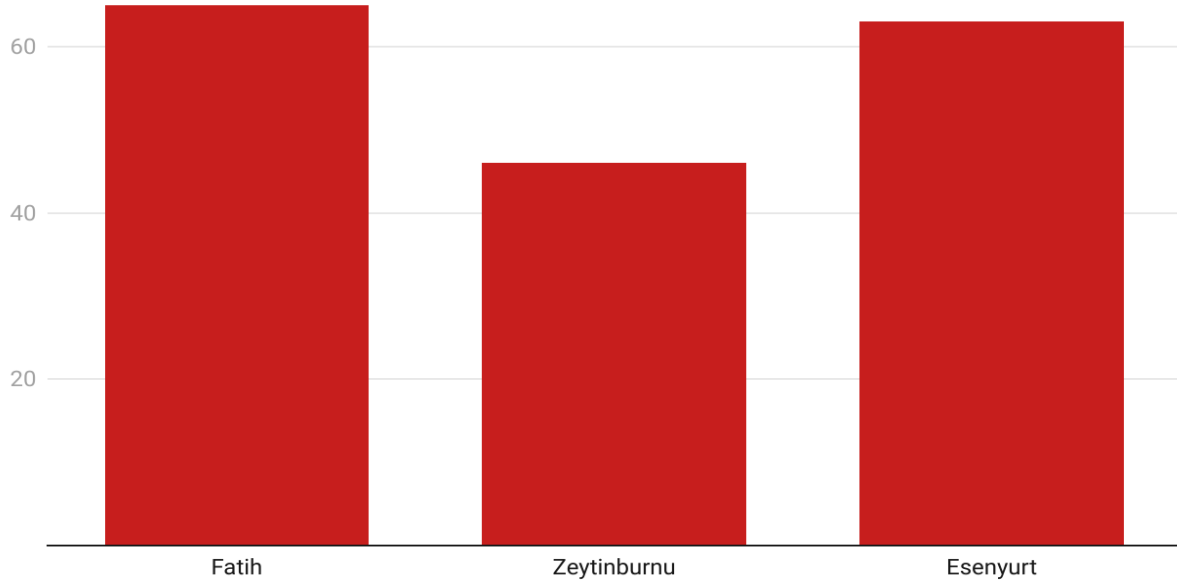
Niteliksel araştırma yöntemleri içinde “amaçsal örnekleme” türü olan “teorik örnekleme” kullanılmıştır.⁹ Bu yöntem saha araştırmasını gözlem ve analiz süreciyle birleştirmeye olanak sağlamaktadır. Bu yöntemle ilişkisellikler ve kategoriler ortaya çıkıp tanımlanana kadar vaka tahliline devam edilir. Bu

sebeplerle araştırma önerisinde planlanan 150 görüşme sayısının üzerine çıkmıştır. Görüşme sorularını araştırmanın bulguları ve değişen dinamikleriyle süreç içinde öncelik arz eden konuları anlayabilmek amacıyla güncellenmiştir. Görüşme yapılan kişilere niteliksel araştırma teknikleri içinde “kartopu” yöntemiyle ulaşılmıştır. Araştırma öncesinde bilinen ve bağlantısı bulunan kişiler ile (muhtar, dernek-vakıf üyesi, esnaf, komşu, arkadaş, akraba, öğrenci, vb.) irtibata geçilmiştir ve daha sonraki adımlarda görülen kişilerin yönlendirmesi ile yeni kişiler ile gönüllülük esasına dayanarak yeni görüşmeler yapılmıştır. Bu tekniğin en önemli avantajlarından biri saha araştırması sırasında karşılaşılan az bilindik vakaların da derinlemesine incelenmesine izin vermesidir. Araştırmacılar farklı vakaları takip ederek görüşme yapılan kişilere ulaşılmıştır.

Projenin etik süreçlere uyumunun sağlanması için İbn Haldun Üniversitesi Etik Kurulu’ndan gerekli onay ve izinler alınmıştır.

2. Sayılarla Saha Çalışması ve Örneklem

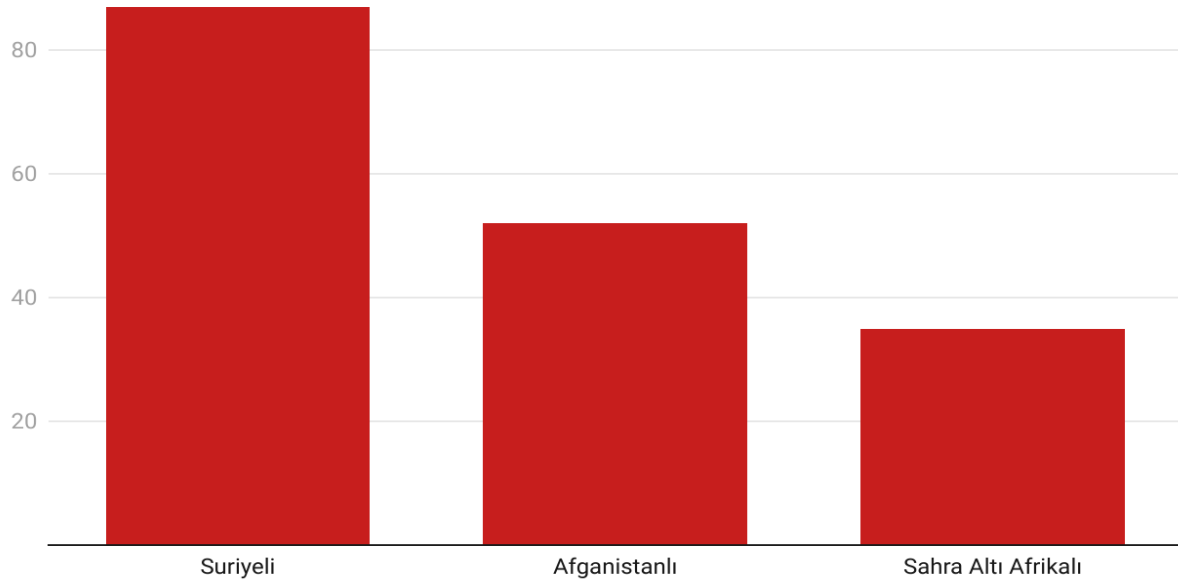
Araştırma sahası belirlenirken seçilen üç ilçede mahalle seçimlerine de dikkat edilmiştir. Bu araştırma mekânsal ölçekte, mahalle bazlı olarak üç ilçenin de yarısından fazlasını örnekleme içine almaktadır. Fatih ilçesinin 57 mahallesinin 23’ünde, Zeytinburnu ilçesinin 13 mahallesinin 7’sinde, Esenyurt ilçesinin 43 mahallesinin 16’sında görüşmeler ve katılımcı gözlem gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelere göçmen dernekleri, muhtarlıklar, cami ve kiliselerdeki dini aktörler (imam, vaiz-vaize, rahip, kilise görevlileri ve diğer yetkililer) ve cemaat, esnaflar aracılığıyla ulaşıldığı gibi araştırmacıların katılımcı gözlem yaptıkları kamusal alanlardaki tanışıklıkları da vesile olmuştur.

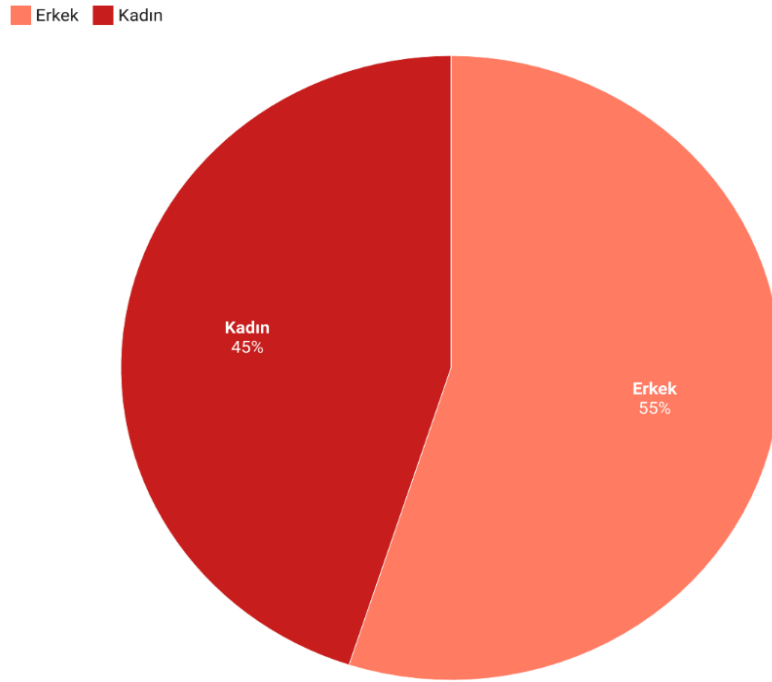
Tablo 2. İlçelere Göre Yapılan Görüşmelerin Sayısal Dağılımı

Saha çalışmasında Fatih’te 65, Zeytinburnu’nda 46, Esenyurt’ta 63, toplam 174 göçmen ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. 174 kişilik örnekleme görüşülen kişilerin 79’ini kadın 95’ini erkek oluşturmaktadır. Görüşülen kişilerin 87’si Suriyeli

(34 Kadın, 53 Erkek) 52’si Afganistanlı (28 Kadın, 24 Erkek) ve 35’i Sahra Altı Afrikalıdır (16 Kadın, 19 Erkek).

Tablo 3. Gruplara Göre Yapılan Görüşmelerin Sayısal Dağılımı

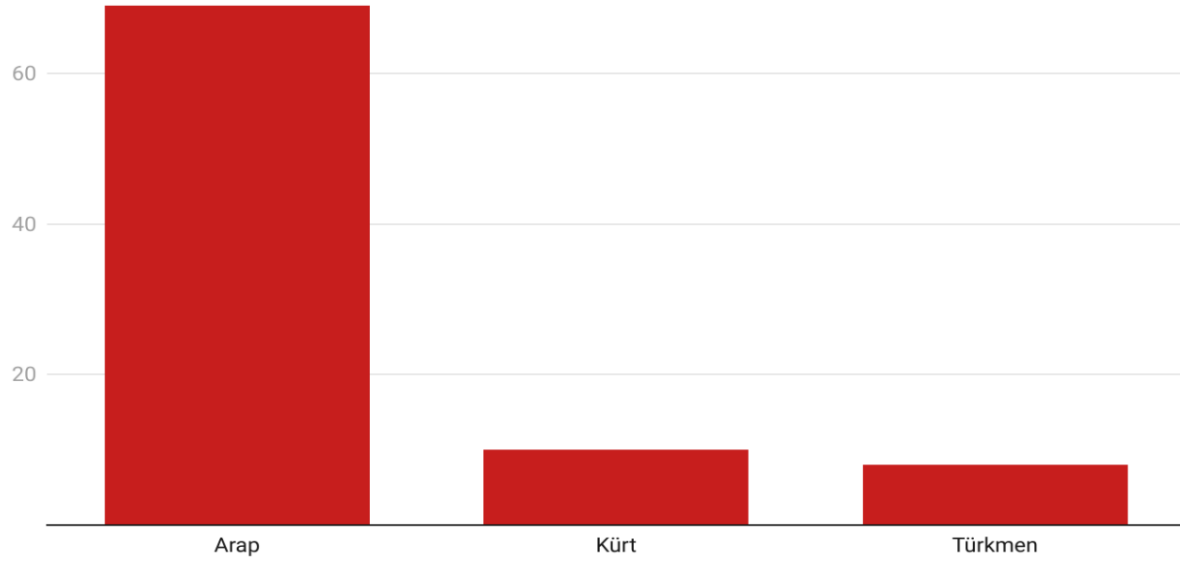
Tablo 4. Yapılan Görüşmelerin Cinsiyet Dağılımı

Araştırmanın kapsayıcılığını sağlamak için proje ekibi özellikle ekonomik gelir düzeyi, eğitim durumu, meslek, din, etnik kimlik, cinsiyet, yaş, ikamet

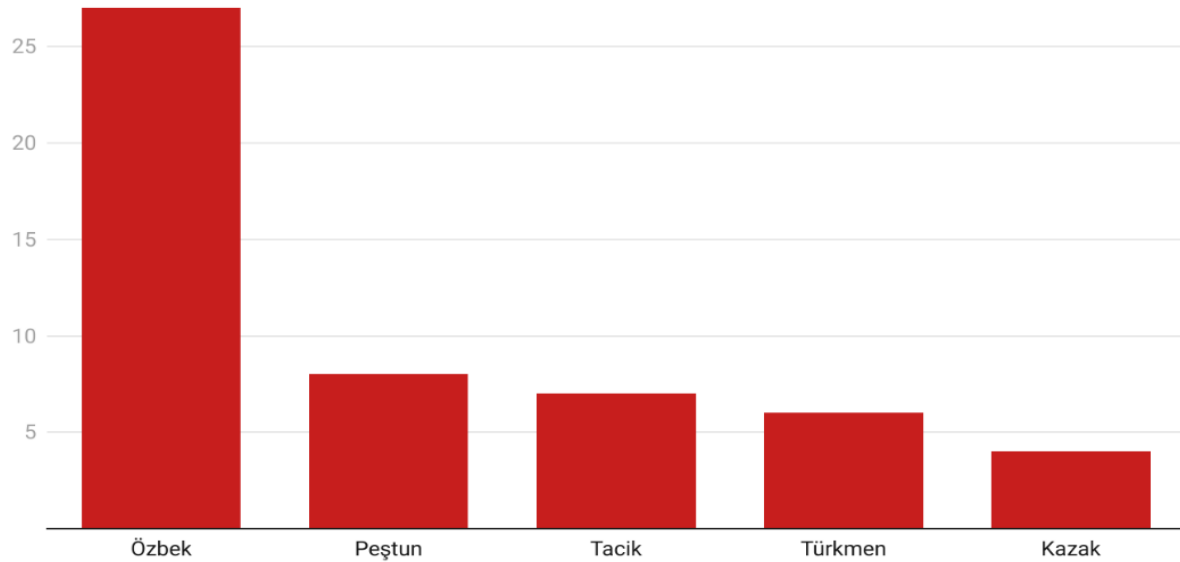
statüsü ve süresi gibi kategorilerde çeşitlilik sağlamak için hassasiyeti göstermiştir. Örneğin Afganistanlı göçmen grubu içinde sayı olarak en fazla olan

ve en kolay ulaşılabilen etnik grup Özbekler olmasına rağmen Kazak, Peştun, Tacik ve Türkmen kökenlilerin de gruba dahil edilmesine özen gösterilmiştir. Suriyeli göçmenler içinde de Arap, Kürt ve Türkmen gruplarla görüşmeler sağlanmıştır. Aynı şekilde, çok

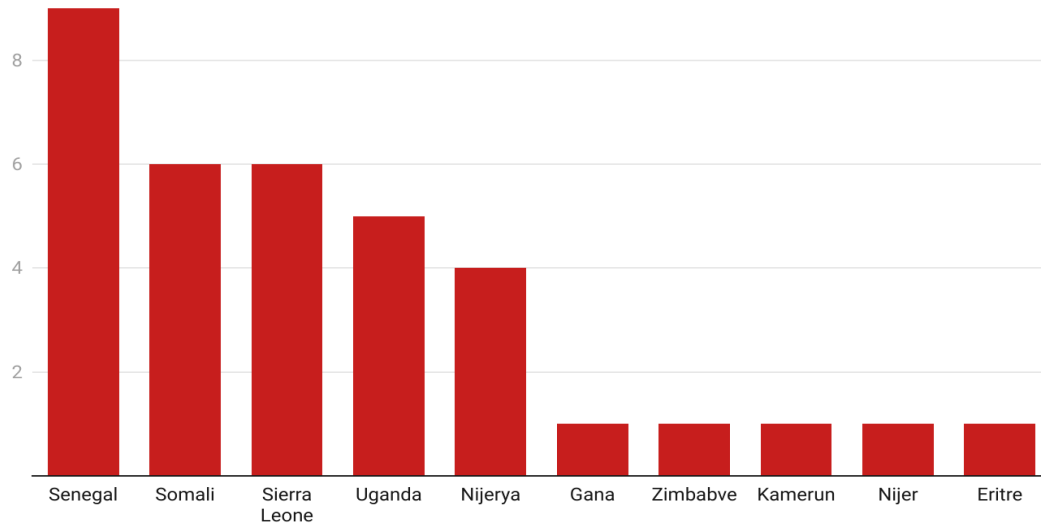
geniş bir coğrafyayı kapsayan Sahra Altı Afrika grubu için de aynı hassasiyet ile Eritre, Nijerya, Nijer, Senegal, Sierra Leone, Somali, Kamerun, Uganda, Zimbabve ve Gana gibi farklı ülkelerden göçmenler ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Tablo 5. Görüşülen Suriyelilerin Sayısal Dağılımı

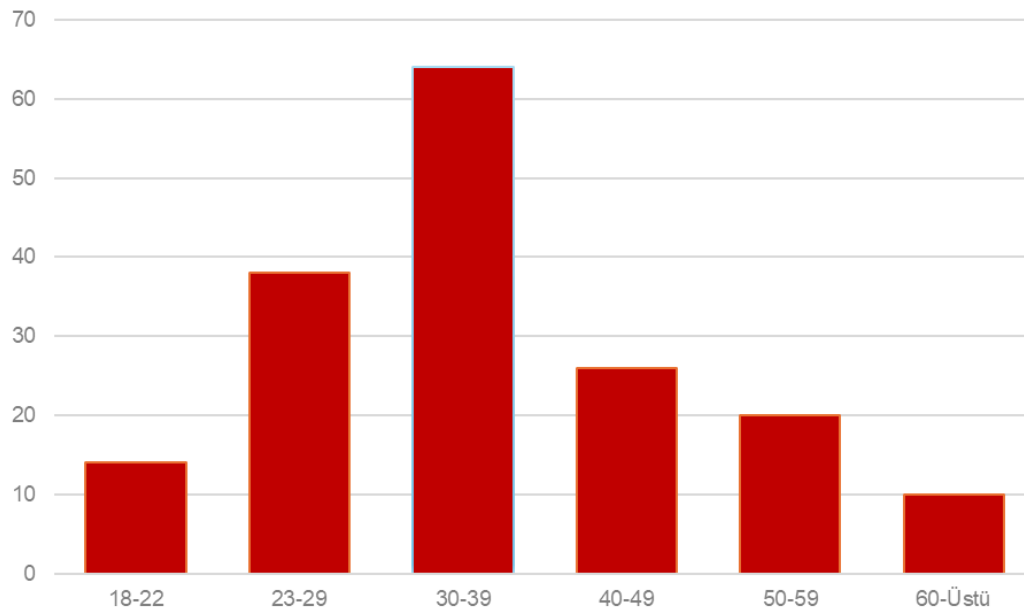
Tablo 6. Görüşülen Afganistanlıların Sayısal Dağılımı

Tablo 7. Görüşülen Sahra Altı Afrikalıların Sayısal Dağılımı

Saha araştırması sürecinde gerçekleşen görüşmelerde görüşülen kişilerin farklı geçmişlerden gelmelerine (yaş, cinsiyet, eğitim, sınıf, etnisite, meslek vb. gibi) çeşitliliği sağlamak adına dikkat edilmiştir. Görüşülen kişilerin arasında okur yazarlıkları olmayanlar olduğu gibi üniversite öğrencileri ve mezunları da vardır. Görüşmelerde çok farklı meslek gruplarından gelen göçmenlerin katılımı sağlanmıştır. Bu

bağlamda, aralarında ev hanımı, öğrenciler, işçiler ve işsizler, esnaf ve tüccarlar, STK çalışanları, akademisyenler, doktorlar, avukatlar olmak üzere farklı mesleklerden insanlar ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Saha araştırması sırasında görüşmeler kimi zaman uygunluğuna ve görüşülen kişilerin tercihinine göre evlerinde kimi zaman da dernek, vakıf, kafe, cami, işyeri ve restoran gibi mekanlarda gerçekleştirilmiştir.

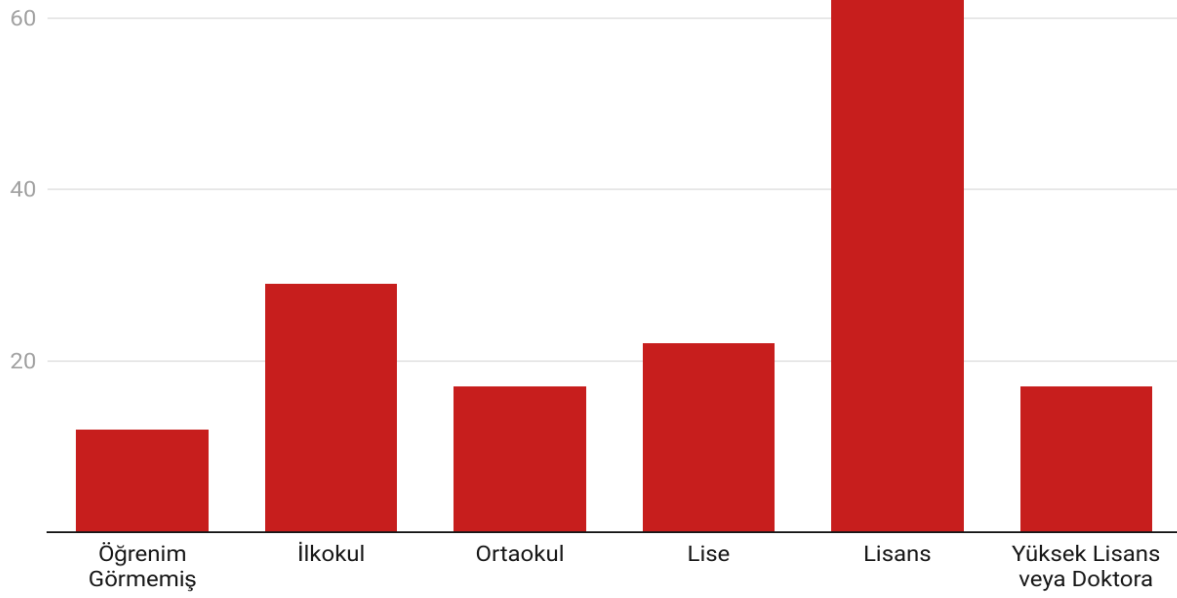
Tablo 8. Görüşülen Kişilerin Yaş Dağılımı

Meslek Grubu	Kişi Sayısı
Akademisyen	2
Aşçı	2
Bakıcı	1
Diş Hekimi	1
Doktor	1
Esnaf	10
Ev Hanımı	31
Fabrika Denetçisi	1
Fırıncı	1
Garson	3
Gazeteci	1
Gündelikçi	3
Hukuk Bürosu Çalışanı	1
İşçi	11
İşportacı	1
İşsiz	16
Kuaför	2
Kurye	3
Muhasebeci	1
Mühendis	1
Oto Yıkama	2
Öğrenci	18
Özel Sektör	5
Sekreter	1
Sigortacı	1
Sosyal Medya Uzmanı	2
STK Çalışanı	30
Tekstil işçisi	2
Tercüman	1
Tüccar	12
Turizm	5

Tablo 9. Görüşülen Kişilerin Mesleki Dağılımı

Eğitim seviyesindeki sınırlılığa rağmen görüşülen kişiler çok sayıda dil konuşabilmektedirler. Son dönemde göçmenler arasında üniversite öğrencisi

olarak İstanbul'da bulunmak ve yaşamak araştırma sırasında sıkça karşılaştığımız bir durum olarak burada ifade edilebilir.

Tablo 10. Görüşülen Kişilerin Eğitim Durumu

Fatih

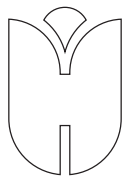
Saha araştırması sürecinde Fatih ilçesine ait 57 mahallenin 23'ünde katılımcı gözlem çalışmaları ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Cibali, Kumkapı, İskenderpaşa, Pazartekke, Topkapı, Aksaray, Küçükpazar, Kocamustafapaşa, Katip Kasım, Şehremini, Molla Gürani, Hırka-ı Şerif, Akşemsettin, Çapa, Atikali, Fındıkzade, Balat, Karagümrük, Fevzi Çakmak, Zeyrek, Yusufpaşa mahallelerinde toplam 65 kişi ile görüşülmüştür. Bu görüşmelere her ilçede göçmen dernekleri, muhtarlıklar, cami ve kiliseler, esnaflar aracılığıyla ulaşıldığı gibi araştırmacıların katılımcı gözlem yaptıkları kamusal alanlardaki tanışıklıkları da vesile olmuştur.

Zeytinburnu

Projenin önemli ikinci ayağını teşkil eden Zeytinburnu ilçesine ait 13 mahallenin 8'inde katılımcı gözlem ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu ilçede sırasıyla Sümer, Yeşiltepe, Nuripaşa, Çırpıcı, Kazlıçeşme, Veliefendi, Yenidoğan, Seyit Nizam mahallelerinde toplam 46 kişi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Esenyurt

Esenyurt ilçesinin 43 mahallesinin 17'sinde sırasıyla Balıkyolu, Karaağaç, Mehterçeşme, Fatih, İncirtepe, Talatpaşa, Pınar, Bağlarçeşme, Akevler, Selahattin Eyyubi, İnönü, Cumhuriyet, Atatürk, Barış, Sanayi, Piri Reis ve Güzelyurt mahallelerinde toplam 63 kişi ile görüşülmüştür.

IV. İSTANBUL'DA HAYAT: KARŞILAŞMALAR, ZORLUKLAR VE KIRILGANLIKLAR

1. İstanbul'da Göçmenlerin Yasal Durumları ve Göç İdaresi Deneyimleri

Son yıllarda Türkiye, farklı coğrafyalardan gelen göçmenler için önemli bir sığınma ve geçiş noktası haline gelmiştir.¹⁰ Suriye, Afganistan ve Sahra Altı Afrika ülkelerinden gelen göçmenler, Türkiye'de farklı hukuki statülerle yaşamlarını sürdürmektedirler.¹¹ Bu göçmen gruplarının ülkeye giriş yöntem ve taktikleri, giriş sonrası ülke ikamet düzenlemeleri ve yasal durumları çeşitlilik göstermekte olup, her bir grup için farklı sosyal ve hukuki dinamikler söz konusudur. Özellikle 8 Aralık 2024'te Suriye'de Esad rejiminin devrilmesinin ardından Türkiye'de ikamet eden Suriyeli göçmenlerin hayatına yeni belirsizlikler ve endişeler eklenmiştir. Geri dönüşün planlanması konusundaki bürokratik uygulamalar ve "geçici koruma" statüsünün akıbeti Suriyeli göçmenleri belirsizlik içinde bırakmaktadır. Araştırma raporunun bu bölümünde, Suriyeli, Sahra Altı Afrikalı ve Afganistanlı göçmenlerin mevcut hukuki statülerinin genel çerçevesi çizilmekte, göçmenlerin bürokratik süreçlerde karşılaştıkları deneyimler detaylı bir şekilde analiz edilmekte ve bu statülerin İstanbul göç idaresi yetkilileri tarafından nasıl farklı şekillerde kontrol edildiği ele alınmaktadır.

a. İstanbul'daki Göçmenlerin Güncel Yasal Durumu

Türkiye'deki en büyük uluslararası göçmen grubunu teşkil eden Suriyeli göçmenlerin büyük bir kısmı "Geçici Koruma" statüsü¹² ile ikamet etmektedirler. Bununla birlikte, çoğunluğu genç ve eğitimli bireylerden oluşan bir grup, "İstisnai Vatandaşlık"¹³ hakkından yararlanarak Türkiye'de kalıcı bir statü kazanmışlardır. Suriyeli göçmenler genel olarak yasal bir çerçeve içinde ülkede bulunmalarına rağmen, 2018'de Türkiye-Suriye sınırındaki güvenlik duvarının tamamlanmasıyla beraber illegal sınır geçişleri engellenmek istenmiştir.¹⁴ Bundan sonraki süreçte kaçak yollar ile sınırı geçen -güvenlik duvarını aşan- Suriyeliler kayıt dışı göçmenler olarak sınır bölgelerinde ve Türkiye'nin farklı şehirlerinde ikamet etmektedirler. Ancak, bu kayıt-dışı Suriyelilerin sayısının hem Türkiye'de hem de özelde İstanbul'da kaç kişi olduğu bilinmemektedir. Suriye sınırında insan kaçakçılığı yaptığı gerekçesiyle 11 Ekim 2024 tarihinde rütbesi sökülen Tuğgeneral Bilal Çokay'ın davası¹⁵, Suriye'den gelip Avrupa'ya birkaç hafta içinde geçen Suriyeli göçmenlere dair sahadan duyduğumuz hikayeler ve benzeri haberler güvenlik duvarına rağmen Türkiye-Suriye sınırında sürekli kayıt dışı bir göçmen hareketliliğinin olduğuna işaret etmektedir.

Sahra Altı Afrikalı göçmenler hakkında elde ettiğimiz sahadan ve resmi verilere göre bu göçmenlerin tamamına yakını ve Afganistanlı göçmenlerin bir kısmı ise vize alarak Türkiye'ye giriş yapmaktadırlar. Alınan vizeler; sağlık, eğitim, iş, spor ve turizm gibi çeşitli amaçlara dayalı olup, 3 ila 6 ay arasında değişen sürelerle sınırlı olmaktadır. Bu göçmenlerden bazıları, vize süreleri dolmadan önce "Kısa Dönem İkamet İzni"¹⁶ başvurusunda bulunarak yasal statülerini devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Ancak, diğer bölümü ise vize sürelerinin sona ermesiyle ülkede kayıt-dışı olarak kalmaya devam etmektedirler. Bu durum hem Sahra Altı Afrikalı göçmenlerin hem de Afganistanlı göçmenlerin bir bölümünün ülkeye yasal olarak girmesine karşın kayıt-dışı olarak kalmaya devam ettiğini göstermektedir.

Hem Sahra Altı Afrikalı hem de Afganistanlı göçmenler arasında yasa dışı yollarla giriş yapanlar veya yasal yollarla (turist, sağlık, iş, eğitim veya spor vizesi) giriş yaptıktan sonra çeşitli nedenlerle yasal statüsünü kaybedenler de (vize ihlali durumu veya ikamet iznini yenilemeyenler) bulunmaktadır. Daha sonraki süreçlerde kayıt-dışı statüsüne düşebilen bu göçmenlerin "Uluslararası Koruma"¹⁷ veya "İnsani Oturum İzni"¹⁸ başvuruları yaparak yeniden yasal statü kazanabilmeleri mümkündür ancak saha araştırmasında bunun örneklerine pek rastlanmamıştır.

b. Bürokratik Süreçler ve Düzensizleşen Göçmenler

Farklı hukuki statülere sahip göçmenler, ülkede yasal olarak kalışlarını belgeleyen oturma izinlerini düzenli aralıklarla yenilemek amacıyla göç idaresine başvuruda bulunmaktadır. Göç idaresi, bu başvuruları belirlenen kriterlerin karşılanıp karşılanmadığını inceleyerek değerlendirmekte ve uygun bulunması halinde göçmenlerin ülkede yasal olarak kalışlarına onay vermektedir. Saha görüşmelerinde, özellikle son iki yıl içinde (2023-2024), oturma izinlerinin yenilenmesi sürecinde önemli değişiklikler yaşandığı ve bu süreçte çeşitli bürokratik zorlukların ortaya çıktığı dile getirilmiştir.

Oturum izinlerinin yalnızca kısa süreli (genellikle üç ay) verilmesi, bu izinlerin sık sık yenilenmesini zorunlu kılmakta ve göçmenler açısından ciddi bir maddi yük oluşturmaktadır. Yenileme

sürecindeki yüksek başvuru ücretleri, maddi durumu yetersiz olan göçmenler için süreci daha da zorlaştırmakta; ayrıca başvuruların olumsuz sonuçlanması, süreci belirsizleştirmektedir. Bu bürokratik ve maddi zorluklar, özellikle uzun süredir Türkiye'de yaşayan göçmen aileler için büyük bir endişe kaynağına dönüşmektedir. Yenileme başvurusunda bulunan Meryem, yüksek başvuru ücretleri nedeniyle yalnızca yaşlı, hasta ve kadın aile bireylerinin oturum izinlerini yenileyebildiklerini ifade ediyor.

İlk geldiğimizde ikamet iznimiz yoktu. Önceden insani ikamet veriliyordu, şimdi ise kısa dönem ikamet izni veriyorlar. Şu anda yanımda ikamet belgem var ama süresi dolmuş durumda. Kısa dönem ikamet için bir yıllık başvuru yaptık, bir yıllık ücretini ödedik ama yine de sadece altı aylık ikamet verildi. Benim şu anki ikamet iznimin süresi doldu. Hızlıca randevu aldım. Bugün itibarıyla süresi geçmiş durumda. Randevuyu aldık ama henüz parayı yatırmadık. Vergi dairesine gidip ödememiz gerekiyor. Toplamda 9700 TL tutuyor. Bunun 4500 TL'si randevu işlemleri için, kalan kısmı ise vergi dairesine ödeniyor.. Kızım var, Kuran kursunda çalışıyor... Bir kızım daha var. Oğlum var, berberde çalışıyor. Benimle beraber dördümüz. Hala onun çok parası yok. İkametgahı yok. Kaçak çalışıyor. Kaçak. (Onun ikametgahı niye yok?) Uzatamadık. Yokluktan uzatılmadı. Kızım hasta, kendim hastayım onun için. Hastane falan kesilir diye onları uzatamadık. Çocukları uzatamadık.¹⁹

Bu önceliğin, yaşlı, hasta ve kadın aile bireylerinin sağlık hizmetlerine erişimlerini güvence altına almak amacıyla alındığı ifade edilmiştir. Sahada karşılaştığımız bu örnekler özellikle genç göçmenlerin düzensiz statüsüne düştüklerini ve işyerlerinde güvencesiz çalışmak zorunda kaldıklarını göstermektedir.

Göçmenler, son yıllarda başvurulara yönelik ret oranlarındaki artışı ve bunun göçmenlerin durumu üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, göçmenlerin daha önce oturum izni alarak Türkiye'de kalmalarına rağmen, son dönemde yapılan başvuruların reddedilme oranının arttığı ifade edilmektedir. Artan ret oranları sürecin giderek daha zor ve belirsiz hale geldiğine işaret etmekte ve göçmen karşıtı tutuma örnek olarak

anlatılmaktadır. Görüştüğümüz göçmenlerden Afganistanlı 29 yaşındaki Hasan yaşadığı bu durumu şöyle dile getirmektedir:

*Önceden oturma izni almak bu kadar zor değildi, ama şimdi neredeyse her başvurumuz reddediliyor. Ne yapacağımızı bilemiyoruz. Kime sorsam duyuyorum, reddedilmiş. Her şeyde burada istenmiyoruz gibihissediyoruz.*²⁰

Genel olarak her üç göçmen gruptan görüştüğümüz kişilerin çoğunun hikayelerine baktığımızda, başvuru sürecinde karşılaştıkları zorluklar şu şekilde sıralanabilir; (1) başvuru evraklarının derlenip toplanması, (2) noter tasdikli kira sözleşmesinin alınması, (3) başvuru sonrası bekleme süresi, (4) verilen ikamet süresinin kısalması (3 veya 6 ay) ve artan başvuru ücretleri, (5) başvuruların reddedilme nedeninin söylenmemesi ve (6) diğer hukuki meselelerden kaynaklanan sorunlar.

1. Başvuru Evraklarının Düzenlenmesi

Anlatılan göçmen hikayeleri bize ikamet başvuru sürecinin ne kadar çetrefilli ve zor olduğunu göstermektedir. İlk etapta başvuru evraklarını hazırlama süreci çok sancılı geçmektedir. Mevcut bürokratik süreçlerin özellikle hazırlanacak formlar, belgeler ve diğer zorunlu evrakların değişkenlik göstermesi, şeffaf ve standart olmaması, göçmenler açısından sistemin öngörülemezliğini ortaya koymaktadır. Oturma izni başvurusu olumsuz sonuçlanan göçmenlere ek süre tanımadan yasal süreçlerin başlatılması, göçmenler için ciddi sorunlara yol açmakta ve kaygıya neden olmaktadır. Ugandalı Fatmata yaşadığı ve gözlemlediği belirsizlik, korku ve karmaşayı şu sözler ile dile getirmektedir:

*Reddederler, herhangi bir gerekçe göstermeden. Hatta ikamet izniniz olsa bile, bugün bitmişse, eğer polisle karşılaşırsanız, sizi tutuklayabilirler. Ama bu böyle olmamalı. Yasal olarak bir süre tanınmalı, belki o süre sonunda tutuklanmalısınız. Bunu anlayamıyorum. Süreç sürekli değişiyor, nedenini bilmiyorum.*²¹

Fatmata'nın ifadesinde görüldüğü gibi belgelerin ve formların düzenlenmesi, istenen evrakların (eski form, yeni form gibi) kimi zaman değişmesi, web sitelerinin güncellenmemesi ve bütün bu süreçlerin uzun sürmesi ve değişkenlik göstermesi çok

ciddi mağduriyetlere neden olmaktadır. Bir başka örnek de ise önceki dönemlerde gerekli evrakları teslim ederek oturma izni almış olan göçmenler, aynı evrakların güncel versiyonlarıyla yeni dönemde başvuru yaptıklarında, başvurularının gerekçe gösterilmeksizin reddedildiğini ifade etmektedirler. Afganistanlı Mehmet yaşadığı süreci şöyle açıklamaktadır:

*Her seferinde yeni bir belge ya da form isteniyor ve biz hangi evrakın doğru olduğunu anlayamıyoruz. İnternette bakıyorum, onları hazırlıyorum. Daha önce aynı belgelerle oturma izni almıştık, şimdi ise hiçbir açıklama yapılmadan başvurularımız reddediliyor. Ama sordukları belgelerin hepsi tamam.*²²

2. Noter Tasdikli Kira Sözleşmesi

İkamet süresinin uzatılması sürecinde istenen ikinci önemli evrak noter tasdikli kira sözleşmesi teşkil etmektedir. Ev sahibi ile noterde kira kontratının tasdik ettirilmesi şartı ve başvurularda sadece bu onaylı kira sözleşmelerinin kabul edilmesi süreci zorlaştırmaktadır. Göçmenlerin hikayelerine baktığımızda ev sahiplerinin bu taleplere her zaman olumlu yanıt vermediği, imza verme sürecini riskli veya sorunlu gördükleri, hatta farklı bir şehir veya ülkede ikamet ettikleri için ulaşılmalarının kimi zaman güç olduğu belirtilmektedir. Bazı saha verilerine göre ev sahipleri bazen durumu istemedikleri kiracıları çıkarmak için ya da kiracıdan daha fazla zam istemek için de kullanmaktadırlar. Bazı durumlarda ise noter ücreti göçmenler tarafından karşılanamamaktadır. Ayrıca, bazı ev sahiplerinin göçmen karşıtı tutumları nedeniyle bu tür destekleri sağlamaktan kaçındıkları ifade edilmektedir. Bu bağlamda Suriyeli Mustafa şunları dile getirmiştir:

*Ev sahibimden bir dilekçe (noter onaylı kira sözleşmesi) istemem gerektiğini söylediler, ama o başka bir şehirde yaşıyor. Bazen geliyor ama orada. Ev sahibim bu tür şeylere karışmak istemediğini söyledi... Bazı göçmen arkadaşlarım ise ev sahiplerinin dilekçe vermeyi reddettiğini ya da onlardan ekstra para talep edildiğini anlattı. Böyle olunca ne yapabilirizki?*²³

Kira kontratının ev sahibi ve göçmen ile beraber noter huzurunda resmi olarak onaylanması ve elde edilmesi farklı komplikasyonları olan bir durum olarak gözlemlenmektedir. Ev sahibinin başka şehirde

yaşamayı, vekalet vermemesi, fazla zam istemesi gibi durumlar bu alanda evrakta sahteciliğe de itmektedir. Nijeryalı Bety'nin anlattığı hikâye bu duruma güzel bir örneklik teşkil etmektedir:

Ev arkadaşımın oturumu yenilenmedi, bizimle yaşıyor, o da öğrenci (Öğrenci ise neden yenilenmedi?) Ev sahibi notere gitmedi, çok söyledi. Gelmedi. Gelmeyince bir aracıya para verdi onlarda sahte noter tasdikli kira kontratı hazırladılar. Bunun da sahte olduğu anlaşıldı ve ikamet verilmedi. Şimdi kaçak evden, hiç çıkmıyor. Depresyonda.²⁴

Bu zorlu ve belirsizlik içeren süreçte, danışmanlık faaliyetleri yürüten şirketler, göçmenlere çeşitli güvenceler vererek ücret karşılığında sürece dahil olmaktadır. Çoğu zaman evrakların hazırlanmasına destek olan bu araçlar, bazı durumlarda göçmenlerin sahte evrak düzenlemesi nedeniyle reddedilmelerine sebep olabilmektedirler. Nijeryalı Mary, üniversite öğrencisi olan ev arkadaşının ikamet izni bitince yeni başvuruyu nasıl düzensiz göçmene dönüştüğünü hatta sınır dışı edildiğini şu şekilde aktarmıştır.

Ev sahibimizden istedik ama kabul etmedi. Kabul etmedi vermedi bize noter tasdikli kontrat. Yalvardık, lütfen bizimle notere gel, onaylatalım. Sürekli bahaneler söyledi bize. Meşgulüm, zamanım yok falan filan... hep böyle. Arkadaşım birinden yardım istedi bu belgenin düzenlenmesi için, 300 dolar verdi. Fakat sahte bir belgeymiş fark ettiler. Göç İdaresi sahte olduğunu fark etti. Ve oturumunu iptal ettiler, sonra da geri gönderdiler. Çok üzücü yok... (Geri gelebilecek mi?) Evet, ama bir yıl yasak var. Sonra yeniden giriş yapabilir. Benimle aynı üniversiteye giden arkadaşım.²⁵

3. Başvuru Sonrası Bekleme Süresi

Başvuru sonrasında karşılaşılan bekleme süreleri bir diğer sorun olarak dile getirilmiştir. İkamet izni başvuru yapan göçmenler, oturum izni başvurularının önceki dönemlere kıyasla son dönemde çok daha uzun bir bekleme süresine tabi tutulduğunu belirtmektedirler. Sürecin uzaması, başvuru sahiplerinin belirsizlik içinde uzun süre beklemek zorunda kalmalarına yol açmakta ve bu durumun göçmenlerin yaşamını olumsuz (maddi ve manevi) şekilde etkileyen bir faktör haline geldiği vurgulanmaktadır. Zernigar yaşadıklarını şöyle özetledi:

Başvuru sonucunu öğrenmek için çok bekledim, böyle olunca çocuklarımın geleceğini de planlayamıyorum. Hayatımız askıda kalıyor. Acaba verecekler mi? Vermeyecekler mi? Herkesi reddediyorlar. Bekledikçe, bekledikçe daha zor oluyor. Çocukları okula kaydedebilecek miyim, ne olacak...²⁶

4. Verilen İkamet Süresinin Kısılması ve Artan Başvuru Ücretleri

İstanbul'da kalıcı hayatlar kurmaya çalışan göçmenler için kısa süreli izinler, günlük yaşamı zora sokmakta ve geleceğe dair planlar yapmalarını engellemektedir. Daha önce yapılan çalışmalarda araştırmacıların da vurguladığı gibi, bu belirsizlik, sadece bireysel düzeyde değil, göçmenlerin ekonomik ve sosyal entegrasyon süreçlerinde de büyük zorluklara yol açmaktadır.²⁷ Bu bağlamda, Göç İdaresinin oturum izinlerine ilişkin uygulamaları, göçmenlerin ülkede kalışlarını önemli derecede etkilemektedir. Bazı göçmenler, önceden 1 yıl süre ile verilen oturum izinlerinin artık 3 veya 6 aylık süreler için verildiğini dile getirmektedir. Ugandalı Fatmata duygu ve düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

Daha önce burada 6 yıl ikamet izni olan biri, şimdi nasıl oluyor da sadece 3 aylık ikamet izni alabiliyor? Bu çığınca...²⁸

Oturum izni sürelerinin kısaltılması, göçmenlerin yasal olarak ülkede bulunsa da geleceğe dair ciddi belirsizlikler yaşamalarına neden olmaktadır. Bu durum, yalnızca yeni başvuru yapanlar için değil, uzun süredir Türkiye'de yaşayan göçmenler için de geçerli olduğu gözlenmektedir. Ugandalı Phinonah'ın ifadesi ile:

Bazılarımız 7 yıldır, bazılarımız 10 yıldır, hatıta bazılarımız 15 yıldır Türkiye'deyiz. İyi Türkçe konuşabiliyoruz ama [oturum izni başvurusunda] Türkiye'de uzun süre kalmış insanları umursamıyorlar.²⁹

Saha gözlemlerimiz ve yaptığımız bazı görüşmeler, Türkiye'de uzun yıllar yaşamış göçmenlerin, belirsizlik nedeniyle yaşamlarını planlamakta zorluk çektiklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, uzun süre Türkiye'de yaşayan bireylerin hala kısa süreli oturum izinleri almak zorunda kalması önemli bir sorun olarak dile getirilmektedir. Somalili Osman bu durumu şöyle ifade etmektedir:

*Hiçbir şeyim yok. Belirsizlik var... Vatandaş olma hakkım var mı? Verirler mi? 14 yılın sonunda, 6 ay ikameti düşünüyorum. Öyle bir şey olabilir mi? Ömrümü burada geçirdim. Bundan sonra da sahip çıkmazsan...*³⁰

Zeytinburnu'nda yaşayan üç çocuk sahibi Afganistanlı karı-koca kaçak yollarla Türkiye'ye Van üzerinden 2014-2015 yıllarında giriş yaptıktan sonra yaşadıklarını anlatırken bir yıllık kısa dönem ikamet izni almanın artan zorluklarından bahsettiler. Son günlerde 6 ay süre ile kısıtlanan bu iznin mali yükünden de şikâyet ettiler. Görüşme sırasında Afganistanlı göçmen Ahmed eşi Fatma ve üç çocukları ile yaşadıkları bu durumu şöyle dile getirdi:

*Biz 2014 yılında geldiğimizde durum çok rahattı. Van'a geldikten sonra otobüse binip Esenler otogarına gelmiştim. Burada beni daha önce buraya gelen kayınbiraderim karşıladı. Esenler'den Zeytinburnu'na getirdi beni. Sonraki günlerde ikamet izni alıp çalışmaya başladım. 9 yıl oldu. Eskiden ikamet izni almak daha kolaydı. Geçenlerde tekrar başvurduk. Ben, eşim ve 3 çocuğumuz için. 7500 TL aldılar bizden ve sadece 6 aylık izin verdiler. Bu bizim için çok zor bir durum... Hem maddi olarak bizi ağır yük getiriyor hem de süre kısa... Tanıdık arkadaşlar yardım etmezse durumumuz çok kötü olacak...*³¹

5. Başvuruların Reddedilme Nedeninin Söylenmemesi

Saha araştırması sürecinde görüştüğümüz göçmenler, karşılaştıkları zorlukları ve bürokratik engelleri dile getirirken, başvuruları reddedildiğinde kendilerine herhangi bir açıklama yapılmadığını ve bunun sonucunda suçluymuş gibi hissettiklerini ifade etmektedirler. Bu bağlamda, katılımcıların deneyimleri, değişen göç politikaları ve bürokratik süreçlerin bireyler üzerinde oluşturduğu olumsuz etkileri ortaya koymaktadır. Görüşme sırasında başvurusu reddedildiği için İstanbul'da düzensiz göçmen olarak yaşayan Ugandalı Sarah bu durumu şöyle dile getirdi:

Ben sadece para kazanmak için geldim ama kimlik almak istediğimde, kimlik almak için tekrar gittiğimde vermiyorlar. Sebep göstermiyorlar, bana suçluymuşum gibi davranıyorlar. Bana ikamet vermiyorlar ve bunun nedenini de söylemiyorlar...

*Neden vermiyorsunuz? Ben suçlu muyum? Ne yaptım ben? Bana neden vermediğinize dair sebep göstermelisiniz. Ama bana hiçbir sebep göstermiyorsunuz ve vermiyorsunuz. Ve ikinci kez başıma gelirse kendimi hapiste bulurum, çünkü oturum iznine sahip değilim.*³²

6. Diğer Hukuki Meselelerden Kaynaklanan Sorunlar

Göçmenlerin dile getirdiği diğer hukuki meselelerden kaynaklanan sorunlar arasında tahdit kodları, statü değişikliği, evlilik ve şehirlerarası seyahat gibi başlıklar ön plana çıkmaktadır. Son dönemde gündeme gelen ve göçmenlerin oturum izinlerini yenilemelerine ilişkin bir diğer önemli zorluk ise göçmenlerin bir davada mağdur veya müşteki konumunda olmalarından kaynaklanan sorunlardır. İfade edildiğine göre, bu konumdaki göçmenler oturum izinlerini yenilemek için başvurduklarında, başvurularında "suç kaydı" olarak görülen kayıtlar nedeniyle oturum izinlerinin yenilenmeme riskiyle karşı karşıya kalmalarıdır. Bu bağlamda Fatih'te görüşme yaptığımız Somalili Osman şunları dile getirdi:

Tanıdık bir kızın öğrenci ikameti vardı. Bir yerde çalışıyordu. Aslında onun da kanun dışı bir şeyi vardı. Çalışmaması gerekir falan var ama... işvereni 2 günlük parasını vermedi. (Evet, ne oldu sonra?) Polisi aradı. Polis dedi ki karakola gel. Karakola gitti. Karakoldayken adamı çağırdılar. Adam gitti dedi ki benim işyerinde kavgaya çıkardı bu kız. Şikayetçiyim. Öyle mi falan? Sonra kız dedi ki yok böyle bir şey. Paramı aldı, paramı istiyorum. Paramı istiyorsun? Senin çalışma iznin var mı? Nasıl çalıştın? Adam senden şikayetçi. Seni salıvermiyoruz. Göç İdaresine teslim edeceğiz. Bir gün nezarette kaldı. Ondan sonraki gün aldılar, Silivri'ye götürdüler. İkametini iptal ettiler. Başka bir soruşturma yapılmadı. Bu adam doğru mu söyledi? Yanlış mı? Kamera kayıtları var mı? Hiçbir şekilde tahkikat yapmadı. Oturumunu iptal etti. Öğrencilik yapıyordu. Allah'tan şey dediler, seni salıveriyoruz. Ayda bir kere imzalayacaksın. Silivri'ye imzaya geleceksin. Suçlu duruma düştü. Bizi korumayacak yani. Kanun seni korumuyor. Nasıl yatırım, plan yapacaksın?³³

Değişen ve karmaşıklaşan bürokratik süreçlerin bir diğer boyutunu ise statüsünde değişiklik olan göçmenler yaşamaktadır. Örneğin, geçici korumadan vatandaşlığa veya kısa süreli ikametinden insani oturma geçiş yapanlar, medeni durum gibi bilgileri yeniden ispatlama zorunluluğuyla karşılaşmakta ve bu durum, yeni bürokratik süreçlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Mariam yaşadığı süreci şu şekilde anlattı:

Statüm değiştiği için her şeyi baştan ispatlamam gerekiyor. Daha önce teslim ettiğim belgeleri bile yeniden sunmam isteniyor. İnsani oturma izni ile kalırken çocuğum yoktu. Statüm değiştikten sonra [Uluslararası Koruma] mesela hastaneye kendim veya çocuğum için gittiğimde her seferinde farklı bir belge eksik deniyor. Bu kadar karmaşık bir süreçte nasıl ilerleyeceğimi bilmiyorum. Hem kendim için hem çocuğum için sürekli evrak işleriyle uğraşmak zorunda kalıyorum.³⁴

Bir diğer bürokratik zorluk ise, ülke içinde bir şehirden başka şehre seyahat etmek izne tabi ve bu izni yerel göç idaresinden zamanında almak uzun sürmekte ve kimi zaman reddedilmektedir. Örneğin, amcası İzmir’de hasta olan bir Suriyeli göçmen babasının amcasını ancak bir iki defa ziyaret edebildiği dile getirdi. Amcası vefat ettiğinde ise tekrar izin almanın zorluğundan bahsetti. Göçmenler, göç idaresinde günlük seyahat izni verme kotası olduğunu ve bu kota dolduğunda gerekçe ne olursa olsun izin alınmadığını dile getirdiler.

Bu durum seyahat gerekçeleri meşru olan üniversite öğrencilerinin farklı şehirlerde olan üniversitelerine dolayısıyla eğitime erişimlerine de engel teşkil edilmektedir. Vildan yaşadığı durumu şu sözlerle açıkladı:

Üniversite için başka bir şehirde yaşıyorum ve tatillerde ailemi görmek için izin almam gerekiyor. Ama bu izinler o kadar uzun sürüyor ve karmaşık ki çoğu zaman gitmekten vazgeçiyorum. Her seferinde bunu yapmak çok yorucu. Ailemden uzak olmak zaten zor, bu süreç her şeyi daha da zorlaştırıyor.³⁵

Saha verilerinin de desteklediği gibi, son yıllarda, Türkiye’deki göçmenlerin oturma izinlerini yenileme sürecinde önemli zorluklarla karşılaştıkları görülmektedir. Başvurulara yönelik reddedilme oranlarının artması, bürokratik engellerin çoğalması

ve başvuru süreçlerinin uzaması, göçmenlerin yaşamlarını olumsuz şekilde etkilemektedir. Oturumlar kısa süreli yenilendiklerinden dolayı göçmenlerin yılda en az iki defa başvuru yapması gerekmektedir. Artan vergiler ve sigorta ücretleri nedeniyle de çoğu kalabalık aileler için yılda iki kez bu başvuruları yapmak imkânsız hale gelmektedir. Bu nedenle özellikle kalabalık aileler sadece bazı aile üyelerinin oturumları için başvurabilmekte diğer aile üyeleri ise belgesiz duruma düşmektedirler. Göçmenler, başvurularının gerekçe gösterilmeden reddedilmesinin ve süreçlerin belirsizliğinin hayatlarında yarattığı endişe ve kaygıyı farklı şekillerde dile getirmektedirler. Bu olumsuz durumlar, göçmenlerin yasal statülerini koruma çabalarını engellemekte ve önemli bir bölümünün düzensiz konuma düşmesine neden olmaktadır. Bu süreçlerde çıkar amaçlı bazı şirket hatıta göçmen dernekleri çeşitli vaatler vererek (oturma izni almak, vatandaşlık almak gibi) göçmenleri maddi zararlara uğratmakta ve ciddi mağduriyetler yaratmaktadırlar.

c. Hayat Hikayelerinde Belirsizlik ve İstikrarsızlık Anlatıları

Göçmenlerin dil becerisi ve kültürel entegrasyonları göz önünde bulundurulmadan oturma izni başvurularının reddedilmesi ya da kısa süreler için verilmesi, göçmenler arasında çatışmalar yarattığı gibi entegrasyon ve uyum sürecini de olumsuz yönde etkilemektedir. Osman’ın ifadesi ile:

Bazı arkadaşlarıma oturma verilmediğini gördüm. Benimle aynı zamanda gelen, yıllarını burada harcamış arkadaşlara ikamet reddi geldi. Adres kaydı vs. yüzünden iptal gelebiliyor. Ama bu arkadaşın ömrü burada geçti. Türkiye’nin kültürüyle yaşadık. Buraların yemekleriyle büyüdük. Bir parçam buraya ait. Sen bunları görmezlikten geliyorsun. Yeni gelen insanla aynı tutuyorsun. Kültürünü, dilini, yemeğini, coğrafyanı bilen, sana yakın hisseden birini yeni gelen biriyle aynı tutuyorsun. Belki yeni gelen daha avantajlı bir durumda. Parası olana vatandaşlık veriyorsun. İki kelime bir araya getiremeyen, iki cümle kuramayan, belki saygı duymayan, dilini kültürünü bilmevene veriyorsun.³⁶

Kısa süreli oturum izinlerinin, göçmenlerin yaşamlarını belirsiz ve güvencesiz hale getirmesi, çalışma ve yaşam planlarını olumsuz etkilemektedir. Altı aylık ikamet sürelerinin ardından yeniden başvuru yapma ve olası reddedilme riski, göçmenlerin uzun vadeli hedefler kurmalarını zorlaştırmaktadır. Fatmata'ya göre:

Birinin bir yıllık ikameti varsa, bunu değiştiriyorsunuz ve şimdi ona altı ay veriyorsunuz. Bu iyi değil. Daha önce en azından bir yıldır. Artık, altı ay oldu. Ve hala aynı parayı ödüyorsun. Hangi ülke böyle yapıyor? Ben hiç altı ay yapan bir ülke görmedim. Türkiye gibi bir ülke hiç görmedim. Gerçekten. Şimdi altı ayı bitirdiğinizde, tekrar yenilemek zorundasınız. Belki yine sizi reddedecekler. Kısa bir süre çalışmış olacaksın sonra belki seni tutuklayacaklar.³⁷

Oturum izinlerinin kısılması, göçmenlerin iş kurma, eğitim alma ve geleceğe yönelik planlar yapma konusunda ciddi engellerle karşılaşmalarına neden olmaktadır. Eğitimini Türkiye'de tamamlamış bir göçmen yasal belirsizliklerin ekonomik ve sosyal mobilizasyonlarını kısıtladığını şu şekilde ifade etmektedir:

Ben bir suç işlesem ya huzursuzluk yapsam iptal edebilirsin. Bir şey demiyorum. Kendi suçum o zaman. Ama sen bir sene veriyorsun. Ben bir sene içerisinde bir senelik plan yapabilirim. Bir senelik plan ne olabilir ki ya? Ticaret oluşturamazsın. Bir kursa yazılamazsın. Ne yapabilirsin? Bir sene verdi. Sen yat, kalk. Bir sene sonra istersem vereyim, istersem vermem.³⁸

Özellikle ticari faaliyet için Türkiye'ye gelen Sahra Altı Afrikalı göçmenlerin artık başka ülkelere tercih etmelerindeki en önemli neden bu belirsizlikler ve şeffaf olmadığı için keyfiyetle ilişkilendirilen uygulamalar olduğuna işaret edilmektedir. Göçmenlerin yaşam planlarını yapmalarını engelleyen yasal belirsizlikler, aynı zamanda iş kurma ve ekonomik güvence sağlama gibi önemli fırsatları kısıtlamakta ve göçmenlerin toplumsal mobilizasyonunu engellemektedir. Bu bağlamda, Fatmata duygularını şöyle dile getirmektedir:

Bir iş kadını olmak istiyorum ama şimdi geleceğimin nereye gittiğini görüyorum. Buradayken ülkeme git gel yapmak, bir şeyler satın almak, geri

götürmek, geri gelmek istedim. Ama izin yüzünden bunu yapamıyorum. Evet. Her seferinde altı ay boyunca yenileyemiyorum. Evet, geleceğini göremiyorsun. Evet, öyle. Belki de başka bir ülkeye bakmak daha iyi olur.³⁹

Oturum izinlerinin kısa sürelerle verilmesi, göçmenlerin hem günlük yaşamlarını planlamada hem de uzun vadeli hedefler belirlemede önemli engellerle karşılaşmalarına neden olmaktadır. Eğitim, iş kurma ve ekonomik güvence sağlama gibi fırsatlar, yasal belirsizlikler nedeniyle kısıtlanmakta ve göçmenlerin toplumsal entegrasyon süreçleri zorlaşmaktadır. Göçmenlerin yaşadıkları bu belirsizlik, sadece bireysel düzeyde değil, aynı zamanda Türkiye'nin sosyal ve ekonomik yapısına da olumsuz etkiler yaratmaktadır. Uzun yıllardır Türkiye'de yaşayan, kültürel olarak entegre olmuş bireylerin, hala kısa süreli oturum izinleri almak zorunda kalması, toplumsal entegrasyonunu engellemekle kalmayıp, aynı zamanda onların iş gücü ve ekonomik katkılarını da sınırlandırmaktadır.

d. Kamu Personellerinin Tutumları

Göçmenlerin, fazlasıyla belirsizlik içeren ve yeterince şeffaf olmadığına inandıkları süreçlerde hizmet aldıkları kamu personeli ile karşılaşmaları da genellikle olumsuz deneyimler yaşanmalarına neden olmaktadır. Özellikle, Göç İdaresi çalışanlarının dil bariyerine karşı tahammülsüz tavırları başvuru sahiplerinin ihtiyaç duydukları yardımı almasını zorlaştırmaktadır. Göçmenlerin Türkçe bilmemeleri ve resmi yetkililerin (polis, Göç İdaresi yetkilileri, geri gönderme merkezleri ve havalimanları) ortak bir dil olarak İngilizce veya Arapça bilmemeleri iletişim sürecini daha da zorlaştırmaktadır. Bu olumsuz deneyimler, göçmenlere yönelik ayrımcılık yapıldığı algısını pekiştirdiği gözlemlenmiştir. Oturum iznini yenilemek için Göç İdaresine başvuruda bulunan bir göçmen yaşadığı olumsuz deneyimi şöyle ifade etmektedir:

Göç İdaresine gidip kendiniz görebilirsiniz. Kaba davranıyorlar. [Elini masaya vurarak ve göz devirerek memuru taklit ediyor]. Konuştuğunuz kişiye bakmanız gerekiyor, bu nedir? Bu kişi size yardım etmesi gereken kişi.⁴⁰

Göç İdaresi personelinin, hizmet verdikleri göçmenlerle etkili iletişim kurabilmesi için yeterli dil bilgisine sahip olması ya da gerektiğinde bir tercümana erişiminin olması gerekmektedir. Ancak, bu personelin bir kısmı, özellikle İngilizce gibi yaygın dilleri bilmemektedir ve bu durum, göçmenlerin sorunlarını ifade etmelerini ve çözüm bulmalarını zorlaştırmaktadır. Phionah bu bağlamda yaşadığı sorunları şöyle dile getirmektedir:

Sorunun ne olduğunu bile bilmiyorlar. Eğer bir sorunuz varsa, karakola gitmek istersiniz. Eğer Türk değilsen, sana yardım edemezler. Ama bir sorunuz var, kendinizi açıklamak istiyorsunuz. Size yardımcı olamazlar. Git, birini getir, İngilizce konuş diyecekler. Evet, öyle. Göçmen bürosunda İngilizce konuşmaları gerekiyor ama orada bile konuşamıyorlar.⁴¹

Ayrıca, polis denetimleri sırasında yapılan kimi müdahaleler de göçmenler arasında huzursuzluk yaratmakta ve kamu personellerine olan güven duygularını sarsmaktadır. Polis denetimleri sırasında bazı durumlarda erkek polislerin kadın göçmenlere fiziki müdahalede bulunduğu ifade edilmektedir. Bu durum, göçmenler arasında rahatsızlık yaratmakta ve şikayetlere konu olmaktadır. Bu bağlamda görüşme yaptığımız Sarah şunları dile getirmiştir:

Bir erkek bir kadının üstünü nasıl arayabilir. Üstelik polis memuru... Bir kadını bir kadın götürmelidir. İçi erkekle dolu arabaya koymak ne demek. Yanlış bir şey söyleyemiyorum. Ama bence kadınlara kadınların temas etmesi, araması gerekir. Aynı cinsiyetteki kişi dokunmalı değil mi? Erkek polis bana dokunmamalı. Bu çok önemli bir mesele.⁴²

Polis denetimleri sırasında yaşanan olumsuz müdahaleler farklı göçmen grupları tarafından farklı şekillerde dile getirilmektedir. Bu olayların, göçmenler arasında genel olarak huzursuzluk yarattığı ve kamu personellerine olan güveni zedelediği gözlemlenmiştir. Bu durum, toplumsal uyumun sağlanması ve göçmenlerin temel haklarının korunması adına hem göç idaresi personelinin hem de kolluk güçlerinin daha duyarlı bir yaklaşım sergilemesini gerektiğini göstermektedir.

e. Geri Gönderme Merkezlerinde Yaşanan Mağduriyetler

Türkiye’de düzensiz göçmenler ve geri gönderme merkezleri ile ilgili birçok tartışma bulunmaktadır.⁴³ Güncel verilere göre Türkiye’de 28 tane geri gönderme merkezi bulunmaktadır.⁴⁴ İstanbul’da ise Tuzla, Arnavutköy ve Selimpaşa-Silivri, İnceğiz-Çatalca ve Binkılıç-Çatalca olmak üzere beş tane geri gönderme merkezi bulunmaktadır. Görüştüğümüz göçmenlerin bir kısmı, geri gönderme merkezlerinde, temel yaşam koşullarının ciddi şekilde yetersiz olduğu; bu yerlerde hijyen, barınma, yemek ve uyku gibi temel ihtiyaçların yeterli düzeyde karşılanmadığını ifade etmektedirler. Bazı göçmenler, kötü muameleye nasıl maruz kaldıklarını şu şekilde dile getirmektedir:

Geri gönderme merkezlerinde ne yemek var ne de iyi bir barınma. Temizlenemiyorsunuz, iyi bir yerde uyuyamıyorsunuz. Kötü şekilde davranıyorlar.⁴⁵

Göçmen anlatıları ve tanıklıklarına göre, geri gönderme merkezine alınan kişilerin kişisel telefonlarına el konulmakta, yalnızca belirli aralıklarla ankesörlü telefon kullanmalarına izin verilmektedir. Bu durum, haber vermeleri gereken kişilere ulaşmalarını ve ihtiyaçlarını iletmelerini zorlaştırmaktadır. Ayrıca, göçmenlerin geri gönderme merkezlerinde en fazla bir ay kalmaları ve ardından başka bir merkeze nakledilmeleri gerekmektedir. Yer değiştirmeler sırasında yakınları ile iletişim kurmakta nasıl zorlandıklarını şöyle dile getirdiler:

Eğer birini yakalarsanız, ona insanlarla iletişim kurması için bir telefon verin. İnsanların nerede olduklarını bilmemiz gerekiyor. Bu iyi bir şey değil.⁴⁶

Görüştüğümüz bazı göçmenlerin anlattıklarına göre, geri gönderme merkezine alınan kişilerin kişisel eşyalarına el konulmakta ve merkezden çıkana kadar yalnızca yakalandıkları gün üzerlerinde bulunan eşyalarla hayatlarını sürdürmek zorunda kalmaktadırlar. Dışarıdaki tanıdıkları ve arkadaşları onlara kıyafet gibi temel ihtiyaçları ulaştırabiliyor olsa da sık sık yer değiştirmeleri ve merkezlerin genellikle uzak bölgelerde bulunması, bu yardımların sağlanmasını zorlaştırmakta ve temel ihtiyaçların karşılanmasını güçleştirmektedir. Hatta zaman zaman geri gönderilen göçmenler kişisel eşyalarını almadan Türkiye’den

ayrılmak durumunda kalmaktadırlar. Phionah tanık olduğu bir durumu şu şekilde dile getirdi:

Arkadaşım evden dışarıya bir şeyler almaya gitti. Onu yakalamışlar. Oturma izni yok. Gitti. Ve eve, 3 gün gelmedi. 3-4 gün geçti ve gelmedi. Ta ki Uganda'dan bizi arayana kadar. İşte böyle. Tutukladıklarında iletişim kuramazsın. Kendi eşyalarını götüremiyor. O kadar uzağa götürüyorlar ki, kimse de gidemiyor oraya.⁴⁷

Geri gönderme merkezlerinde tutulan göçmen kadınlar, özellikle hamilelik gibi hassas durumlarla karşılaştıklarında ciddi zorluklar yaşamaktadırlar. Bu tür durumlarda, göçmenlerin haklarının korunmasında bazı eksiklikler olabileceği ve ilgili kurumların bu süreçte yeterli desteği sağlayamayabileceği ifade edilmektedir. Bu durum, göçmen Sarah'ın hayat hikayesinde de gözlemlenmektedir. Sarah duygularını ve düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

Bu benim suçum değil, sizin suçunuz, çünkü ben her şeyi size verdim ve siz yanıt vermediniz. Oturma izni konusunda... Bu insanların bizi tutma şekli, çocuklu bir kadını nasıl alıkoyabilirsiniz? O kadını yakalayıp hapse atmak istiyorsunuz. İkinci mesele de bu. Hamile kadınlar, insanlar artık cezaevinde doğum yapıyorlar. Hamile bir kadının ne kadar stresli olduğunu biliyor musunuz? Üç tane çocuk doğurdum. Nasıl olduğunu iyi bilirim. Hamile bir kadın olarak sizinle ilgilenilmesi gerekir. Bazen şurası ağrıyor, burası ağrıyor, Bazen nasıl hissettiğinizi bile bilmiyorsunuz. Sonra birisi sizi alıyor ve hapishaneye götürüyor. Ondan sonra hapishanede doğum yaparsınız. Çocuk doğurmak ise diğer bir mesele.⁴⁸

Geri gönderme merkezlerinde göçmenlerin karşılaştığı yaşam koşulları, temel ihtiyaçların yetersizliği ve kötü muameleyle dair düşünceler kaygıları arttırmakta, bu merkezlerin işleyişi hakkında önemli soruları gündeme getirmektedir. Göçmen hikayeleri, anlatıları ve tanıklıkları, bu yerlerde hijyen, barınma ve uyku gibi temel gereksinimlerin karşılanmadığına dair ifadeler bulunmakta, ayrıca iletişim kurma ve kişisel eşyalara ulaşma konusunda da ciddi zorluklar yaşandığı dile getirilmektedir.

f. Stratejik Öneriler

Yapılan değerlendirmeler ve analizler doğrultusunda, bazı uygulamalardan kaynaklanan yapısal sorunların azaltılması ve göçmenlerin temel hak ve hizmetlere daha adil erişilebilir ve insan onuruna yakışır şekilde ulaşabilmelerini sağlamak amacıyla aşağıda yer alan stratejik öneriler geliştirilmiştir. Öneriler, hem idari kapasitenin güçlendirilmesini hem de sosyal uyumun desteklenmesini hedeflemekte; göçmenlerin yaşam koşullarını iyileştirirken kamu idaresinin etkinliğini artırmaya yönelik somut politika önerileri sunmaktadır.

1. İkamet izinlerinin üç ila altı aylık kısa sürelerle verilmesi, göçmenlerin yaşam planlamasını zorlaştırmakta ve kamu idaresi üzerinde bürokratik yük oluşturmaktadır. İzinlerin daha uzun süreli verilmesi ve yenileme sıklığının azaltılması hem idari verimliliği artıracak hem de göçmenlerin yaşam koşullarını iyileştirecektir.
2. Uzun yıllardır Türkiye'de yaşayan, dil ve kültürel uyumunu sağlamış göçmenlerin ikamet izinlerini yenilerken hâlâ bürokratik zorluklar ve belirsizliklerle karşılaşması sosyal uyumu olumsuz etkilemektedir. Bu gruplara uzun süreli ikamet izninin daha kolay ve erişilebilir biçimde sunulması, toplumsal bütünleşmeyi destekleyecektir.
3. Girişimci ve mesleki niteliklere sahip göçmenler iş kurma, ticaret yapma ve seyahat gibi fırsatlara erişimde bürokratik engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu gruplara yönelik prosedürlerin sadeleştirilmesi ve destekleyici yasal düzenlemelerin uygulanması hem bireysel kalkınmayı teşvik edecek hem de ekonomik ve toplumsal katkıyı artıracaktır.
4. İkamet izni başvuru ve yenileme ücretlerinin yüksek olması, özellikle düşük gelirli ve kalabalık göçmen aileler için ciddi bir mali yük oluşturmaktadır. Ücretlendirme yapısının gelir durumuna göre kademelendirilmesi ve çok çocuklu ya da dezavantajlı gruplar için indirim veya muafiyet mekanizmalarının geliştirilmesi, daha adil ve erişilebilir bir sistemin kurulmasına katkı sağlayacaktır.

5. Başvuru süreçlerinde yaşanan uzun bekleme süreleri, göçmenleri hukuki belirsizlik içerisinde bırakmakta ve eğitim, çalışma ve aile yaşamını olumsuz etkilemektedir. Başvuruların makul süreler içerisinde sonuçlandırılması ve işlem sürelerinin yasal güvence altına alınması hukuki öngörülebilirlik ve idari güvenilirliği artıracaktır.
6. İkamet başvurularında gereksiz ret kararlarının verilmesi, göçmenlerde hukuki güvensizlik hissini derinleştirmektedir. Ret kararlarının açık ve gerekçeli şekilde yazılı olarak bildirilmesi ve hızlı, erişilebilir itiraz mekanizmalarının sağlanması, hukuki şeffaflık ve adalet duygusunu güçlendirecektir.
7. İkamet izni yenileme sürecinde zorunlu tutulan noter tasdikli kira sözleşmesi uygulaması, göçmenlerin ev sahiplerinin keyfi tutumlarına maruz kalmasına ve ilave maliyetler üstlenmesine yol açmaktadır. Bu zorunluluğun kaldırılması veya esnetilmesi, dijital beyan gibi daha erişilebilir ve düşük maliyetli alternatif yöntemlerin hayata geçirilmesi yararlı olacaktır.
8. Göç İdaresi personelinin dil ve iletişim yeterlilikleri, göçmenlerin kamu hizmetlerine erişimini zorlaştırmaktadır. Tercüman desteğinin yaygınlaştırılması ve personele düzenli olarak iletişim eğitimleri sağlanması, hizmet kalitesini ve erişilebilirliği kayda değer şekilde artıracaktır.
9. Kamu görevlilerinin zaman zaman keyfi, sert veya ayrımcı tutumlar sergilediğine ilişkin geri bildirimler, göçmenler arasında güven sorununa neden olmaktadır. Kamu personeline düzenli olarak, insan hakları, ayrımcılıkla mücadele ve kültürel duyarlılık eğitimleri verilmesi ile denetim ve disiplin mekanizmalarının güçlendirilmesi, adil ve eşit hizmet sunumunu destekleyecektir.
10. Polis denetimlerinde kadın göçmenlere yönelik cinsiyet hassasiyetinin yeterince gözetilmediği, üst aramaların çoğunlukla erkek polisler tarafından gerçekleştirildiği bildirilmektedir. Kadın göçmenlerin üst aramalarının yalnızca kadın personel tarafından yapılması ve bu konuda açık yasal düzenlemelerin getirilmesi temel bir hak koruması sağlayacaktır.
11. Geri gönderme merkezlerinde yaşam koşullarının yetersizliği, barınma, hijyen, beslenme

ve sağlık hizmetleri gibi temel alanlarda ciddi eksikliklere yol açmaktadır. Bu merkezlerde bağımsız ve düzenli denetimlerin sağlanması ve şeffaflığın artırılması, insan hakları standartlarının korunmasına katkı verecektir.

12. Hamile kadınlar, çocuklu aileler ve diğer hassas gruplar geri gönderme merkezlerinde özel koruma ihtiyaçları ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu gruplara yönelik özgürlükten yoksun bırakma uygulaması yalnızca son çare olarak kullanılmalı, alternatif koruma ve destek mekanizmaları geliştirilerek insani yaşam koşulları güvence altına alınmalıdır.

2. İstanbul'daki Göçmenlerin Barınma Durumu

a. Göçmenlerin Barınmasında Temel Faktörler

Covid-19 ve sonrası süreçte dünyada ve Türkiye'de giderek artan ve derinleşen ekonomik kriz göçmenlerin temel gereksinimlerinden biri olan barınma ihtiyacını karşılayabilmesini zorlaştırmıştır.⁴⁹ İstanbul'da yerli nüfusu da olumsuz yönde etkileyen bu sorun transit, geçici ve kalıcı göçmenlerin yaşamlarını daha da derinden etkilemektedir. Bu çalışmada, göçmenlerin barınma pratiklerinin, mekânsal hareketliliğinin ve bu konuda sergiledikleri taktiklerin⁵⁰ yaşanan ekonomik krizle beraber nasıl değiştiği de analiz edilmeye çalışılmıştır. De Certeau'nun strateji ve taktik ayrımına göre strateji bir mülkiyetin var olmasını gerektirirken, taktik bir mülkiyetin var olmamasıyla nitelenen hesaplı eylemdir.⁵¹ Taktikler, zayıfların güçlülerin alanında kendilerine yer açma çabası olarak tanımlanabilir. De Certeau'nun strateji ve taktik ayrımından hareketle göçmenlerin kent hayatında sunulan sınırlı imkanlardan yararlanmak ve zorlukların üstesinden gelmek için başvurdukları taktikler analiz edilmektedir.

Bilindiği gibi, kent hayatında göçmenlerin sosyal, eğitim, ekonomik ve barınma gibi ihtiyaçları ve sorunları birbiriyle ilintilidir ve bu süreçler birbirini etkileyip şekillendirmektedir.⁵² Bu bağlamda, barınma meselesi ele alınırken kent hayatında göçmenler için çekici ve itici faktörlerin sıralanması, kiralama

taktiklerinin incelenmesi ve kiraların farklı koşullarının analiz edilmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda yapılacak incelemeler, göçmenlerin kent yaşamında hangi statüye sahip olduklarına ve nasıl yaşadıklarına dair daha anlaşılabilir bir resim ortaya çıkmasına imkân sağlayacaktır.

Göçmenlerin konut arama sürecinde başvurdukları taktikleri şekillendiren temel faktörler, bir dizi sosyal, ekonomik ve mekânsal önceliğe dayanmaktadır. Öncelikle, göçmenler genellikle kendi etnik ya da dini (mezhepsel) kimliklerine yakın toplulukların bulunduğu mahalleleri tercih ederek kültürel benzerliğin sunduğu aidiyet ve güven duygusundan faydalanmaktadırlar. Bu tercih, aynı zamanda akraba ve arkadaş ağlarının varlığıyla desteklenmekte; sosyal sermaye olarak işlev gören bu ilişkiler, konut bulma ve kiralama süreçlerini kolaylaştırmaktadır. Ekonomik nedenler de bu taktiklerde belirleyici rol oynamaktadır. Düşük gelir düzeyine sahip göçmenler için ucuz konut bulma imkânı, yaşamsal bir öncelik haline gelmektedir. Bununla birlikte, güvencesiz ve düşük ücretli işlerde çalışan göçmenler, konut tercihlerini işe ulaşım kolaylığına göre belirlemekte; eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim de özellikle çocuklu aileler açısından önemli bir etken olarak öne çıkmaktadır. Son olarak hem fiziksel güvenlik hem de yasal statü ile ilgili endişeler, göçmenlerin mahalle seçiminde etkili olmakta; barınmanın yalnızca mekânsal değil, aynı zamanda duygusal ve hukuki bir güvenlik ihtiyacına da yanıt vermesi beklenmektedir.

Bu faktörlerin yanı sıra, göçmenlerin barınma taktikleri transit, geçici ve kalıcı statülerine göre çeşitlilik göstermektedir. Transit ve geçici göçmenler, kolektif kiralama gibi maliyeti düşüren ve esnek yapılara yönelirken, kalıcı göçmenler bireysel ve resmi kiralama ya da ev sahipliği yoluyla daha uzun vadeli çözümler aramaktadırlar. Bu durum, göçmenlerin kent hayatına uyum sürecindeki konumlarını ve gelecek planlamalarını da yansıtmaktadır.

İstanbul'un Fatih, Zeytinburnu ve Esenyurt ilçeleri, barınma açısından farklı imkânlarla ve dinamiklere sahiptirler. Fatih ve Zeytinburnu gibi ilçelerin tarihsel olarak köklü, Esenyurt gibi ilçelerin ise görece yeni yerleşim alanları olması, barınma olanaklarının çeşitliliğini de artırmaktadır. Her üç ilçede de göçmenlerin barınma taktikleri ve tercihlerini

belirlemede ekonomik gelir düzeyinin belirleyici bir unsur olduğu gözlemlenmektedir. Barınma taktiklerini şekillendiren bir diğer önemli etken ise göçmenlerin gelecek planlarıdır; transit, kalıcı ve geçici göçmenler, barınma sorununa farklı yaklaşımlar geliştirmektedir. Transit ve geçici göçmenler, çoğunlukla uzun süreli olarak kolektif kira gibi taktiklere yönelirken, kalıcı göçmenler bireysel konut kiralama eğilimindedir. Göçmen aileler, kente uyum sürecinde geçici olarak kolektif kira yöntemine başvurmakta; ancak kalıcılık kazandıkça, ayrı ve resmi konut kiralamayı tercih etmektedirler.

Suriyeli, Afganistanlı ve Sahra Altı Afrikalı göçmenler için bu üç ilçede konut arama ve bulma süreçlerini etkileyen temel çekici faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler ekonomik, sosyal ve idari gibi çeşitli kategoriler altında değerlendirilebilir. Bazı farklılıklara rağmen Fatih, Zeytinburnu ve Esenyurt ilçelerinin göçmenler için barınma yeri olarak tercih edilmesinin temelinde yatan ana faktörler şu şekilde sıralanabilir: (1) benzer bir göçmen nüfusunun varlığı ve kültürel benzerlik, (2) akraba ve arkadaş ağları, (3) ucuz konut bulma imkânı, (4) iş fırsatları, (5) eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim ve (6) güvenlik.

b. Konutlarda Karşılaşılan Temel Sorunlar

Bu üç ilçede itici faktörler olarak tanımlanabilecek, göçmenlerin bu bölgelerden ayrılmasına neden olan durumlar, katılımcıların ifadelerinden hareketle şu şekilde başlıklandırılabilir: (1) artan kira bedelleri ve ekonomik zorluklar, (2) binaların eski olması ve deprem tehlikesi, (3) göç politikası kapsamında artan denetimler, (4) bazı ilçelerin ve mahallelerin nüfus kaydına kapanması, (5) yerli nüfusun göçmenlere karşı artan rahatsızlığı ve şehir içi göçmen hareketliliği. Konut meselesinde karşılaşılan bu sorunlar sadece göçmenleri etkilememekte, yerli halkta aynı sorunlar ile boğuşmaktadır. Ancak, göçmenler tarafında bu sorunlar daha başka dinamikler ile de birleşerek bezdirici ve katlanılamaz bir hal almaktadır. Bu bağlamda, Esenyurt'ta konut arayışı sürecinde çeşitli itici faktörlere maruz kalan Suriyeli bir baba, kapalı mahalle uygulamaları ve artan kira fiyatlarının göçmenlerin barınma ihtiyacını ne denli zorlaştırdığını şu sözlerle ifade etmiştir:

Başlangıçta buralarda konut bulmak mümkündü. Ancak bazı mahalleler yabancıların kaydına kapatılınca durum daha da zorlaştı. Ev sahipleri, kiracının nüfus kaydını kolayca değiştiremeyeceğini ve başka seçeneği olmadığını görünce, kiralari fa-hiş oranda artırmaya başladı. Sorun şu ki, kayıt için açık olan mahallelerin çoğu artık kapalı. Ka-palı bir mahallede ev bulsanız bile, ev sahibi bu durumdan faydalanarak fiyatı ciddi şekilde yük-seltiyor; çünkü kiracının kolay kolay taşınmaya-çağınabiliyor.⁵³

Ekonomik zorluklar, sıkı denetimler ve kapa-lı mahalle uygulamaları gibi faktörler, özellikle son yıllarda daha belirgin hâle gelmiş ve göçmen grup-larının konut tercihlerinde belirleyici unsurlar ara-sında yer almaya başlamıştır. Bu itici faktörlerin et-kisini artıran başlıca nedenler arasında Türkiye’de değişen ekonomik koşullar, 2023 depremleri ve ar-dından gelen artan deprem riski uyarıları, toplumsal baskılar ve siyasi kampanyalar bulunmaktadır. Özel-likle Fatih gibi çok sayıda eski yapıya sahip ilçelerde yaşayan göçmenlerin yanıtlarında, deprem riskinin konut tercihleri üzerinde giderek daha fazla etkili ol-duğu gözlemlenmiştir. Fatih’te yaşayan Suriyeli Ma-her, bu endişeyi şu sözlerle dile getirmiştir:

Fatih’in en büyük dezavantajı binalarının eski ol-ması; oturduğum bina mesela 30 yıllık. Deprem durumunda bu binaların durumu insanların ak-lında endişe oluşturuyor.⁵⁴

Benzer şekilde, görüşme yaptığımız Suriyeli 30’lu yaşlarındaki Murat da deprem riski nedeniyle konut kiralama ve satın alma kararında yaşadığı de-ğişimi şu sözlerle ifade etmiştir:

Açıkçası şu an orada yaşamama rağmen Fatih’te ev almayı düşünmüyorum. Sebebi Fatih evlerinin çok eski olması ve deprem riski taşımasıdır. Bura-da ev almak iyi bir yatırım değil.⁵⁵

Bu göçmen anlatıları, fiziksel konut kalitesinin ve çevresel risklerin, göçmenlerin barınma kararları üzerindeki belirleyici rolünü açıkça ortaya koymakta-dır. Sonraki bölümde, bu kararların nasıl verildiğine ve hangi taktiklerin geliştirildiğine odaklanılacaktır.

c. Konut Kiralama Dinamikleri

Göçmenlerin İstanbul’daki barınma sürecinde karşılaştıkları en belirgin durumlardan biri, konut kiralamada başvurdukları taktiklerin büyük oranda sosyal ağlara, yasal statülere ve ekonomik durumlara bağlı olarak gelişmesidir. Fatih, Zeytinburnu ve Esenyurt özelinde yapılan görüşmeler bu taktiklerin çeşitliliğini açıkça ortaya koymaktadır. Göçmenlerin önemli bir kısmı, konut arama sürecinde akrabalık ve hemşerilik ilişkilerini devreye sokmakta,⁵⁶ bu sosyal ağlar aracılığıyla uygun kiralık evlere ulaşmaya çalış-maktadır. Bu taktik, hem güvenilir bir referansla ev bulmayı hem de ev sahibinin göçmene karşı önyar-gılarını azaltmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, bu ilişki-ler aracılığıyla daha az maliyetli ve daha esnek anlaş-malar yapılabilmektedir.

Öte yandan, yasal statüye sahip göçmenler, ba-rınma arayışlarında emlak ofisleri ve konut şirket-lerinden faydalanmayı tercih etmektedirler. Göç-menler emlak ofislerini yoğun şekilde kullanmakla birlikte, çoğunlukla kendi kültürel ya da etnik kim-liklerine yakın hissettikleri göçmen emlakçıları tercih etmektedir. Giderek artan göçmen karşıtlığı, bu eğili-mi daha da pekiştirmiş; göçmenleri, kültürel veya et-nik yakınlık kurabildikleri emlakçılar ve sosyal-dini ağlar aracılığıyla konut arayışına yöneltmiştir.

Fatih’te ev arama sürecine dahil olduğumuz Su-riyeli, iki çocuk annesi Masal’ın deneyimi, barınma meselesinin en fazla mağduriyet üreten temel sorun-lardan biri olduğunu ortaya koymaktadır. Evinin dini bir cemaate ait bir derneğe satılması üzerine, mah-keme kararıyla tahliye edilmek zorunda kalan bekar anne, ev arama sürecinde başvurduğu emlakçılardan insani ve ahlaki değerlerle bağdaşmayan teklifler al-mıştır. Emlakçılardan bir tanesi Masal’a “babam” diye tanıttığı Adana’da yaşayan yaşlı bir adamla ev-lenme önerisi getirirken diğer bir emlakçı kira kar-şılığında ev sahibinin annesinin 7/24 saat bakımını üstlenmesini önermiştir. Zor zamanlar geçiren Ma-sal, 10.000 TL karşılığında kiraladığı tek oda bir ev bulmuş ve bir derneğin maddi-manevi destekleri şu an yaşadığı eve taşınmıştır.⁵⁷

Barınma meselesinin sorunlu bir diğer uzantısı ise elektrik, su, doğal gaz ve benzeri abonelik işlemleri olarak tespit edilmiştir. Herhangi bir sebepten

adresinde ikamet edemeyen ya da etmeyen kiracı göçmenler yaşadıkları evlerdeki abonelik hizmetlerini kendi adlarına açtıramamaktadırlar. Bu nedenle de kullanımlarından bağımsız olarak ev sahiplerinin belirledikleri miktarları ödemek durumunda kalmaktadırlar. Fatih'te bir binada tek odalı bir evde 6000TL⁵⁸ kira ödeyerek yaşayan iki çocuk annesi Suriyeli kadın, ev sahibinin bütün abonelik masraflarını kendisine ve yine aynı binada başka bir dairede yaşayan diğer Suriyeli kiracıya ödettiğini bu nedenle ekonomik olarak çok zorlandıklarını dile getirmiştir.

Konutların fiziksel koşulları da kiralama kararlarını doğrudan etkilemektedir. Alt yapının sorunlu olması, rutubet ve nemin sağlık sorunlarına yol açması ve binaların sık sık tamir gerektirmesi olumsuz fiziki koşulların başında gelmektedir. Fatih, Zeytinburnu ve Esenyurt ilçelerinde konut koşullarının farklılaşması göçmenlerin konut tercihlerinde belirgin etkiler yaratmaktadır. Üç ilçenin bazı mahallelerinde, örneğin Zeytinburnu'nun Sümer Mahallesi veya Fatih'in Kumkapı Mahallesi oldukça eski binaların bulunması ve bu binaların görece uygun kiralara sahip olması, alt sınıf göçmen grupları için bir tercih sebebi oluşturmaktadır.

İlçelerdeki ikamet kotaları tüm göçmenler için barınma sorunu ile ilişkili önemli engellerden biri olarak görülmektedir. Alt sınıf göçmen kategorisinde olmayan, ekonomik durumu orta düzeyde olan bazı göçmenler, yeni ve geniş evlere taşınmak isteseler de bu ilçelerin nüfus kaydına kapalı olması sebebiyle, bu ilçelere taşınmamaktadırlar. 2015 yılında Türkiye'ye gelen geçici koruma statüsüne sahip olan Meryem, Fatih'te ikamet etmekte ve zaman içinde birkaç ev değiştirdiğini ifade etmiştir. Şu an oturduğu bodrum katındaki iki odalı evinin bir önceki evine göre daha büyük ve biraz güneş gördüğünü söyleyen Meryem, Kirazlı'da (Bağcılar İlçesi) daha büyük ve ferah bir eve taşınabilecek ekonomik güce sahip olmalarına rağmen, ilçenin nüfus kaydına kapalı olması sebebiyle, Fatih'te bu evde kalmaya mecbur olduklarını söyledi.

En önemli şey bence, ben başka eve gidemiyorum. Çünkü nüfus kaydına açık değil. Suriyelilere yasak. Mesela ben Kirazlı'ya gitmek istiyorum. Hem evler daha ucuz orada. Güneş görüyor. Yani benim evim hiç güneş görmüyor. O yüzden istemedim

eve gidiyorum. Kirazlı Suriyelilere kapalı. Yani hiçbir Suriyeli giremiyor. Sadece eskiden yasak değildi. Ama şimdi yasak...Yani benim çocuklarım büyüdü. O yüzden bir oda fazla arıyorum. Güneşli bir ev istiyorum ama yasak gidemiyorum...⁵⁹

Öte yandan, site tarzı yerleşimlerin yaygın olduğu mahallelerde oturmayı tercih eden göçmenler, sunulan ayrıcalıklı fiziki imkânlardan yararlanabilmektedir. Mekân tercihi yaparken güvenlik, uygun kira bedeli, kalabalıktan uzaklık ve refah seviyesi gibi etkenler, bazı göçmen gruplarının kararlarını şekillendirmektedir. Sitelerin sunduğu bu cazip imkânlardan yalnızca site sakinleri değil, bazen onların yakın akrabaları da faydalanabilmektedir. Bu ayrıcalıklardan yararlanan kesim, sadece doğrudan sakinlerle sınırlı kalmayıp aile çevresini de kapsayabilmektedir. Annesi Esenyurt'ta bir sitede yaşayan bir Suriyeli göçmen kadın, bu imkânları şu şekilde anlatmaktadır:

Annem, Esenyurt'ta kapalı bir sitede oturuyor. Orası geniş, sokaklar ferah ve temiz, ayrıca site; havuz, spor salonu ve sauna gibi hizmetler sunuluyor. Bizim oturduğumuz ev sitede olmadığı için bu imkanlara sahip değil... Bizim ve çocukların en sevdiği yerlerden biri, annemin yaşadığı sitenin havuzu, çünkü bizim evimizde havuz bulunmuyor.⁶⁰

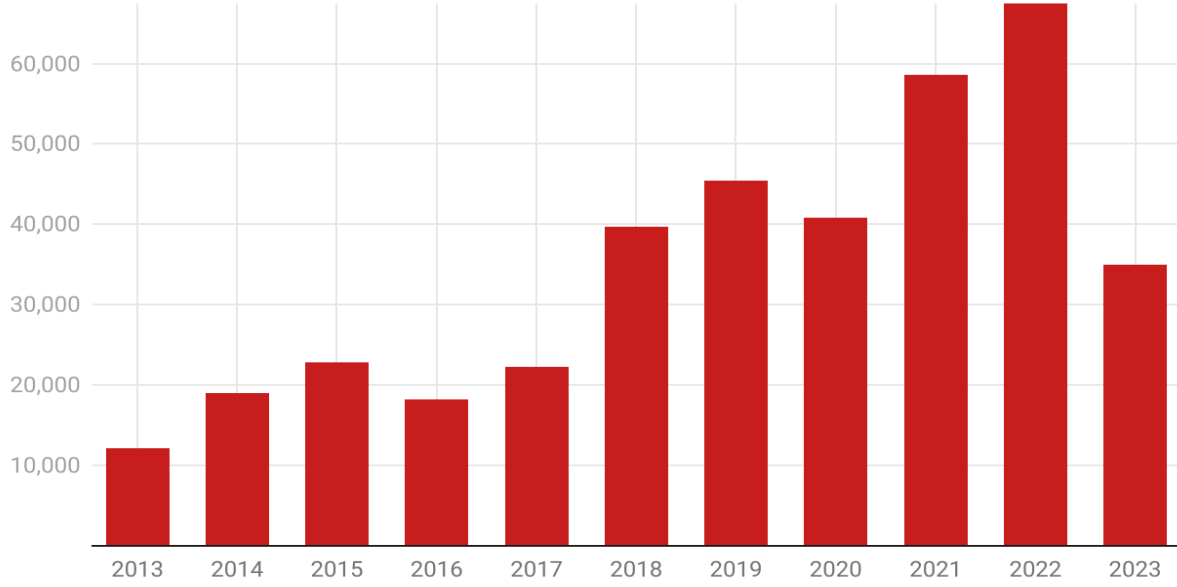
Her ne kadar siteler konfor, güvenlik ve sosyal olanaklar açısından cazip imkânlar sunsa da bu alanlardaki hizmetlerin giderek artan maliyetleri, göçmen haneler için ciddi maddi yükler oluşturmaktadır. Artan yaşam giderleri, birçok göçmen için site yaşamını sürdürülebilir olmaktan çıkarmakta ve daha ekonomik alternatiflere yönelmeye zorlamaktadır. Bu bağlamda, konut olanaklarının çeşitlenmesi ile ekonomik koşulların baskısı arasındaki etkileşim, göçmenlerin mekânsal tercihlerini belirleyen başlıca dinamiklerden biri haline gelmektedir.

d. Göçmen Topluluklarda Ev Sahibi Olmak

İstanbul'un farklı ilçelerinde ikamet eden göçmenler arasında, transit ve geçici göçmenlerin dışında kalıcı olmak isteyen ve ev sahibi olan ve olmak isteyen bir kesim de bulunmaktadır. Türkiye genelinde uluslararası göçmenlere yapılan konut satış oranı ise dönemden döneme değişiklik göstermektedir. Tablo

5'te görüldüğü üzere son on yılda, göçmenlere yapılan konut satışlarında genel bir artış eğilimi gözlemlenmiştir. Örneğin, 2013 yılında göçmenlere yapılan konut satışı 12.181 seviyesindeyken, bu rakam

2022 yılında zirveye ulaşarak 67.490 seviyesine yükselmiştir. Genel olarak bu yıllar boyunca İstanbul, en çok uluslararası göçmen uyruklunun konut satın aldığı ilk iki kent arasındaki yerini korumuştur.

Tablo 11. Türkiye’de Uluslararası Göçmenlere Yapılan Konut Satışı, 2013-2023

Ancak 2022 yılından itibaren, uluslararası göçmenlerin Türkiye’de konut satın alma rakamlarında belirgin bir düşüş eğilimi gözlemlenmektedir. TÜİK verilerine göre, 2023 yılında göçmenlere yapılan konut satışı bir önceki yıla kıyasla ciddi bir gerileme göstererek 35.005 seviyesine düşmüştür. 2024 yılı verileri ise bu düşüşün devam ettiğini ortaya koymakta; bu yıl konut alım rakamı 23.781’e inerek son yılların en düşük seviyesine ulaşmıştır. Bu gerilemenin arkasında, başta ekonomik sıkıntılar, hayat pahalılığı, artan göçmen karşıtlığı ve ikamet izni elde etmenin zorlaşması gibi çeşitli ekonomik ve yasal nedenler yer almaktadır. Saha veri ve gözlemlerine göre, değişen bu koşullar, bu araştırmanın odağında yer alan göçmen gruplarını ve incelenen ilçeleri doğrudan etkilemiştir.

Öte yandan, resmi istatistiklerde Suriye uyruklulara ilişkin verilerin yer almaması, Suriyelilerin Türkiye genelinde ya da İstanbul özelinde konut piyasasını nasıl etkilediklerini analiz etmeyi oldukça

güçleştirmektedir. Örneğin, görüşme yapılan Suriyeli katılımcılar, “geçici koruma” statüleri nedeniyle Türkiye’de mülk edinemediklerini ifade etmişlerdir. Uzun yıllardır Fatih’te ikamet eden, Suriye’de mühendislik eğitimi almış ve üç çocuk annesi olan Nur, ev sahibi olma sürecini şu sözlerle aktarmıştır:

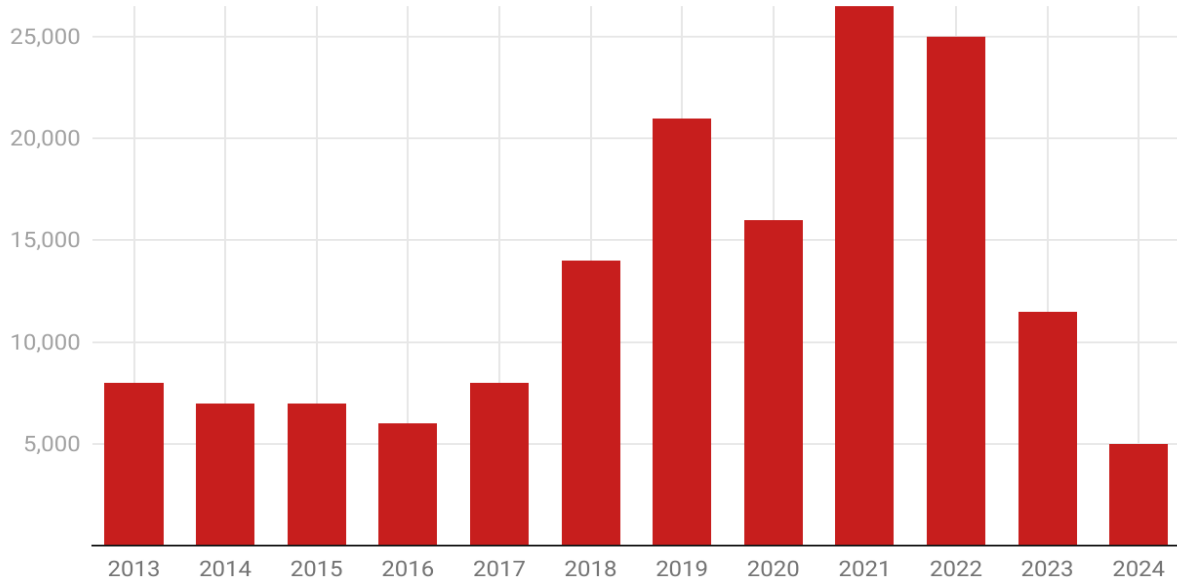
Uzun bir süre Fatih’te küçük eski bir evde oturduk. Eşimin babası vefat edince Suriye’den elimize bir miktar para geçti. Ev almak istedik. Kendi üstümüze alamadık çünkü hakkımız yok, geçici koruma. Amerikan vatandaşı bir kız kardeşim var son çare evi onun üstüne aldık. Yaşıyoruz.⁶¹

Nur’un hikâyesinde de görüldüğü üzere, ev her ne kadar geçici koruma statüsüne sahip bir aile tarafından kullanılıyor olsa da Amerikan vatandaşı olan bir akraba aracılığıyla satın alınmış ve bu durum istatistiksel kayıtlara bu şekilde yansımıştır. Bu durum, Suriyeli göçmenlerin resmi verilere yansımayan ev sahipliği pratiklerini anlamayı güçleştirmektedir.

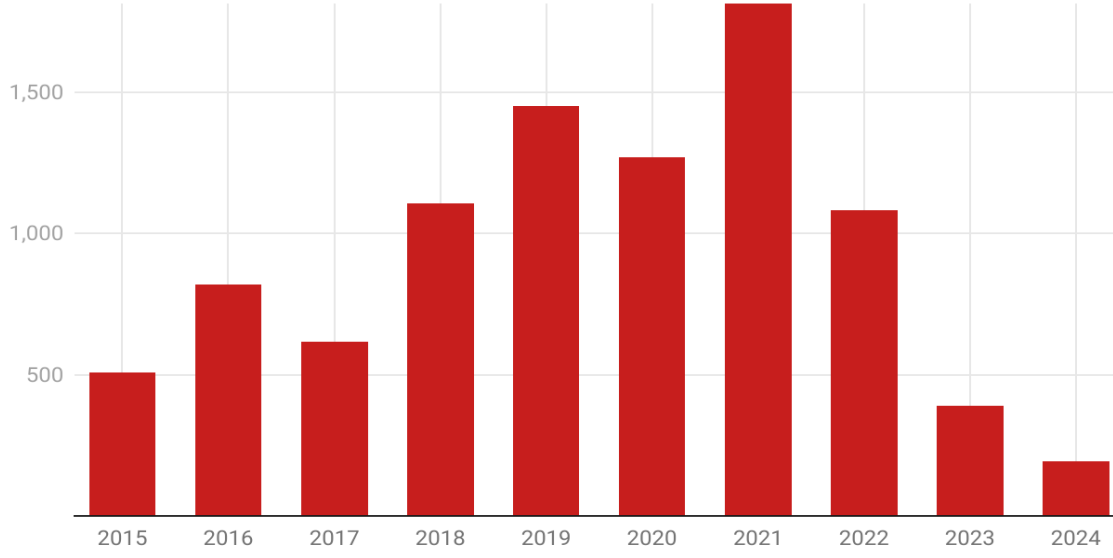
Öte yandan, son yıllarda Türkiye’de ve özellikle İstanbul’da en çok konut satın alan uyruklar arasında Rusya, İran ve Irak vatandaşları başı çekmektedir. Ayrıca, ilk 20 uyruk listesinde Afganistan vatandaşlarının da yer aldığı görülmektedir. Diğer taraftan, Somali vatandaşlarının da bazı yıllarda İstanbul’da konut satın aldığına dair kayıtlara rastlanmaktadır. Ancak mevcut verilere göre, Sahra Altı Afrikalı göçmenler arasında ev sahibi olma eğiliminin oldukça sınırlı olduğu anlaşılmaktadır.

Genel bir eğilimden söz etmek gerekirse, Tablo 5’te de görülebileceği gibi, 2013–2022 yılları arasında uluslararası göçmenlerin Türkiye emlak sektörüne yoğun ilgi gösterdiği bir dönem yaşanmış, ancak 2022 sonrasında çeşitli nedenlerle bu ilginin azaldığı

ve göçmenlerin piyasadan kademeli olarak çekildiği gözlemlenmiştir. Bu durumun İstanbul özelinde de geçerli olduğu net biçimde anlaşılmaktadır. Tablo 6’da gösterildiği üzere, İstanbul’da göçmenlere yapılan konut satışlarında son iki yılda dikkat çekici bir dalgalanma ve düşüş eğilimi söz konusudur. Bu eğilim, özellikle Afganistan ve Somali uyruklu göçmenler açısından da geçerlidir. Afganistan vatandaşlarının en çok tercih ettiği şehirlerin başında gelen İstanbul’da, 2021 yılında 1.814 konut satın alınarak zirveye ulaşılmışken, izleyen yıllarda bu rakamda ciddi bir gerileme yaşanmış; 2023 yılı itibarıyla konut alımı yalnızca 391’e düşmüştür. Somali vatandaşlarının ise 2021 sonrasında konut piyasasındaki varlığı neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır.

Tablo 12. İstanbul’da Uluslararası Göçmenlere Yapılan Konut Satışları (2013-2024)

Tablo 13. İstanbul'da Afganistan Vatandaşlarının Toplam Konut Rakamları (2015-2024)

Bu veriler ışığında, Afganistan, Somali ve diğer Sahra Altı Afrika ülkelerinden gelen göçmenlerin büyük çoğunluğunun kiracı olduğu söylenebilir. Bu göçmen gruplarının kiracı olması, sınıfsal durumlarından etkilenmekte ve dolayısıyla mekân tercihlerini şekillendirmektedir. Başka bir deyişle, dar gelirli göçmen aileler, genellikle daha ucuz fakat yaşam koşulları daha düşük olan konutları, ilçeleri ve mahalleleri tercih etmektedirler. Zeytinburnu ilçesinde yaşayan 40 yaşlarındaki Suriyeli Türkmen Zehra, bu kötü yaşam koşullarını şöyle dile getirdi:

Bak benim evim bütün rutubet. Bak kapılar bütün yerinden çıkmış. Yukarıdaki komşudan o kadar sızıntı alıyorum. Benim tuvaletimin tavanı, banyonun tavanı burası. Sürekli rutubet içinde yaşıyorum. Yine oturuyorum.⁶²

Sınıfsal ayrımlar sadece mekân seçimine değil, kiralama taktiklerine de yansımaktadır. İstanbul gibi bir metropolde tutunmaya çalışan göçmen aileler, kolektif kira taktiği yani bir kaç aile bir arada yaşayarak maliyeti düşürmeye çalışmaktadır. Bu taktiği bir süre uygulayan, Zeytinburnu'nda yaşayan 30'lu yaşlarda bir Afganistanlı kadın göçmen şöyle anlatıyor:

İlk evlendiğimde inan ki pirinci suda kaynatırdık ekmek bandırıp yerdik eşimle... Evde yağ bulamazdım. Artık yetiştiremediğimiz için sonra

ablamın evinin bir odasına taşındık. Evi de küçük adeta kutu gibi. Bu odada iki döşegimi getirdim serdim. Bir odada biz kalıyoruz. Bir odada ablamla eniştem kalıyor.⁶³

Barınma sorununun çözümünde akrabalık ve hemşehrilik ilişkileri göçmenler açısından hayati bir rol oynamaktadır. Tanıdık aileler, çoğu zaman tek bir evi birlikte kiralarak her biri ayrı odalarda yaşamayı tercih etmekte; bu sayede hem kira yükünü paylaşmakta hem de sosyal çevreye uyum sürecini kolektif biçimde yürütmektedir. Bu tür kiralama taktiklerine özellikle Zeytinburnu'nda yaşayan Afganistanlı göçmen aileler arasında sıkça rastlanmaktadır. Dayanışmaya dayalı bu barınma modeli, zaman içerisinde göçmenlerin ekonomik durumlarının iyileşmesi ile birlikte dönüşüme uğrayabilmektedir. Aile bireylerinden özellikle erkeklerin iş bulmasıyla gelir düzeyi artan aileler, ayrı evlere taşınmayı tercih etmekte; ancak sosyal bağların korunabilmesi amacıyla birbirine yakın mahallelerde yaşamaya devam etmektedirler.

Birlikte ev kiralama taktiği, yalnızca ekonomik kaygılardan kaynaklanan bir tercih değil; aynı zamanda sosyal ağlara erişim ve dayanışmanın bir biçimi olarak, transit ve geçici göçmenler arasında da oldukça yaygındır. İstanbul'a yeni gelen pek çok transit göçmen, ilk etapta göçmen topluluklarının

yoğun olduğu Fatih ilçesindeki düşük bütçeli otellerde kısa süreli konaklamakta; ardından tanıdıkları diğer göçmenlerle iletişime geçerek eşyalı evleri birlikte kiralama yoluna gitmektedirler. Bu taktik, özellikle ilk yerleşim döneminde hem maliyeti azaltmakta hem de dayanışma ağlarının etkin kullanımına olanak tanımaktadır.

Sonuç olarak, göçmenlerin ev sahibi olma veya kiracı kalma pratikleri; ekonomik, sosyal ve hukuki faktörlerle şekillenmekte, barınma tercihleri ise mekânsal eşitsizliklerle iç içe geçmektedir. Transit, geçici ve kalıcı göçmenlerin barınma taktikleri geleceğe dair umut ve planları ile de şekillenmektedir. Ancak, bu üç kategoride yer alan göçmenlere baktığımızda, Türkiye’yi yeni vatanları (yurtları) olarak gören ve görmek isteyen ve maddi imkanları iyi olan göçmenlerin barınma meselesinde daha kalıcı bir çözüm olması hasebiyle ev satın alma yoluna gitmektedirler.

e. Stratejik Öneriler

1. Kültürlerarası etkileşimi güçlendirmek için Fatih, Zeytinburnu ve Esenyurt gibi ilçelerde yerel halk ve göçmenlerin bir araya gelebileceği ortak etkinlikler (yemek festivalleri, sanat atölyeleri, spor turnuvaları) düzenlenebilir. Göçmenlerin yoğunlaştığı restoran, kafe ve parklar gibi mekanlarda yerel halkın katılımını artıracak tanıtım ve iletişim kampanyaları yürütülebilir. Ayrıca, göçmenlerin Türkçe öğrenmesini kolaylaştırmak için mahalle bazlı ücretsiz dil kursları açılabilir, yerel halka ise göçmen kültürleri hakkında bilgilendirici seminerler verilebilir.

2. Farklı etnik ve dini gruplardan göçmenlerin bir araya gelebileceği ortak faaliyetler (spor ligleri, tiyatro grupları) organize edilerek gruplar arası etkileşim artırılabilir. Suriyeli Türkmenler gibi yerel halkla daha kolay iletişim kurabilen gruplar, diğer göçmenlerin uyum sürecine katkı sağlaması için köprü görevi üstlenmeye teşvik edilebilir. Ayrıca, göçmen grupları arasındaki tarihsel gerilimleri azaltmak için arabuluculuk programları ve toplumsal diyalog platformları oluşturulabilir.

3. Göçmenlerin apartman kurallarına uyumunu kolaylaştırmak için bilgilendirici broşürler ve seminerler düzenlenebilir, yerel halka yönelik “göçmenlerle etkili iletişim” eğitimleri verilebilir. Mahalle muhtarlıkları ve STK’lar aracılığıyla yerel halk ve

göçmenlerin bir araya gelebileceği kahvaltılı toplantılar veya yardımlaşma ağları kurulabilir. Özellikle kadın ve çocukların sosyalleşebileceği güvenli parklar, kadın dayanışma merkezleri ve gençlik kulüpleri açılarak sosyal uyum desteklenebilir.

4. Camiler, kiliseler ve dernekler gibi mekanlarda dil kursları, meslek edindirme programları ve hukuki danışmanlık hizmetleri sunularak göçmenlerin toplumsal katılımı artırılabilir. Göçmen girişimciliği teşvik edilerek hem ekonomik entegrasyon sağlanabilir hem de yerel halkla etkileşimleri güçlendirilebilir.

5. Kayıtsız göçmenlerin defin işlemlerinde belediyeler ve STK’lar işbirliği yaparak maliyetler azaltılabilir ve prosedürler kolaylaştırılabilir. Göçmenlerin düğün gibi sosyal ritüellerini gerçekleştirebilecekleri uygun fiyatlı mekanlar tahsis edilebilir. Aile ve akrabalık bağlarını güçlendirmek için göçmenlere yönelik aile danışmanlık merkezleri kurularak sosyal destek sağlanabilir.

3. İstanbul’daki Göçmenlerin Sağlık Hizmetlerine Erişimi

Türkiye’de göçmenlere yönelik sağlık hizmetleri, devletin ve çeşitli yerel/uluslararası aktörlerin katkısıyla organize edilmektedir. Hizmet sağlayıcılar ve göçmenler arasındaki dil bariyerleri, göçmenlerin yasal statü sorunları ve sağlık merkezlerinin kapasite yetersizlikleri, göçmenlerin sağlık hizmetlerinden tam anlamıyla faydalanmasını engelleyen temel sorunlar arasında yer almaktadır. Sağlık merkezlerinde yaşanan dil tercümanı eksiklikleri ve göçmen sağlığı hizmeti veren kuruluşlarda Arapçanın ağırlıklı olarak kullanılması, Arapça bilmeyen veya yalnızca Türkçe konuşabilen göçmenlerin doktorlarla iletişim kurmasını zorlaştırmaktadır. Özellikle Türk kökenli Afganistanlı göçmenler, Göçmen Sağlık Merkezleri’ndeki (GSM) personelin çoğunlukla Arapça konuşması ve Türkçe bilmemesi nedeniyle sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca, kimliksiz göçmenler veya farklı şehirlerde kayıtlı olanlar gibi kırılgan gruplar, bu hizmetlere erişimde aşağıda tartışacağımız ciddi engellerle karşılaşmaktadırlar. Bu bölüm, Türkiye’deki göçmenlere yönelik sağlık hizmetlerinin mevcut durumu incelenmekte ve hizmetlerde karşılaşılan temel zorluklar ele almaktadır.

Amaç, göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimini artıracak daha kapsayıcı ve insani bir sağlık sistemi için öneriler ortaya koymaktır.

a. Sağlık Kurumları ve Hizmete Erişim

Göçmenlere yönelik sağlık hizmetlerinin sunumu, devlet destekli mekanizmalar ve yerel düzeydeki inisiyatifler arasında paylaştırılmış bir yapıya sahiptir. Devlet hastaneleri, Göçmen Sağlık Merkezleri, özel klinikler ve sağlık hizmeti sunan bazı sivil toplum kuruluşları, bu alanın önemli aktörleridir. “Bugün itibarıyla 29 ilde toplam 178 Göçmen Sağlık Merkezi (GSM) bulunmaktadır, bunların 31’i İstanbul’dadır. Aile Sağlığı Merkezleri model alınarak kurulan GSM’ler, Suriyeli mültecilere Arapça birinci basamak sağlık hizmetleri sunmak amacıyla tasarlanmıştır. Her bir merkez, 4000-6000 hastaya hizmet vermeyi ve temel sağlık hizmetleri, aşılama, koruyucu sağlık hizmetleri, izleme ve sağlık eğitimi sunmayı hedeflemektedir.”⁶⁴ Göçmenler, yasal durumlarına göre devlet hastanelerinde tedavi edilebilmektedir, ancak bazı durumlarda, GSM’lerden sevk edilmeden doğrudan devlet hastanelerinde tedavi olamamaktadırlar. Devlet hastaneleri, genellikle göçmenlerin acil sağlık hizmetlerinden yararlanabildiği ve uzmanlık gerektiren sağlık sorunlarının tedavi edildiği yerlerdir. Dil bariyerleri ve yasal statü sorunları hastanelerde hizmetlere erişimde en önemli engel olarak saptanmıştır. Bu zorluklar nedeniyle, göçmenler genellikle özel klinikleri tercih etmektedir. Bu kliniklerde daha hızlı hizmet almak mümkündür ve genellikle daha az bürokratik engel ile karşılaşmaktadır. Özel klinikler devlet hastanelerine göre kolay erişilebilir olsa da yüksek maliyetleri nedeniyle yalnızca ekonomik durumu iyi olan göçmenlerin erişimindedir.

Özel hastaneler genellikle devlet hastanelerine kıyasla daha az ayrımcılığa maruz kalınan yerler olarak kabul edilmektedir. Göçmenlerin sağlık hizmetlerine dair anlatıları bu alanların ayrımcı tutumlarla sık karşılaşılan yerler olduğuna dikkat çekmektedir. Göçmenlerin özel hastanelere gitmeleri, ayrımcılıktan tamamen kaçabildikleri anlamına gelmez. Yine de özel hastaneler genellikle devlet hastanelerine kıyasla daha az ayrımcılığa maruz kaldıkları yerlerdir. Örneğin, görüştüğümüz Suriyeli göçmen Türkiye’ye

ilk geldiği yıl, evde yemek hazırlarken parmağını kesmiş ve Bezmiâlem Vakıf Hastanesine başvurmuş. Doktorun tedavisi iyi olsa da ayrımcı ve dışlayıcı bir tavırla karşılaştığını belirtiyor. Bununla birlikte, genel olarak insanların davranışlarının iyi olduğunu ve iletişimde herhangi bir sorun yaşamadığını da ekliyor. Ancak tutumların kişiye ve yere göre değişebileceğini ifade ediyor. Kendi anlatımıyla:

Genel olarak hastaneye çok sık gitmedim. Ama gittiğimde sorun yaşamadım, iyiydi. Örneğin, buraya ilk geldiğim yıl parmağımı kestim. Evde bir şeyler hazırlıyordum ve kazayla parmağımı kestim. Hemen hastaneye gittim. Aslında her hastaneye değil, Bezmiâlem Vakıf Hastanesine, gittim. Biraz ayrımcı bir tavır vardı. Yine de ödeme yaptım ve tedavi oldum. Doktor elimi tedavi etti. En azından elimde ne olduğunu öğrenmiş oldum. Genel olarak insanların davranışları iyiydi, iletişim kurmakta sorun yaşamadım. Ama dediğim gibi, bu durum kişiden kişiye, yerden yere değişiyor. Kimi zaman farklı tutumlarla karşılaşabiliyorsunuz.⁶⁵

Göçmenlere özel ve ücretsiz hizmet sunan GSM’ler kritik bir öneme sahiptir. Ancak, GSM’lerin kapasite yetersizliği, dil bariyerleri ve göçmenlerin yasal statüleri nedeniyle sağlık hizmetine erişimde hâlâ önemli sorunlar yaşanmaktadır. GSM’ler öncelikle Suriyeli göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimi için uygulamaya girmiş kurumlar olması sebebiyle, Arapça dili konusunda yeterli desteğe sahip olmalarına rağmen diğer göçmen gruplarına eşit destek sağlayamamaktadır. Bu hizmet, geçici koruma kimliği olanlarla sınırlıdır. Bu kimlik, yalnızca kayıtlı oldukları şehirdeki sağlık kurumlarında geçerli olduğundan, göçmenlerin şehir değiştirmeleri durumunda sağlık hizmetine erişimleri zorlaşmaktadır. Özellikle deprem sonrası yaşadıkları şehirlerden ayrılarak İstanbul’a gelen göçmenler bu uygulamanın mağdurları olmuştur.

Katılımcılar, devlet hastanelerinde bazen sert ve ön yargılı tavırlarla karşılaştıklarını, kendilerine yeterli ilgi ve hassasiyetin gösterilmediğini belirtmişlerdir. Bu ilgisizlik ve ayrımcılığın ciddi mağduriyetlere yol açtıklarını belirtmişlerdir. Örneğin Suriyeli Mahmud kardeşinin ölümünün bu ayrımcı ve ilgisiz tavırlardan kaynaklandığını iddia ediyor:

*Benim kardeşim hasta oldu. Hasta olduktan sonra kardeşim hayatını kaybetti. Çok ciddi bir sıkıntı yaşadım ondan. Keşke dedim ki Kayseri'ye gelmeseydiler, tek başıma gelseydim. Çünkü Kayseri'ye geldikten sonra hasta olup vefat etmişti. Vefat etti ama normal bir vefat değil. Sadece ırkçı bir durumla karşıya karşı kaldı. Kayseri'ye her gittiğimde hüzünleniyorum.*⁶⁶

Mahmud'un ifadeleri, göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişiminde karşılaştığı ırkçılık ve sistematik ihmalkarlığın ölümcül sonuçlarını gözler önüne seriyor. Kardeşinin "normal olmayan" vefatını "ırkçı bir durum" olarak nitelendirmesi, sağlık sistemindeki etnik kökene dayalı ayrımcılığın varlığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu ayrımcı uygulamalar göçmenleri devlet hastaneleri yerine GSM'lere yönlendirmekte, ancak bu durum yeni sorunları beraberinde getirmektedir. GSM'ler, göçmenlerin ayrımcılığa daha az maruz kaldığı kurumlar olarak öne çıksa da, merkezi konumlardan uzak, izole ve yeterli denetimden yoksun birimler haline gelmektedir. Bu durum, bir yandan göçmenleri ikincil sağlık hizmetine mahkûm ederken, diğer yandan tıbbi ihmallere zemin hazırlamaktadır.

GSM'ler, devlet hastanelerindeki yoğunluğun azaltılması amacıyla bir strateji olarak belirlenmiş olup, bu sayede sağlık sisteminin daha verimli çalışması hedeflenmektedir. Özellikle sağlık sigortası olmayan veya düzensiz yasal olmayan, belirsiz göçmenler tedavileri için GSM'ler sağlık hizmeti alınabilecek bazı göçmenler, hastanelere başvurduklarında doğrudan tedavi alamadıklarını ve ilk olarak GSM'lere başvurmak zorunda olduklarını belirtmektedir. Bu durum, bazen uzun bekleme sürelerine, gereksiz sevk işlemlerine ve dolayısıyla sağlık hizmetlerine erişimde gecikmelere yol açmaktadır. Ayrıca sevk işlemleri sırasında yaşanan dil engelleri ve bürokratik zorluklar da göçmenlerin tedavi sürecini daha karmaşık hale getirebilmektedir. Mahmud, kardeşinin maruz kaldığı ayrımcılık ve ihmalkarlık örneğine benzer bir durumu kendisinin de yaşadığını şu sözlerle aktarıyor:

Elimi yaraladığım bir gün, durmadan kan akıyordu ve hemen hastaneye gittim. Hastaneye vardığımda benden kimlik istediler, ancak kimliğimi evde unutmuşum. Görevli, "Eve dön, kimliğini al, sonra gel" dedi. O sırada oradaki bir hemşire,

*"Gerek yok, direkt bize gel, ön kaydını yap" diyerek yardımcı olmaya çalıştı. Ancak görevli, hemşirenin bu önerisini kabul etmedi. O anda elimden kan akmaya devam ediyordu ve tabii ben çok sinirliydim o zaman bu durumdan. Eve döndüm. O yıl boyunca ara ara kan akıyordu elimden. Hala hatırlıyorum. Çok zor bir durum yaşadık. Ama hâlâ hatırlıyorum bu durumu.*⁶⁷

Düzensiz göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimi, yalnızca hukuki statüleri nedeniyle değil, aynı zamanda görünmezlik durumlarından ötürü ciddi şekilde sınırlanmaktadır. Genç ve Elitsoy'un belirttiği gibi: "Düzensiz göçmenler ise, Türk sağlık sisteminde görünmez durumdadırlar. Sağlık hizmetlerini kendi imkanlarıyla karşılamaktadırlar. GSS ve/veya uluslararası veya geçici koruma statüsü olmayan göçmenlerin sağlık hizmetleri, SUT kapsamında düzenlenmemektedir; bunun yerine Uluslararası Sağlık Turizmi Yönetmeliği'ne tabidir."⁶⁸

Özellikle kayıtsız Afganistanlı göçmenlerin yaşadığı Zeytinburnu'nda yaptığımız görüşmeler sırasında kayıtsız göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimde sıkıntı yaşadıklarını, bu sorunu yine yasal olmayan şekillerde çözmeye çalıştıklarını Afganistanlı bir kadın göçmen şu şekilde ifade etmiştir:

*Tıp Merkezi var. Oraya gidiyorum. Bir kere randevu aldım. Arkadaşımın kimliğinden randevu aldım. Onun kimliğinden ben hastaneye gittim. Arkadaşımın Türk vatandaşlığı var. Dediler ki sen buna benzemiyorsun. Ondan sonra söyledim. Ben böyleyim dedim. Kimliğim yok dedim. Randevu alamıyorum dedim. Yok abla olmaz dediler. Şey diyorlar. Yasak. Çünkü onun için yoksa. Bu yüzden hala rahatsız oldum. Bir hastaneye gideyim. Bir randevu alayım. Bir doktora gideyim. Yapamıyorum.*⁶⁹

Bunun yanı sıra kayıtsız göçmenler sadece küresel salgın ve bazı ciddi enfeksiyon hastalıkları geçirdiklerinden ücretsiz tedavi olabilmektedirler. Deniz Genç ve Aslı Elitsoy'un göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimi üzerine yaptıkları çalışmada ifade ettikleri gibi "Bir istisna, enfeksiyon hastalıkları (tüberküloz ve Covid-19 gibi) için ücretsiz tedavi sağlanmasıdır; bu, tüm bireyler için geçerli olup, acil hizmetler de dahil olmak üzere erişilebilir durumdadır."⁷⁰ İlk bölümde bahsedildiği gibi artan ikamet uzatma ücretleri ve ikametlerin sadece kısa

sürelî (3 veya 6 ay) verilmesi hasta göçmenlerin bu sağlık hizmetlerine erişimindeki en büyük engellerdendir. Zeytinburnu'nda görüşme yaptığımız 65 yaşında Afganistanlı bir kadın katılımcı evde iki torununun belgesiz olduğunu sadece kızı ve kendisinin bu yıl için ikamet uzatma başvurusu yapabildiklerini ve bunu da hasta olursak korkusuyla yaptıklarını şöyle aktarmıştır:

Çok pahalı artık. Bir de kısa veriyorlar. Ben yılda iki kez nasıl öderim binlerce para... İki torunum var biri berberde çalışıyor biri Kuran kursunda hoca, ikisi de kaçak. Akşam eve gelene kadar anneleri hep camda... Para sadece benim ve kızımın ikametini uzatmaya yetti. Hasta olursak hastaneye gidelim diye. Ben yaşlıyım, kızım hasta...⁷¹

Göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimi, yasal statülerine bağlı olarak farklılık göstermekte olup, özellikle belgesiz veya düzensiz göçmenler ciddi sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Her iki grup da sağlık hizmetlerine erişimde zorluk yaşamaktadır. Özellikle belgesiz göçmenler, hastaneye gittiklerinde polisin müdahale edeceği veya sınır dışı edilecekleri korkusuyla tedaviden kaçınmaktadırlar. Düzensiz göçmenler sınırlı da olsa temel sağlık hizmetlerinden yararlanabilirken, belgesiz göçmenler ise yakalanma korkusuyla genellikle acil durumlarda bile tedavi olmaktan kaçınmaktadırlar.

Sağlık hizmetlerine erişemeyen bu gruplar, erken teşhis ve tedavi imkânlarından yararlanamadığı için sağlık sorunları ilerlemekte ve ciddileşmektedir. Ayrıca, hastaneye gitme korkusu göçmenlerin sağlık sistemine olan güvenini sarsmakta ve temel sağlık haklarını kısıtlamaktadır. Örneğin, bir Sahra Altı Afrikalı göçmen, birçok kişinin ve kurumun oturum belgesi talep etmesi ve kendisinin tedavi ücretlerini karşılayamaması korkusuyla hastaneye gitmekten çekindiğini ifade etmiştir. Aynı kişi, doğum yapmak üzere hastaneye giden bir kadının, ödeme yapamadığı için hastaneden gönderildiğini anlatmıştır. Daha sonra hastane yetkilileri kadını telefonla arayarak geri çağırmış, ancak belgelerinin eksik olduğu gerekçesiyle polis kadını tutuklamış ve Silivri'ye göndermiştir. Alba'nın ifadesine göre:

Afrikalılar genelde hastalandıklarında hastaneye gitmek istemezler. Bunun sebebi korkudur. Hastaneye gittiklerinde belgelerinin sorulmasından

korkarlar, çünkü çoğunun gerekli belgeleri yoktur. Ayrıca, tedavi için para talep edileceğini bilirler, ancak ödeyecek durumları yoktur. Para ödeyemediklerinde hastane polisi çağırabilir. Bu duruma bir örnek olarak, tanıdığım bir kadının başına gelenleri anlatabilirim. Bu kadın dört ay önce doğum yaptı, ancak hastane masraflarını karşılayacak parası yoktu. Hastane başlangıçta onu serbest bıraktı. Ancak daha sonra hastane yetkilileri onu telefonla arayıp çağırdılar. Kadın sadece rutin bir kontrol için gittiğini düşündü, fakat hastaneye gittiğinde polis tarafından tutuklandı. Onu, bebeğiyle birlikte, Silivri'ye gönderdiler.⁷²

Araştırma kapsamında görüştüğümüz zona hastası olan belgesiz bir göçmen, yakalandığı enfeksiyon hastalığı nedeniyle hastanelere başvuramadığını ve çevresindekilerin tavsiyeleriyle ilaç temin etmeye çalıştığını belirtmiştir. Aynı kişi, İzmir'de çalıştığı sırada bir köpek tarafından ısırıldığını ve gayri resmi yollarla devlet hastanesinde tedavi gördüğünü ifade etmiştir. Naif'in anlatımıyla:

Köpek beni ısırды bir sefer. Hastaneye gittim patronla beraber, bir şeyler deme dedi. Valla iyi yani oradaki memurlar bana fazla bakmadı. İlacımı verdiler. 3 iğne aldım. Tabii ki sigortam yok, kimliğim falan benim eski... Arapçası ateş kemeri (zona). Benim arkadaşımın babası dermatolog doktoru. Attım resmini hemen cevap verdi. Bir şey yok. Ama sadece gücün olmuyor ve hep ateşin var. Bu bir enfeksiyon gibi. Öyle bir anda oluyor hassasiyetten dolayı. Geçti. Zaten tedavisini aldım. Bu iki sene önce oldu. İşte gittim bu basit bir kliniğe. İlaç almak zaten çok kolay. Bir antibiyotik. Ondan sonra beş tane kor B12 vitamini. B12 vitamini yeterli olmadığı için oluyor. Aldım bir hafta boyunca. Ondan sonra bir tane de antibiyotik. Bir tane antivirüs falan... Geçti. 10 günde geçti.⁷³

Göçmenler, sağlık hizmetlerine erişimde yaşadıkları sorunlara (özellikle belgesizlik nedeniyle) karşı kendi çözüm yollarını zamanla geliştirmişlerdir. Buna örnek olarak, başka ülkelerden olan tanıdıkları doktor veya sağlık çalışanı yakınlarıyla internet üzerinden iletişim kurarak danışma almaları gösterilebilir. Aslında, göçmen sağlık merkezleri sağlık sistemi üzerinden göçmenlerin bir anlamda kontrol altına alma ve hareketliliklerini kayıt altına alma

amacına da hizmet etmektedir. Hastalık ve ölüm gibi olgular sadece söz konusu olan kayıtlı ya da kayıt-dışı göçmeni etkilememekte, aynı zamanda göçmenin içinde bulunduğu arkadaş grubunu, aileyi ve diğer temas halinde olduğu yerel insanları da etkilemektedir. Genel çerçevede toplum/halk sağlığı söz konusu olduğu için, devlet bakış açısına göre farklı modellerde sağlık hizmeti sunacak yeni kurumların oluşturulması süreç içerisinde kaçınılmaz olmuştur.

Bu bağlamda, GSM'lerin kurulması, devlet hastanelerindeki yoğunluğun azaltılmasını hedefleyen de bir adım olmuştur. Göçmen Sağlık Merkezi'nde göçmen bir doktorla yaptığımız görüşmede, bu sağlık merkezine İstanbul'un her yerinden göçmen hastaların geldiği dile getirilmiştir. Belgesiz olduğu için asla hasta geri çevirmediğini belirten doktor, bunun göçmenlerin sağlık sorunlarını çözmede yeterli olmadığını belirtmiştir. Hastaya reçete yazsa bile ilaç alamadıklarını ifade etmiştir ve dolayısıyla tedavi olamadıklarını beyan etmiştir. Kendisi de Suriyeli olan pediatri doktoru Murat, hastalarla ilişkisini şöyle açıklıyor:

Genellikle çocuklarla ilgileniyorum. Çoğunlukla babanın kimliği var, ancak annenin kimliği yok. Ya da kimlik var ama nikah sözleşmesi olmadığı için çocukların kaydı yapılmıyor. Bir diğer sebep de açık adresin olmaması. Bu yüzden kimlik verilmiyor. Bu durumun birçok nedeni var: Bazılarının açık adresi yok, bazılarının annesi kimliksiz, bazılarının annesi başka bir ilde, mesela yetimhanede kalıyor. Anne başka bir ilde yaşıyor ve oranın kimliğine sahip. Kimliksiz hastalar geliyor, adres bilgileri bile olmayanlar var. Ancak biz tüm hastaları muayene ediyoruz, herkese bakıyoruz. Çok karışık durumlar olabiliyor, ama biz yine de hepsini muayene ediyoruz. Eğer çocuğun Bursa kimliği varsa, T.C. numarası varsa, bir sıkıntı olmuyor. Ancak şehirler arası geçişler zorlaştığı için bazı sorunlar çıkabiliyor. Biz genelde bu konulara karışmıyoruz. Örneğin, Bursa kimliği olan birine reçete yazıyorum, ama eczaneden ilacı alıp alamayacağı sisteme bağlı. Kimi eczaneler veriyor, kimisi vermiyor. Biz sadece reçeteyi yazıyoruz, diğer detaylara girmiyoruz. Ne yazık ki bazen ilacını alamayan hastalar da oluyor. Sebebini tam bilmiyorum, sistemden kaynaklı bir durum herhalde.⁷⁴

Annenin veya babanın kimliksiz olması ya da resmi nikah belgesinin bulunmaması gibi durumlar, çocukların nüfus kaydının yapılmasını neredeyse imkânsız hale getirmektedir. Bunun yanı sıra, adres kaydı eksikliği de yerel yönetimlerin kimlik verme kriterleriyle çelişmekte ve bu durum göçmen nüfusun kayıt dışı kalmasına yol açmaktadır. GSM'ler, resmi belge sorgulamaksızın hizmet verse de reçete sonrası ilaç temininde önemli sistemsel aksaklıklar yaşanmaktadır. Eczanelerin uygulamalarındaki tutarsızlıklar ise merkezi bir veri sisteminin eksikliğini ya da ilgili mevzuatın yeterince denetlenmemesini aklı getirmektedir.

b. Sağlık Turizmi

Türkiye'deki sağlık turizminin son yıllarda önemli ölçüde artması, özel kliniklerin sayısının da artmasına yol açmıştır. Proje kapsamındaki gruplardan, özellikle Sahra Altı Afrikalı göçmenlerin sağlık turizmi ve hizmetleri nedeniyle Türkiye'yi tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Bu hizmetlerin arasında çiftlerin birlikte hareketliliğine ve transit göçmenler için planlı gebeliğe imkân veren Tüp Bebek tedavisi önemli bir taktik olarak tanımlanmıştır. Türkiye'yi bir geçiş rotası olarak kullanan ve sağlık turizmini bir araç olarak kullanan göçmenlerin sayısı son yıllarda önemli derecede artmıştır.⁷⁵ Bu duruma somut bir örnek teşkil eden Eritreli Aatifa'nın deneyimi, konuyu daha anlaşılır kılmaktadır. Aatifa, tüp bebek tedavisi için Türkiye'ye gelme kararını memleketindeki sosyal çevresinden edindiği olumlu referanslar doğrultusunda almıştır. Türkiye'ye geldikten sonra tedavi sürecine ilişkin detaylı araştırmalar yapmaya başlamıştır. Kendi hikayesini şu şekilde anlatmaktadır:

Türkiye'ye tüp bebek tedavisi için geldiğimde bana 3 aylık vize verdiler. Ancak tedavi süreci beklediğimden uzun sürdü. Şu an 4 aydır buradayım, yani vize süremi 1 aydır aşmış durumdayım. Durumumu ilgili makamlara bildirdim, belgelerimi sundum ama henüz bir yanıt alamadım. Tedavim devam ediyor, hastaneye gidip geliyorum, ilaç tedavisi görüyorum şimdilik. Hastaneden aldığım belgeyi polislere gösteriyorum.⁷⁶

Bu örnek, Türkiye'nin sağlık turizmindeki çekiciliğini ortaya koymakla birlikte, tedavi süreçlerinin göçmenlerin yasal statüleri üzerinde yarattığı olumsuz

etkileri de gözler önüne sermektedir. Özellikle tıbbi tedavi amaçlı gelen bireylerin vize süreçlerinde yaşadıkları sorunlar, sağlık turizmi politikalarının gözden geçirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

c. Sağlık Hizmetlerine Erişimde Kültürel Farklılıklar

Hastane ve sağlık merkezlerindeki yoğunluğa ek olarak, göçmenlerin bazı kültürel özellikleri ve hassasiyetleri de sağlık hizmetlerine erişimde ek zorluklara yol açmaktadır. Bu zorlukların başında, göçmenlerin hastalıklarını Türkçe yeterince iyi ifade edememeleri gelmektedir. Dil bariyeri, doğru teşhis ve tedavi süreçlerini olumsuz etkilerken, çevirmen desteği bulamama sorunu bu durumu daha da karmaşık hale getirmektedir. Ayrıca, kültürel farklılıklar ve göçmenlerin sağlık sistemine aşinalıklarının olmaması, mevcut problemleri derinleştiren diğer önemli faktörlerdir. Bu durum hem göçmenler hem de sağlık hizmeti sağlayıcıları için ciddi bir iletişim ve hizmet sunumu engeli oluşturmaktadır. Göçmenlerin hastanelerde karşılaştığı başlıca sorunlar arasında şu gibi unsurlar ön plana çıkmaktadır:

1. Dil Bariyeri

Türkiye’de çoğu göçmen, Türkçe bilmemekte veya sağlık konusunda kendilerini yeterince ifade edememektedir. Bu durum, yanlış tedavilere yol açabileceği gibi, göçmenlerin çevirmen desteği talebini sağlayamayan hastaneleri tercih etmelerine de neden olabilmektedir. Kadın göçmenler, sağlık hizmetlerine erişimde cinsiyet temelli ayrımcılığa daha yoğun biçimde maruz kalmaktadır. Özellikle Suriyeli kadınlar, hem göçmen hem de kadın kimlikleri nedeniyle Türkiye’deki sağlık kurumlarında çok katmanlı dışlayıcı tutumlarla karşılaşmaktadır. Bu durum, Doğan, Süleymanoğlu-Kürüm ve Bekaroğlu’nun⁷⁷ İstanbul’da yaşayan göçmen kadınlarla yaptıkları saha araştırmasında açık biçimde gözlemlenmiştir. Araştırmada, Suriyeli kadınların sağlık hizmetlerinden yararlanmak istediklerinde yalnızca dil ve statü engelleriyle değil, aynı zamanda toplumsal önyargılarla da mücadele ettikleri ortaya konmaktadır. Özellikle hamilelik dönemlerinde ya da çocuklarıyla birlikte hastaneye başvurduklarında “çok çocuk doğurmak” gibi damgalayıcı ithamlara maruz kaldıkları aktarılmıştır. Bu

tür söylemler, kadınların sağlık sistemine olan güvenini zedelerken, hizmet arayışlarını da geciktirmekte ya da tamamen engellemektedir. Dahası, kadınların hastaneye gidebilmek için eşlerinin ya da Türkçe bilen bir yakınının eşlik etmesini beklemek zorunda kalmaları, sağlık hizmetlerine erişimi doğrudan etkileyen bir diğer sosyo-kültürel engel olarak öne çıkmaktadır. Tüm bu bulgular, göçmen kadınların sağlık sistemine erişimlerinin yalnızca yasal değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet ve kültürel dinamiklerce de belirlendiğini göstermektedir.

Bu sebeple, dil bariyeri göçmen kadınları eşlerine bağımlı hale getirmekle birlikte erkeklere oranla daha fazla ayrımcılığa maruz kalmaları sağlık kurumlarına erişimlerini ertelemeye neden olmaktadır. Göçmen bir kadın ile yaptığımız derinlemesine mülakatta hamilelik sürecinde sağlık hizmetlerine erişim ile ilgili yaşadığı sorunu şöyle aktarmıştır:

Burada ailem yoktu. Burayı o kadar bilmiyorduk. Bizim bir arkadaşımız, Ümraniye devlet hastanesine gitmemizi tavsiye etti. Ben o zaman çok az Türkçe biliyordum. Yani Türkiye’ye geledi 2-3 ay olmuştu. Ben doktora giderken tercüman istiyordum. Bir de eşime izin vermiyorlardı. Çünkü hep üniversite de biliyorsun çok uzaktı. Onun için biz mesela akşam gidiyorduk, saat 5-6 da. Tercüman hastanede yoktu. Ben diyordum bu telefonla (translate) bir şey yapacağım. O kadar konuşabiliyordum. O zaman Türkler çok kötü davranıyordu. Git tercüman getir... Hem ülke yeni hem ilk tecrübem. Yani kötüydü. Ondan hastaneye hiç gitmek istemiyordum. Tercüman vardı ama biz hiç görmedik. Yani onlar var diyorlardı. Çünkü biz 5’ten sonra gidiyorduk. 5’e kadar tercüman vardı. Sonra o kadar şey oldu, biz arkadaşımızla direkt acile gittik. Bu acilde de hiç iyi konuşmuyorlar iyi davranmıyorlar. Ama özel kadın doğum hastaneleri daha iyiydi. O kadar kötü değildi. Ama bu hastaneye (Ümraniye Hastanesi) 2-3 gün gittim. Çok kötüydü.⁷⁸

Günümüzde, özellikle Fatih ilçesindeki Akdeniz Caddesi’nde bulunan özel sağlık kuruluşları, Arapça hizmet veren personelleri nedeniyle Suriyeli göçmenlerin sıklıkla tercih ettiği yerler arasında öne çıkmaktadır. Saha araştırmamız sürecinde Suriyeli Kürt bir doktorun sahip olduğu hastaneyi ziyaret ettiğimizde, çalışanların birçoğunun ve gelen

hastaların Suriyeli göçmenlerden oluşması bu durumu destekler nitelikteydi. Suriyeli Hasan ile yaptığımız görüşmede kendisinin ifade ettiği gibi:

Göçmen Araplar özellikle bizim Suriyeliler, kendi hastaneleri olduğu için bir de Arapça olduğu için daha rahat etmek için bu hastanelere gidiyorlar.⁷⁹

Suriyeli göçmenler, iletişim kurabildikleri ve kendilerini daha rahat hissettikleri için Arapça hizmet veren hastanelere, eczanelere ve diğer sağlık kuruluşlarına yönelmektedirler. Aynı şekilde, İngilizce bilen Suriyeli, Afganistanlı ve Sahra Altı Afrikalı göçmenler de İngilizce bilen veya İngilizce tercüman desteği sağlayan sağlık kurum ve kuruluşlarını tercih etmektedirler. Suriyeli Kürt göçmenlerin Kürtçe konuşan sağlık personelinin tercih ettiği tespit edilen bir diğer saha verisini oluşturmaktadır. Bu durumlar, göçmenlerin bir şekilde dil engelini aşma ve ihtiyaçlarını karşılayabilme çabasından kaynaklanmaktadır. Bu durum, dil bariyerinin göçmenlerin sağlık hizmeti tercihlerini nasıl şekillendirdiğini de açıkça ortaya koymaktadır.

2. Kültürel ve Dini Hassasiyetler

Bazı göçmenler, mahremiyet ile ilgili hassasiyetlerinden dolayı kendi cinsiyetlerinden (kadın veya erkek) olan sağlık çalışanları tarafından tedavi edilmeyi istememektedirler. Kültürel açıdan utanma ve çekinme olarak tanımlanacak bu durum dindar göçmenler için aynı zamanda dini olarak da haram (caiz olmayan) bir durum olarak tanımlanabilir. Türkiye toplumunda da gözlemlediğimiz bu gibi durumların olumsuz sonuçlar doğurmasının önüne geçmek için sağlık hizmetlerinde mahremiyet hassasiyetine dikkat edilmesi büyük önem taşımaktadır. Görüşme yaptığımız Afganistanlı Zeynel, sağlık alanında mahremiyet konusundaki hassasiyeti nedeniyle eşinin hamilelik dönemimde Türkiye’de ciddi zorluklar yaşadığını ve bu konuda sunulan alternatiflerin ne kadar sınırlı olduğunu şu şekilde dile getirmiştir:

Birinci çocuğum Türkiye’ye geldiğimde 5-6 aylıktı. Benim Türkçem çok zayıftı. Elimde çok fazla para yoktu. Hastaneye falan götürmem lazımdı. Bir de siz Türkler için, erkek kadın doktor fark etmez. Mahremiyet kırmızı çizgi bizde. O kadar çok hastaneye gittim ki bu durumdan dolayı. En sonunda bir tane hastane buldum... Ekonomik

durumumuz çok iyi değil. Mesela taksitle gidemiyoruz. Çünkü çok pahalı olur. Bebeği olan biri için de yol uzun. Gidemezsin yani o araçla. Ama biz onun için o uzak yerdeki hastaneye gidiyoruz. Çünkü orada erkek kadın farkı var. Çekmeköy’den Bahçelievler’e kadar gidiyorduk.⁸⁰

Saha gözlemlerimiz ve görüşmelerimiz doğrultusunda, göçmenlerin kültürel ve dini hassasiyetlerinin sağlık hizmetlerine erişim süreçlerini geciktirdiği görülmektedir. Bu tür hassasiyetlerin özellikle kadın göçmenlerde belirgin olduğu durumlarda, kadın sağlık çalışanlarının rolü daha da kritik hâle gelmektedir. Kadın hemşire ve ebelerin, erkek sağlık personeline kıyasla göçmen kadınlarla daha etkili iletişim kurabildikleri tespit edilmiştir. Bu durum, göçmen kadınların sağlık hizmetlerinden daha rahat yararlanabilmelerine katkı sunmaktadır.

Benzer şekilde, Figen Çavuşoğlu, Ayşe Çal ve İlknur Aydın Avcı’nın⁸¹ *Göçmen Bireylere Sağlık Bakım Hizmeti Sunumunda Yaşanan Sorunlar* başlıklı çalışmalarında da hemşire ve ebelerin göçmen kadınlarla olan iletişimlerinde hekimlere oranla daha yüksek bir etkileşim kurabildikleri belirtilmiştir. Ayrıca aynı çalışmada, sağlık çalışanlarının farklı kültürel ve dini geçmişe sahip bireylerle sağlıklı iletişim kurabilmeleri için özel eğitimler almasının gerekliliği de vurgulanmıştır. Bu araştırmanın saha verilerinin de gösterdiği gibi, bu türden iletişim zorluklarının yalnızca sağlık kurumlarıyla sınırlı kalmadığı, benzer sorunların okullar, muhtarlıklar ve diğer kamu hizmeti alanlarında da yaşandığı göz önüne alındığında, kültürel duyarlılık odaklı personel eğitiminin bütüncül bir kamu politikası hâline getirilmesi gerekmektedir.

3. Sağlık Alanındaki Kapasite Sorunu ve Ayrımcılık

Genel olarak sağlık alanındaki kurumlara baktığımızda, İstanbul’daki hastanelerde şehrin nüfusunun yoğunluğu nedeniyle bu kurumların talebi karşılamakta çoğu zaman zorlandığı görülmektedir. Bu yoğunluktan dolayı hastaneler ve diğer sağlık kurumları (eczaneler, dış poliklinikleri vb.) göçmenler ve yerli nüfusun en gerilimli olarak karşı karşıya geldikleri mekanlara dönüşmektedirler. Sırada bekleme süresinin uzaması ve dil bariyerinin süreçleri yavaşlatması, yerliler arasında hasta göçmenlere yönelik

sert ve dışlayıcı bir nefret söylemi ve tavrının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu araştırmada yapılan yüz-yüze görüşmelerde, göçmenler hastaneleri ayrımcılıkla ve nefret söylemi ile en çok karşı karşıya geldikleri yerler olarak tanımlamışlardır. Esenyurt'ta kargoculuk yapan Suriyeli göçmen Önder, hastanelerdeki kapasite yetersizliğinden kaynaklanan sorunların nasıl göçmen karşıtlığına dönüştüğünü şu ifadelerle dile getirmektedir:

Devlet hastanesine gittim, genelde sıra oluyor. Doktor diyor bir saat sonra gel tahlil sonucu için. Mesela bir saat sonra geliyorum. Sıraya gerek yok çünkü ben sonuç bekliyorum. Doktorun odasına geliyorum. Bağırıyor, çağırıyor. "Bak Suriyeli odaya izinsiz giriyor!", izinsiz giriyorsun diyorlar. Abi izinsiz girmiyorum. Zaten muayene yaptım az önce ama doktor diyor bir saat ya da iki saat sonra geleceksin tahlil için falan. Artık vallahi yani çoktandır gitmedim devlet hastanesine. Hastanede de çok sıra var.⁸²

Yerel hastaların da sıra atlama veya protokol ihlali gibi davranışlarda bulunduğu olaylarda bu tür durumlar yerel halk arasında genellikle "bireysel saygısızlık" olarak nitelendirilirken, bu durum göçmen hastalar için "kolektif bir tehdit" algısına dönüşmekte ve sorun göçmen karşıtı ve etnik bir soruna dönüştürülmektedir. Bu ikili algı, sağlık çalışanlarının tepkilerinde belirgin farklılıklar yaratmaktadır. Bununla birlikte kapasite sorunu, hizmetlere erişimde gecikmelere ve memnuniyetsizliklere yol açmaktadır. Yerli nüfus tarafından göçmenler, bu sorunların sebebi olarak görülmektedir. Göçmen hastaların benzer davranışları "kültürel uyumsuzluk" veya "toplumsal kural tanımazlık" olarak etiketlenmektedir. Halk içinde sıklıkla dile getirilen "*Suriyeliler Hastanede Sıra Beklemiyor İddiası*"⁸³, göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimini olumsuz etkileyen bir söylem olarak öne çıkıyor. Bu algı, göçmen karşıtlığını artırıyor, toplumsal ayrışmayı derinleştiriyor ve önyargıları beslemektedir. Öte yandan, hastanelerde vuku bulan bu gerilimli karşılaşmalar, göçmenlerin sağlık hizmetlerinden yeterince faydalanamamasına veya bu hizmetleri ikincil tercih haline getirmesine yol açmaktadır.

Ancak bu durum, göçmenlerin sosyo-ekonomik statüsüne bağlı olarak da farklılık göstermektedir. Örneğin, Suriyeli tıp öğrencisi Abdullah, intörn

olduğu için ayrımcılığa maruz kalmadığını ifade ediyor. Ancak, başka bir hastanedeki herhangi bir Suriyeli hastaya yönelik ayrımcılığın sıkça yaşandığını gözlemlediğini ve bu durumun rahatsızlık verici olduğunu belirtiyor. Bu ayrımcılığın sadece hastaneye gelen yerli nüfustan kaynaklanmadığını sağlık personelinin de bu konuda hassas davranmadığını söyle aktarıyor.

Hastanede çok şükür biz ırkçılığa maruz kalmıyoruz. Doktor olduğumuz için. Ama ben klinikte otururken mesela bir Suriyeli hasta gelirse...Yani ilk kapıdan girdiğinde diyorum ki inşallah bir olay yaşanmasın. Çünkü bazı hocalar ırkçı olabiliyor. Bizim hocalarımızdan bazıları ırkçı olabilir. Özellikle mesela hasta Türkçe iyi bilmiyorsa falan filan. Ben diyorum ki inşallah bir şey olmaz falan.⁸⁴

Tüm bu sebepler hastaneleri göçmenler için sağlık hizmetine erişim noktasında sınırlamaktadır. Bu sebeple ekonomik gelir düzeyi yüksek göçmenler özel sağlık kuruluşlarını tercih ederken düşük gelir gruplarından göçmenler alternatif ve güvenilir olmayan çözümlere başvurmak zorunda kalmaktadırlar. Kimileri eczaneler de çözüm aramakta kimileri farklı ülkelerde tanıdıkları doktora danışmakta kimileri ise sağlık konusunda ehil olmayan kişilerce mağdur edilmektedirler.

d. Stratejik Öneriler

Türkiye'de göçmen gruplarının çeşitliliği ve statü farklılıkları, nüfus hareketliliğine yönelik politikaların bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum, özellikle sağlık ve sosyal hizmetler gibi temel alanlarda ciddi sorunlara yol açmaktadır. Göçmenlerin yasal statülerine bağlı olarak yeterli sağlık hizmetine erişememesi, salgın hastalıklara yakalanma risklerini artırmakta ve toplum sağlığını tehlikeye sokmaktadır. Bu nedenle, yoğun göç hareketliliğinin yarattığı aksaklıkları gidermek için daha kapsayıcı ve sürdürülebilir bir sağlık politikası geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, yeni politika geliştirme süreçlerinde aşağıdaki saha gözlemleri ve bulguları dikkate alınabilir.

1. Sağlık merkezlerinde dil engellerini ortadan kaldırmak için sürekli tercüman desteği sağlanması önem arz etmektedir.. Dil bilen göçmenlerin bu görevde istihdam edilmesi planlanabilir

veya anlık çeviri uygulamaları ve yapay zekâ destekli çözümler düşünülmelidir.

2. GSM hizmetleri, yalnızca Suriyelilerle sınırlı kalmayıp tüm göçmen gruplarına eşit erişim sağlayacak ve dil desteği sağlayacak şekilde genişletilmesi düşünülebilir.

3. Sağlık çalışanlarına, göçmenlerin kültürel ve dini hassasiyetlerine duyarlılık kazandırmak için eğitimlerin artırılması desteklenebilir.

4. Göçmenlere ihtiyaçları olan sağlık hizmetlerine erişim için bilgilendirmeler yapılmalıdır.

5. Kimliksiz veya kayıtsız göçmenlerin tedaviye erişimini sağlamak için çözümler gerekmektedir.

6. Devlet hastanelerinde göçmenlere yönelik ayrımcılığı önlemek için şikâyet mekanizmalarının kurulması ve bu tür davranışlarda bulunan personele yönelik kurumiçi eğitimlerin artırılması fayda sağlayacaktır.

7. Yaşlı ve engelli göçmenlere ulaşmak için mobil sağlık ekipleri ve gezici kliniklerin olması faydalı olacaktır.

4. Göçmenlerin Karşılaştığı Dışlanma ve Önyargılar

a. Göçmen Karşıtı Söylemin Etkisi

Proje kapsamında saha araştırması yapılan Esenyurt, Fatih ve Zeytinburnu'nda görüşülen göçmenlerin ayrımcı, dışlayıcı ve ön yargılı söylem ve davranışlara maruz kaldıkları anlaşılmaktadır. Yapılan görüşmelerden de anlaşıldığı üzere son yıllarda artan göçmen karşıtlığı farklı sosyo-ekonomik ve etnik gruplardaki göçmenler tarafından farklı düzeylerde deneyimlenmektedir. Bununla birlikte göçmen karşıtlığının artmasının sebepleri arasında medyada göçmenlere yönelik kullanılan ayrıştırıcı ve provokatif nefret dilinin, göçmenlerin hak ve hürriyetlerine dair dolaşan bilgi kirliliğinin ve göçmen karşıtı siyasetin etkili olduğu anlaşılmaktadır.⁸⁵

Basına yansıyan haberlere göre, 30 Haziran 2024'te Kayseri'de Suriye uyruklu bir şahsın, Suriye uyruklu bir kız çocuğunu taciz ettiği iddiası ile

başlayan olaylar medyanın göçmenlere yönelik provokatif gücüne işaret etmektedir. Tacizcinin emniyete teslim edilmesi ile başlayan olaylar bir anda göçmen karşıtı eylemlere dönüşmüş ve Kayseri'nin ardından Hatay, Adana, Konya, Bursa, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi farklı şehirlere de yayılmıştır⁸⁶. Suriyelilerin iş yerlerinin yakılıp yağmalanması, araçlarına zarar verilmesi ve "Ülkede mülteci istemiyoruz"⁸⁷ sloganlarının atılması gibi olaylara karşılık; Suriye'de Türk bayrağının yakılması, resmi kurumlar ile ticari araçlara zarar verilmesi gibi provokasyonlar yaşanmıştır⁸⁸. Bu gelişmeler, toplumda göçmenlere özellikle de Suriyeli göçmenlere yönelik gerilimin daha da artmasına neden olmuştur.

Yaşanılan bu provokatif olayların ardından 2024 yaz ayında başladığımız saha araştırmasında, araştırmacılar olarak göçmenler ile güvenli bir iletişim kurmada çok zorlandık. Yaşanan olaylardan dolayı "göçmen karşıtlığı" yapılan görüşmelerin ana teması haline gelmiştir. Bu olaylarda hedef tahtasına konulan Suriyeli göçmenler olmasına rağmen diğer göçmen gruplarda bu olaylardan derin bir şekilde etkilendikleri gözlenmiştir. Beş çocuğu ile bir apartmanın bodrum katında yaşayan Muhammed göçmen karşıtı olaylar nedeniyle yaşadığı korku ve tedirginliği şu sözlerle ifade etmiştir:

Ben dışarıda korkuyorum, ben dayak yerim diye. Hem eşim çocuklar var diye korkuyorum... Mecbursun, bir şey yapamıyorsun. Dışarıda dayak mı yerim? Ben dışarıdayken eşim ve çocuklara saldıran mı olur? Elinden de bir şey gelmiyor.⁸⁹

Muhammed'in bu ifadesi, göçmen karşıtlığının göçmenlerde yarattığı çok katmanlı travmatik etkileri çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Muhammed'in bireysel güvenliğinden ailesinin korunmasına kadar uzanan endişeleri, hem fiziksel hem de duygusal tehdit algısının sürekli ve yoğun bir biçimde yaşandığını göstermektedir. Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere göçmenler gündelik yaşamlarında artan göçmen karşıtlığı nedeniyle yerli halka karşı güven problemleri yaşamaktadırlar. Kayseri merkezli eylemler yalnızca Suriyeli göçmenleri değil, diğer göçmen gruplarını da hedef almıştır. Fatih'te yaşayan ve olayları çok yakından takip ettiğini ifade eden Afganistanlı göçmen Naif hislerini şu sözlerle aktarmaktadır:

*Çok yakından takip ettim. Hepsini baştan sona kadar çok yakından takip ettim. Ne oldu çok iyi biliyorum. Benim suçum Arapça mı konuşmak ya da Farsça mı konuşmak? Artık işe gidemiyorum. Bilmiyorum ki. Belki çalıştığım insanlar da ırkçı. Belki bana zarar vermek istiyor. Sebebi nedir? Cehalettir. Bu yüzden bu raporları iyi yapın. Gözünü seveyim yayınlayın. Millet okusun, bilsin. Çünkü aslında hükümetin insanları yönetmemesi gerekiyor. İnsanlar hükümete istediği şeyi yaptırması gerekiyor. Yani halka hizmet olması lazım. Terside değil.*⁹⁰

Naif'in ifadelerinden anlaşıldığı üzere göçmen karşıtı eylemler tüm göçmen grupları üzerinde tedirginliğe sebep olmuştur. İş yerinde göçmen karşıtı saldırıya uğrama korkusu yaşadığını ifade eden Naif, göçmenlerin çoğunun ifade ettiği gibi süreci evinden çıkmayarak geçirdiğini ifade etmiştir. Göçmenlerin zamanlarının çoğunu evde geçirmeleri, göçmen karşıtı söylemlere karşı sessiz kalmaları ve kazaya-suça karışma korkuları sorunsuz bir yaşam sürme ve göze batmama taktiği yürütmelerinin bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu taktikler, göçmenlerin Türkiye'de daha uzun ve sağlıklı bir yaşam için sınır dışı edilmelerini önleyecek gerekli tedbirler olarak görülmektedir.

Göçmenlerin "sorunsuz yaşam" diğer bir deyişle "görünmez olma" taktiklerinde ülkeye giriş çıkışlarını sınırlayan "tahdit kodları" da etkili olmaktadır. Emniyet teşkilatı tarafından oluşturulan bu resmi kodlar göçmenlerin yaşamlarında herhangi bir suça karışma sebebiyle (mağdur taraf olsalar bile) sınır dışı edilmelerine ve Türkiye'ye geri dönmelerinin tamamen yasaklanmasına sebep olabilmektedir.⁹¹ Hem yerel halktan hem de resmi kural ve koşullardan dolayı sınır dışı edilmekten korku ve tedirginlik duyan göçmenlerin söylemlerinde "sorun çıkarmıyoruz, uyumlu olmaya çalışıyoruz" gibi ifadeler sıklıkla duyulmaktadır.

Gündelik yaşamı belirleyen güçlü ve zayıf ilişkisi, göçmenleri kendilerine dayatılan alandaki mevcut kurullarla başa çıkmak için Michel de Certeau'nun bahsettiği gibi taktikler belirlemeye itmektedir. Örneğin, göçmenlerin, göze batmamak ve ayrıştırıcı söylemlerden korunmak için kamusal alanlarda Türkçe konuşmayı tercih etmeleri veya susmaları; etnik kimliklerini gizlemeye çalışmaları; kıyafet ve

tesettür biçimlerini değiştirmeleri ve Türkiyeli kadınlar gibi giyinmeye çalışmaları ve kendilerini sosyal hayattan soyutlamaları bu taktiklerden bazıları olarak ifade edilebilir.

Üç ilçede yapılan saha çalışmalarında gözlemlendiği üzere, zamanların çoğunu ev, mahalle, iş yeri, cami ve parklarda geçiren göçmenler göçmen karşıtı ve ayrıştırıcı nefret söylemlerine yerel halkla en çok karşılaştıkları mekanlarda maruz kalmaktadırlar. Başta en yakın komşuları olmak üzere yaşadıkları apartman, mahalle, park, toplu taşıma, okul, hastane ve banka gibi kamusal alanlar bu ortamlardan bazılarıdır. Babasıyla birlikte on yıldır İstanbul'da yaşayan Ahmet, bankada güvenlik görevlisinin kendisine ülkeyi terk etmesi için para teklif ettiğini şu sözlerle aktarmaktadır:

*Dün bankaya gittim. Banka güvenliği bana sordu; "nerelisin?" Dedim ki "Afgan'ım". Sonra bana dedi ki "sana bir miktar para vereyim bu ülkeyi terk et."*⁹²

Göçmenlerin yaşadıkları ortamda dahi ayrıştırılmaları yaşam kalitelerini düşürmekte ve korku ve kaygılarını arttırmaktadır. Göçmenlerin gündelik yaşamlarında da kendini gösteren bu çekince onların İstanbul'daki hareketliliklerini de etkilemekte ve kamusal hayata katılmalarını engellemektedir. Zorunlu olmadıkça toplu taşıma araçları kullanmadığını ifade eden Hazem, ailesiyle birlikte halk otobüsünde yaşadıklarını şu sözlerle aktarmaktadır:

*Yani bir ara otobüse bindik. Ben, hanım ve çocuklar. Hanım yanında çocuk var. Dört yaşında, diğeri zaten yedi yaşında. Orada bir tane sandalye boş. Hanım oturdu, çocuk da yanında bir sandalye o da boş oturdu. Bir tane kadın geldi ve diyor o çocuğu kaldır ben oturacağım. Kaldırdı, oturdu. Bir tane daha kadın geldi veya erkek hatırlamıyorum. O da hanıma diyor ki sen kalk sen gençsin ben oturmak istiyorum. Hanımın Türkçesi zayıf ya. Anlamıyor. Ben izliyorum uzaktan. Sonra bağırmaya başladı: "kalk", "ayıp burada oturuyorsun", "yüzsüz mülteci" falan... Öyle birçok sıkıntı yaşıyoruz. Otobüse çok binmiyoruz. Uzak yerlere gitmiyoruz.*⁹³

İstanbul'daki toplu taşıma araçları göçmenlerin ve yerel halkın en çok bir araya geldikleri ve karşılaştıkları ortamlardan biridir. Bu mekân aynı zamanda göçmenlerin göçmen karşıtı nefret söylemi, fiziki saldırı ve olumsuz davranışlara en çok maruz kaldıkları

ortamlardan biridir. Bununla birlikte Suriyeli ve Afganistanlı göçmenlerin göçmen karşıtlığı yaşadıkları mekanlar çeşitlilik gösterirken Sahra Altı Afrika- lı göçmenler göçmen karşıtlığına- sözlü ve fiziksel saldırılar- toplu taşıma (tramvay, metro, otobüs, minibus ve metrobüs) ve taksi gibi ulaşım araçlarında maruz kalmaktadırlar. İstanbul'da ulaşım için sıklıkla taksi ve tramvay kullandığını ifade eden Mary, şehir içi ulaşımında oturduğu yerden nasıl kabaca kaldırıldığını şu sözlerle ifade etmektedir:

Bir gün hatırlıyorum, otobüsteydim ya da tramvayda. Yaşlı insanlar için ayağa kalkmak gerekir ya hani. Ben de otuyordum ve... Bir kız bana gelip beni ayağa kalkmam için dürttü. Neden? Eğer ayağa kalkmamı istiyorsan, bunu çok daha saygılı bir şekilde söyleyebilir. Yani "Ayağa kalkabilir misin? Oturmak istiyorum" diyebilir, ama bir emir verir gibi "Ayağa kalk!" dedi... Sonra bana "Ülkeneye geri dönmelisin" dedi. Neden? Ben ne yaptım ki?"⁹⁴

Çevresindeki insanlardan yaşadığı duruma karşı tepki vermesini beklediğini ifade eden Mary, hiç kimsenin bu ırkçı kıza tepki göstermediğini dile getirmiştir. Toplu taşımada sıklıkla yaşadığı sözlü ve fiziksel şiddetin bir Türkiyeli kadının başına gelmesi durumunda kimsenin sessiz kalmayacağını üzülen sözlerine eklemektedir.

Göçmenler, kendilerine yapılan ayrımcılığa kimi zaman neden olarak, göçmen gruplar arasında yer alan suçlu kişilere işaret etmektedirler. Göçmenlerin televizyon, gazete ve sosyal medya gibi medya araçlarındaki olumsuz temsili bu savunmayı tetiklemektedir. Zerif Gezik'in yaptığı çalışmada da görüldüğü gibi, genel olarak ana akım medya araçları ve sosyal medya platformları incelendiğinde göçmenlerin bu tutumlarında haklı oldukları ve kötü temsillerin medyada parlatıldığı anlaşılmaktadır⁹⁵. Özellikle Afganistan'dan gelen çoğunluğu erkek olan göçmenlerin sınırı kaçak yollarla geçmesi ve "tehlikeli misafirler" olarak nitelendirilmesi bu medyadaki haber temsillerinin bir kısmına işaret etmektedir.⁹⁶ Proje kapsamında bu üç göçmen grubunun STK temsilcileri ile düzenlediğimiz çalışmada da, temsilciler yerel halkın göçmenler hakkında bilinçlendirilmesi gerektiğini, medya temsillerinin gerçekliği tamamıyla yansıtmadığını üzülen ifade etmişlerdir. Göçmenleri medyada "suçlu" gösteren temsillerden şikayetçi olan Emine hislerini şu sözlerle dile getirmiştir:

Türklere baktığım zaman, arkana dönüp baktığım zaman diyeceksin ki Türklere de var taciz eden mesela tecavüz eden var. Ya daha geçen ben bir programda izledim. Ona bakarsan ben onları ayıplamıyorum. O yapan kişilerin ayıbı o. Türklere değil ya da aptalların değil, Suriyelilerin değil. O yapan kişinin cezalandırılması lazım.⁹⁷

Göçmenlerin söylemlerinde her toplumda insanların iyisinin ve kötüsünün olduğu şeklinde dışarı vuran bu görüş, kimi zaman uğranılan kötü muameleyi kabulleniş olarak da kendini göstermektedir. Türkiye'nin kendilerini kabul etmesinden büyük bir minnet duyan ve Allah'a şükreden bazı göçmenler,⁹⁸ yaşadıkları talihsizlikleri kimi zaman kabullenmekte ve bu talihsizlikler hakkında kendilerini çözümsüz hissetmektedirler. Özellikle kendilerini zorunlu misafirler olarak hisseden Suriyeli göçmenler, sürecin uzunluğu nedeniyle rahatsızlık duymaktadırlar. Sara hastası olan beş çocuk babası Sedat, hastalığı sebebiyle günün büyük zamanını evinde geçirmekte ve Türkiye'ye olan minnet duygusunu şu sözlerle aktarmaktadır:

Ben şimdi bir Türk insanı gelip bakıyorum. Kötü laf söylese. Ben derim başımın üstüne çünkü niye bana kapısını açtı. Türkiye kapı açtı, bütün millete, çocuğa.⁹⁹

Kariyerleri, eğitimleri, dil konuşabilmeleri sebebiyle görece ayrıcalıklı pozisyonlarda olan bazı Suriyeliler ise kendilerini artık "buralı" ve "Türkiyeli gibi" gördüklerini, bu nedenle de ayrımcılık ile pek karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir. Doktor olan ve Türk vatandaşlığı almış olan Suriyeli göçmen, Türkiye'yi vatanları gibi gördüklerini vurgulamak için Türkiye'de eğitimini tamamlayan erkek çocuğunun "askerlik yapacak mıyım" sorusuna nasıl yanıt verdiğini şöyle aktarmıştır.

Çocuğun soruyor baba ben askerlik yapacak mıyım? Tabii yapacaksın, bayrak, bayrağımız, bayrak görevidir. Asker olacaksın.¹⁰⁰

Eğitimli ve iyi derecede Türkçe konuşmalarına rağmen Türkiye'deki statüleri ve gelecek planları belirsiz olan göçmenler ise Türkiye'ye karşı neden aidiyet duygusuna sahip olmadıklarını ve maruz kaldıkları ayrımcılıklar konusunda örnekler vermişlerdir. Bu bağlamda, vatandaşlık almış Suriyeli bir iş adamı yaşadığı ayrımcılığı katlanılması gereken bir durum olarak görmek zorunda olduğunu bir aile benzetmesi üzerinden aktarmıştır:

*Türkiye bizim annemiz gibi, hep böyle diyorum seviyor da dövüyor da... Ne yapacaksın, annene bir şeydiyebilir misin?*¹⁰¹

Sahadan anlaşıldığı üzere göçmenlerin yerel halka karşı tutumlarını minnet ve muhtaçlık duygusu şekillendirirken yerli halkın göçmenlere karşı tutumlarında önyargılı söylemler öne çıkmaktadır.¹⁰² Göçmenler bu önyargılara, yanlış bilgilere ve nefret söylemlerine gündelik hayatta sürekli maruz kaldıklarını dile getirmişlerdir. Göçmenler tarafından ifade edildiği üzere göçmenlerin oy verdiği, sigorta ödemedikleri, devletten yardım aldıkları, sosyal hizmetlerden ücretsiz yararlandıkları ve kira ödemediklerine dair iddialar¹⁰³ göçmenlerin bu konularda sözlü saldırılara uğramalarına da sebep olmaktadır. Buna yönelik T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı “Ülkemizde Bulunan Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler Hakkında Doğru Bilinen Yanlışlar” adı altında bir kitapçık yayımlayarak halk arasında yayılan bilgi kirliliğini gidermeye çalışmıştır.¹⁰⁴ Benzer iddialara diğer göçmen grupların da maruz kaldığı görüşmelerde dile getirilmiştir Dört çocuk annesi Suriyeli Hatice, geçim sıkıntısı ile mücadele etmekte ve kızlarından birinin eğitim masraflarını karşılayamadığı için okula gönderememektedir. Hatice geçim sıkıntısından şikâyet ettikten sonra çevresinden aldığı şikâyetleri şu sözlerle ifade etmektedir:

*Bazıları mesela geliyor siz bedava yaşıyorsunuz, siz para alıyorsunuz, siz sigorta ödemiyorsunuz diyor. Onlar böyle yani mesela yapıyorlar. Siz sigorta vermiyorsunuz. Bizden kesiyorlar, size veriyorlar.*¹⁰⁵

Bu ve benzeri birçok anlatıdan anlaşıldığı üzere ön yargı ve kulaktan dolma bilgiler göçmenlerin gündelik hayatta sözlü şiddete maruz kalmalarına sebep olmaktadır. Göçmenlerin sağlıklı yaşam alanlarını ve sosyalleşmelerini sınırlayan bu önyargılı durumlar farklı göçmen gruplarının birbirlerine karşı tutumlarında da ortaya çıkmaktadır. Afganistanlı göçmenler Suriyelilerin korunma statüsünde oldukları için hastane, okul ve çalışma alanlarında kendilerine göre daha rahat ve ayrıcalıklı bir yaşam sürdürdüklerini düşünmektedirler. Bununla birlikte ana akım medyada yer alan iddiaların sadece yerel halkın değil göçmenlerin grup dışı birbirlerine karşı tutumlarında da belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Afganistan göçmeni Hatice, Suriyeliler geldikten sonra ekonominin kötüye gittiğini şu sözlerle ifade etmektedir:

*Suriyeliler yüzünden her şey yükseldi. Suriyeliler bir de çok... Aslında 4 milyon, 3 milyona yakın. 1 milyona yakın vatandaşlıklar var. Başkaları geçici koruma altında yaşıyorlar. Ama kendi başlarına her iş yapıyorlar, devlete onlara da çok zararlar veriyorlar. İsim olarak, yükümlülük olarak. Belediye açısından, her şey.*¹⁰⁶

Hatice'nin sözlerinden anlaşıldığı üzere dışlama ve ayrımcılığın sadece yerliler ve göçmenler arasında değil göçmen grupların kendi arasında da söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Afganistanlı Hatice, kendini Suriyelilerden farklılaştırarak negatif temsiliyeti farklı bir göçmen grubuna yönlendirmektedir. Aslında herkesin “ırkçı” olduğunu ancak gizlediğini ifade eden Afganistanlı Sünbül ise duygularını şu sözlerle ifade etmektedir:

*Size bir tane sır söyleyeyim. Kendim bir şey olarak bir göçmen olarak söylüyorum aslında herkes ırkçıdır. Bazıları bunu gösteriyor, bazıları bunu bazen bastırıyor bazen de ortaya çıkıyor. Yani çok bariz noktalarda... Şöyle komik bir şey var. Biz kendimiz burada bir göçmen olarak geldik. Benim annem ve ablam mesela Afrikalıların varlığından, Arapların varlığından rahatsız oluyorlar. Yani ben kendi ailemde bunu gözlemlerken ben bir Türk'ün yani kendi ülkesinde bunu yaptığını nasıl şey yaptığımı biliyorum.*¹⁰⁷

Araştırma boyunca Afganistanlı ve Suriyeli göçmenlerin kimi zaman birbirleri hakkında yargılayıcı ve yerlilerin kullandığı “göçmen karşıtı” ifadeleri kullandığına rastlanırken, kimi zamanda birbirlerini kader ortağı olarak görüp birbirlerini desteklediklerine dair ifadelere de rastlanmıştır. Bununla birlikte bu iki göçmen grubunun Sahra Altı Afrikalı göçmenlerle etkileşimlerinin son derece kısıtlı olduğu anlaşılmaktadır. Doğu Şimşek'in yaptığı çalışmada da ifade edildiği gibi, Sahra Altı Afrikalıların, Türkiye’de kendilerini coğrafi ve kültürel olarak daha fazla “yabancı” hissetmeleri, dil bilmemeleri ve kendilerini geçici göçmenler olarak görmeleri hem diğer göçmen gruplar hem de yerel halk ile etkileşimlerini sınırlamaktadır.¹⁰⁸

b. Görünmezlik ve Uyum Pratikleri

Yabancı, topluluk üyelerinin hiç tanımadığı ve daha önce hiç rastlamadığı biri değildir, toplumun ideal yapısını korumak için ürettiği bir “bilinmeyen-dir”.¹⁰⁹ Göçmenlerin gündelik hayatta “yabancı” veya “öteki” olarak fark edilmelerinde ilk unsur dış görünüş (etnik kıyafetler, ten rengi vs.) ve dil olarak ortaya çıkmaktadır. Gündelik hayatta dışlayıcı tutumlarla karşılaşan göçmenler buna karşı kıyafetlerini, dillerini, isimlerini ve etnik kimliklerini yerli halka benzeterek ve onlarla uyumlu davranarak daha az görünür olmaya çalışmaktadırlar.

Farklı etnik gruplar arasında değişkenlik gösteren bu deneyimler Sahra Altı Afrikalılar ve Suriyeli göçmenlerle yapılan görüşmelerde en fazla mağduriyet içeren anlatılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sahra Altı Afrikalı göçmenlerin diğer gruplar gibi toplum içinde ten renklerinden dolayı görünür olmama imkanları bulunmamaktadır. Görünürlüğün ten rengiyle birlikte kaçınılmaz hale gelmesi Sahra Altı Afrikalı göçmenler için zorlayıcı durumlara sebebiyet olmaktadır. Saha araştırmasından anlaşıldığı üzere özellikle Sahra Altı Afrikalı göçmen kadınlar kamusal alanlarda fiziksel görünüşleri sebebiyle çok fazla sözlü, fiziksel ve psikolojik tacize uğramaktadırlar. Bu tacizler çoğu zaman kadınların saçlarına dokunulması, vücudunun herhangi bir yerine temas edilmesi veya rahatsız edici meraklı bakışlar ile ortaya çıkmaktadır. Sahra Altı Afrikalı göçmenler, Türklerin bedenlerine yönelik rahatsız edici merakları olduğunu aktarmaktadırlar. Meraklı davranışlardan dolayı bunaldığını ifade eden Fatmata duygularını şu sözlerle aktarmaktadır:

*Bir gün otobüsteydim. Küçük bir çocuk saçıma dokundu. Ben “lütfen saçlarıma dokunma ya da sadece benimkine dokunma” dediğimde, “neden bu kadar zorluk çıkarıyorsun sadece merak ediyorum” diyorlardı... Bazı Türk erkekleri de neden rahatsız olduğumuzu anlamıyorlar, sadece merak ediyorlar ama bu benim vücudum, bu benim. Merak konusu olmak istemiyorum.*¹¹⁰

Fatmata'nın sözlerinden anlaşıldığı üzere Sahra Altı Afrikalı kadınların anlatılarında, fiziksel taciz ön plana çıkmakta ve gizleyemedikleri görünürlükleri sebebiyle bunalmış hissetmektedirler. Ancak Türkiye’de yaşamlarını sürdürmek zorunda kaldıkları için

tüm bu meraklı bakışlara karşı Türk gibi eşarp bağlamak, peruk takmak (saçları çok dikkat çektiği için) veya kamusal alanları mümkün olduğunca kullanmaktan kaçınarak hayatlarını sürdürmektedirler.

Suriyeli göçmenler ise sayılarının çokluğu sebebiyle ayrımcı söylem ve tutumlara daha fazla maruz kalmaktadırlar. Eğitimlerini Türkiye’de tamamlayan genç kuşak için “Türk” gibi görünmek daha kolay olsa da bu durum aile içinde kuşaklar arası gerilimlere sebep olmaktadır. Bununla birlikte yaşlı aile üyelerinin uyum sağlama da zorlanmaları ya da başarılı olamamaları aile içi ilişkileri etkilemektedir. Bazı aileler ise çocuklarının Arapça öğrenmeyi tercih etmediklerinden yakınmışlardır. Bir gün Suriye’ye dönmek mümkün olursa çocuklarının orada mutlu olamayacaklarından endişe duymaktadırlar. Suriyeli bir mühendis olan Fatma, Türkiye’ye geldiklerinden beri ailesinin geçimini tek başına sağlamakta ve uyum meselesinin aile içinde nasıl çatışmalara neden olduğunu şu şekilde dile getirmektedir:

*Oğlum benden Arap başörtüsü takmamamı, sokakta Arapça konuşmamamı istedi. Kültürümüz ve kimliğimizden herhangi bir şey gösterirsem benimle gelmeyecek... Çocuklarımın kimlik hakkında çok fazla problemleri var.*¹¹¹

Bu sözlerden de anlaşıldığı üzere kadın göçmenlerde kültürel ve geleneksel unsurların en çarpıcı şekilde ortaya çıktığı başörtüsü ve tesettür biçimi göçmenlerin daha kolay tanınmalarına sebep olmaktadır. Tesettürün “örtünme ve gizlenme” olarak pratik edilmesi yaşanan coğrafyaya ve kültüre uyum sağlamayı ve daha az görünür olmayı gerektirmektedir. Sahadan elde edilen bilgiler doğrultusunda Suriyeli kadınların birçoğunun başörtüsünü Türk gibi bağlayarak daha az dışlandıkları ve bu sayede Türkiye ile daha kuvvetli bir aidiyet duygusu kurabildikleri ortaya çıkmaktadır. Suriyeli bir mühendis olan Fatma, gözlemlerini şu sözlerle ifade etmektedir:

Suriyeli kadınların, Türk kadınlarından etkilenmediğini fark ettim. Türk kadınlarının kamusal hayata daha fazla dahil olduğunu görüyorlar. Onları (Türk kadınlarını) tanıyabilirsiniz. Onlar... Çalışırlar. Kendi işlerini yaparlar. Araba kullanırlar. Suriye'nin bazı yerlerinde aynıdır ama kırsalda değil. Yine de onlar kendilerini karşılaştırıyorlar. Topluma dahil olduklarını hissetmek için ev

*sahibi topluluk gibi davranmaya çalışıyorlar. Bir-
çoğunun kendi başörtü tarzını değiştirdiğini bili-
yorum. Bazen herhangi bir saldırıdan, ırkçılıktan
kaçınmakiçin.*¹¹²

Suriyeli kadınlar Türkiye'deki kadınların top-
lumsal hayata katılım biçimlerinden etkilenmekte
ve ev sahibi toplumun bir parçası gibi hissedebilmek
ve dışlanmışlık duygusunu aşmak için bu davranış-
ları benimsemeye çalışmaktadır. Bunun yanı sıra,
bazı Suriyeli kadınlar, göçmen karşıtlığı ile karşılaş-
mamak için başörtüsü takma tarz ve şekillerinde de-
ğişiklik yapma yoluna gitmiştir. Bu durum, kadınla-
rın gündelik hayat içinde göçmen olarak karşılaşılan
zorlukların ve bunlara uyum sağlama taktiklerinin
bir yansımasıdır.

Göçmen kadınlardan peçe takanlar, çarşaf giy-
meleri veya Türkiye tipi başörtüsü bağlamaları du-
rumunda toplum içinde daha az dikkat çektikleri-
ni ifade etmektedirler. Göçmenlerin söylemlerinden
anlaşıldığı üzere peçe toplumda Arap kıyafeti olarak
kabul görünürken çarşaf daha yerel bir kıyafet olarak ka-
bul görmektedir. Bununla birlikte tesettür biçimini
yerelleştirmek göçmenler için toplum nezdinde dış
görünüş olarak kabul görmeyi kolaylaştırmaktadır,
ancak tesettürlü olmaları sebebiyle de kimi zaman ay-
rımcılığa uğradıklarını ifade eden göçmenlerde var-
dır. Bu durum, Türkiye'de toplumsal zeminde hala
hangi formdaki tesettürün kabul görüp göremeyece-
ği konusundaki sınırların varlığına işaret etmektedir.
Toplumda fark edilmemek için çarşaf giydiğini ifade
eden Halime, buna karşılık çarşaf ile her mekâna gire-
mediğini ve ayrımcılığa uğradığını ifade etmektedir.

*Çok ırkçılık yaşamadım gerçekten. Çünkü ben Af-
ganlara benzemiyorum galiba. Bir de çarşaf giyi-
yorum. Hiç benzemiyorum... Türkiye'nin yeni
neslini sevmedim. Bana ne yapıyorlar biliyor mu-
sunuz? Ben sadece çarşaf giydiğim için bana çok
kötü davranıyorlar. Sadece çarşaf giyiyorum. Açık
kız benden öncelikle gidiyor. Hatta ona çok güzel
konuştu.Güldü.*¹¹³

Yaşanılan çevreye uyum vurgusu göçmenle-
rin sadece kıyafet tercihlerinde ortaya çıkmamakta-
dır. Daha da ötesi göçmenlerin uyum sağlama çaba
ve pratiklerini de sınırlandırmaktadır. Sözgelimi, ye-
rel halk ile ne kadar uyumlu olursa olsun göçmen-
ler sınırlı bir özgürlük alanına sahip olmalı, kendi

evlerinde olmadıklarını hissetmelidirler. Göçmen-
lerin söylemlerinde de kendini gösteren uyum vur-
gusu ve bu yönde gösterilen çabalar dikkat çekmek-
tedir. Görüşme yaptığımız Dilara, eşinin yöresel
kıyafetleri sadece düğünlerde giydiğini aktarırken
göçmenler için sadece kıyafetin değil, dilin ve diğer
gündelik yaşam pratiklerinin de sınırlandırılmasının
gerekliliğine dikkat çekmektedir.

*Yani Türkler istiyor ki tamam geldi bizim ülkemi-
ze. Diyor bizim dilimizi öğrensinler diyor. Doğru
söylüyor. Evet biz de buna hak veriyoruz. Diyoruz
kendi giyinişleri gibi giymesin. Kendi ülkeleri gibi
davranmasın. Buraya geldi. Tamam Türkler gibi
giy. Uyum sağlamıyor. Evet uyum sağla yani.*¹¹⁴

Türkçe bilen göçmenler gündelik yaşamları-
nı daha kolay sürdürmekte ve kendilerini gizlemek
için kamusal alanlarda kendi dillerini kullanmaktan
kaçınmakta ve Türkçe konuşmaktadır. Türkçe ko-
nuşmak topluma uyum sağlamada ve etnik kimliğini
gizlemede önemli bir basamaktır. Türkçe konuşma-
dığında söylediklerinin dikkate alınmadığını ifade
eden Dua, dil bilmenin önemini şu sözlerle ifade et-
mektedir:

*Hiç sorun çıkarmıyorum, çocuklarım başarı-
lı; kızım Türkçede çok iyi, konuştuğunda Suriye-
li olduğunu kimse anlamıyor. Öncelikle dil engeli
nedeniyle her zaman bir sorun. Çünkü Türkçe ko-
nuşmazsanız, sizi dinlemek veya söyleyeceklerinizi
duymak bile istemiyorlar.*¹¹⁵

Yerli halkla iletişimde Türkçe bilmenin önemi
dikkat çekmektedir. Göçmen grupları içinde Türk
soylu olanların dili çok kısa bir sürede öğrendikle-
ri anlaşılmakta ve buna bağlı olarak kendilerini ifa-
de etmede ve topluma adaptasyonda zorluk yaşama-
maktadırlar.

Suriyeli göçmenlerde ise dil bilme oranının Su-
riyeli erkek ve kadınlarda farklılaştığı dikkat çek-
mektedir. Suriyeli Kadınlar %27, erkekler %11 ora-
nında Türkçe konuşmamaktadır.¹¹⁶ Arap kökenli
Suriyeli kadınların gündelik işlerini Türkçe bilen
çocukları aracılığıyla yaptıkları ve buna bağlı ola-
rak vakitlerinin büyük bir kısmını evde geçirdikle-
ri anlaşılmaktadır. Çoğunluğunu çocuklu kadınla-
rın oluşturduğu bu göçmenler, dil öğrenmeye küçük
çocuklarının bakım ihtiyaçları ve ulaşım şartlarının
zorlayıcılığı sebebiyle sıcak bakmamaktadır.

Sahada görüştüğümüz Suriyeli Muhammed eşinin Türkçeyi iyi anladığını ancak kendini ifade etme gücünü çektiği için yanlış anlaşıldığını ve bu yüzden tepkilerle karşılaştığını ifade etmiştir. Eşinin tepki almasından korkan Muhammed, gündelik işleri üstlendiğini şu sözlerle ifade etmektedir:

*Eşim Arap, Türkçe bilmiyor. Bakkalarda sorun yaşıyor zaten o. Mecbur Suriyeli bakkala gidiyor. Çocuklar zaten 3 yıldan beri şu büyük kızım okulda şey yapmış. Hep 1. sınıfta kalıyor. Neden dolayı Türkçe ağır geldiği için. Arkadaşlarından dolayı şey oluyor. Dışlanıyor. Yok yabancınız, Suriyelisiniz, Türkçe bilmiyorsunuz. Dalga geçiyorlar. 2-3 sınıfta kaldı. Bak bu sene de yalvara yalvara öğretmene ben bunu sınıf geçirmeye çalışıyorum.*¹¹⁷

Bu sözlerden anlaşıldığı üzere Suriyeli çocuklar da dil bilmedikleri için akranları tarafından zor duruma düşürülmektedirler.

Zamanlarının çoğunu evde geçiren ve dil bilmeyen Suriyeli kadınların aksine eğitilmiş ve çalışan Suriyeli kadınlar ise sosyal hayata daha çok katıldıkları için daha fazla ayrımcılıkla karşılaşmaktalar. Geçimini merdiven silerek ve çocuk bakarak sağlayan bekar ve iki çocuk annesi Masal (42, Suriye) Türkçeyi henüz Suriye'den ayrılmadan Türk dizileri sayesinde öğrenmiş. Akıcı bir şekilde Türkçe konuşabilen göçmen, merdiven silmeye gittiği apartmanlarda kendisinin Urfalı olduğunu düşünen apartman sakinlerine Suriyeli olduğunu söylemediğini ifade etmiştir. Genel olarak, göçmenlerin kimliğini bu ve benzeri şekillerde gizleme taktiklerinin toplumsal zeminde ve gündelik hayatta çok yoğun olarak görülen dışlanma ve farklı şiddet formlarına maruz kalma siyaset ve pratiklerine karşı geliştirildiği gözlemlenmiştir.

c. Ensar Ruhü: Misafirlik ve Müslümanlık

Türkiye'nin göç çalışmalarının önemli bir metaforu olan "misafirperverlik" kavramının içerdiği paradokslar, misafir tanımının kendisinin bu "geçicilik" halini içerdiğini, misafir edebilmenin "ayrıcıklı, üstün" halin göstergesi olduğunu Suriyeliler örneğinde netlikle açıklar¹¹⁸. 2019 yerel seçimlerinin ardından "misafirperverlik" sözü Suriyelilere imzalatılan "gönüllü dönüş" dilekçeleriyle bozulurken, Türk vatandaş statüsündeki Suriyelilerin son dönemde iptal

edilen vatandaşlıkları, kalıcı olan şeyin sadece "geçicilik" ve belirsizlik olduğunu göstermektedir.

Göçmenlere karşı duyarlılığını sürdüren insanların motivasyonunu ise ilk dönemlerde olduğu gibi "misafirperverlik", "Ensar ruhu", "neo-Ottomanism" gibi duygu ve düşünceler şekillendirmektedir. Ancak bu çabalar Suriyeliler ile ilgili pek çok önyargı, mülteci düşmanlığı ve ırkçılığın önüne geçilmesi konusunda yetersiz kalmıştır. Bu ön yargılar arasında "dilenen Suriyeliler", "çok eşli evlilikler", "şiddet anlatıları" ve "potansiyel suçluluk" ilk akla gelenler arasındadır.¹¹⁹

Özellikle Suriyeli göçmenler, yoğun olarak geldikleri ilk yıllarda ihtiyaç sahibi insanlar olarak Ensar (Türkiyeliler) ve Muhacir (Suriyeliler) ilişkisi içinde kucaklanmışlardır. Ensar- Muhacir ilişkisi zamanla yerini "göçmenlerin misafirliğinin uzadığı" yönündeki tavra bırakmıştır. Şu an yaşadığı evinin, mahallelinin ve komşularının desteği ile kurulduğunu aktaran Elif, komşularının tavırlarının zamanla değiştiğini anlatırken şu ifadeleri kullanmıştır:

*Benim perdelerin hepsi Türklere. Komşular Allah razı olsun hepsi benim evimi serdiler. Yorgan, yastık... Artık yavaş yavaş kestiler, artık biliyor-sun şey oldu ya. Yavaş yavaş ikrah oldu ya. Çok şey oldu ya. Çok mesela kavga oluyor bazı sırf hırsızlık oluyor diye mesela. Yavaş yavaş diyorlar yani. Artık başka yerlere doğru gidin.*¹²⁰

Başlangıçta yerel halkın tavırlarını belirlemede İslami değerlerin öne çıktığı vurgusu dikkat çekmekte buna karşılık bu tavrın zamanla değiştiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte göçmenlerin Türkiye'ye olan sevgilerinde öne çıkan "Müslüman ülke, İslam kardeşliği" ifadeleri dikkat çekmekte ve Türkiye'ye gelmelerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Göçmen STK temsilcileri ile gerçekleştirdiğimiz çalıştayda dikkat çeken hususlardan birisi Ensar-Muhacir kardeşliği söylemlerinin Suriyeli STK temsilcileri tarafından da eleştirilmeye başlandığıdır. Ensar-Muhacir ilişkisinin bittiğini ifade eden Akta, artık ortak çıkar sağlanırsa birliktelik olabileceğini şu sözlerle ifade etmektedir:

Ensar-muhacir ilişkisi artık bitti. İstanbul'daki belirleyicilik kamusal algıda ortaya çıkacak. Aslında, bu ilişki hiçbir zaman ensar-muhacir ilişkisi olmadı. Medineliler ve Mekkeliler arasındaki anlaşma

*çok farklıydı. Buradaki anlaşmaya da hiç benze-
miyor yani. Çünkü şu an İstanbul'daki ilişki men-
faat ilişkisidir. Birileri artık dönmüyorsa bu yüz-
den dönmüyordur.¹²¹ (Muhammed Akta, STK
Temsilcisi)*

Saha araştırmasının tamamlandığı günlerde Su-
riye'de yaşanan son gelişmelerin bu karşılaşmaları
nasıl etkileyeceği, Türkiye'de kalmaya devam eden
ve edecek olan Suriyelilerin yaşamlarını nasıl etkile-
neceği araştırılması gereken önemli bir konu olarak
tespit edilmiştir.

d. Türk Soyu Kimliği

Türkiye'nin göç politikasında önemli bir yere
sahip olan Türk soyluluk kavramı yasal düzenleme-
ler ile idarenin uygulamalarında kendine yer edin-
miştir. 2000'li yıllarda artan yabancı nüfusu ve AB
müktesebatına uyum çabalarıyla göç mevzuatı yeni-
den düzenlenmiş, 2013'te çıkarılan 6458 sayılı Ya-
bancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Türk
soylulara yönelik ayrıcalıklı yaklaşım sürdürülmüş-
tür. Ancak, bu durum uluslararası göç hukuku çer-
çevesinde elit bir göçmen politikası olduğu gerekçe-
siyle eleştirilmiştir.¹²² Buna binaen son yıllarda Türk
soyluların vatandaşlık alma süreçleri zorlaştırılmıştır.

Sosyal kabul görmek isteyen Türk soylu göç-
menlerin söylemlerinde tarihsel birlik vurgusu öne
çıkmakta ve diğer göçmenlere nazaran kendilerini
daha ayrıcalıklı bir konumda hissetmektedirler. An-
cak bu hissiyatları toplumda kabul görmemekle bir-
likte Türk soylu göçmenler de dışlayıcı ve ırkçı söy-
lemlere maruz kalabilmektedirler. Türk soylu olan,
Türkiye vatandaşlığı olan ve bir çocuğunu vatani va-
zifesinde şehit veren Ayşe yaşadıklarını şöyle aktar-
maktadır:

*Bizim çocuklar büyüdükten sonra askerliğe gitse
bile "sen vatan hainisin" diyorlar. Vergisini verse
bile "sen vatan hainisin".¹²³*

Bu ifadeler Türk soylu göçmenlerin, Türk va-
tandaşlığı alıp vazifelerini yerine getirirlerse bile top-
lumsal kabul görme beklentilerinin karşılanmadığı-
na işaret etmektedir. Vatandaş olmalarına rağmen,
gündelik hayatta hala öteki olarak, göçmen olarak al-
gılandıklarını ve dışlandıklarını dile getirmektedir-
ler. Buna rağmen, Türk soylu göçmenlerin söylemlerinde
dikkat çeken bir diğer husus ise, diğer göçmen

gruplarından ziyade kendilerinin vatandaşlık alma
haklarının daha fazla olduğunu ve bunun böyle ol-
ması gerektiğini sürekli ve güçlü bir şekilde ifade et-
meleridir. Türk soylu göçmenlerle yapılan birebir
görüşmelerde ve odak gruplarında ortaya çıkan bu
durum Afganistan göçmeni Özbek Havva'nın söy-
lemlerinde son yıllarda artan sınır dışı edilmelere
karşı şikâyet olarak ortaya çıkmaktadır:

*Devletten ricam biraz yumuşaması lazım, bu Türk
soylular için. Deport edilmesin Türk soylular. Çün-
kü gençler gidiyorlar. İş yok, güç yok, orada da ne
yapsınlar. Bir. İkincisi, bu Türk soylular önceden
de dedim, şimdide de dedim. Uzun dönem ikamet
versinler. Kayıt altına alsınlar. Bu Türk soylulara,
Türk soylulara biz vatandaşlık istiyoruz. Neden
bizi Türk soylu olarak, kabul etmiyorlar? Neden
Uygurları, Çinlileri kabul ediyorlar? Afganistan
her zaman birlik, beraberlik, kardeşlik yapan bir
ülke. Her zaman Türkiye diyen bir ülke.¹²⁴*

Havva'nın sözlerinden anlaşıldığı üzere Türk
soyluların vatandaşlık işlemlerinde farklı muame-
le görmeleri talep edilmekte ve Afganistan'dan Türk
soylu göçmenlerin de hukuksal olarak Türk soylu ka-
bul edilmeleri gerektiğine işaret edilmektedir. Anla-
tıda da görüldüğü gibi, Havva duygu ve düşünceleri-
ni kızgınlık ile ifade ederken diğer Türk soylu olan
Doğu Türkistanlı Uygurları da kıskançlıkla hedef al-
maktan çekinmemektedir.

STK Temsilcileri ile yapılan çalıştayda da Af-
ganistanlı STK temsilciler, yetkili kimseler tarafın-
dan dinlenilmediklerini, diğer göçmen gruplar ve di-
ğer Türk soylulara kıyasla geri plana atıldıklarını dile
getirmişlerdir. Türk soylu Afganistan göçmenleri şik-
ayetlerinin raporlanması gerektiğine diğer grupla-
ra göre daha fazla vurgu yapmışlar ve özellikle Türk
soylu oldukları için daha çok dikkate alınmayı hak
ettiklerini dile getirmişler ve bunu da sürekli vurgu-
lamışlardır.

e. Stratejik Öneriler

Sahadan elde edilen bulgular neticesinde Esen-
yurt, Fatih ve Zeytinburnu'nda yaşayan göçmenlerin
gündelik yaşamlarında farkı formlardaki dışlanma
siyasetlerine (ırkçılığa) maruz kaldıkları ve bun-
dan korunmak için daha az görünür olma ve gizlen-
me gibi yöntemlere başvurdukları anlaşılmaktadır.

Özellikle Suriyeli ve Afganistanlı göçmenlerin daha az görünür olmak için kamusal alanda Türkçe konuşma, etnik kimliğini gizleme, tesettür biçimini değiştirme, Müslüman birliği vurgusu yapma ve Türk soylu kimliğini öne çıkarma gibi yollara başvurdukları gözlemlenmektedir. Bu durumlara çözüm önerisi olarak:

1. Göçmenlerin hakları konusunda toplumsal bilinç artırılmalı ve bunun için bilgilendirici programlar önem arz etmektedir.
2. Göçmenlerin toplumda olumlu katkılar sağladığını gösteren bireysel hikâyelerin yerel ve ulusal medyada görünürlük kazanması, toplumsal barış için önem taşımaktadır.
3. Ayrıştıracı ve dışlayıcı nefret söylemlerini önlemek için eğitim (okullar) kurumları ve medya kuruluşlarıyla işbirliği yapılmalı, nefret söylemini engelleyen bir medya etik kılavuzu oluşturulması olumsuz deneyimlerin azalmasına katkı sağlar.
4. Irkçılığın toplum içinde oluşturacağı tehlikeler tespit edilmeli ve toplumu bütünleştirici siyasi söylemlere yer verilmelidir.
5. Göçmenlere dair yanlış algıları gidermek için devlet destekli bilgi kampanyalarının yerel kurumlarca yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.
6. Göçmenlerin ve yerel halkın birlikte çalışabileceği sosyal sorumluluk projelerinin düzenlenmesi toplumsal kaynaşmayı arttıracaktır.
7. Göçmenlerin Türkçe öğrenme programları ve süreçleri yapıcı bir şekilde organize edilmeli, eğitimleri desteklenmeli ve meşru düzeyde kendilerini ifade edebilme gücü verilmelidir.
8. Belediyelerin göçmenlere yönelik projeler üretmesi ve bu süreçlere yerel halkı da dahil etmesi sağlanabilir.
9. Farklı göçmen gruplarının birbirleri hakkındaki olumsuz önyargılarına yönelik bir araya getirici ve kaynaştırıcı programlar ve etkinlikler planlanabilir.

5. Sosyalleşme Pratikleri, Mekanlar ve Komşuluk

Fatih, Zeytinburnu ve Esenyurt, İstanbul'un çok kültürlü yapısını yansıtan, göçmen gruplarının yaşam pratiklerini şekillendirdiği önemli ilçeler arasında yer almaktadır. Göçmenler bu bölgelerde yalnızca temel barınma ve geçim ihtiyaçlarını karşılamakla kalmayıp, aynı zamanda sosyalleşme pratiklerini geliştirmekte ve dayanışma ağları oluşturmaktadır. Çalışmamızın bu kısmında, Suriyeli, Afganistanlı ve Sahra Altı Afrikalı göçmenlerin bu üç ilçedeki yaşam ve sosyalleşme pratikleri, mekânsal tercihleri, etnik ve dini gruplaşma dinamikleri ile komşuluk ilişkileri ele alınmıştır. Ayrıca, bu grupların sosyo-kültürel dayanışma ritüelleri, yerel halk ile ilişkileri ve uyum süreçlerindeki zorluklar, saha çalışmaları ve derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler ışığında analiz edilmektedir.

a. Sosyalleşme Alanları

Sosyalleşme açısından, Suriyeli göçmenler genellikle Fatih'in Akşemsettin Caddesi ve Malta Çarşısı gibi yoğun Suriyeli işletmelerin bulunduğu yerlerde vakit geçirmektedir. Bu mekanlar, aynı zamanda sosyal etkileşim merkezleri ve göçmenler arasında sosyal ve ekonomik çıkar ağlarının kurulmasında önemli işlev görmektedir. Zeynep Yılmaz Hava'nın 2023 yılında Fatih'teki Suriye mutfağı üzerine yaptığı çalışmasında belirttiği gibi "Göçmen gıda alanları ve mutfak kültürü, kültürel ve sosyal ağlarla iç içe geçmiş, sürekli gelişen ve dinamik bir değerler bütünü olarak görülür. Geleneksel yemeklerin, aynı etnik veya sosyal toplulukla birlikte tüketilmesi ve göç sonrasında aynı yeme-içme alışkanlıklarının/ sosyal ritüellerin korunması, yeni ortak kültürel kimliğin inşasında birleştirici bir etkiye sahiptir."¹²⁵ Her ne kadar Yılmaz çalışmasında Suriyeli kafe ve restoranların bulunduğu Fatih ilçesinde, bu işletmelerin yerel halk ve göçmenler arasında uzlaştırıcı bir etkiye sahip olduğunu belirtse de, saha çalışmamız sırasında Fatih'te ziyaret ettiğimiz Suriyeli ve Sahra Altı Afrikalı restoranlarda daha çok göçmenlerin müşteri olarak var olduğunu yerel halkın bu mekanlarda yok denecek kadar az olduğunu fark ettik. Bunun temel nedenlerinden biri olarak son zamanlarda artan

göçmen karşıtlığı ve onlara karşı var olan önyargılar sayılabilir. Bu bağlamda, Fatih'te saha çalışmamız sırasında ziyaret ettiğimiz bazı Türkiyeli yerel işletme çalışanlarının ifadeleri bu bulgumuzu destekler niteliktedir. Onlardan bir tanesinin ifadesi ile:

Fevzipaşa caddesinde genellikle Türk işletmeler bulunmaktadır. Suriyeli işletmeler Malta çarşısında bulunur. Biz onların burada mekân açmasına izin vermeyiz. Onların mekânından alışveriş de yapmayız.¹²⁶

Dolayısıyla kafe ve lokantalar gibi mekanlar ekonomik ve sosyal ağların örüldüğü ve yeniden inşa edildiği mekanlar iken, bu mekanlar yerel halk ve göçmenler arasında kaynaşma ve uzlaştırma etkisinin beklendiğinden daha az olduğu yerler olarak göze çarpmaktadır. Saha gözlemlerimize dayanarak, bu mekanları daha çok aynı gruptan göçmenlerin sosyalleştiği ve dayanışma ağı kurdukları mekanlar olarak tanımlamak mümkündür.

Diğer taraftan, Fatih'te dini cemaatler ve pek çok göçmen derneği ve sivil toplum kuruluşu göçmenler için bir araya gelme imkânı sunmaktadır. Tüm bunların yanında semt, özellikle Çarşamba mahallesi içinde barındırdığı İsmailağa Cemaati ile kendine muhafazakâr bir kimlikte eklemiştir. Bu cemaat içi birliklilikler ibadetten ticarete pek çok ilişkiyi şekillendirmekte ve bu yapılar bazı Müslüman dindar göçmenler açısından ise daha güvenli bir liman olarak görülmektedir. Bu görece olumlu özelliklerin yanı sıra ilçede artan ev kiralari ve deprem korkusuyla daha yeni binalara taşınma isteği son dönemde Fatih'i barınma için tercih edilen bir yer olmaktan uzaklaştırmaktadır. Bu sebeple Fatih ilçesi son dönemde göçmenlerin sosyalleşmek için ya da çalışmak için geldiği bir mekâna dönüşmüştür.

Fatih'e çok benzer şekilde, Zeytinburnu ilçesi de tarihsel olarak farklı göçmen topluluklarının ortak mekânsal deneyimlerine sahne olmuştur. Geçmişten günümüze, özellikle düşük kiralar ve farklı iş imkânları nedeniyle dar gelirli olan Afganistanlılar tarafından tercih edilen ilçe komşuluk ilişkileri ve sosyalleşme pratikleri açısından da yine bu göçmen grubu tarafından tercih edilmektedir. Zeytinburnu diğer ilçelerde de ikamet eden Afganistanlı göçmenlerin sosyalleşme alanlarından bir tanesidir. Farklı ilçelerde yaşayan Afganistanlı göçmenler, kendi ülkelerine

dair özlemlerini gidermek için, kendi göçmen gruplarının yoğun olarak yaşadığı bu ilçeyi tercih etmektedirler. Saha çalışmamız sırasında görüşme yaptığımız Meryem ülkesine olan özlemini gidermek için Zeytinburnu'na yaptığı ziyaretler hakkında şu şekilde konuşmaktadır:

Bizim şeyde, Zeytinburnu'nda Taş Camii'nin tarafında bir tane sokak var. O sokakta bir tane Afgan ekmeği var. Onun kokusu Afganistan'ı hatırlatıyor bana. Arada oraya gidiyorum. O sokaktan geçiyorum. Ama bunu çok sık sık yapmıyorum. Çünkü sık sık bir şeye maruz kaldığımda normalleşiyor. Arada yapıyorum. O hissi tekrar almak için.¹²⁷

Zeytinburnu'nda da tıpkı Fatih'te olduğu gibi, yemek mekanları, camii bahçeleri Afganistanlı göçmenlerin sosyalleşme mekanları olmasının yanı sıra ülkelerine olan özlemlerini giderdikleri merkezler olarak ön plana çıkmaktadırlar.

Esenyurt ise göçmenler için yeni tercih edilen bir ilçe olması dolayısıyla, komşuluk ilişkilerinin sınırlı düzeyde kaldığı bir yerleşim bölgesi olarak karşımıza çıkmakta ve sosyalleşme pratiklerinin de ilçe sınırları içerisine sıkıştığı görülmektedir. Fatih; Suriyeli ve Sahra Altı Afrikalıların, Zeytinburnu; Suriyeli ve Afganistanlı göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı ve sosyalleştiği bölgeler iken, Esenyurt, üç göçmen grubunun yaşadığı ancak sosyalleşme pratikleri anlamında giderek daha kapalı bir ilçe olma eğilimi göstermektedir.¹²⁸ Özellikle Sahra Altı Afrikalılar, Esenyurt'taki Ak Towers ve Future Park gibi sitelerde yoğunlaşarak sosyal yaşamlarını bu sınırlı alanlarda sürdürmektedir. Tüm sosyalleşme pratiklerini bu dar alanda gerçekleştirmektedirler. Esenyurt'un İstanbul'un merkezine uzak olması, göçmenlerin şehrin sosyal ve ekonomik yapısına katılımını da zorlaştırmaktadır.

Bu ilçelerde göçmenlerin hem farklı göçmen grupları ile hem de yerel halk ile sosyalleşme ve komşuluk ilişkilerini etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bunlar; dil bariyeri, kentleşmenin getirdiği bireysellik, göçmen grupların birbirlerine karşı ve yerel halkın onlara karşı negatif önyargıları sayılmaktadır. Önceki bölümlerde sağlık hizmetleri ve ayrımcılık bağlamında analiz edilen dil bariyeri diğer bir deyişle Türkçe konuşamamak, göçmenlerin şehrin sosyal yapısına, dayanışma ağlarına katılmalarına da

engel teşkil etmektedir. Türkçe bilmeyen göçmenler ve yerel halk arasında iletişim eksikliği, karşılıklı bir güvensizlik yaratmaktadır. Bu bağlamda, ortak dil olarak Türkçe, komşuluk ilişkilerinin kurucu ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Suriyeli erkek bir göçmen eşinin dil bariyeri dolayısıyla komşularıyla neden iletişim kuramadığını şu şekilde ifade etmiştir:

Hani tabii ki davet ediyoruz. Hani gel, buyur falan diyoruz. Ama Türkler bazen sıkıntılı, kabul etmiyorlar. Yabancı olduğumuz için korkuyorlar belki. Bilmiyorum tam olarak. O yüzden gelmiyorlar. Hatta bazen yemek falan ısmarlıyoruz. Çoğu almıyorlar. Korkuyorlar belki. Belki sevmiyorlar.¹²⁹

Esenyurt, Fatih ve Zeytinburnu'nda ortak dil olarak bazen Kürtçe ve Arapça tercih edilmektedir. Kürtçe ve Arapça ortak dil olarak komşuluk ilişkilerinde kurucu bir öge olarak yerel halkla komşuluk ilişkilerini hem dilsel hem de etnik açıdan pekiştirmektedir. Görüşme yaptığımız Suriyeli bir öğrenci annesinin hiç Türkçe bilmemesine rağmen Kürtçe bildiği için Kürt komşularıyla geliştirdiği komşuluk ilişkilerini ve dayanışmayı şu şekilde aktarmıştır:

Annemin Kürtçesi gelişti. Komşularla hiçbir anlaşmazlık yaşamıyor. Benim annemin arkadaşları da var mahalleden. Böyle eski evimizde kaldığımız zamanda bizim üst komşumuz vardı. Hala annemle yürüyüşe çıkıyorlar beraber. Kendisi Batmanlı yani. Ayrıca bizim komşular da öyle. Annemle araları iyi. Şey de yapmıyorlar. Hala işte annem onlarla konuşuyor. Görüşüyor. Bir şeye gerek olduğunda.¹³⁰

Saha çalışması yaptığımız Fatih, Esenyurt ve Zeytinburnu ilçelerinde, Arapça, Kürtçe konuşan yerel halktan kimseler, bu dili konuşan göçmen gruplarıyla, ortak dil bağlamında komşuluk ilişkileri geliştirmektedir. Suriyeli Kürtler ile Türkiyeli Kürtler, Suriyeli Araplar ile Türkiyeli Araplar ve Suriyeli Türkmenler ile Türkiye Türkleri arasında etnik ve dilsel kimlik üzerinden iletişim ağları daha yoğun bir şekilde kurulabilmektedir. Ortak etnik kimliğe sahip olmak ve aynı dili konuşmak karşılıklı güven ağının gelişmesine olumlu yönde katkıda bulunmakta ve komşuluk ilişkilerinin gelişmesindeki en önemli faktörlerden birisi olarak ortaya çıkmaktadır.

Dil bariyerinin yanı sıra olumlu komşuluk ilişkilerinin gelişmesinin önündeki faktörlerden bir

tanesi de yerel halk arasında yaygın olarak ifade edilen göçmenlerin "apartman kültürüne" uyum sağlayamadıkları yönündeki düşünce ve bu bağlamda yapılan şikayetlerdir. "Örneğin birey, apartmanda, bina içi ve dışı tüm ortak giderlerine katılmak, ortak yaşam nedeniyle daha dikkatli olmak, alt ya da üst kata oturan komşularını düşünerek davranmak, belirli bir saatten sonra gürültü yapmamak zorundadır."¹³¹ Göçmenlerin geç saatte gürültü yapmaları, kalabalık aile yapıları, apartman kapısının önünde vakit geçirmeleri, çamaşırlarını dışarı asmaları gibi durumlar bu şikayetleri tetiklemektedir. Zeytinburnu'nda yürüttüğümüz saha çalışması sırasında, Afganistanlı Mehtap, komşularıyla yaşadığı deneyimini şu şekilde ifade etti:

Önceki komşularım iyi değildi. Ne bileyim, her zaman aile içi kavgamız vardı. O yüzden mi, sesimiz her zaman çıkardı. Kaç defa komşularım benim yanıma çıktı sizin evinizden çok ses geliyor diye şikâyetle bulunuyorlardı... Ne oluyor? Neden kavga ediyorsunuz? derlerdi.¹³²

Buna rağmen, Fatih ve Zeytinburnu gibi mahallelerde yaşayan göçmenler, bu bölgelerde daha olumlu komşuluk ilişkileri geliştirebilmektedir. Zeytinburnu, Afganistanlı göçmenlerin en yoğun olduğu semt olması ve burada yaşayan Türk soylu göçmenlerin dil bariyerine takılmamaları, göçmen ve yerel halk arasında komşuluk ilişkilerinin en canlı olduğu yerdir. Bu güçlü ilişkiler mahalleyi kadınlar ve çocuklar için güvenli bir alana dönüştürmektedir. Bu da göçmenlerin kendilerini yaşadıkları yere ait ve kabul edilmiş hissetmelerini sağlamaktadır. Zeytinburnu'nda yaşayan Afganistanlı Kevser mahallesini şu şekilde tarif etmiştir:

Yine de İstanbul'dan razıyım. Çünkü Allah'ıma çok şükürler olsun. Komşularım çok iyi. Bir de ben dul bir kadınum. Başka birisi olsa herkes her şeyi konuşur. Rahatsız da ederler. Benim komşularım böyle değil. Allah razı olsun onlardan.¹³³

Fatih ve Zeytinburnu'nda göçmen ve yerel halk arasındaki komşuluk ilişkileri daha çok gelişmişken Esenyurt ilçesinde bu durumdan söz etmek oldukça zordur. İlçede yaptığımız saha çalışmasında, ilçenin etnik ve kültürel çeşitliliği, ilçe de yaygın olan yüksek apartmanlar (görece komşuluk ilişkilerin zor geliştirildiği modern kent tipi apartmanlar) gibi fiziki

etmenlerin komşuluk ilişkilerini doğrudan etkilediği gözlemlenmiştir. Burada yaşayan üç göçmen grubu (Afganistanlı, Sahra Altı Afrikalı ve Suriyeli) hem kendi aralarında hem de yerel halk ile bu sebeplerden dolayı komşuluk ilişkileri geliştirememektedir.

b. Etnik ve Dini Gruplaşma

Uyum sürecindeki zorluklar etnik ve mezhepsel farklılıklar, göçmen toplulukları arasında ve içinde belirli gruplaşmalara ve sosyal ayrışmalara yol açabilmektedir. Suriye iç savaşından kaçarak Türkiye'ye gelen farklı etnik ve mezhepsel gruplar (Araplar, Kürtler, Türkmenler, Hristiyanlar ve Aleviler gibi) arasındaki tarihi ve sosyopolitik ayrılıklar, göç ettikleri yeni ortamda da etkisini göstermektedir. Dolayısıyla, aynı etnik gruba mensup Suriyeli göçmenler kendi aralarında sosyalleşme ve dayanışma pratikleri göstermektedirler.

İlk yıllarda her ne kadar bu ayırım çok fazla olmasa da zamanla grup içi fikir ayrılıkları etnik gruplaşmaları etkilemiştir. Örneğin; İlk yıllarda Suriyeli öğrenciler tarafından kurulan sosyal medya grupları daha sonra etnik çatışmaların ve ayrışmaların (Kürt-Arap) yaşanmasıyla, ayrılıklara neden olmuştur. Benzer durum Suriyeli Arap ve Türkmen göçmenler arasında görülmektedir. "Brokers of Care" (ayrıcalıklı) kavramsallaştırması Suriyeli göçmen grupları içinde dayanışmayı, "ayrıcalıklı" Suriyeli olmayı ve bunun grup içi ilişkilerde ne anlama geldiğine dikkat çekiyor.¹³⁴ "Brokers of Care" tanımlamasına Suriyeli Türkmen gruplar da dahil edilebilir. Bu grup büyük oranda dil bariyeri ile karşılaşmamakta ve Türkiye'deki Suriyeli Arap/Kürt göçmenlere göre kendilerini Türk kültürü ve kimliğinin belirleyici unsuru olarak görmektedirler.

Yaptığımız bazı görüşmelerde, Türk soylu göçmenlerin geri dönmek isteyen ve geri gönderilen Suriyeli Kürt/Arap göçmenlerin Türk kültürüne uyum sağlayamadıkları için geri gönderildiğini ifade etmektedirler. Dolayısıyla, Suriye'de maruz kaldıkları Arap milliyetçiliğinin yarattığı tarihsel ve toplumsal travma, bu grupların Türkiye'de sahip oldukları görece ayrıcalıklı konum aracılığıyla Suriyeli Araplarla ilişkilerinde bir tür hesaplaşma ve kimlik mücadelesine girdikleri görülmektedir. Fatih'te yürüttüğümüz saha çalışmasında Suriyeli Türkmen katılımcının

aktardıkları, Suriye'deki bu etnik ayrışma ve Türkçe konuşmanın Türkiye'de yaşamı kolaylaştırıcı bir unsura dönüştüğünü şöyle ifade etmiştir.

Çok avantajlı çünkü, niye diye sor, biz orada kendi ailemizin içinde dahi Türkçe konuşuyoruz. Biz her daim orada bir ara dışlanma da oldu... Suriye'de biz okurken okulda dahi bizi dışlardı. Türkmeniz diye Türkmen derlerdi. Arapça yani bize "siz Türkmen'siniz" derlerdi. Ben de "Evet Türkmen'iz, sana ne" derdim. Ben Türkmen olduğumu kabul ediyorum yani. Okulda arkadaşım Türkmen olduğum için seni öğretmene, beni dövüyor diye şikâyet edeceğim diyordu. Öğretmen dahi bazı noktalarda bizi dışlıyordu. Ben Türkmen olduğumu kabul ediyordum yani.¹³⁵

Etnik gruplaşma, Sahra Altı Afrikalı göçmenler arasında da görülmektedir. Saha çalışmamızı yürüttüğümüz üç ilçedeki Sahra Altı Afrikalılar, geldikleri ülkelere göre; etnik, dini kültürel ve ekonomik olarak farklılık göstermektedirler. Bu farklılıklar onların gruplaşma ve sosyalleşme pratiklerini de etkilemektedir. Aynı ülkeden gelen Müslüman Sahra-altı göçmenler için mensubu oldukları dini cemaatlerin düzenlediği zikir geceleri, önemli bir sosyalleşme alanı teşkil ettiği gibi bu dini ritüel aynı zamanda, aynı ülkeden gelen ve ortak dini paylaşan göçmenler arasında da bir gruplaşmaya neden olmaktadır.

Örneğin, büyük çoğunluğunu Senegal kökenli göçmenlerin oluşturduğu Ticani cemaati, Fatih'te düzenledikleri zikir toplantıları ve her yıl organize ettikleri mevlit töreni ile dikkat çekmektedir. Dışarıya kapalı sadece grup içi bireylere açık olan bu etkinlikler, grup içi dayanışmayı güçlendirirken aynı zamanda etnik ve dini gruplaşmayı canlı tutmaktadır. Bazen bu gruba Müslüman olmaları nedeniyle Somalili göçmenler de dahil olmaktadır. Buradan da anlaşılacağı gibi din Sahra altı göçmenlerin grup dinamiklerini büyük oranda şekillendirmektedir. Ayrıca zikir buluşmaları derneğin finansal ihtiyaçlarını karşılamak ve ihtiyaç sahibi bireylere destek sunmak amacıyla gönüllü bağışlar toplamayı da mümkün kılan etkinlikler olarak tanımlanabilir. Bu bağışlar, cemaatin devamlılığını ve iç dinamiklerinin sürdürülebilirliğini temin etmek için de kullanılmaktadır.

Saha çalışmamızda, bu üç ilçedeki Afganistanlıların, Afganistan'da var olan etnik gruplaşma

pratiklerini ve çatışmaları, yaşadıkları ilçe özelinde de devam ettirdiklerini görmekteyiz. Bu bağlamda, bir göçmen Türkiye'deki Afganistanlı göçmen gruplarını şu şekilde tarif etmiştir:

Onlar zaten Türk soylular. Şeyler, Tacikler çok iyi insanlar. Peştunlar iyi değil. Peştunlar Amerika'ya bağlı. Halk olarak da yönetim olarak da Peştunlar iyi değil. Türk soylu olanlar, Özbekler, Tacikler, Türkmenler, Hazareler. Bunlar Türk soylu olanlar. Onların Peştunlar var, Kandari var, onlar o taraftan... (Peştun) Ayı ırk onun nereden geldiğini de kimse bilmiyor. Soyunu araştırıyorsun, nereden çıktığı belli değil. Bizim mesela biz soyunu araştırıyoruz, Taciklerin soyu belli. Nereden geldi? Tacikistan'danoraya.¹³⁶

Türkmenler, Tacikler ve Özbekler arasında belirgin ve keskin bir grup ayrımı gözlemlenmemekle birlikte, bu grupların Peştunlarla olan ilişkilerinde belirgin bir etnik ayrışmaya girdikleri dikkat çekmektedir. Bu durum, Afganistan'daki sosyo-politik yapının etkilerini göçmen toplulukların İstanbul'daki sosyal dinamiklerinde de ortaya çıkarmaktadır. Afganistan'daki siyasi durumda üstünlüğü elinde tutan Peştunlar, diğer etnik gruplarla sosyalleşme pratikleri oldukça zayıftır. Bu zayıf sosyalleşme pratikleri, etnik gruplar arasındaki ayrışmayı daha da derinleştirmekte ve göçmen toplulukların yerel düzeydeki toplumsal uyum süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Sahadan elde ettiğimiz veriye göre bu görüş tersine çeviren bir anlatıda mevcuttur. Afganistanlı göçmen grubunun kendi arasındaki etnik gruplaşmanın, uyum sürecine büyük katkı sağlandığını ifade eden Afganistanlı bir göçmen, bu durumun uyum sürecine etkilerini şu şekilde ifade etmektedir;

Afganistan'da, Özbekler, Peştunlar arasındaki ilişkileri bu kadar güçlü değil. İşte bu yüzden. Türkiye'de de bu ilişki güçlü değil. O yüzden yani Suriyelilerde olan şey (grup içi dayanışma) bizde yok. O yüzden Afganistanlılar gittikleri yerin kültürüne entegre olmaya çalışıyorlar. Genelde hızlı entegre oluyorlar. Çok ilginç. Öyle bir dertleri yok yani. Biz bir toplum olalım, öyle daha iyi hissederiz gibidüşünceleriyok.¹³⁷

Dolayısıyla, etnik gruplaşma Afganistanlı göçmenlerin, grup içi ve dışı uyum ve sosyalleşme pratikleri üzerinde hem olumlu hem olumsuz etkilere

sahiptir. Bazı "Türk soylu" Afganistanlı göçmenler kendilerini diğer Afganistanlı göçmenlerden ayrıcalıklı görmekte ve Türkiye'de "Afgan" olarak tanımlanmayı aşağılama olarak görmektedirler. Saha çalışmamız sırasında Türk soylu Afganistanlı bir STK temsilcisi bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

Ben Afgan değilim, Afganistanlı Türk soyluyum... Afganistan ismi 1700'lerde girdi. Hz. Adem'in oğlu Kenan'ın oğlu Afgan. Yahudiler'de önemli kutsal kelimelerdendir. Afgan kelimesi sonradan koyulduğu için bize Afgan denildiğinde rencide oluyoruz." ... Orada Türk'tük burada Afgan olduk. Bizi Türk soylu kategorisine alırsanız tüm problemlerimiz çözülüyor. Bulgarlara, diğer bölgelere Türk soyluluk statüsü verildi. Bize verilmedi bu ayrılmamalıdır.¹³⁸

Türk soylu kimliğine vurgu yapan STK temsilcisinin ifadelerine benzer ifadelerle sahada oldukça karşı karşıya kaldık. Öyle ki bu vurgu grup dışı (Suriyeli, Sahra Altı Afrikalı) göçmenlerle ilgili negatif yorumların yapılmasına kadar varmaktaydı. Benzer yapısal zorluklara maruz kalmalarına ve "göçmen" kimliği altında ortak bir toplumsal konumda bulunmalarına rağmen, göçmen gruplar arasında dayanışma temelli bir zemin oluşmamaktadır; aksine, taraflar sıklıkla birbirlerini sorunların kaynağı olarak görme eğilimindedir. Bu durum, karşılıklı önyargıların ve gruplar arası güvensizliğin, ortak deneyime rağmen ilişkileri belirleyici unsur haline geldiğini göstermektedir. Bir Afganistanlı göçmen bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Onu demek istediğiniz tamam bir laf söyleyeceğim ama ben fazla konuşmayı sevmiyorum. Suriyeliler gelmeseydi bu kadar zam da gelmez, bu kadar şey de olmazdı. Suriyeliler geldikten sonra bu zamlar her şey ondan sonra oldu. Sonra böyle kimlik veriyorlardı ya. Onu da durdurdu. O konuda da çok zorla girmeye başladılar. Her şeye zam üstüne zam koyuldu. Neden koyuldu? O sebepten koyuldu.¹³⁹

Göçmenlerin anlatılarında, Türkiye'de kalma meşruiyetleri, Türk gençlerinin tercih etmediği işlere talip oldukları ve dolayısıyla kimsenin "rızkına" ortak olmadıkları söylemiyle temellendirilmektedir. Bu söylem hem kendi varlıklarını gerekçelendirmekte hem de yerel halkla olası bir ekonomik rekabet algısını bertaraf etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca bu

çerçevede, göçmenlerin grup dışı ilişkilerinde, etnik ya da kültürel aidiyetlerinden ziyade “göçmen” kimliği altında ortak bir emek pozisyonunda birleşmeleri dikkat çekmektedir. Bu birliktelik, göçmenlerin toplumsal konumlanışlarını belirleyen ortak yapısal koşullara işaret etmektedir. Bu bağlamda Ayşe kızgın bir ses tonuyla şunları dile getirmektedir:

Suriyeliler mülteciler gittiği zaman bütün işler durur. Türkiye gittikçe daha da gider. Anlatabiliyor muyum? ... Şimdi inşaatta çalışan bunlar, tekstilde çalışan bunlar Afganlar ile Suriyeliler. Ondan sonra ağır, ağır işlerde bunlarda. Mesela bayağı ağır işler var. Demircide çalışan, inşaatta çalışan, bulaşık yıkayan, temizliğe giden bunların hepsini mülteciler yapıyor. Anlatabiliyor muyum? Gece gündüz durmadan çalışanlar var. İki vardiya çalışanlar var. Bunlar gittikten sonra her şey daha da kötüye gidecek gibi geliyor bana. Çobanlık yapanlar Afganlar. Çoban nereden bulacaklar? Tekstillerde kimi çalıştıracaklar? Bu tekstil ihracatları sonra dışarıya kim verecek? Tekstiller duracak. Çobanlık duracak.

Ondan sonra Türk tamam Türk'üz biz de Türk'üz. Ama Türk gençleri yapar mı? Gidip bu koyunların altını temizlerse eyvallah gitsinler. Ondan sonra Türk, Türk gençleri ineklerin altını temizler mi? Eyvallah gitsin. Hepsi gitsin. Hepsi gitsin. Hepsi bunun sözünü versin. Desin ki ben çobanlık yaparım. Ben ineklerin altını temizlerim. İneklerin altını temizlerim. İnşaatlarda çalışırım. Tekstillerde çalışırım diye söz versinler konuşmakla olmaz. Bunlar konuşmakla bitmez. Dilin kemiği yoktur. Çevirirsin durursun. Gitsinler, gitsinler, gitsinler. Gittikten sonra biz ağzımızı havaya mı açalım böyle? He? Şimdi köylerde yine de az da olsa çobanlık var. Buğday ekiliyor, sulamaları onlar yapıyor. Pamuk ekiliyor toplamaları onlar yapıyor. Siz köylere bir gidin Afganların hepsi çoban, çobanlığı Afganlaryapıyor.¹⁴⁰

Bu anlatılarda görüldüğü gibi, kimi zaman baskın hale gelebilen göçmenler arası ayrıştırıcı olan söylem ve tavırlar kimi zamanda ortak kader birliği söylemine doğru evrilebilmektedir. Bu söylemler, belli bir süre sonra kimi zaman “mağduriyet” söylemine dönüşmekte ancak aynı zamanda göçmenlerin Türkiye'nin mevcut ekonomik yapısı ve gelişimi için vazgeçilmez aktörler olduğu söylemine dönüşmektedir.

c. Aile İlişkileri, Cenazeler ve Düğünler

Göçmen gruplarının grup içindeki toplumsal dayanışmasını güçlendiren ritüeller arasında aile-akrabalık ilişkileri, düğün ve cenaze törenleri önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Suriyeliler ve Afganistanlı göçmenler arasında akrabalık ve arkadaşlık ilişkileri çok güçlü bir şekilde farklı fonksiyonları yerine getirmektedir. Bu aile-akraba üyeleri ve arkadaşlık ağları, Türkiye'ye giriş yapma, hayatta kalma, iş bulma, eş bulma, boş zamanlarda beraber vakit geçirip sosyalleşme gibi hayatın birçok aşamasında önemli roller oynamaktadırlar. Örneğin, Afganistan'ın Kabil şehrinin bir köyünden başlayan, İran, Van hattında devam eden, İstanbul Esenler otogarında son bulan ve şimdi Zeytinburnu'nda devam eden Ahmet'in hayat hikayesinde en önemli anahtar rolleri akraba ve arkadaşları oynamışlardır. Görüşme yaptığımız göçmenlerin çoğunun hayat hikayelerinde benzer örüntüler ve aktörler yer almaktadır. Göçmenlerin İstanbul'da devam eden hayatlarında bu aile-akrabalık ve arkadaşlık ilişkileri güçlü bir şekilde önemli roller oynamaya devam etmekte ve İstanbul gibi metropol bir şehirde bu kırılğan hayatların birbirine tutunması sürecinde tutkal görevi görmektedirler.

Göçmenlerin hayat hikayelerinde ölümler ve cenazeler de önemli bir yer tutmaktadır. Ölen göçmenin bedeni birçok insanı dayanışmaya yöneltmekte ve vefat eden göçmene karşı son görevlerini yerine getirme duygusunu güçlü bir şekilde ortaya çıkarmaktadır. Göçmenler kimi zaman cenaze işlemleri için belediyelerden destek alırken, kimi zamanda Sahra Altı Afrikalılar örneğinde görüldüğü gibi, cenazelerini ülkelerine gönderirken kargo uçaklarının maliyetli olması sebebiyle belediyelerden ve kendi ülkelerinin konsolosluklarından yardım alamamaktadırlar. Bu nedenle grup içi bağışlar yoluyla finansman sağlamaktadır. Fatih'te görüşme yaptığımız bir göçmen bu süreci şu şekilde aktardı:

Kimse yardım etmiyor. Biz kendimiz, kendi aramızda parayı topluyoruz. Cenazeyi gönderiyoruz. Biz alıyoruz. Götürüyoruz memlekete. Çok pahalı ama Bizde öyle yapmıyor burada... Altı bin euro yakın oluyor. Altı bin euro oluyor. Bizim konsoloslukla konuşuyorsun. Konuşuyorsun böyle böyle durumu anlatıyorsun, evraklar

*götürüyorsun. O bir şeyler yapıyor. Bazen diyor ki tamam şimdi ben bunu yapıyorum. Siz de bunu yapın... Eğer kendisinin ailesi var ise biz para topluyoruz onlara veriyoruz.*¹⁴¹

Ancak, finansman sağlanamadığında ya da vefat eden kişinin ailesinin olmaması durumunda Kilyos Mezarlığı gibi yerlerde defin yapılmaktadır. Bazı STK temsilcileri de Türkiye’de vefat eden göçmenlerin defin işlemleri için kendileri tarafından tercih edilen yerlerde, devlet kurumları tarafından izin alamadıklarını ifade etmişlerdir. Fatih’te görüşme yaptığımız Senegalli göçmen belediye tarafından sadece bir kere defin hizmetinden faydalandıklarını bununda istisnai bir döneme (Covid-19) denk geldiği için, belediyenin özellikle yardım ettiğini şu şekilde ifade etti:

*Tek bir tane yaptı Türkiye devleti ya... Bir tane çocuk... Koronadan dolayı. O çocuk burada ölmüş. Sonra yani... Şeyler sıkıntı yaşıyor ya... Böyle zamanlarda yani... O çocuklara yer veriyor. Sarıyer taraflarında. Onu belediye götürdü. Biz gitmedik. Gitmedim. Çünkü o şeyler... Korona virüsünden dolayı vefatetti.*¹⁴²

Göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimlerinin detaylı bir şekilde anlatıldığı bölümde bahsedildiği gibi kayıtsız göçmenler ve kayıtlı göçmenler sadece küresel salgın ve önemli enfeksiyonel hastalıklar sonucunda ücretsiz tedavi alırken, benzer durumun yine bu salgınlarda vefat edenlerin cenaze işlemlerinin devlet kurumları tarafından ücretsiz bir şekilde sağlandığını sahadaki verimiz desteklemektedir. Benzer bir durumdan bahseden Sahra Altı Afrikalı erkek bir katılımcı, arkadaşının enfeksiyon hastalığı nedeniyle hayatını kaybetmesinden sonra defin işlemlerinin belediye tarafından ücretsiz yapıldığı dile getirmiştir.

Düğünler, göçmenler için hem evlilik merasimini gerçekleştirme hem de sosyalleşme işlevi görmektedir. Suriyeli göçmenler, savaş sonrası dönemde ekonomik nedenlerden ve ülkelerindeki savaşın yarattığı psikolojik etkilerden dolayı düğün merasimlerini sınırlı şekilde gerçekleştirmiştir. Bu süreçteki deneyimini Fatih’te yaşayan Suriyeli erkek göçmen şu şekilde ifade etmiştir:

Yok düğün yapmadık. O zaman savaş vardı. Kendi aramızda yaptık. Savaş olduğu için kimse evlenmek istemiyordu. Ama mecbur yani buradaki

*hayatımıza da devam etmeliydik. Dediğim gibi düğün yapmadık, sadece imam nikahı yaptık. Biraz sıkıntı çektik. Çünkü ailelerimiz yoktu. Benim sadece annem geldi. Bir de düğün yapsaydık ayıp olurdu. Sen evleniyorsun düğün falan yapıyorsun. Orada Suriye’de millet ölüyor. Savaş var... O yüzden yapmadık yani. Mahcup gibi olduk.*¹⁴³

Suriye’de devam eden savaş, ailelerin parçalanması, İstanbul’un üç ilçesinde yaşayan Suriyeli göçmenler üzerinden düğün merasimlerini gerçekleştirmemelerinde hala etkili bir neden olmuştur. Johnson, Penny, Lamis Abu Nahleh, and Annelies Moors tarafından yapılan “*Weddings and war: marriage arrangements and celebrations in two Palestinian Intifadas.*” adlı çalışmada Filistinli gençlerin, İsrail-Filistin çatışmalarının yoğun olarak yaşandığı birinci intifada düğün merasimlerinin daha sade ve düşük maliyetli kutlanmasına neden olduğunu aktarmışlardı.¹⁴⁴ Benzer durumun Suriyeli mülteciler arasında olduğunu saha çalışmamız sırasında gözlemledik. Savaştan kaçan Suriyeli gençler Türkiye’deki evlilik merasimlerini hem ekonomik hem de ülkelerinde devam eden savaşın yaratmış olduğu yas sürecinden dolayı daha sade ve düşük maliyetli olarak yerine getirmişlerdir.

Sahra Altı Afrikalılar ise genellikle düğünlerini küçük mekanlarda veya evlerde düzenlemektedir. Online düğün merasimleri, bu grubun sosyal bağlarını sürdürmek için geliştirdiği yenilikçi bir yöntem olarak dikkat çekmektedir. Fatih’te görüştüğümüz Senegalli kadın göçmen bu durumu şu şekilde aktardı:

*Burada düğün yapıyoruz ama nikah yok, burada yapmamamız lazım. Burada yapmamız çok zor. Ama bu düğünü evde yapıyor. Salona az kişi geldiği için evde yapıyoruz genellikle. İki hafta önce bir arkadaşın düğününü yaptık. Kocasını burada değil İtalya’da. Orada tanıştılar. Evde düğününü yaptık. Kocasını burada değil ama. Kocasını daha gelmedi İtalya’da. Her şey evde yaptık. Online oluyor böyle.*¹⁴⁵

Yaptığımız saha çalışması sırasında Afganistanlı göçmenlerin düğün merasimlerine diğer göçmen gruplarına göre daha fazla ilgi gösterdikleri görülmüştür. Düğün merasimlerini, Türkiye’deki düğün adetlerine uyarlayarak yerine getirmektedirler. Ayrıca düğün merasimi bu grup içerisinde, özellikle göçmen kadınları arasında sosyalleşme pratiği olarak görülmektedir. Özellikle kayıtsız kadın göçmenler,

sınır dışı edilme korkusu ile kamusal alanlarda görünmekten kaçınırlarken tanıdıklarının düğünlerini sosyalleşmek için en güvenli alanlar olarak tarif etmişlerdir. Zeytinburnu ilçesinde kayıt dışı kadın Afganistanlı bir katılımcı düğün merasimleri aracılığıyla sosyalleşme pratiğini şu şekilde ifade etmiştir:

*Bazen düğünlere gidiyorum. Bizim Afganların düğününe gidiyorum. Evet böyle şeyler oluyor. Ama herkesin düğününe gitmiyorum. Korkuyorum... Güvenmediğim kişilerin düğününe gidiyorum. Kimse bana bir laf söylemesin.*¹⁴⁶

Benzer şekilde, düğünler yerel halk ve göçmen gruplarının iletişim geliştirme ve beraber sosyalleşme imkanları da yaratmaktadır.

d. Toplanma Mekanları: Dernekler, Kafeler, Restoranlar, İbadethaneler

Göçmen gruplarının sosyal etkileşimlerini sürdürdüğü mekanlar, toplumsal bağların inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Suriyeli göçmenler, özellikle Fatih'teki Akşemsettin Caddesi ve Malta Çarşısında yoğunlaşarak, bu alanları hem ekonomik hem de kültürel birer merkez olarak canlı tutmaktadırlar. Bu mekanlar, Suriyelilerin hem kendi toplulukları ile bağlarını güçlendirdiği hem de ekonomik faaliyetlerini sürdürdüğü yerlerdir. Çoğu Suriyeli göçmen tarafından Akşemsettin caddesi "Küçük Suriye" olarak tanımlanmaktadır. Suriyeli göçmen aileler ve orta yaş genellikle bu iki cadde de ya da Fatih sınırları içerisindeki parklar ve camii bahçelerinde sosyalleşirken, genç kesim Fatih sınırları dışında da sosyalleşmeye daha ilgi göstermektedirler. Bu bağlamda, Suriyeli Masal şunları dile getirdi:

*Mesela dernek var ya ben oraya gidiyorum, beni çağırıldıkları zaman oraya gidiyorum, geliyorum eve. Başka hiçbir yere gitmiyorum. Fazla çıkmıyorum. Amcamın kızı, bu kaç kaç aydır senin evinde bir senedir evine ayak basmamışım. Bir komşusu var var böyle yaptığın zaman ses çıkartıyor. Ben de nasıl evine geleyim. Bu bende Cemal var Zehra var nasıl onun evine gideyim. Bir günde çıkartırlar hatta bu evi zor buldu kaydı yaptı. Zor şimdi evden çıkartırlarsa, ben de bu yüzden gidemiyorum valla. Bayramda bile gidemem, teyzem var burada vallahi teyzemin yüzünü göremiyorum telefonla konuşuyoruz. O da Çağlayan'da oturuyor.*¹⁴⁷

Diğer taraftan, Sahra Altı Afrikalılar ise Aksaray ve çevresindeki kafe ve restoranlarda bir araya gelmekte, sosyal dayanışma ağlarını bu mekanlar üzerinden kurmaktadır. Müslüman Sahra Altı Afrikalılar için dernekler ve camiler dini ve sosyal bağların güçlendiği alanlardır. Zikir toplantıları ve mevlit törenleri gibi etkinlikler, bu grupların toplumsal dayanışmasını pekiştiren unsurlar olarak dikkat çekmektedir. Fatih ilçesinde bulunan Senegalli göçmen cemaat üyesi, zikir toplantısı vesilesiyle tanıştığı insanlarla dayanışma ağı geliştirdiklerini, yaşadıkları sorunlara cemaati içi çözümler ürettiklerini şu şekilde aktarmıştır:

*Pazartesi günü zikir halkasında gördüğümüz gibi, böyle bir sorun olduğunda genellikle topluluğumuzdaki zaviye başkanımızla iletişim kurarız. Başkan, Ankara'daki Senegal Büyükelçiliği ile güçlü bir ilişkiye sahip. Eğer bir Senegalli sorun yaşarsa, büyükelçiyle hemen iletişime geçer ve gerekli adımlarımızla atar.*¹⁴⁸

Benzer dayanışma ağlarını Hristiyan Sahra Altı Afrikalılar kiliselerde güçlendirmekte ve burada sosyal etkileşimlerini sürdürmektedirler. Kiliseler, Hristiyan Sahra Altı Afrika kökenli göçmenler için hem bir ibadet alanı hem de diğer göçmenlerle tanışma ve dayanışma ilişkilerini geliştirme mekanlarıdır. Bu mekanlar etnik ve dini gruplaşmalarında pekiştiği mekanlar olmuştur. Fatih, Kumkapı'daki Meryem Ana kilisesi dini gruplaşmanın ve sosyalleşme pratiklerinin gerçekleştiği bir mekandır. Burada Sahra Altı Afrikalı göçmenler hem dini pratiklerini yerine getirmekte hem de farklı ülkelerden gelen Sahra Altı Afrikalı göçmenler ile tanışma ve iletişim kurma fırsatı yakalamaktadır. Bu kiliseyi kendisinden önce gelen göçmen arkadaşlarından duyan Eritreli göçmen kadın burada geliştirdikleri sosyal dayanışma ağını şu şekilde ifade etmiştir:

*Kiliseyi Aksaray civarında olan arkadaşarımdan öğrendikten sonra buraya her sabah bu saatte gelmeye başladım. Bir de pazar ayinlerine geliyorum. Burada Eritre dışında Etiyopyalı cemaatlerde geliyor. Burada böyle güvenli bir alanın olması çok iyi, kendimizi güvende hissediyoruz. Daha biz kadınlartoplanıyoruz burada.*¹⁴⁹

Bunun yanı sıra burada dil bariyeri nedeniyle kilise yetkilileri ve göçmenler arasında yeteri kadar

bir iletişim ağı gelişmemektedir. Fatih Kumkapı'daki Meryem Ana Kilisesi örneğinde, kilise içerisinde farklı topluluklara -özellikle Sahra Altı Afrikalı göçmenlere- ayrı ibadet alanları tahsis edilmektedir. Görüşülen kilise yetkilileri, bu grupların birbirlerini yeterince tanımadığını ve aralarında anlamlı bir sosyal etkileşimin gelişmediğini belirtmiştir. Bu durumun temel nedenlerinden biri olarak, Sahra Altı Afrikalı göçmenlerin kilise topluluğu içinde kalıcı değil, daha çok geçici nitelikte bir varlık göstermeleri gösterilmiştir. Dolayısıyla, bu topluluklarla diğer cemaat üyeleri arasında derin ve sürekli ilişkilerin kurulmasının önünde yapısal sınırlılıkların bulunduğu ifade edilmiştir.

Esenyurt'ta yaptığımız görüşmeler sırasında, Sahra Altı Afrikalıların, restoran, kafeler ve grup içi partiler sosyalleşme alanlarından bazılarıdır. Saha çalışmamız boyunca ziyaret ettiğimiz Ak Tower'da çoğunluğunu Sahra Altı Afrikalıların işletmiş olduğu kafe, restoranlara, kadın kuaförleri ve bakkallara denk geldik. Bu işletmelerin müşteri profilini yine aynı göçmen grubu oluşturmaktaydı. Gözlemlerimiz sırasında bu işletmelerde vakit geçiren Sahra Altı Afrikalı göçmenler boş vakitlerinde çoğunluk sosyal medya ağlarını yoğun olarak kullandıklarını tespit ettik. Yine bu grupta erkekler arasında yapılan spor etkinlikleri grup içi dinamiklerini pekiştirdikleri ve grup dışı tanışmalara fırsat yaratmaktadır.

Afganistanlı ve Suriyeli çocuklu aileler, sosyal etkinlikler ve aile içi aktiviteler için daha çok sahil bölgelerini, parklar, kapı önleri ve cami bahçelerini tercih etmektedir. Zeytinburnu sahil şeridi, bu grubun farklı sosyal gruplarla etkileşim kurmasalar da kendi grubu ile sosyal etkileşim kurdukları alanlar arasında yer almaktadır.

Dernekler, Zeytinburnu, Fatih ve Zeytinburnu ilçelerinde Afganistanlı göçmenlerin bir araya gelip, çeşitli sosyo-kültürel etkinliklerini yerine getirdikleri mekanlardır. Bu dernekler özellikle Afganistanlı kadın göçmenler için önemli sosyal mekanlar arasında bulunmaktadır. Bazı Afganistanlı derneklerin, kadınlara yönelik dil eğitim programları, uyum sürecini olumlu yönde etkilemektedir.

e. Stratejik Öneriler

1. Nüfus kaydına kapalı mahalle uygulamaları, göçmenlerin barınma fırsatlarını daraltmakta ve özellikle kırılğan gruplar başta olmak üzere diğer göçmen gruplarında çeşitli mağduriyetler yaratmaktadır. Bu uygulamalar, denetim ve güvenlik kaygılarını gözetererek yeniden düzenlenmesi önem arz etmektedir.

2. Barınma meselesinin sistemli bir şekilde çözülebilmesi için, istihdam ve iş fırsatlarının sadece metropollerde değil, diğer şehirlerde de yaygınlaştırılması gerekmektedir. Hizmet, inşaat ve sanayi ve hayvancılık gibi göç emeğini çeken sektörler, metropoller dışındaki bölgelerde teşvik edilerek göçmenlerin farklı yerleşim alanlarına yönlendirilmesi üretime katılmaları açısından önemlidir.

3. Göçmenlerin konut piyasasında karşılaştığı suistimaller, etik dışı emlakçılık uygulamaları ve fahiş kira artışları barınma krizini derinleştirmektedir. Bu nedenle kiralama süreçlerinde aracılardan denetlenmesi, etik kurallara uymayanlara yaptırım uygulanması önemlidir. Göçmenlerin yoğun yaşadığı bölgelerde kira artışlarına üst sınır getirilerek şeffaflık sağlanmalı, yerel izleme mekanizmaları oluşturulmalıdır. Ayrıca, hak kayıplarını önlemek amacıyla çok dilli, ücretsiz hukuki danışmanlık hatları kurulmalıdır. Bu önlemler, göçmenlerin konut hakkını korumak ve piyasa dengesini sağlamak açısından kritik öneme sahiptir.

4. Özellikle depreme dayanıksız eski binaların yoğun olduğu Fatih, Zeytinburnu gibi ilçelerde, afet risklerini azaltmaya yönelik kentsel dönüşüm projeleri hayata geçirilirken göçmenlerin tahliye sonrası barınma hakkı mutlaka korunmalıdır. Ayrıca, deprem riski taşıyan konutlarda yaşayan göçmenlere yönelik farkındalık artırıcı ve risk azaltıcı programlar başlatılmalıdır.

5. Kira kontratı olmayan göçmenlerin elektrik, su, doğalgaz gibi abonelik hizmetlerine erişim sağlayabilmesi için alternatif prosedürler oluşturulmalı, aracı kurumlarla iş birlikleri geliştirilmelidir.

6. Göçmenlerin yaşadıkları bölgelerde sosyal uyumu artırıcı mahalle buluşmaları, arabuluculuk programları ve komşuluk ağları desteklenmelidir. Yerli halk ile göçmenlerin aynı kamusal alanları birlikte kullanmasını teşvik eden kent-sel tasarım ve sosyal programlar planlanmalıdır.
7. Kendi topluluklarına hizmet sunan göçmen emlakçılara etik eğitim ve lisanslama desteği verilerek, bu sektörün daha şeffaf ve düzenli hale gelmesi sağlanabilir. Ayrıca, göçmen emlakçılar aracılığıyla yaşanan sorunlar daha kolay tespit edilerek çözüm süreçlerine doğrudan katkı sağlanabilir.
8. Geçici koruma statüsündeki grupların konut edinme süreçlerine dair veri toplanmalı ve kamuoyuyla şeffaf şekilde paylaşılmalıdır. Politika geliştirmeye yönelik yerel düzeyde düzenli göçmen barınma izleme raporları hazırlanmalıdır.

6. Göçmen Sivil Toplum Örgütlenmeleri

Göçmen inisiyatifli sivil toplum örgütlenmeleri, göçün her aşamasında önemli bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle göçmenlerin, yerleşim ve uyum süreçlerinde dayanışma ağları kurmaları, sorunların tespiti ve çözümü konusunda etkin bir rol üstlenmeleri, bu örgütlerin toplumsal hayattaki önemini pekiştirmektedir. Bu araştırma, Suriyeli, Afganistanlı ve Sahra Altı Afrikalı göçmenlerin kurdukları sivil toplum örgütlerini incelemekte ve bu örgütlerin hem göçmenler hem de yerli toplumla olan etkileşimlerini derinlemesine ele almaktadır. 15 kişi ile yapılan derinlemesine mülakatlar ve 8 Şubat 2025 tarihinde gerçekleştirilen çalıştay gözlemleri, bu örgütlerin göçmenler arasında kurdukları dayanışma ağlarının yanı sıra, toplumlar arası köprü kurma görevini de yerine getirdiğini ortaya koymaktadır.

Bu araştırma, bazı örgütlerin dayanışma ve yardımlaşma alanlarındaki faaliyetlerinin yanı sıra, zaman zaman göçmenlerin, mağduriyet yaşamasına neden olan uygulamalarını da gündeme getirmektedir. Bu bağlamda, derneklerin güvenilirliği, göçmenler için kritik bir sorun olarak ön plana çıkmaktadır.

Avrupa kaynaklı büyük fonların Türkiye'deki göçmenler için kullanımı sadece Türk STK'lar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle özellikle Suriyeli STK'larla yaptığımız görüşmelerde proje ve faaliyetlerin genellikle Suriye merkezli olduğu, geri dönüşü ve Suriye'deki sosyal ve altyapı problemlerini çözmeyi amaçladığı dile getirilmiştir. Bu çalışmaların arasında konut sağlama, işgücünün ve kaynakların kullanımı arttırmayı ve sürdürülebilirliği sağlama önceliklidir. Buna ek olarak, araştırma projelerinin bir kısmının da Suriye'deki sosyal ve ekonomik gelişmeleri medya raporları ile derleyip, takip ederek ve çözüm sağlamayı amaçladığı tespit edilmiştir. Bu sayede, uluslararası siyasette Suriye'deki gelişmelere dikkat çekmeyi hedeflemektedirler.

Göçmen inisiyatifli sivil toplum örgütleri, faaliyetlerini sürdürürken karşılaştıkları en önemli zorluklardan biri, finansal bağımsızlıklarını koruyabilme meselesidir. Özellikle yabancı kaynaklardan sağlanan fonlar, örgütlerin sürdürülebilirliğini sağlamak için gerekli olsa da, bu fonların denetimi ve yönlendirilmesi, bağımsızlıklarını sorgulanabilir hale getirebilmektedir. Birçok göçmen STK'sı, fon sağlamak amacıyla yerel ve uluslararası bağışçıların taleplerine yanıt vermek zorunda kalırken, bu durum, örgütlerin öznel hedeflerinden sapmalarına yol açabilmektedir. Diğer yandan, gönüllülük esasına dayalı yapılanma, örgütlerin bağımsızlıklarını sürdürmelerine olanak sağlasa da, gönüllülerin sınırlı zaman ve kaynaklarla çalışması, projelerin uzun vadeli etkinliğini ve başarıyı tehlikeye atmaktadır. Bu bağlamda, bağımsızlık, fon kaynakları ve gönüllülük arasındaki denge, göçmen STK'larının etkinliği ve sürdürülebilirliği açısından kritik bir tartışma alanı oluşturmaktadır.

Son dönemde STK'ların çalışmalarına konu olan bir diğer önemli Suriye'de artan okulsuzlaşma ve uyuşturucu kullanımıdır. Suriye merkezli çalışmalara ek olarak Suriyeli STK aktörleri Türkiye'de göçmenlerin sorunları ile ilgili Türk devlet makamları ve çözüm mercileri (Göç İdaresi, Çalışma Bakanlığı, Valilik, Emniyet gibi) ile aktif diyalog halindedir. İstanbul'daki göçmenlerin yaşamlarına maddi destek sağlayamamalarına rağmen kritik durumlarda (sınır dışı edilme, seyahat izinleri, oturma izinleri gibi) konularda arabulucu olarak iş görmektedirler. Yapılan görüşmeler ortak çözüm arayışlarında geçmişe göre

daha az dinlediklerini, olumsuz yanıtlar aldıklarını ve çözümsüzlük içinde bırakıldıklarını göstermektedir.

İlk bölümde, göçmen STK'larının genel yapısı, farklılıkları ve toplumsal rollerine dair bir değerlendirme yapılarak bu örgütlerin karşılaştığı finansal, politik ve yapısal engeller bağımsızlık ve gönüllülük kavramları açısından ele alınacaktır. İkinci bölüm, göçmen STK'larının nasıl aynı zamanda rekabet, çatışma, dayanışma ve uzlaşma alanları olabileceğini tartışmaktadır. Üçüncü bölümde ise, göçmenlerin destek ve dayanışma alanlarından meslek örgütlenmelerine odaklanacak son dönemdeki ekonomik kriz ve artan göçmen karşıtı tepkilerden nasıl etkilendiğini inceler. Son olarak, göçmen karşıtı söylemlerle mücadele ve yerli halkla etkileşimin artırılması için önerilen sosyal politikaları ele almaktadır.

a. Sosyal Projeler ve Faaliyetler: Fonlar, Bağımsızlık ve Gönüllülük

Göç alanında çalışan sivil toplum örgütlenmeleri üzerine literatür, bu örgütleri çalışma alanları ya da göçmene bakışı gibi temel birtakım farklar üzerinden ayırtmaktadır. Bazılar çalışmalarına göre temel ihtiyaç sağlayıcı ve hak-adalet sağlayıcı örgütler olarak kategorize edilmiştir.¹⁵⁰ Benzeri bir şekilde göçmene bakışları da farklılık göstermektedir, göçmenleri yardıma muhtaç kişi ya da hak sahibi olarak görmektedirler.¹⁵¹ Bu ayrımlar sahadaki STK'ların sayılarının artması, göçmen gruplarının çeşitlenmesi ve heterojen yapıları nedeniyle daha tartışmalı hale gelmiştir. STK'ların sahada kendi faaliyetlerini nasıl tanımladıkları, bu dönüşümü anlamak için önemlidir.

Suriyeli STK'lar Türkiye'yi lojistik anlamda önemli bir yer olarak görmektedirler. Bu STK'lar öncelikle Suriye için çalışmakta ikincil olarak ise Türkiye'deki Suriyeli halkın refahına özellikle de uyum süreçlerine ilişkin çalışmalar yapmaktadırlar. Suriye'deki çalışmaları konut, altyapı projelerinden bilimsel araştırma çalışmalarına kadar geniş bir yelpazede aktiftirler. STK çalışanları etkinliklerini gerçekleştirdikleri işlerle tanımlasalar da, bağımsızlık ve gönüllülük tekrar eden temalar olarak anlatılarını şekillendirmektedir. Görüşmelerimiz, Suriyeli sivil toplum örgütlenme deneyimleri ancak Türkiye'ye geldikten sonra mümkün olabildiğini göstermektedir. Hem tarihsel hem de günümüzdeki politik durum

sebebiyle bağımsızlık tartışmalarının en çok Suriyeli STK'ların anlatılarında ortaya çıktığı saptanmıştır.

Katılımcılar, özellikle Türkiye'deki göçmen Suriyeliler ile dayanışma noktasında en büyük engelin fon sınırlılığı olduğunu belirtmişlerdir. Avrupa Birliği tarafından Türkiye'deki göçmenlerin durumunun iyileştirilmesi için sağlanan fonların öncelikle Türk derneklere verilmesi, göçmen derneklerinin Türkiye içindeki etkinliklerini sınırlandırmaktadır.

Bu kurumlar Suriye'deki nüfusla yakın temas halindedirler. Bazı STK'lar araştırma ve habercilik bağlamında Suriye'deki çalışmalarına devam etmektedirler. İstanbul'daki merkezler, araştırma raporlarının ve haberlerinin sosyal medyada paylaşılmasını sağlar. Bu tarz çalışmalar, haber üreten ve Suriye'de yaşayanlar için çok tehlikeli olduğundan takma ad ve resimlerle yayınlanmaktadır. Suriye'nin içinde bulunduğu durumu, dış dünyaya aktarmak ve takip etmek için bu faaliyetleri öncelikli görmekteler. Hem akademisyen hem STK çalışanı olan Suat, üstlendikleri rolün tehlikesini ve önemini şu şekilde aktarmıştır:

Ben araştırma merkezinde çalışıyorum. Bizde arkadaşlar var, Suriye'de farklı bölgelerde. Bizim kendi haber kaynaklarımız var. Gizli kaynaklar. Esed kontrolündeki bölgede mesela, orası tehlikeli onlar için. Hatta biz kullanınca sahte bir isim, sahte bir resim kullanıyoruz arkadaşlar için. Çok tehlikeli. Bazen PYD bölgesinde de tehlikeli. Bazılarının sosyal medya ve televizyonlar da var. Hayatı izliyorum. Yani takip ediyorum çünkü olanlar hakkında araştırma yapıyorum.¹⁵²

Sivil toplum örgütlenmelerinin yapılarını genel olarak kurumsallaşmadaki yeterlilikleri, fon kaynakları, projelerinin odaklandığı alanlar olarak gruplamak mümkündür. Katılımcılardan biri projeleri iki genel gruba ayırmıştır, "güçlendirme programları" ve "yardım programları". "Yardım programları" genelde daha sık ve daha kısa süreli olan bir çalışma olarak tanımlanmakta ve gıda kumanyası türünden yardımları tanımlamak için kullanılmıştır. Bu ikinci yardım türü daha çok yerli sivil toplum örgütlenmelerinin aktif olduğu bir alan olarak tanımlanmıştır. Gerekece olarak yabancı kaynaklı fonların sadece yerli STK'lar aktarılabilmesi ifade edilmiştir. Göçmen STK'ları bu tür yardımları ancak bağışlarla ve gönüllülük üzerinden gerçekleştirmektedirler. Bu sınırlama ile baş

edebilmek amacıyla Suriyeli STK'ların "yerli ve milli" olarak tanımladıkları federasyon yapılanmasına gittikleri görülmüştür.

Yaptıkları çalışmaları "güçlendirme programları" olarak tanımlayan bazı gruplar çalışmalarını sadece akademik çalışmalar ile sınırlandırmaktadır. Ekonomik yardım içermeyen, proje fonu kullanmayan bu tip kurumlar kendilerini daha bağımsız olarak tanımlamaktadırlar. Son dönemlere kadar, literatürde multitecilik alanında çalışan yerli ve Suriyeli STK'ların dini bağlar ve inanç üzerinden birliktelik sergilediği tartışılmıştır.¹⁵³ Katar merkezli bir araştırma kurumuna bağlı yapının çalışanı diğer Suriyeli STK'lardan kendilerini aşağıdaki şekilde ayırtmıştır:

Bizim ilk farkımız, biz sadece bir araştırma merkeziz. Yani böyle yardım ya da başka şeyler yapmıyoruz... İlk başlayınca birkaç şube vardı: Gaziantep, İstanbul ve Doha, Katar'da. Çünkü bizim finansman Katar'dan geliyor. Biz bir Arap araştırma merkezinin bir parçası olarak başladık. Açıkça söylüyoruz, finansmanı oradan alıyoruz, projeler yapmıyoruz. Yani hibe, proje, fon alma gibi işlerimiz yok... Suriye meselesi hakkında araştırmalar yapılması gerektiği görüldü. İlk başta muhalefete bilgi sağlamak için kurulmuştu ama sonradan biz muhalefetten de uzak durduk çünkü düşüncelerimiz farklıydı. O yüzden Gaziantep ofisi kapatıldı. Şimdi sadece İstanbul ve Doha'da varız. Bazı STK'lar Müslüman Kardeşler'e yakın. Biz değiliz. Biz bağımsızız. Biz liberal bir araştırma merkeziz. Farklı etnik ve dini gruplardan insanlar çalışıyor. Hiç kimse bize "şunu çalışın" demedi şimdiye kadar. Bir proje Suriyelilere %1 bile fayda sağlayacaksa yaparız. İdeolojik ya da politik olarak çok sertkriterlerimiz yok.¹⁵⁴

Sahada göçmen STK'ları genel olarak erkek çalışanların yoğunlukta olduğu yapılar olarak karşımıza çıkmıştır. Bazı katılımcılar kadınların özellikle bu oldukça politik ve hareketli olması nedeniyle bu alana dahil olmak istemediklerini ifade etse de Suriyeli katılımcımız kendisine nasıl yer açtığını şu şekilde dile getirmiştir:

Çünkü herkes onlara soruyordu, neden hepsi erkek? Kadın nerede? Nerede o... Yani sadece süs olarak birini istiyorlar. Benim çok deneyimim olduğun fark ettiler. Yardımcı oldum. Faydalanabilirler.

Böylece eğitmen olduktan sonra part-time çalışmaya başladım. Altı aydan kısa bir süre sonra tam zamanlı oldum... Bir yıl sonra, bana sosyal birimi yönetmemi istediler.¹⁵⁵

Toplumsal cinsiyete dayalı bu ayrışma sadece Suriyeli STK'lar için geçerli değil. Afganistanlı STK çalışanı bir kadın benzer bir ayrımcılığı şöyle aktarmıştır:

Ben geldim burada. Mesela önceden dernek falan varmış. Ama ben bilmiyordum. Bir tane varmış. Kadın yokmuş. Erkekler yönetiyormuş. Ben bazen alışverişe çıkıyordum. Bazen oradan oraya gidiyordum. Her yere bakıyordum kadınlar. Gidiyordu geliyordu. Diyordu ki derneğe gitmiştik bize yardım etmedi. Kovdu bizi. Nerede bu? Neden böyle yaptı? Birisiyle beraber gittim. Ben de baktım. Nerede bu? Neden bu? Gittim ki gerçekten bayanları eski Afganistan dönemi gibi içeri almıyorlar.¹⁵⁶

STK çalışanları aynı zamanda kısa dönemli ve gündelik ihtiyaçları gideren projelerin STK'lar açısından kazançlı olmasına rağmen uzun vadede göçmenlerin hayatında kalıcı iyileşmelere neden olmadığını bertilmektedirler. Suriyeli STK çalışanı Serdar, kalıcı gelişme sağlayacak alanlardan en önemlisinin eğitim olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

STK'ların sadece yardım değil, eğitim alanında çalışması gerekiyor. Yardımlar için kolay kısmı, çünkü büyük paralar dönüyor. Ama eğitim olmadan ilerleme sağlanamaz. Eğitim sadece doktor yetiştirmek demek değil. Çiftçi de sanayici de yetişebilir.¹⁵⁷

Bu anlatıda bahsedilen "eğitim" kavramı, özellikle STK'ların göçmen nüfusunun yerleştiği ülkedeki kalıcılığını ve toplumsal uyumunu sağlama noktasındaki rolünü vurguluyor. Eğitim ve işgücüne katılım, STK'lar için sosyal kabulün en kritik stratejisidir. "Geri dönüş sürecinin başlamasıyla birlikte, Suriyeli STK'ların gündeminde dönüşe yönelik eğitim ihtiyaçları da değişmiştir. Örneğin, İstanbul'da eğitim almış olan Suriyeli çocuk ve gençlerin iyi derecede Türkçe bilmelerine rağmen, geri dönüşte Suriye'deki eğitim sistemine uyum sağlamak için yeterli seviyede Arapça bilmedikleri tespit edilmiştir. Bu durum, Suriyeli STK'ları endişelendirmekte olup, son dönemde bu konuda çeşitli çalışmalar planlanmaktadır.

Dinin ve cemaatlerin bir dayanışma alanı yaratmasından bahsederken Kemal, her ne kadar bir genelleme yapmak istemese de cemaatlerin yardımlaşmaya bakışının, diğer STK'lardan farklı olduğunu İHH'yla karşılaştırarak şöyle aktarmıştır:

*Bir tek İHH Çalışıyor Türkiye'de karşılıksız. Düğün bir şekilde çalışıyor. Karşılıksız bir şekilde çalışıyor. Bu cemaatler mesela insanlar alıyorlar. Ama sanki bir işe alma. Yani "requirement" gibi... Mesela yurttan kalabilirsin. Hemen böyle böyle bir şey yapman lazım. Nasıl giyinmelisin? Yani bir kontrol altında. Cemaatte gibi... O diyor ki bu Sosyal yardım için. İnsan yardım için.*¹⁵⁸

Araştırma yürüttüğümüz göçmen grupları arasında Suriyeliler meslek örgütlenmeleri açısından oldukça önemli yol kat etmişlerdir. Göçmen meslek örgütlenmeleri Türkiye'deki göçmenler için STK'lara göre daha yoğun bir program yürütmektedirler. Suriyeli İş Adamları Derneği ve Suriyeli Mühendisler Topluluğu bu anlamda Suriyelilerin çalışma hayatına ve sosyal refahlarına önemli katkılarda bulunmaktadır. Söz konusu örgütlerin yöneticileri Türkiye'deki siyasi aktörlerle, devlet kurumlarıyla temas halinde. Sorunların konuşulması ve çözüm arayışlarında işbirlikçi olarak görülürler. Türkiye ve Suriye arasında ve küresel bağlamda ekonomik ve sosyal ilişkilerin sürekliliğini sağlamaktadırlar.

Tüm bu çalışmalara rağmen, deneyimsizlik ve kurumsallaşmadaki engeller Suriyeli STK'ların pek çok noktada yetersiz kalmalarına neden olmaktadır. Fonlar ve bağımsızlık tartışmaları, kazanç ve uzun/kısa vadeli çıkar gibi hususların ötesinde, göçmen STK'ları göçmenlerin gündelik hayattaki yasal ve resmi hususlarda da destek olmaktadır. 2019 sonrasında, özellikle Pandemi döneminde artan nefret söylemleri bazı göçmen inisiyatifli STK'ların kendileri ile uyumlu çalışacak küçük araştırma birimleri kurmalarına neden olmuştur. Örneğin, STK'lar içinden uyum üzerine sosyal sorumluluk projeleri yapan ve özellikle Türkiye'deki göçmenlerin faydasını hedefleyen yeni oluşumlar gündeme gelmiştir. Özellikle sosyal medya üzerindeki göçmen karşıtı nefret söylemleri ve göç girişimi

Afganistanlı ve Suriyeli STK'lar medyadaki göçmen temsilcileri ve bilgi kirliliği ile ilgili iyileştirici çözüm arayışındadırlar. Film ve belgesel

gösterimleri, münazara programları düzenleyerek yerli halk ile göçmenler arasında tanışıklıklar kurmayı amaçlayan Suriyeli üniversite öğrencisi projeyi aşağıdaki gibi tanıtmıştır.

*İlk başladığı bir savunuculuk projesiydi. Suriyelileri iyi anlatmak, doğru anlatmak ve orada sadece Suriyeliler için diğer göçmenlerin de üzerinde çalışmalarımız vardı. Bunu medyada yapıyorduk. Ayrıca farklı aktivitelerde kültürel ve sanat ve kültür üzerinde de bunu anlatmaya çalıştık.*¹⁵⁹

Özellikle Kayseri Olayları sonrası sosyal medyada artan göçmen karşıtı söylemler, göçmen inisiyatifli STK'ların hem sosyal medyada hem de gündelik hayatta etkileşimi artırarak, ötekileştirici temsillere karşı harekete geçmelerine neden olmuştur. Bu ekipler, özellikle Suriye inisiyatifli STK'larda, Türk vatandaşlığına sahip, iyi derecede Türkçe konuşan ve Türkiye'nin dinamiklerini tanıyan kişilerden oluşturulmaktadır.

*Mesela Kayseri Olayları'nda "Yalnız Değilsiniz" diye bir video çıktı. Orada herkes paylaştı. Küfürler yağdırdı. Şu an daha çok Türk toplumuna muhatap olan bir proje. Bu yüzden de Türkler yönetiyor. Aslında Türk vatandaşı olanlar. Ve bu toplumdaki daha iyi anlayan bir kesim olduğunu düşündüğümüz kişiler...*¹⁶⁰

Fakat Türkiye'de giderek artan göçmen karşıtlığı, göçmen STK'larını da daha görünmez olmak zorunda bırakmıştır. Kayseri'de yaşanan olaylar sonrasında bir STK'nın tabela ve işaretlerini indirmesi, bu stratejinin somut bir örneğidir. Özellikle Suriyeli STK'lar, toplumsal gerilimler nedeniyle faaliyetlerini daha güvenli bölgelere taşımayı veya daha düşük profille sürdürmeyi tercih etmektedirler. Temel amaç, olası toplumsal tepkilerden kaçınmak ve mevcut ortamda güvenli bir faaliyet alanı sağlamaktır. Ayrıca, görüşülen STK çalışanları gelecek planları için Türkiye'den ayrılmayı amaçladıklarını belirtmişlerdir.

Kayseri Olayları'nın ardından daha Türk (Milli) ve yerli görünümü yönetim kadroları oluşturmak veya bu söylemi ön planda tutan federasyonlar kurarak altında birleşmek, artan göçmen karşıtlığıyla mücadele etmek için bir strateji olarak benimsenmektedir. Örneğin, ULFED, Suriyeli STK'lar ve diğer göçmen inisiyatiflerinin bir araya gelerek dernekler üstü bir birlik oluşturmayı hedeflemektedir. Diğer

göçmen STK'lerden farkı, kendisini milli ve yerli olma biçiminde tanımlamasıdır. Birliğin amacı, göçmenlerin karşılaştığı zorluklara karşı daha güçlü bir ses duyurmak ve bu süreçlerde daha etkin bir aktör olabilmektir. Fakat bu girişim bazı STK'lar tarafından "himayecilik" olarak görülmektedir. "Himayecilik" sınırları tam tanımlanmadığı için bazı STK'lar tarafından da bağımsızlığı tehdit edebileceği endişesini de beraberinde getirmektedir.

b. Aidiyet: Çatışma ve Dayanışmanın Kesişim Noktası

Türkiye içinde bu örgütlenmeler ekonomik, sosyal ve kültürel dayanışmayı sağlamanın yanında göçmenlerin hak ve adalet arayışlarında önemli rol oynamaktadır. Görüşmelerimizde aile için şiddetten bürokratik zorluklara kadar pek çok çeşitli konuda göçmenlerin bu derneklerin kapılarını çalıp yardım talebinde bulduklarını gözlemledik. Bu örgütlenmeler aynı zamanda göçmenler arasındaki aidiyet hissini güçlendirdiği gibi yerli halkla etkileşimlerini de artırmaktadır. Elbette bu etkileşimler dayanışma alanları açtığı kadar zaman çatışmalara da neden olmaktadır. Çatışma alanları daha çok göçmenlerin kendi aralarında gruplaşmalarından ve çıkar çatışmalarından ortaya çıkmaktadır. Ayrışmaların en önemli nedeni göçmen grupları içinde farklı sorunların ve çözüm arayışlarının olmasıdır. Bu nedenle özellikle son yıllarda çok sayıda ve farklı ölçekte yeni STK oluşumu ortaya çıkmıştır. Bu da STK'lar arasında rekabeti beraberinde getirmiştir.

Afganistan'dan gelen göçmen gruplarının etnik çeşitliliği (Türkmen, Özbek, Peştun vs.) ve Türkiye'ye geliş zamanları İstanbul'daki göçmen deneyimlerini farklılaştıran önemli bir faktördür. Bu çeşitlilik, göçmenlerin karşılaştıkları zorluklar, kimliklerini inşa etme süreçleri ve toplumsal entegrasyonları üzerinde belirleyici bir etki yaratır. Zeytinburnu ve Esenyurt'ta yapılan görüşmelerde, her bir grubun kendine has bir toplumsal hafızası ve göç deneyimi olduğu görülmektedir. Kendilerini Türkiye'de dezavantajlı göçmen grubu olarak tanımlamaktadırlar.

Bu bağlamda, "Türk soylu" olma söylemi, göçmenlerin hem aidiyet hislerini pekiştiren hem de toplumsal hiyerarşideki yerlerini belirleyen bir kavram haline gelmiştir. Afganistanlı oluşumunda önemli bir

söylem olarak karşımıza çıkar ve Türk devlet kurumları ile ilişkide "Türk soylu" olma söylemi, Afganistanlı göçmenler arasında hem bir kimlik inşa etme hem de ayrıştırılma stratejisi olarak öne çıkmaktadır. Bu ayrıştırılma stratejisi olarak öne çıkmaktadır. Bu ayrıştırılma stratejisi olarak öne çıkmaktadır. Bu ayrıştırılma stratejisi olarak öne çıkmaktadır.

1950'lerde itibaren Afganistan'dan Türkiye'ye gelen ve vatandaşlık alan göçmenler dernek kurmak ve yönetmek konusunda en köklü bir deneyime sahip gruptur. 1894 yılında kurulan Türkistanlılar Kültür ve Sosyal Dayanışma Derneği, 1954 yılında kurulup 1980 darbesiyle kapatılan İstanbul Türkistanlılar Derneğinin devamı niteliğindedir. Bu köklü dernek çatısı altında tanışan ve bir araya yeni göçmenler ortak payda ve karşılaştıkları sorunların farklılığı nedeniyle yeni dernekler kurmuşlardır. Mülakatlarda en önemli sorun olarak ortaya konulan oturum izinleri ve sınır dışı edilmeler Afganistanlı göçmenler arasındaki bu gerilimi doğrular niteliktedir. 1950'lerde Türkiye'ye gelen Afganistanlı göçmenlerin çoğu Türk vatandaşlığı almıştır ve İstanbul'da kalıcı hayatları vardır. Yeni gelen grupların, yaşadıkları yasal ve toplumsal belirsizlikler ve yasal zorluklar, aralarındaki eşitsizlik ve gerilimi artırmaktadır.

Bu durum, göçmenlerin dernekler aracılığıyla yasal haklar edinme sürecinde karşılaştıkları zorlukları ve bazı derneklerin bu süreçte kötüye kullanıldığına dair ciddi bir endişeyi gözler önüne sermektedir. Derneklerin artan sayısı, kontrolsüzlük ve iç denetim eksiklikleri, göçmenlerin mağdur olmasına yol açmaktadır. Özellikle bürokratik süreçlerde göçmenlerden yardım vaatleriyle derneklere maddi destek ya da rüşvet talep edilmesi güven sarsıcı olmuş, pek çok göçmeni mağdur etmiştir.

Çalıştayda Afganistanlı göçmenlerin kurduğu derneklerin oluşturduğu olumsuz ortamın, hem onların toplum içindeki güvenilirliklerini zedelediği hem de bu tür usulsüzlüklerin artmasına neden olduğu vurgulanmıştır. Özellikle konut satın alarak vatandaşlık elde etme sürecinde, derneklerin aracı rolü üstlenerek fiyat tespitinde usulsüzlük yapmaları ve buna bağlı olarak rüşvet alışverişlerinin gerçekleşmesi, yine benzeri bir şekilde rüşvet karşılığı ikamet izni

vaatlerinde bulunmaları “güven sarsıcı” örnekler olarak aktarılmıştır. Hem yasal süreçlerin şeffaflığı hem de göçmenlerin güvenli bir şekilde entegrasyonunu sağlayacak düzenlemelerin önemine dikkat edilmesi gerekmektedir.

Dernekler göçmenler için kentte mahrem alanlar yaratmakta, dertlerini ve sorunlarını paylaşacakları alanlar sağlamaktadır. Görece uzun bir geçmişe sahip olan Afganistanlı göçmen dernekler bu konuda yenilere göre daha güvenlidir. STK yöneticilerinden biri göçmen nüfusla aralarındaki güven ilişkisini şu şekilde aktarmıştır.

Her türlü şey... Aklınıza ne gelirse... Kocamdan dayak yiyorum, o çalar yani. Çocuğumu okula gönderemiyorum o kapıyı açıyor. Çocuğum uyuturucu kullanıyor, o geliyor. Biz bunları tabii bire bir yapıyoruz. Birleşmiş Milletler’de avukat alıyoruz bazen. Psikolojik destek, öğretmen alıyoruz. Onları bir odaya sokuyoruz. Ben odaya ben bile girmiyorum. Bireyleri alıyoruz. Uzmanlarla konuşuyorlar. Ondaki raporları sadece bana veriyorlar. Mahremiyet gizli tabii ki.¹⁶¹

Din olgusu, göçmenlerin hayatında hem dayanışma ağları hem de aidiyet inşası açısından önemli bir rol oynamaktadır. Göçmen gruplar, yerli halkla belirli sınırlar içinde dayanışmaya girmelerini sağlayan faktörlerden biri olarak karşımıza çıkar. Sivil toplum örgütlerinde yerli halk ile göçmenler arasındaki etkileşimde, dinin yanı sıra tarihsel bağlar da önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, göçmenlerin yerel toplumlarla ilişkilerinin din ve tarihsel bağlar üzerinden şekillendiği bir başka önemli alan da dini dayanışma ağlarıdır. Din, sadece bireysel bir inanç meselesi olmanın ötesinde, göçmenlerin toplumsal bağlarını güçlendiren, aynı zamanda yerli halkla etkileşimlerini sağlayan önemli bir araç olmuştur. Araştırmanın gerçekleştirildiği Fatih ilçesinde Meryem Ana Patriklik Kilisesi ve İsmailağa Cemaati gibi dini yapılar, göçmenlerin birbirlerine destek olduğu, sosyal ve kültürel dayanışma sağladığı alanlar olarak öne çıkmaktadır. Ancak bu süreç, her zaman yerli halkla tam anlamıyla bir entegrasyon sağlamaktan uzak kalabilmektedir.

Fatih Kumkapı’daki Meryem Ana Patriklik Kilisesi, bu bağlamda dikkat çeken ve Türkiye ile Etiyopya arasındaki köklü tarihsel ilişkilere dair en ilginç

örneklerden birini oluşturmaktadır. Meryem Ana Kilisesi, İstanbul’daki Ermeni Türk vatandaşları için hem dini hem de sosyal açıdan büyük bir öneme sahiptir. 2013 yılında, Patrikhanenin binalarından biri Etiyopyalı göçmenlerin ibadetına tahsis edilmiştir.¹⁶² Meryem Ana Kilisesi, yalnızca Etiyopyalıların değil, farklı ülkelerden gelen Sahra-altı göçmenler için önemli bir buluşma yeridir.

Kilisede Eritreli bir kadın ile yaptığımız görüşme kilise topluluğunun yarattığı dayanışma networklerinin göç sürecinde ne kadar aktif rol oynadığını göstermekte. Aatifa 36 yaşında evli ve çocuksuz bir kadın, Eritre’de vergi memuru olarak çalışırken ülkeden İstanbul’da tüp bebek tedavisi görmek sebebiyle gelmiş. Ülkesinde internet bağlantısı, telefonu olmayan Aatifa tüm göç planlamasını Avrupa’da yaşayan kardeşleri aracılığıyla yapmış. İstanbul’a ilk geldiğinde bir otele yerleşen Aatifa ve eşi, kilisede tanıştığı diğer çiftlerle (tüp bebek tedavisi için gelen) bir ev kiralamış ve yine onlardan aldığı destekle bir aracı bularak sağlık vizesini uzatmak için başvuru yapabilmıştır. Kilise sayesinde kendini güvende hissettiğini, pek çok kişi ile tanışabildiğini belirtmiştir.

Göçmenler, burada birbirlerine hem yasal hem de gündelik konularda destek sağlamaktadır. Ancak, kilisenin göçmenler arasındaki dayanışma rolünü yerli halkla olan etkileşimde görmek pek mümkün değildir. Göçmenlerin, kilisenin çalışanları ve cemaatiyle genellikle mesafeli bir ilişkisi vardır. Bu mesafe, karşılıklı bir durumdur; çünkü göçmenler, İstanbul’da çoğunlukla çok kısa süreli ikamet ettikleri için yerli halkla ilişki kurabilecek kadar yerleşik hale gelmemekte ve çoğu transit göçmen statüsündedir.

Dinin, sosyal yaşamı şekillendiren ve sivil toplum yapısına katkı sağlayan diğer önemli bir rolü, Fatih ilçesindeki İsmailağa Cemaati’nin yerli halk ve göçmenler arasındaki temasını güçlendiren etkisiyle de gözlemlenmektedir. İsmailağa Camii içinde göçmen ailelerine Türkçe dersleri verilmekte yine mahallelerdeki göçmen çocukları ile atölye çalışmalarını yapılmaktadır. Suriyeli göçmenler çocuklarının Arapça öğrenememesi konusunda kaygılıdır. Arapça dil eğitimi, genellikle dini hizmet veren STK’ların çalışmalarıyla sınırlı kalmamaktadır. Fatih ilçesinde bir dini cemaatin bünyesinde faaliyet gösteren bir yardım kuruluşu, Ortadoğu ile ilgili

projelerinde görev almak üzere Suriyeli bir sığınmacıyı istihdam etmiştir. 2011 yılında Şam'dan ayrılarak İstanbul'a gelen Kemal, kısa bir süre içinde cemaatle yakınlaşmış ve onların yardım kuruluşunda Suriye için yürütülen çalışmalara katılmaya başlamıştır. Sınır ötesi yardımlaşmanın yanı sıra, ilçede yaşayan bazı Suriyeliler için de cemaatin camii, bir dayanışma alanı oluşturma işlevi görmektedir.

*Caminin imamdan izin aldık. Orada eğitim çalışması yaptık. Çocuklar hafta sonu yaz döneminde hafta içi bize geliyor. Sanat dersleri alıyor. Bir de eğitim desteği. Bir de dini eğitimi Kur'an ezberleme. Bu projenin adı Kur'an nesli. 2013'te başladı. Bugüne kadar devam ediyor. Özellikle Suriyeli için değil. Biz açık bıraktık. Bir şart var. Arapça bilmesi lazım. Bugüne kadar sadece Suriyeliler yaptı.*¹⁶³

Dini cemaatler, sosyal dayanışma ve ağ kurma alanlarında önemli bir rol oynamakla birlikte, yardım projeleri söz konusu olduğunda, bir önceki bölümde ifade edildiği üzere, göçmenler üzerinde disipline edici bir rol de üstlenmektedirler. Yardımlar aracılığı ile göçmenlerin gündelik pratiklerini kontrol etmekte ve düzenleme getirmektedir. Diğer bir deyişle cemaat üyesi kimliği bazı durumlarda göçmen kimliğinin önüne geçebilmektedir. Göçmenler, dini cemaatler aracılığıyla birbirlerine destek olmakta ve sosyal yardımlar alabilmektedirler. Ancak, genel olarak bu dayanışma ağlarının yerli halkla etkileşimi sınırlıdır ve genellikle göçmenlerin toplumsal kabulü için yeterli olmamaktadır.

c. Meslek Örgütlenmeleri

Suriyeliler iş insanları meslek örgütlenmeleri konusunda diğer göçmen gruplarına göre daha güçlü ve köklü olarak karşımıza çıkar. Bu örgütlenmeler kendi iç dayanışmalarına dayalı yapılardır, dış fon kullanımları yoktur. Ortaya çıkışlarında Türkiye'de ekonomik ve sosyal olarak güçlenen Suriyeli girişimciler önemli rol oynamaktadır. Avrupa fonlarına ihtiyaçları olmadan kendi üyelerinin aidatları ve iş insanlarının destekleriyle çalışmalar yapan örgütlenmeler göçmen nüfusa katkılarının daha az maddi çıkar ilişkisi içerdiğini belirtmektedirler.

Bu meslek örgütlenmeleri iyi eğitilmiş ve girişimci başarılı Suriyeli göçmenlerin girişimleriyle kurulmuştur. Suriyeli bir iş adamı bu mesleki örgütlenme niyetinin ortaya çıkışını şu şekilde dile getirmiştir:

*İnsanlar benden yardım istiyordu. "Siz de bizimle olun." gibi şeyler söylüyorlardı. Ya da biri gelip "Bana iş bulabilecek birini tanıyor musun?" diye soruyordu. Düşündüm ki, tek bir kişi bu kadar büyük bir desteği tek başına veremez. Olamaz. Böylece ilk derneğimizi kurduk. Gençler için bir dayanışma derneği oluşturduk. 2017-2018 yıllarında başladı. Amacımız gençlere hem Türkçe öğretmek hem iş bulmalarına yardımcı olmak hem de meslek eğitimivermekti...*¹⁶⁴

Aynı katılımcı, kendi meslek örgütlenmelerinin diğer STK'lardan farklılığını şu şekilde dile getirmiştir. Bu anlatı, yukarıdaki bölümde tartıştığımız fon ve bağımsızlık hususunu da ön plana çıkarmaktadır.

*Mesela zaman zaman Türk hükümeti ile görüşmeler yapıyoruz. Avrupa Birliği'ne de projeler sunuyoruz. Ama hiçbir zaman "Lütfen bize yardım edin, bize fon verin." gibi bir yaklaşımı kabul etmedim. Biz Suriyeliler olarak neden kendi kendimize çalışmıyoruz? Neden birbirimize destek vermiyoruz? Genelde Suriyeli dernekler nasıl çalışıyor, biliyor musunuz? Örneğin, "Mühendisler için bir dernek açacağız." diyorlar. Ama asıl amaçları Avrupa Birliği'nden fon almak ve bu fonları dağıtmak oluyor. Biraz yiyecek, biraz destek... ve sonra kapanıyorlar. Ama bizim derneğimiz farklıydı. Biz sadece bir yardım kuruluşu değiliz. Geçen hafta bir etkinlik düzenledik, yaklaşık 122 kişi katıldı.*¹⁶⁵

Bu bağlamda "biz aile gibiyiz" söylemi anlatılarda sık sık dile getirilmiştir. Göçmen grubu içinde kalıcı dayanışma yaratmanın güçlenmenin en önemli stratejisi olduğunu belirtmişlerdir. WhatsApp grupları aracılığıyla, iftar yemekleri, doğa yürüyüşleri, kahvaltılar düzenleyerek üyelerle sık sık bir araya getirmek ve yakın ilişkiler kurmak önem arz etmektedir. Bu aktiviteler, örgütlerin sadece iş ilişkileri değil, aynı zamanda sosyal ilişkiler de inşa etmelerine olanak tanır. Bu örgütlenmelere dahil olmak için belirli eğitim ve mesleki kriterlere sahip olmak yetersizdir. Üyelerin referansı ve seçilmiş bir komitenin gerçekleştirdiği mülakatla üye olmalarına karar verilir. Bu sayede, yalnızca belirli bir düzeydeki profesyonellerin ve iş insanlarının bu ağlara katılması sağlanır. Bu katı üyelik kriterlerin, örgütlerin profesyonel bir yapıya sahip olmalarını ve güçlü bir dayanışma oluşturabilmelerini de kolaylaştırdığı belirtilmiştir.

Sahada karşımıza çıkan en önemli örneklerden biri Suriyeli Mühendisler Topluluğudur. Yaklaşık 6 yıllık gibi bir dönemde üye sayısını 20 kişiden 1000 kişiye çıkaran bu oluşum deprem sürecinde kendi içlerinde başlattıkları bağış kampanyasında bir gün içinde 1 milyon Türk lirasını depremzedelere iletilmişlerdir. Mühendisler Topluluğunun başarısı, 2024 yılı başında SURIAD'ın (Suriyeli İş Adamlar Derneği) kurulmasında rol oynamıştır. Suriye için daha büyük ekonomik destek gerektiğini bunun dışarıdan beklenmesinin acizlik olduğunu düşünen Suriyeli girişimciler tarafından kurulan SURIAD'ın Eylül 2024 itibarıyla 82 üyesi bulunmaktadır.

Meslek örgütlenmeleri diğer derneklere göre daha homojen bir yapı sergilemekte bu da planlamadan, ortak amaç ve hedeflere belirlemeye, güven tesis etmeye daha sorunsuz bir işleyişi mümkün kılmaktadır. Bu sayede gönüllülük ilişkisi daha ön planda tutulmaktadır. Faruk bu hususu şu şekilde dile getirmiştir.

Ben artık sadece bir mühendis olarak değil, bir iş adamı olarak hareket etmek zorundaydım. Çünkü Suriyeliler için yeni fırsatlar yaratmak gerekiyordu. Güven oluşturmak gerçekten en büyük zorluktu. Mühendisler bir sıkıntı yaşadığında bana ulaşıyorlardı. "Beni destekler misiniz?" diyorlardı. Genellikle elimden geldiğince yardımcı oluyordum. Ama iş adamları tamamen farklı. Onlarla çalışırken her şey parayla çözülüyor. Örneğin, biri bana gelip "Bir sıkıntım var, yardımcı olabilir misin?" dediğinde, ben gönüllü olarak destek oluyorum. Ama sonra bazıları "Ne kadar istiyorsun?" diye soruyor. Ben de diyorum ki: "Kardeşim, ben bunu para için yapmıyorum!"¹⁶⁶

Son dönemde özellikle genç iş insanların Türkiye'den ayrıldıkları belirtilmiştir. Kalanların ise hala Suriye'ye yakın olmayı tercih eden, yeni bir yere alışmak için çabalamak isteyen yaşlı iş insanları olduğu ifade edilmiştir. Yaş unsuru, eğitim ve yabancı dil yeterliliği Türkiye'den Suriye dışında başka yerlere ticari faaliyetlerin taşınması konusunda çok önemli değişkenlerdir. Türkiye'de bazı başarılı şirketlerin de göçmen kimliklerini gizlediklerini gözlemledik. Milli ve yerli görünmek aynı zamanda bir pazarlama stratejisi olarak kullanılmaktadır.

Aynı zamanda Türkiye'ye iki Suriyeli firma geldi. Bunlardan biri Arapça tabelalarla çalıştı... diğeri Türkiye'ye geldiklerinde sadece yeni bir marka ve fabrika kurdular. Türk pazarına hitap ediyor. Sosyal medyada bile Arapça içerik paylaşmıyorlar. Maşallah, çok başarılı oldular. Diğeri, açıkça Suriyeli bir firma olarak faaliyet gösterdiler. Ama sonuç? İflas ettiler.¹⁶⁷

Görünmez olmanın yanında, son yıllarda bazı göçmen girişimciler Türkiye'den ayrılmaya başladı. Bir katılımcımız Mısır'ın ve Suudi Arabistan'ın son zamanlarda çok sayıda farklı sektörlerden Suriyeli girişimci için cazibe merkezlerine dönüştüğünü şu şekilde aktarmıştır.

Çoğunlukla Suudi Arabistan'a gidiyorlar. Şu an Suudi Arabistan bir "bomba" gibi yükseliyor. Özellikle yazılım, inşaat, tasarım. İmalat sektörü daha çok Suudi Arabistan'a değil, Mısır'a gidiyor. Benim çevremden 100-150 kişi çoktan gitti. Tamamen ayrıldılar. Ama daha gitmeyen birçok kişi şu anda fırsat kolluyor. İyi bir fırsat çıkarsa hemen gitmeyehazırlar.¹⁶⁸

Sadece büyük girişimciler değil sosyal medya "influencerları" ya da internet üzerinden ürettikleri ürünleri ve hizmetleri satan Suriyeli kadın girişimciler de işlerini Türkiye dışına taşımaya başlamışlardır.

Bazı iş kadınları var ama neredeyse hiçbiri mülteci değil. İkametgahları vardı, örneğin insani ikametgahı ya da başka bir tür. Ancak geçici koruma statüsü, kadınların ve erkeklerin iş kurmalarına izin vermedi, çünkü bankacılık konusunda çok fazla sorun yaşadık. Bir banka hesabı açmakta çok zorluk çektim çünkü kimliğim tanınmadı. Bankalar bunu kabul etmedi. Çok sayıda banka ziyaret etmek zorunda kaldım, ama hepsi başvurum reddetti.¹⁶⁹

Geçici koruma statüsünde bireylerin ticari girişimlerde bulunmaları ve sürdürmelerinin oldukça zorlu olduğu tespit edilmiştir. Bu da iş potansiyelinin mümkünse Türkiye koşullarında değerlendirilmesine neden olmaktadır.

d. Stratejik Öneriler

Göçmen sivil toplum örgütlenmeleri üzerine yaptığımız çalışma bağlamında aşağıdaki stratejik öneriler sunulabilir:

1. Aktif Rol ve Süreklilik: Suriye'deki siyasi ve toplumsal değişim süreci, Türkiye'deki Suriyeli STK'lar için kritik bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Bu süreçte, Suriyeli STK'ların sadece mevcut projelerini büyütmeleri değil, aynı zamanda Suriye'deki dönüşüm sürecine aktif bir şekilde dahil olmaları gerekmektedir. Ancak, bu STK'ların, Suriyeli kimliklerini koruyarak bu süreçte güçlü bir aktör olmalarını sağlamak için Türkiye'deki paydaşlar ve ortaklarla etkileşim içinde olmaları önem taşımaktadır. Bu STK'ların etkinliklerini sürdürebilmesi için Türkiye'de daha sağlam iş birlikleri kurmaları, kaynak çeşitliliğini artırmaları ve göçmen karşıtlığını aşmak için daha etkili savunma stratejileri geliştirmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde, bu yapılar kendi iç bölgelerinde farklı işbirlikçileri ve yeni stratejiler arayarak faaliyetlerini sürdürmeye devam edeceklerdir.

2. Göçün Köprüsü STK'lar Suriyeli STK'lar, sadece Suriye'deki sosyal sorunlarla ilgili projeler üretmek yerine, Türkiye'deki göçmenlerin durumlarının iyileştirilmesini de kapsayan daha bütünsel ve kapsayıcı çözüm önerileri geliştirebilir. Bu projeler, hem Türkiye'deki göçmenlerin yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik olmalı hem de Suriye'nin yeniden inşası için uzun vadeli planlara katkı sağlamalıdır. Bu STK'ların Suriye'nin yeniden kuruluşunda ve Türkiye'deki Suriyelilerin ülkelerine dönüşünde oynayabilecekleri rol, Türk hükümetinin sürece dahil olmasında önem taşımaktadır.

3. Ortak Payda Bulma STK'lar arasında dayanışmanın artırılması ve çözümleri geciktiren, yıkıcı rekabet ortamının azaltılmasını sağlamak amacıyla iş birliğini teşvik edici ağlar, platformlar kurmak önem arz etmektedir. İşbirliğini teşvik eden bu platformlar kaynakların daha etkin kullanılmasını ve göçmenlerin ihtiyaçlarına daha etkili yanıtlar alınmasını sağlayabilir. Yine bu platformlar aracılığıyla göçmenlere yönelik

hizmetlerin birbirini tamamlayacak şekilde sağlanması gerçekleştirilebilir. Bu öneriler, hem göçmenler arasındaki aidiyet hissini pekiştirebilir hem de yerli halkla etkileşimi artırarak toplumsal uyumun sağlanmasına katkı sunabilir.

4. Göçün güçlü ekonomik aktörleri Göçmen STK'ları, ekonomik bağımsızlık yolunda hem kendi topluluklarının hem de yerel ekonomilerin güçlenmesine katkı sağlarken, daha geniş sosyal uyum hedeflerini destekleyen kritik aktörlerdir. Göçmen girişimciler, ekonomik bağımsızlıklarını sağlamak için kendi yapılarını kurarken, dış kaynaklardan bağımsız hareket ederek uzun vadeli sürdürülebilirlik hedeflerini gerçekleştirmektedirler. Bu yaklaşım, sadece bireysel başarılar için değil, topluluklarının genel refahı için de kritik bir rol oynamaktadır.

7. Gelecek Planları

Göçmenlerin geleceğe dair planlarını şekillendiren etmenler, yalnızca bireysel tercihlerle açıklanamayacak kadar çok katmanlıdır. Bu planlar; kişisel hedefler, ailevi sorumluluklar, ekonomik zorunluluklar gibi bireysel faktörlerin yanı sıra, göç politikalarının belirsizliği, yasal statüye erişimdeki engeller ve toplumdaki ayrımcılık gibi sistemsel açmazlarla birlikte şekillenir.

Bu bağlamda, Stephen Castles, Hein de Haas ve Mark J. Miller, göçün yalnızca bireysel kararların sonucu değil, aynı zamanda küresel yapısal eşitsizliklerin, devlet politikalarının ve sosyal dinamiklerin yön verdiği çok boyutlu bir süreç olduğunu savunurlar¹⁷⁰. Onlara göre, göçmenlerin yaşam stratejileri ve gelecek tasavvurları; içinde buldukları hukuki, ekonomik ve toplumsal koşullarla sürekli olarak yeniden şekillenir. Bu çok katmanlı etkileşim, göçmenlerin hem mevcut yaşama adapte olma hem de geleceğe yönelik yönelim belirleme kapasitelerini doğrudan etkiler. Dolayısıyla, göçmenlerin kararlarını yalnızca bireysel niyet ya da motivasyonla değil, aynı zamanda buldukları ortamın yapısal dinamikleriyle birlikte değerlendirmek gerekir.

Göçmenler için "gelecek planı" kavramı, çoğu zaman teknik ve yönetsel bir mesele olarak ele alınsa da, aslında çok daha derin ve çatışmalı bir zeminde

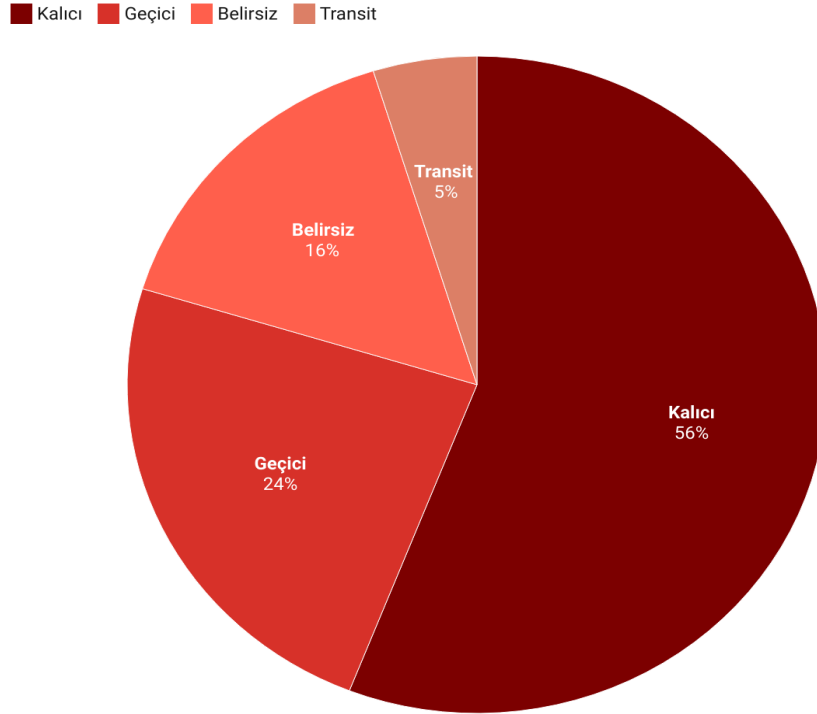
şekillenir. Bu planlar; belirsiz bir düzlemde ayakta kalma, geçmişin yükünü taşıırken bugün de bir yer edinme ve görünmez sınırları aşarak kendine bir yaşam kurma çabasıdır. Geleceğe dair kurulan her cümle, aynı zamanda şu anda hangi kaynaklara erişilebildiği, hangi konumda kalındığı ve neyin mümkün ya da imkânsız sayıldığına dair güçlü bir toplumsal okuma içerir.

Bu bağlamda, Pierre Bourdieu'nün "sermaye" kavramı yalnızca bir ayrıcalık değil, kimi zaman göçmenin üzerinde taşıdığı ama kullanamadığı, tanınmayan ya da değersizleştirilen bir birikim anlamına gelir.¹⁷¹ Göçmenlerin kültürel ya da sosyal sermayeleri, geldikleri bağlamda işlemez hâle geldiğinde; bu bir yetersizlik değil, sistemin seçici tanıma rejimlerinin sonucudur. Dolayısıyla bir bakıma mesele, göçmenin "neye sahip olduğu" değil, sistemin "neye değer biçtiğidir."

Anthony Giddens'ın yapı ve özne ilişkisine dair yaklaşımı ise göçmenlerin yalnızca edilgen, kaderine

terk edilmiş bireyler olmadığını; aksine, içinde buldukları sınırlı alanlarda taktiksel manevralar geliştirebilen, bazen kuralları esneten, bazen de sessizce direnen özneler olduğunu hatırlatır¹⁷². Göçmenler, karşı karşıya kaldıkları sınırlayıcı yapılar içerisinde edilgen figürler olarak değil; aksine bu yapılar arasında boşluklar ve esneklikler bularak kendilerine hareket alanları açabilen, taktiksel ve aktif özneler olarak düşünülmelidir. Onlar, kuralların katılığını bazen müzakere ederek, bazen de sessiz biçimlerde esneterek, geçici çözümler üreten ve bu çözümlerle gündelik hayatlarını sürdüren bireylerdir. Bu nedenle göçmenliği sadece maruz kalınan bir durum değil, aynı zamanda aktif biçimde yön verilen bir süreç olarak okumak gerekir.

Bu nedenle göçmenlerin gelecek planlarını anlamak, onların yalnızca neyi amaçladığını değil; aynı zamanda neyle mücadele ettiklerini, neyi geride bıraktıklarını ve sistemin onları hangi şekillerde tanıyıp dışladığını da görmeyi gerektirir.

Tablo 14. Sahada Görüşülen Suriyeli Göçmenlerin Türkiye’de Kalma Durumlarına Göre Dağılımı

Bu grafik, barış süreci öncesinde sahada görüşülen Suriyeli göçmenlerin Türkiye’de kalma durumlarına ilişkin dağılımı temsil etmektedir. Göçmenlerin büyük bir kısmının (%56) Türkiye’de kalıcı olarak yaşamayı planladığı görülürken, %23,8’i geçici bir statüde bulunduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra, %15,5’lik bir grup belirsizlik içinde hareket ederken, %4,8’lik bir kesim Türkiye’yi transit bir ülke olarak görmektedir. Bu veriler, barış süreci öncesindeki dönemde Suriyeli göçmenlerin Türkiye’deki varlıklarına dair eğilimleri ortaya koyduğu sonraki süreçte, özellikle hem Türkiye’deki sosyoekonomik koşulların hem de Suriye’deki gelişmelerin etkisiyle bu dağılımlarda değişiklikler yaşanmış olabileceğinin öngörülür bir sonuç olması beklenmektedir.

Bu dağılımlarda değişikliklerin öngörülebilir olduğunu ifade edilmesinin temel nedeni, barış süreci sonrasında düzenlenen çalıştayda ortaya çıkan bulgulardır. Çalışmaya katılan Suriyeli STK temsilcileri, göçmenlerin Türkiye’de kalma ya da geri dönme kararlarının sabit olmadığını, birçok faktöre bağlı olarak zamanla değişebildiğini açıkça ortaya koymuştur. Örneğin, Türkiye vatandaşlığı almış olsalar bile bazı Suriyeliler, ülkedeki yaşam koşulları ve geleceğe dair belirsizlikler nedeniyle ayrılma eğilimi gösterdiği belirtilmiştir. Ancak seyahat özgürlüğü üzerindeki kısıtlamalar Suriyeli göçmenlerin kendi ülkelerine dönme motivasyonuna negatif olarak etki ettiği belirtilmiştir. Özellikle bireylerin Suriye’deki mevcut durumu yerinde görerek geri dönüş planlarını şekillendirmek istemelerine rağmen, aileler bazında verilen sınırlı giriş-çıkış hakları bu süreci büyük ölçüde engellemektedir.

Diğer yandan, geri dönen Suriyelilerin Suriye’de kötü muameleye maruz kaldıkları, özellikle çocukların ve gençlerin kendilerini yabancı hissettikleri aktarılmıştır. Bu durum, geri dönüşü planlayanlar için caydırıcı bir etki yaratmakta; koruma statüsünün sona ermesiyle birleşince, belirsizlik duygusunu daha da derinleştirmektedir. Ayrıca, bazı bireylerin Esed rejimi, YPG ya da diğer siyasi gruplarla yaşadıkları çatışmalar, onların güvenli bir şekilde geri dönmelerini imkânsız hale getirmektedir. Tüm bu faktörlere ek olarak, kamuoyunda sıkça dile getirilen “Suriyeliler gidecek” söylemi, göçmenler arasında huzursuzluk yaratmakta ve sosyal aidiyet duygusunu zedelemektedir. Kadınlar ve gençler ise geri

dönüş süreçlerinde çeşitli hukuki ve idari engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Bütün bu veriler, göçmenlerin kalıcılık ya da dönüş konusundaki tutumlarının durağan değil, sürekli değişen koşullara bağlı olarak yeniden şekillendiğini göstermektedir. Çalıştayda, geri dönenlerin büyük ölçüde ekonomik zorluklar nedeniyle Türkiye’de tutunamayan yoksul bireylerden, Suriye’nin yeniden inşasında rol almak isteyen gruplara, girişimcilerden kamu kurumlarında görev almayı hedefleyen kişilere kadar farklı profillerden oluştuğu ifade edilmiştir.

Söz gelimi, bir göçmenin en basit ifadeyle hayal ettiği “gelecek”; güvenli bir yaşam alanı, düzenli bir gelir kaynağı ve eğitim olanaklarına erişim gibi temel insani haklarla doğrudan ilişkilidir. Ancak bu beklentiler, göç sürecinin doğasında var olan belirsizlikler – hukuki statü sorunları, uyum zorlukları ve geleceğe dair netlikten yoksunluk – nedeniyle çoğu zaman belirsiz ve kırılabilir bir çerçevede şekillenir.

Ancak bu olanakların gerçekleşmesi ev sahibi ülkedeki yasal düzenlemelere, yerel toplum tarafından kabul görmeye ve ekonomik fırsatlara erişim önemli hususlara bağlıdır. Proje kapsamında yapılan saha çalışmasında Esenyurt’ta ikamet eden genç bir Suriyeli kadın bu konudaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

Tek istediğim, çocuklarımı güvenle büyütebileceğim bir yer, başımızı sokacak bir ev ve düzenli bir iş. Burada, her gün acaba yarın ne olacak diye düşünüyorum. Çocuklarım okula gidiyor ama yarın bir kural değişir mi, bizi geri gönderirler mi, bilmiyorum. Hayallerim büyük değil.¹⁷³

Bürokratik değişimlerin göçmenler üzerinde yarattığı belirsizlik kısıtıcı, onların da kendi hayatları ile ilgili plan yapamamasına ve bu yüzden özellikle göçmenlerin hangi statüde olduklarını -kalıcı mı, geçici mi yoksa transit mi- belirlemek, biz araştırmacılar için büyük bir zorluk olmuştur. Bu belirsizliği derinleştiren unsurlar arasında ekonomik istikrarsızlık ve toplumsal dinamiklerin var olduğunu belirtmek gerekmektedir. Zeytinburnu’nda ikamet eden ve Türkiye’deki ikameti 10 yılı aştığı için resmi işlemler ve evrak süreçleri konusunda deneyimli olan bir göçmen, son dönemde değişen kurallar nedeniyle artık önündeki 6 ayı bile net bir şekilde öngöremediğini ifade etmektedir. Bu belirsizlik, uzun süredir burada

yaşayan bireylerin dahi geleceğe dair plan yapmalarını ve istikrar arayışlarını zorlaştırmaktadır.

Borç alarak kısa dönem ikamet izni için gereken evraklarını tamamlayan Afganistanlı bir kadın göçmene, altı ay sonra ne yapmayı düşündüğü sorulduğunda şöyle cevap vermiştir:

*Bilmiyorum. Devlet ne karar verirse onu yapacağız. Sürekli her gün her şey değişiyor. Kurallar, şeyler. Önceden böyle değildi.*¹⁷⁴

Meryem'in "önceden böyle değildi" ifadesiyle kastettiği, ikamet izni süreçlerinin geçmişte daha öngörülebilir, daha az maliyetli ve kurallar açısından daha sabit olduğu dönemlerdir. Özellikle düşük gelir düzeyine sahip ve kalabalık aileler, her altı ayda bir yüklü miktarda para gerektiren ve sonucu, önceki bölümlerde söz edildiği gibi belirsizlik içeren ve şeffaf olmadığı düşünülen ikamet uzatma işlemlerini gerçekleştirememektedir. Bu durum göçmenleri sadece düzensiz kategorisine sokmakla kalmaz aynı zamanda ciddi psikolojik huzursuzluklar yaşamalarına da neden olmaktadır.

Bu kırılğanlıklar bir diğer deyişle gündelik yaşamın sürekli ekonomik ve bürokratik belirsizlik içinde sürdürülmesi, bu bireylerin İstanbul'a kendilerini ait hissetmelerini imkansızlaştırmakta ve kapalı gruplara dönüşmelerine neden olmaktadır. Bu bağlamda, Esenyurt'ta yaşayan genç bir Suriyeli kadın, sosyal bağlar kuramamanın hem kendi ruhsal sağlığını hem de ev içindeki huzuru olumsuz etkilediğini şu ifadelerle dile getiriyor:

*Yani normal insanlar gibi böyle tatile çıkıyorlar. Denize gidiyorlar. Biz bunları yok işte yapamıyoruz. İstiyorum ben gidemiyorum işte. Hep böyle evde kalıyorum zaman böyle sinirleniyorum. Bağırıyorum, çağırıyorum. Annem diyor ne yapalım yani imkânımız olsa giderdik işte...*¹⁷⁵

Göçmenlerin sosyal çevreyle sınırlı temasları, yalnızca bireysel düzeyde bir izolasyona değil, aynı zamanda aile ilişkilerinde gerilime ve toplumsal uyum süreçlerinde aksamalara neden olmaktadır. Sosyal dışlanma, göçmenlerin hem bireysel hem de kolektif refahını zayıflatmakta; toplumla aidiyet kurmalarını ve uzun vadeli katılım stratejileri geliştirmelerini zorlaştırmaktadır.

Bu bağlamda, Hartmut Esser entegrasyonu sadece ekonomik değil, kültürel ve sosyal yönleriyle de

ele almak gerektiğini savunur.¹⁷⁶ Özellikle etkileşim ve kimliklenme eksikliklerinin, göçmenlerin ev sahibi toplumla bağ kurmasını engellediğini vurgular.

Göçmenlerin ev sahibi toplumla kurdukları temasın sınırlı olması, sadece sosyal ve kültürel entegrasyon süreçlerini değil, aynı zamanda buldukları yere duydukları aidiyet duygusunu da doğrudan etkilemektedir. Bu sınırlılık, karşılıklı tanınma, güven ve ortak yaşam hayalinin inşasını zorlaştırırken; özellikle artan ırkçılık ve dışlayıcı siyasi söylemlerle birleştiğinde, göçmenlerin toplumdan dışlanma hissini daha da pekiştirmektedir.

Bu bağlamda Ruben Andersson'un çalışması, Avrupa sınır rejimlerinin yalnızca fiziksel geçişleri değil, zaman ve aidiyet hissi üzerindeki etkilerini de analiz etmesi bakımından önemlidir. Andersson'un "yasadışılığın zamansal ekonomisi" (*temporal economy of illegality*) kavramı, göçmenlerin statü ve konumlarının yalnızca mekânsal değil, zamansal olarak da askıda tutulduğunu vurgular. Bu askıya alınmışlık hali, göçmenlerin toplumsal hayatın sürekliliği içinde yer edinmelerini imkânsızlaştırır. Hukuki statülerinin belirsizliği, yalnızca bireysel belirsizlik yaratmakla kalmaz; sosyal bağları, geleceğe dair tasavvurları ve toplulukla kurdukları ilişkinin doğasını da muğlaklaştırır.

Andersson'a göre, bu yapısal belirsizlik koşullarında göçmenler, ev sahibi toplumun "kalıcı bir üyesi" olarak değil, geçici işgücü, potansiyel tehdit ya da "kriz nesnesi" olarak konumlandırılır. Bu durum, göçmenlerin sadece ekonomik aktörler olarak görülmesine yol açarken, onların siyasal ve toplumsal aidiyet üretimlerini zayıflatır. Bu bağlamda, aidiyetin gelişmesi ve entegrasyonun sürdürülebilir bir süreçte evrilmesi için göçmenlerin hukuki, ekonomik ve toplumsal açıdan belirsizlikten çıkarılmaları bir ön koşul olarak karşımıza çıkar.¹⁷⁷

Sonuç olarak, ekonomik ve toplumsal dinamiklerin şekillendirdiği bu süreç, göçmenlerin sadece bireysel umutlarını değil, aynı zamanda ev sahibi toplumla olan ilişkilerini de yeniden değerlendirmeyi gerektirir. Göçmenlerin kriz odaklı yaklaşımlardan ziyade, toplumsal yapılarla aktif etkileşim içinde değerlendirilmeleri gerektiği vurgulamak önemlidir. Bu, yalnızca bireysel değil, toplumsal düzeyde daha sürdürülebilir politikalar geliştirilmesine olanak tanıyabilir.

a. Kalanlar ve Gidenler

Türkiye, göçmenler için hem geçici bir sığınak hem de kalıcı bir yaşam alanı olma potansiyeline sahip bir ülkedir. Bu bağlamda, farklı göçmen gruplarına yönelik farklı ev sahipliği pratiklerinin geliştiği sahada gözlemlenmiştir. Nitekim Didem Danış ve Ayşe Parla, Türkiye’de göçmen gruplarına yönelik politikaların hem etnik hem de siyasi referanslara göre şekillendiğini; bu durumun da göçmenlerin yerleşim deneyimlerini ve geleceğe dair stratejilerini doğrudan etkilediğini vurgular.¹⁷⁸ Örneğin, Irak ve Bulgaristan Türkleri örneklerinde, “soydaşlık” kavramı üzerinden geliştirilen politikalar, göçmenlerin entegrasyon süreçlerini ve toplumsal kabul düzeylerini belirlemiştir. Bu farklılaşan politikalar, göçmenlerin Türkiye’deki yaşamlarını ve gelecek planlarını şekillendiren önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Suriyeli, Afganistanlı ve Sahra Altı Afrikalı göçmenler; ülkeye geliş nedenleri, karşılaştıkları bürokratik süreçler ve sahip oldukları ekonomik imkânlarla ilgili olarak farklı uyum ve gelecek kurma stratejileri geliştirmektedirler. Örneğin Suriyeliler geçici koruma rejimi Türkiye’de yaşayan farklı göçmen grupları, geliş nedenleri, karşılaştıkları bürokratik süreçler ve ekonomik imkânları doğrultusunda çeşitli uyum ve gelecek kurma stratejileri geliştirmektedir. Bu stratejiler, göçmenlerin Türkiye’deki hukuki statülerine, toplumsal görünürlüklerine ve sosyoekonomik koşullarına göre önemli ölçüde çeşitlenmektedir.

Ahmet İçduygu ve Elif Millet, Suriyeli mültecilerin Geçici Koruma rejimi sayesinde daha kolektif, görünür ve belirli haklara erişimi olan bir göçmen profili çizdiklerini belirtir.¹⁷⁹ Bu statü, onların eğitim, sağlık ve kayıtlı iş gücü gibi hizmetlere sınırlı da olsa erişimini mümkün kılarken, aynı zamanda onları siyasi ve toplumsal tartışmaların da merkezine yerleştirmiştir. Buna karşılık, İçduygu ve Millet’in de vurguladığı gibi, Afganistanlı göçmenler çoğunlukla düzensiz yollarla ülkeye giriş yapmakta ve bu nedenle hukuki korumadan mahrum kalmaktadır. Bu durum, onların görünmezleşmesine, enformel sektörde güvencesiz çalışmaya zorlanmalarına ve kamu hizmetlerine erişememelerine yol açmaktadır.

Kristen Sarah Biehl ise Sahra Altı Afrikalı göçmenlerin Türkiye’yi çoğunlukla Avrupa’ya geçişte bir durak olarak kurguladıklarını, bu nedenle

Türkiye’deki varlıklarını geçici olarak inşa ettiklerini ortaya koyar.¹⁸⁰ Biehl’in analizine göre, bu grup göçmenler özellikle İstanbul gibi büyük şehirlerde geçici, dayanışmacı ve ağ temelli stratejiler geliştirerek hayatta kalma mücadelesi vermektedir. Ancak yasal statüden yoksunluk ve dışlayıcı sosyal koşullar, onların yaşamlarını kırılgan ve geçici kılmaktadır.

Bu çalışmalar, Türkiye’de göçmen deneyimlerinin statü, köken ve niyet farklılıklarına göre büyük çeşitlilik gösterdiğini ve bu çeşitliliğin doğrudan göçmenlerin uyum taktiklerine yansıdığını göstermektedir.

Suriyeli göçmenler, Türkiye’deki nüfus yoğunluğu ve geçici koruma statüsüne sahip olmaları nedeniyle, göçmen politikasının hem pratiğini hem de algısını şekillendiren temel bir örnek oluşturmaktadır. Bu durum, yalnızca onların nicel ağırlıklarına değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve politik etkilerine odaklanmayı gerektirir. Bu bağlamda Suriyeliler, göçmenler için sağlanan sosyal haklar ve ekonomik fırsatların yerel toplumla olan ilişkileri nasıl yeniden şekillendirdiğini anlamak için kritik bir vaka sunmaktadır.

Geçici koruma statüsü altında olmalarına rağmen, Suriyelilerin sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik gibi temel haklara erişimindeki aksaklıklar, göçmen politikalarının bir “uyum alanı” yaratıp yaratmadığını tartışmayı mümkün kılmaktadır. Bu durum, onların sadece geçici statülerinin ötesinde, Türkiye’deki yerel ekonomiye ve toplumsal ilişkilere nasıl entegre olduklarını da değerlendirme gerekliliğini doğurur. Dolayısıyla, Suriyeli göçmenlerin bu bağlamdaki durumu hem yerel toplumun sosyal yapısını hem de Türkiye’nin göç yönetimi modelinin sürdürülebilirliğini anlamak için kritik noktada durmaktadır. Bu destekler, sahada gözlemlendiği üzere, Suriyelilerin Türkiye’yi yalnızca geçici bir durak değil, potansiyel olarak kalıcı bir yerleşim alanı olarak görmelerini kolaylaştırdığı görülmektedir. Bu bağlamda, Suriye Barışı’ndan önce Fatih’te esnafılık yapan Suriyeli bir katılımcı bu konuda fikirlerini şu şekilde dile getirmektedir:

Şimdi hastaneye gidip tedavi olabiliyorum, çocuklar okula gidiyor. Burada daha uzun kalacak gibiyiz. Hâlâ geçici koruma altındayız ama burası bizim yerimiz gibi, alıştık buraya.¹⁸¹

Sefa'nın ifadesi, Suriyeli göçmenlerin yalnızca mevcut yaşam koşullarına uyum sağladıklarını değil, aynı zamanda geri dönebilecekleri güvenli bir yerin kalmadığına dair bir farkındalığın da geliştiğini göstermektedir. Bu durum, göçmenlerin Türkiye'deki yaşamlarını geçici değil, giderek kalıcı bir zemin üzerine kurduklarını ve toplumsal entegrasyon süreçlerinin bu zorunlu kalıcılık duygusuyla hızlandığını ortaya koymaktadır.

Eğitim ve ekonomik fırsatlar, bireylerin bir ülkede uzun süre kalma arzusunu pekiştiren unsurlar olarak sahada yürütülen araştırmamızda öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, Suriyeliler Türkiye'deki göçmen nüfusu içinde kalıcı bir topluluk oluşturma potansiyeline sahip en büyük grup olarak dikkat çekmektedir. Ancak artık bu durum, yalnızca entegrasyon süreçleriyle değil, artan belirsizliklerle de şekillenmektedir.

Geçici koruma statüsünün geleceği ve olası geri dönüş senaryoları hem Suriyeliler hem de politika yapıcılar açısından temel bir gündem maddesi hâline gelmiştir. STK çalıştaylarında aktarılan bilgilere göre, geri dönüş eğilimleri özellikle Esed rejiminin devrilme ihtimalinin gündeme geldiği ve politik değişim beklentilerinin yoğunlaştığı dönemde belirginleşmeye başlamıştır. Bu süreç, çalıştayın hemen öncesine denk gelmiş ve dönüş tartışmalarını sahadaki aktörler açısından yeniden şekillendirmiştir.

Bununla birlikte, yurtdışına çıkış ve serbest dolaşım konusunda karşılaşılan yasal ve idari engeller, Suriyelilerin yaşamlarını planlama ve geleceğe dair karar alma süreçlerini zorlaştırmaktadır. Geri dönen bireylerin kötü muameleye maruz kalmaları, özellikle çocuk ve gençlerin Suriye'de kendilerini yabancı hissetmeleri gibi sorunlar, geri dönüş sürecinin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde ne kadar karmaşık olduğunu göstermektedir.

Dolayısıyla, Suriyelilerin Türkiye'deki varlığını yalnızca sayısal büyüklük üzerinden değil; siyasal gelişmelere, dönüş senaryolarına ve sosyoekonomik entegrasyon koşullarına bağlı olarak sürekli evrilen dinamik bir süreç olarak ele almak gerekmektedir.

Sahada yapılan gözlemler, Afganistanlı göçmenlerin Türkiye'de kalışları açısından en belirsiz grup olarak öne çıktığını somut bir şekilde ortaya koymuştur. Bu belirsizliğin temelinde, Afganistanlı

göçmenlerin yasal statülerinin istikrarsız ve geçici bir yapıda olması yer almaktadır. Pek çok Afganistanlı göçmen, Türkiye'ye düzensiz yollarla giriş yapmakta; ardından kısa süreli ikamet izinleri, uluslararası koruma başvuruları ya da geçici kayıtlarla varlığını sürdürmeye çalışmaktadır. Ancak bu statülerin çoğu ya reddedilmekte ya da uzun süre belirsizlik içinde bekletilmektedir. Bu durum, onların hem hukuki güvenceden yoksun kalmasına hem de barınma, çalışma ve sağlık gibi temel haklara erişimde ciddi sorunlar yaşamasına neden olmaktadır.

Suriyelilerin geçici koruma statüsü ile belirli bir yasal çerçevede hareket edebilmelerine karşın, Afganistanlı göçmenler bu imkândan yoksundur. Birçoğu, Türkiye'ye kısmi oturma izni ile giriş yaparken, bazıları daha sonra insani ikamet statüsüne geçiş yapabilmektedir. Ancak bu durum, onların sürekli bir geçiş halini yaşamalarına ve nihai olarak kalıcı bir yerleşim statüsü elde etme imkânlarının belirsizleşmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, son gelişmelerin Afganistanlı göçmenlerin durumunu kimler için ve nasıl değiştirebileceğinin ivedilikle ele alınması gerekmektedir. Bu tür bir değerlendirme, yasal ve idari süreçlerin iyileştirilmesi açısından önemli bir rehber oluşturabileceği gibi, bu grubun topluma entegrasyonunu destekleyecek daha somut adımların atılmasına da katkı sağlayabilir.

Bu durumun, yalnızca günlük yaşamlarını değil, aynı zamanda gelecek planlarını da doğrudan etkilediği yadsınamaz bir gerçektir. Örneğin, Zeytinburnu'nda yaşayan bir Afganistanlı göçmen bu belirsizliği şöyle dile getirmiştir:

Her şeyden önce, kendi hayatımda bile nerede olduğumu bilmiyorum. Bir kâğıt alıyorum, ama bu kâğıt ne kadar süre işe yarar, sonra ne olacak, kimse söylemiyor. Bir yıl, belki altı ay. Hiç belli olmayan bir süreçte hep bir sonraki adımı düşünmek ihtimalleri hesaplamak zorundayım, ama asla ileriye göremiyorum. Burada mı kalacağım, yoksa başka bir yere mi gideceğim ya da gönderileceğim? Hiçbir planyapamıyorum.¹⁸²

Esenyurt'ta yaşayan bir başka Afganistanlı göçmen, bu yasal belirsizliğin sadece kendi hayatlarında değil yaşadıkları bölgedeki toplumsal kabul üzerindeki etkisini şu sözlerle ifade etmiştir:

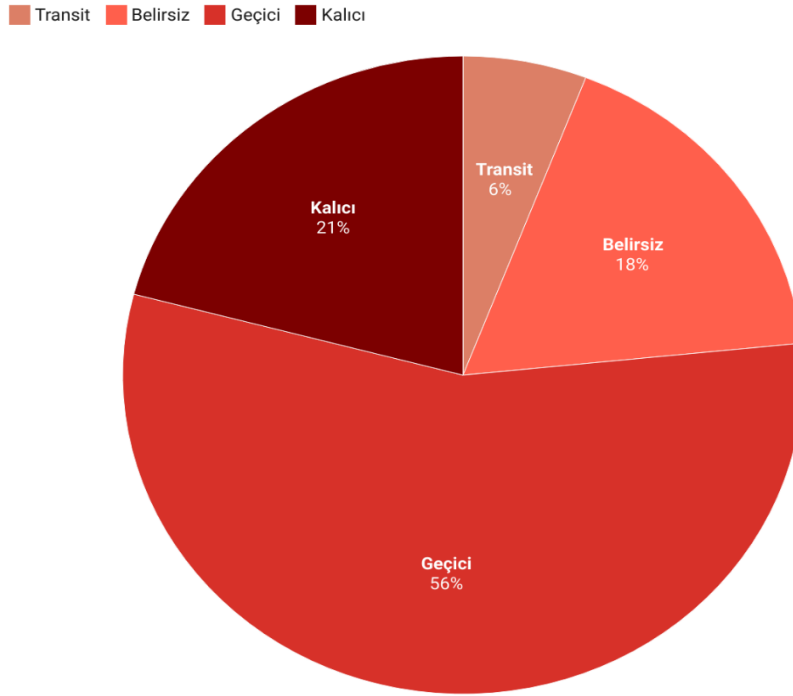
*Hiçbir şeyimiz net değil. Ne oturma izni ne de çalışma izni. Sadece biz değil bence insanlar bunu hissediyor ve bizi bu yüzden ciddiye almıyor. Bu yüzden iş bulmak hatta biliyor musun arkadaş edinmek bile bence çok zor oluyor çok.*¹⁸³

Afganistanlı göçmenlerin yasal statüleri konusundaki belirsizlikler, yalnızca bürokratik süreçlerde değil, aynı zamanda toplumsal entegrasyon, gelecek planları ve sosyal ilişki ağlarında da derin izler bırakmaktadır. Bu gruptan bireylerin sağlık hizmetleri, çalışma izinleri ve diğer temel haklara erişimde yaşadıkları zorluklar, onların toplumla kaynaşmalarını, arkadaşlık ilişkileri kurmalarını ve sürdürülebilir sosyal bağlar inşa etmelerini büyük ölçüde engellemektedir. Yasal çerçeveye sahip olmamak, Afganistanlı göçmenlerin yalnızca günlük yaşamlarını değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerini ve gelecekteki yaşamlarını da sürekli bir belirsizlik içinde şekillendirmelerine neden olmaktadır.

Ekonomik belirsizlikler de bu grubun yaşadığı belirsizliği pekiştiren bir diğer unsurdur. Sahada

yapılan görüşmelerde, Afganistanlı göçmenlerin genellikle düşük ücretli işlerde çalıştıkları, bu nedenle yaşamlarını sürdürebilmek için sürekli bir güvencesizlik içinde oldukları sıkça vurgulanmıştır. Bu durum, onların sadece günlük yaşamını değil, aynı zamanda toplumsal bağlarını kurma ve daha kalıcı bir yaşam planı yapma becerilerini de sınırlamaktadır.

Afganistanlı göçmenlerin bu sürekli geçişken ve belirsiz statüleri, kaçak duruma düşme oranlarında bir artışa neden olduğu görülmektedir. Çünkü yasal statülerinin sürekli değişmesi ve ikamet izinlerinin alınmasının karmaşık ve uzun bir sürece dönüşmesi, göçmenlerin daha hızlı bir çözüm arayışına itici bir sebep olmaktadır. Resmi kayıtlarda bürokratik süreçlere takılan bireyler, güvence ve hayatlarında istikrar kurma arayışıyla kayıtsız çalışma ve yasadışı yollarla ülkede kalmayı tercih edebilmektedir. Bu da hem devletin denetim ve izleme süreçlerini tehdit etmekte hem de bu grupların maruz kalabileceği sömürü, ayrımcılık ve diğer hak ihlalleri riskini artırıcı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Tablo 15. Sahada Görüşülen Sahra Altı Afrikalı Göçmenlerin Türkiye'de Kalma Durumlarına Göre Dağılımı

Bu grafik, sahada görüülen Sahra Altı Afrika kökenli göçmenlerin Türkiye'deki kalış durumlarına ilişkin dağılımı göstermektedir. Verilere göre, göçmenlerin büyük bir kısmı (%55,9) Türkiye'de geçici bir statüde bulunurken, %20,6'lık bir kesim kalıcı olarak yerleşmeyi planlamaktadır. Bunun yanı sıra, %17,6'lık bir grup belirsizlik içinde varlık göstermekte ve %5,9'luk bir kesim Türkiye'yi transit bir ülke olarak görmektedir. Bu dağılım, sahada görüülen Sahra Altı Afrika kökenli göçmenlerin Türkiye'deki durumlarının çoğunlukla geçicilik üzerine kurulu olduğunu ve gelecek planlarının bu durumdan nasıl etkilendiğini özetlemektedir.

Sahra Altı Afrikalı göçmenlerin Türkiye'deki kalış süreleri özellikle son yıllarda Türkiye'nin ekonomik krizle doğrudan etkilidir. Ekonomik zorluklar, sadece yerel halk için iş gücü piyasasında daralmaya yol açmamıştır aksine toplumun daha kırılgan bir kesimi olan göçmelerde daha düşük ücretli ve geçici işlerde çalışmalarına sebebiyet vererek yaşam koşullarını zorlaştırdığı gözlemlenmiştir. Bu sebeple Türkiye'deki yüksek enflasyon oranları, işsizlik ve geçim sıkıntısı, Sahra Altı Afrikalı göçmenlerin uzun vadeli planlarını sorgulamalarına neden olan en büyük faktör olarak karşımıza çıkmıştır.

Türkiye'deki işgücü piyasasında uzun süredir devam eden istikrarsızlık, özellikle göçmen işçiler açısından ciddi bir yapısal dezavantaj yaratmaktadır. Geçici, kayıt dışı ve güvencesiz işlerin yaygınlığı, göçmenlerin ekonomik anlamda tutunabilmesini zorlaştırmakta, bu durum ise onları daha cazip fırsatlar sunabileceğini düşündükleri başka ülkelere yönelmektedir. Özellikle Sahra Altı Afrikalı göçmenler açısından Türkiye, nadiren kalıcı bir yaşam alanı olarak görülmekte; daha çok Avrupa'ya geçişte bir ara durak, yani bir "transit ülke" işlevi görmektedir.

Bu durum, literatürde de geniş biçimde ele alınmıştır. Kristen Sarah Biehl¹⁸⁴, Türkiye'yi bir "belirsizlikle yönetim" alanı olarak tanımlayarak, mültecilerin statüleri netleştirilmeden uzun süreli geçici koşullarda tutulduklarını ve bu durumun onların hem yaşamlarını hem de Avrupa'ya dair stratejik planlamalarını şekillendirdiğini vurgular. Biehl'in çalışması, yalnızca hukuki belirsizlikleri değil, aynı zamanda bu belirsizliğin mülteciler üzerindeki yönetsel etkilerini de gözler önüne serer.

Benzer şekilde Brigitte Suter,¹⁸⁵ İstanbul'daki Sahra Altı Afrikalı göçmenlerle gerçekleştirdiği saha çalışmasında, göçmenlerin Türkiye'yi kalıcı bir varış noktası olarak değil, çoğunlukla Avrupa'ya ulaşmak için geçici bir durak olarak kurguladıklarını ortaya koymuştur. Suter'in analizine göre, bu stratejik geçiş fikri yalnızca mekânsal bir yönelimi değil, aynı zamanda umut edilen yaşam biçimine ulaşma çabasını da içerir.

Her iki çalışma da, Türkiye'nin göçmenler açısından nasıl bir "bekleme ve yön değiştirme" alanı haline geldiğini; bunun da yerel işgücü piyasasındaki kırılganlıkla ve Avrupa'daki potansiyel ekonomik fırsatlar algısıyla nasıl doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

Yüksek yaşam maliyetlerinin yanında sınırlı iş imkanları Sahra Altı Afrikalı göçmenlerin Türkiye'deki yaşam sürelerini kısaltmaktadır. Yüksek yaşam maliyetlerinin yanı sıra sınırlı iş imkanları, onların Türkiye'deki yaşam sürelerini kısaltmaktadır. Ekonomik koşullar ne kadar belirsizse, Sahra Altı Afrikalı göçmenler o kadar hızlı bir şekilde daha güvenli ve stabil ekonomik fırsatlar sunan Avrupa ya da kendi ülkelerine geri dönme taktiklerine yönelmektedirler. Bu durum, sadece ekonomik fırsatlar değil, aynı zamanda yaşam kalitesi açısından da göçmenlerin Türkiye'deki kalış sürelerini etkileyen bir faktör haline gelmiştir.

Sahra Altı Afrikalı göçmenlerin Türkiye'deki görünürlük ve marjinalleşme deneyimleri, yalnızca gündelik yaşam pratiklerini değil, aynı zamanda gelecek planlarını şekillendiren önemli bir faktör olarak öne çıktığı görülmektedir. Bu deneyimler, bireylerin sosyal çevre ile kurdukları bağların nitelik kalitesini ve bu bağların sürdürülebilirliği üzerinden önem ve anlam kazanmaktadır. Görünürlük, bu grubun sürekli "fark edilen" ve dolayısıyla dışlanmaya açık bir konumda olmalarına yol açmakta; bu da onların Türkiye'de kalış sürekliliğine dair kararlarını doğrudan etkilediği yapılan görüşmeler neticesinde ortaya çıkan bulgulardan biri olmuştur. Bir diğer deyişle Sahra Altı Afrikalı göçmenlerin sosyal kabul arayışının gelecek planları ile ilişkisi arasında önemli bir bağ olduğunu göstermektedir. Sahra Altı Afrikalı göçmenlerin görünürlük nedeniyle yaşadığı sosyal dışlanma, yalnızca günlük hayatlarına değil, aynı

zamanda gelecek planlarına ve mekânsal aidiyet duygularına da derinden etki ettiği açıktır. Bu bağlamda, Esenyurt'ta yaşayan Rona adlı Ugandalı katılımcı, yaşadığı deneyimleri şu şekilde dile getiriyor:

*Burada herkes bize bakıyor, sanki hep yanlış bir yerdeymişiz gibi. Bazen gülümsüyorlar, ama genelde o gülümsemenin ardındaki sınırı hissediyorsun. Bu duyguyla iki yıl daha bile burada yaşayamam gibi geliyor. Kendimi daha az dikkat çekeceğim, normal hissedeceğim bir yerde yaşamak istiyorum.*¹⁸⁶

Bu hislerin Sahra Altı Afrikalı göçmenler arasında yaygın olduğu, sadece ev hanımları gibi daha kapalı sosyal çevrelerde değil, Zimbabveli bir kadın esnafın ifadelerinde de açıkça görülmektedir. Sosyal olarak her gün insanlarla birebir iletişim kuran biri olarak, görünürlüğü yarattığı dışlanma ve rahatsızlığı dile getirmesi dikkat çekicidir. Bu dışlanma, yalnızca günlük yaşam deneyimlerini değil, geleceğe yönelik planlarını da etkilediği aşağıdaki alıntıda açıkça görülmektedir. Zimbabveli Sibanda, bu ortamda kendini uzun vadede hayal edemediğini ve daha az dikkat çekeceği, kabul göreceği bir yere gitmek istediğini şu sözlerle ifade etmiştir:

*Herkes seni tanıyor ama kimse seni bilmiyor. İşyerime gelen insanlar çoğu zaman iyi niyetli, ama bazen ne söylediklerini anlayabiliyorum: 'Burada ne arıyorsun?' gibi bir his veriyorlar bana. Böyle bir ortamda geleceği hayal etmek zor. Mesela sene ye burada mıyım? Hiç sanmıyorum.*¹⁸⁷

Bu ifadeler, Sahra Altı Afrikalı göçmenlerin toplumda sürekli olarak "öteki" konumunda bulunmasının hem bugünle ilgili deneyimlerini hem de geleceğe dair planlarını şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Görünürlük, sadece toplumsal dışlanmayı artırmakla kalmıyor, aynı zamanda göçmenlerin mekânsal aidiyetlerini de zayıflatarak daha fazla kabul görme umudu olan ve daha iyi fırsatlara ulaşmak için farklı bir ülkeye ya da yere göç etme fikrini güçlendiren bir etken olarak öne çıkmaktadır.

Bu ve benzeri deneyimler, Sahra Altı Afrikalı göçmenlerin göç pratiklerini "geçicilik" ile şekillendirmekte, onların uzun vadeli kalış planlarını ve gelecek kurgularını sekteye uğratmaktadır. Daha az ayrımcılıkla karşılaşabileceklerini düşündükleri Avrupa ve Kuzey Amerika gibi alternatif destinasyonlar,

Türkiye'deki bu dışlanmışlık hissini güçlü bir şekilde motive ettiği yeni göç rotaları olarak öne çıkmaktadır. Bunun sonucunda, Sahra Altı Afrikalı göçmenlerin Türkiye'deki görünürlüğü, sadece bireysel ve toplumsal ilişkiler açısından değil, aynı zamanda göçün ulusötesi dinamiklerini anlamak açısından da önemli bir analitik çerçeve sunmaktadır.

b. Stratejik Öneriler

1. Suriyeli Göçmenler için Uyum Stratejileri: Kalıcı bir topluluk olarak entegrasyonlarını kolaylaştıracak kapsamlı planlar yapılmalı.

2. Afganistanlı Göçmenler için Hukuki Destek: Statü belirsizliğini azaltacak düzenlemelerle entegrasyon süreçleri hızlandırılmalı.

3. Sahra Altı Afrikalı Göçmenler için Görünürlük Stratejileri: Ayrımcılık ve dışlanmayı azaltmak için toplumsal kabulü artırıcı önlemler alınmalı.

4. Hukuki Belirsizliklerin Azaltılması: Göçmenlerin yasal statülerini netleştirecek uzun vadeli politikalar oluşturulmalı. Geçici koruma statüsünden kalıcı çözümlere geçişi kolaylaştıran düzenlemeler yapılabilir.

5. Bürokratik Süreçlerin Basitleştirilmesi: İkamet izinleri gibi temel evrak işlemleri sadeleştirilerek göçmenlerin karşılaştığı zorluklar azaltılmalı.

6. İşgücü Entegrasyonu: Göçmenlerin işgücü piyasasına katılımını kolaylaştıracak çalışma izinleri ve mesleki eğitim programları sağlanmalı.

7. Irkçılıkla Mücadele: Toplumda artan ayrımcılıkla mücadele etmek için kamu spotları ve farkındalık kampanyaları yapılmalı.

8. Topluluk Merkezleri: Göçmenlerin bir araya gelerek sosyal bağlar kurabileceği güvenli mekanlar oluşturulmalı.

9. Uluslararası İş birliği: Göçmenlerin durumunu iyileştirmek için diğer ülkeler ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapılmalı.

10. Göçmenlerin Katılımı: Politika oluşturma süreçlerinde göçmenlerin görüş ve ihtiyaçlarına yer verilerek daha kapsayıcı stratejiler geliştirilmesi sağlanmalı.

V. GÖÇMEN STK TEMSİLCİLERİ İLE ÇALIŞTAY RAPORU

1. Birinci Oturum: Suriyeli Göçmenler

a. Geçici Koruma Statüsü ve Yönetim Zafiyetleri

Geçici Koruma Statüsü (GKS), Suriyeli sığınmacılar için özel olarak oluşturulmuş bir hukuki çerçeve olup, temel amacı bu kişilerin temel hak ve hizmetlere erişimini güvence altına almaktır. Ancak, Göç İdaresinin bu statü altındaki yükümlülüklerini tam anlamıyla yerine getirmediğine yönelik çeşitli eleştiriler dile getirilmektedir.

Sivil toplum kuruluşu (STK) temsilcileri, geçici koruma altındaki göçmenlerin yoğun bir şekilde ırkçılığa maruz kaldığını vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra, bu kişilerin kamusal hizmetlere erişimde ciddi zorluklar yaşadığı, eğitim ve sağlık hizmetlerinden faydalanma noktasında çeşitli engellerle karşılaştıkları belirtilmektedir.

Göçmen Geri Gönderme Merkezleri'nde (GGM) bazı sığınmacıların insanlık dışı muamelelere maruz kaldığı yönünde iddialar bulunmaktadır. Ayrıca, Türkiye vatandaşlığı almış olan bazı Suriyeliler,

vatandaşlık hakkına sahip olmalarına rağmen, tam anlamıyla Türkiye vatandaşı olarak muamele görmediklerini ifade etmektedir. Bu kişilerin, GKS kapsamındaki sığınmacılar ve düzensiz göçmenlerle aynı kategoride değerlendirilerek ayrımcılığa maruz kaldıkları yönünde şikayetler mevcuttur.

Öte yandan, GKS statüsünü kaybeden Suriyelilerin düzensiz göçmenler gibi kötü muameleye maruz kaldıkları yönünde de ciddi iddialar bulunmaktadır. Göç İdaresinde göçmenlerle etkili bir iletişim kurulamadığı, bunun temel sebepleri arasında dil bariyerleri, ayrımcı tutumlar, göçmen karşıtı ideolojilere sahip çalışanların varlığı, sosyolojik bakış açısının eksikliği, kültürel hassasiyetlerin göz ardı edilmesi ve yapıcı çözüm üretme konusunda yetersizlikler olduğu ifade edilmektedir.

GGM'ler, esasen düzensiz yani kaçak göçmenler için kurulmuş olmasına rağmen, GKS kapsamındaki Suriyelilerin belirli sorunlar yaşadıklarında (örneğin tahdit kodları ile karşılaştıklarında) bu merkezlere gönderildikleri ve sınır dışı edildikleri belirtilmektedir. Bu uygulama, özellikle sivil toplum kuruluşları tarafından sert bir şekilde eleştirilmekte ve uluslararası hukuka uygunluğu konusunda ciddi soru işaretleri barındırmaktadır.

b. Eğitim ve Entegrasyon Sorunları

2019 yılı itibarıyla Suriyelilere yönelik toplumsal tutumlar daha da çeşitlenmiş ve toplum içerisinde ikili bir algı ortaya çıkmıştır. Genel olarak Suriyeliler iki gruba ayrılmaktadır: Birinci grupta, Türkiye'ye uyum sağlamış, dil öğrenmiş, eğitim ve iş hayatına entegre olmuş bireyler yer almaktadır. Bu grup, topluma daha kolay adapte olmuş ve Türkiye'de kalıcı bir gelecek inşa etme eğilimindedir. İkinci grupta ise, ekonomik ve sosyal entegrasyonda zorluk yaşayan, dil bariyerleri nedeniyle istihdama katılımı sınırlı kalan ve toplumsal ilişkilerde daha fazla ayrılmaya maruz kalan bireyler bulunmaktadır. Bu ikili yapı, entegrasyon politikalarının sürdürülebilirlikten uzak olmasını ve uzun vadeli çözümler yerine geçici önlemlerle yönetilmeye çalışıldığını göstermektedir. Özellikle eğitim alanındaki yetersizlikler, entegrasyonu zorlaştıran en büyük etkenlerden biridir. Eğitime erişimi olmayan çocuklar, topluma katılım açısından dezavantajlı hale gelirken, bu durum uzun vadede toplumsal kutuplaşmayı derinleştirme riski taşımaktadır. Medyada sıkça yer alan "Suriyeliler ülkelerine dönecek" söylemi, kalıcı olan göçmenler için gerçekçi bir çözüm sunmamakta, aksine entegrasyon politikalarının belirsizliğini artırmaktadır. İnsanlık onurunun korunması, entegrasyon sürecinin temel unsuru olmalı ve mültecilerin eğitim, istihdam ve sosyal hayata katılımı insan haklarına uygun bir çerçevede sağlanmalıdır.

c. Gitmek İsteyenler

Türkiye'de bulunan Suriyelilerin bir kısmı, Türkiye vatandaşlığı almış olsa bile ülkeden ayrılma eğilimi göstermektedir. Ancak yurtdışına çıkış ve serbest dolaşım konusunda karşılaştıkları yasal ve idari engeller, bu süreci zorlaştırmaktadır. Özellikle seyahat ederken devlet izni almak zorunda kalmaları, hareket özgürlüklerini önemli ölçüde kısıtlayan bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, Suriyelilerin yaşamlarını planlama ve geleceklerine dair karar alma süreçlerini olumsuz etkilemektedir.

Türkiye'nin geri dönen Suriyelilere yönelik tutumu ise karmaşık bir tablo ortaya koymaktadır. STK temsilcileri, geri dönüş sürecinde yaşanan kötü muameleler nedeniyle Suriye'ye dönen bireylerin Türkiye'ye karşı olumsuz duygular beslediğini ifade

etmektedir. Özellikle çocuklar ve gençler, kendi ülkelerinde kendilerini yabancı hissetmekte ve uyum sorunları yaşamaktadır. Koruma statüsünün sona ermesi, geri dönenler için belirsizlik yaratırken, risk yönetimindeki eksiklikler ani ve sürdürülemez politikaların uygulanmasına neden olmaktadır. Ayrıca, Türkiye'deki Suriyelilerin tamamının rejim karşıtı olmadığı, bazılarının YPG gibi terör örgütlerinden kaçtığı ve bu grupların kısa vadede geri dönmek istemediği belirtilmektedir. Özellikle olası çatışmalar nedeniyle genç nüfusun dönüşlerinin ertelenmesi gerektiği yönünde öneriler sunulmaktadır.

Geri dönüş sürecinde karşılaşılan siyasi engeller de dikkat çekicidir. Bazı Suriyelilerin Esed rejimi destekçileriyle kan davalı olması, YPG'nin zulmünden kaçmış olmaları veya Eş-Şara'nın başını çektiği siyasi hareketin muhalifi olmaları gibi faktörler, dönüşü zorlaştırmaktadır. Ayrıca, İsrail'in güneyde işgal ettiği bölgelerden gelenler için de benzer sorunlar söz konusudur. Kadınların muvafakatnamesi olmadan Suriye'ye giriş çıkış hakkından faydalanabilmesi ve 18 yaş üstü bireylerin ailelerinden bağımsız hareket edebilmesi gibi talepler, geri dönüş sürecindeki mevcut kısıtlamaların hafifletilmesi yönünde öne sürülmüştür.

Türkiye'deki Suriyeliler, yaşadıkları olumsuz tecrübeleri genellikle Göç İdaresine bildirmektedir. Ancak yeni hükümet döneminde konsolosluklar gibi diplomatik kanalların devreye girmesi, bu süreci uluslararası bir boyuta taşımıştır. Bu durum, Suriyelilerin maruz kaldığı kötü muamelelerin Türkiye'nin diplomatik ilişkilerini etkileme potansiyeli taşıdığını göstermektedir.

STK temsilcileri, geri dönen Suriyelileri üç ana gruba ayırmaktadır: İstanbul gibi büyük şehirlerde tutunamayan yoksul kesim, Suriye'nin yeniden inşasında rol almak isteyen ümmetçi ve milliyetçi gruplar, maliyeti düşük işler yapmak isteyen girişimciler ve devlet kademelerinde görev almayı hedefleyenler (polis, asker, memur vb.). Bu gruplar, geri dönüş motivasyonlarını ve beklentilerini şekillendiren farklı dinamiklere sahiptir.

Sonuç olarak, Suriyelilerin geri dönüş süreci hem bireysel hem de toplumsal açıdan karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu süreçte yaşanan sorunlar hem Suriyelilerin hem de Türkiye'nin geleceğini etkileyecek önemli sonuçlar doğurabilecek niteliktedir.

d. Göçmenlerin Toplumdaki Algısı ve Devletin Tutumu

Türkiye’de göçmenlerin ekonomik ve toplumsal hayata entegrasyonu farklı şekillerde ilerlemektedir. 500’ü aşkın Suriyeli iş adamının Türkiye’de aktif olarak ticaret yaptığı belirtilmekte olup, bu durum göçmenlerin ekonomik katkısının altını çizmektedir. Türkiye’yi artık kendi vatanı olarak gören ve burada kalıcı bir yaşam kurduklarını belirten birçok göçmen, geri dönme fikrinden tamamen uzaklaşmıştır.

Eğitilmiş, yetenekli, zanaat sahibi ve ticaretle uğraşan göçmenlerin (Suriyeli, Afganistanlı, Sahra Altı Afrikalı) İstanbul’da tutulması ve topluma kazandırılması amacıyla çeşitli projeler geliştirilmesi önerilmektedir. Ancak, sivil toplum kuruluşları (STK) temsilcileri hem iktidarın hem de muhalefetin göçmenleri iç ve dış siyaset malzemesi olarak kullanmasından duydukları rahatsızlığı dile getirmektedir. Bu kapsamda, İstanbul’daki bazı belediyelerin entegrasyon programlarını ve göçmenlere yönelik etkinlikleri engellediği yönünde iddialar bulunmaktadır.

Göçmenler, toplumda sürekli yardıma muhtaç bireyler olarak görülme ve bu algının hem sosyal medyada hem de yerel halk arasında sıkça dile getirilmesinden rahatsızlık duymaktadır. Özellikle iş hayatında aktif olarak yer alan veya kendi geçimlerini sağlayan göçmenler, bu algının değiştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

e. Göç İdaresi ve Politika Eksiklikleri

Göç İdaresinin mevcut politikalarında ciddi eksiklikler olduğu ve günümüz gerçeklerine uygun yeni düzenlemeler yapılması gerektiği belirtilmektedir. Özellikle, tüm göçmenlerin geri dönmeyeceği gerçeği göz önünde bulundurularak uzun vadeli ve sürdürülebilir planlamalar yapılması önem arz etmektedir. Entegrasyon sürecini destekleyecek sosyal politikaların oluşturulması hem göçmenler hem de yerel halk açısından uyumu kolaylaştıracak bir adım olacaktır.

f. Geri Dönüş ve Ekonomik Etkiler

İstanbul’da kira fiyatlarının artışı hem Suriyeli mülteciler hem de yerel halk için ciddi bir ekonomik baskı oluşturmaktadır. Bu durum, özellikle düşük gelir gruplarını olumsuz etkilemekte ve sosyal

gerginlikleri artırmaktadır. Ekonomik kriz, göçmenler ile yerel halk arasındaki çatışma alanlarını genişletmiş ve mevcut entegrasyon süreçlerini daha da zorlaştırmıştır. Göç yönetimi stratejilerinin yalnızca İstanbul ile sınırlı kalmaması, diğer şehirlerde de kapsamlı politikalar geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, Suriyeliler arasında boşanma oranlarında belirgin bir artış gözlemlenmiştir. Bu artışın temel nedenleri arasında ekonomik sıkıntılar, entegrasyon sürecinde karşılaşılan zorluklar ve sosyal dışlanma gibi faktörler yer almaktadır. Artan ekonomik eşitsizlikler ve yaşam standartlarının düşmesi, aile içi dinamikleri olumsuz etkileyerek boşanmaları tetiklemektedir.

Diğer yandan, toplumda yükselen ırkçılık ve ekonomik kriz, Suriyeli göçmenlerin geri dönüş süreçlerini hızlandırmaktadır. Göçmenlerin maruz kaldığı ayrımcılık ve ekonomik baskılar, bazı bireyleri gönüllü ya da zorunlu olarak ülkelerine dönmeye itmektedir. Ancak geri dönüş sürecinin sağlıklı ve sürdürülebilir olabilmesi için ulusal ve uluslararası düzeyde insan haklarına uygun politikalar geliştirilmesi gerekmektedir.

g. Kapalı İl ve Mahalle Uygulamaları

Deprem bölgesinde yaşayan Suriyeliler, yaşanan felaket sonrasında güvenli barınma alanlarına ulaşmak amacıyla farklı illere göç etmek zorunda kalmıştır. Ancak bu süreçte eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde ciddi sorunlar yaşanmış, göçmenler sosyal destek mekanizmalarına ulaşmada büyük engellerle karşılaşmıştır.

Özellikle İstanbul’da göçmen hareketliliğini kısıtlamak amacıyla getirilen uygulamalar, Suriyeliler arasında büyük mağduriyetler yaratmaktadır. İstanbul ile diğer iller arasındaki ulaşımın izne tabi olması, hasta ziyareti, cenaze, düğün ve öğrencilerin tatil dönemlerinde ailelerini ziyaret etme gibi temel insani ihtiyaçları ciddi şekilde kısıtlamaktadır. Bu uygulamalar, mültecilerin sosyal bağlarını zayıflatarak entegrasyon sürecini daha da güçleştirmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının (STK) raporlarına göre, İstanbul’da göçmen nüfusunun fazla olduğu algısı, Suriyelilere yönelik tutumları sertleştirmiştir. Bu durum, birçok mültecinin daha katı denetimlere

ve sert muamelelere maruz kalmasına neden olmaktadır. Resmi olarak getirilen kısıtlamalara rağmen, pek çok Suriyeli halen “geçici izin belgeleriyle” İstanbul’da yaşamaya devam etmektedir.

Ayrıca, belirli mahallelerde Suriyeli nüfusunun sınırlandırılması yönünde uygulamalar gündeme gelmiştir. Mahalle kapatma politikaları kapsamında, belirli bölgelerde Suriyelilerin oranı belirlenen sınırları aşmaması için kısıtlamalar getirilmekte ve yeni yerleşim talepleri reddedilmektedir. Bu tür uygulamalar, Suriyeli mültecilerin topluma uyum süreçlerini sekteye uğratmakta ve mekânsal ayrışmayı derinleştirmektedir.

Genel olarak, mültecilerin barınma, ulaşım, eğitim ve sosyal hizmetlere erişimi konusundaki kısıtlamalar, entegrasyon süreçlerini olumsuz etkilemekte ve uzun vadede toplumsal kutuplaşmayı artırmaktadır. Entegre edici ve insan haklarına uygun politikalar geliştirilmediği sürece, bu sorunların daha da derinleşmesi kaçınılmaz olacaktır.

h. Çalışma ve Sosyal Haklar

Göçmenlerin ekonomik hayata katılımının desteklenmesi ve entegrasyon sürecinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi için “Üreten Suriyeli” konsepti üzerinde durulması gerekmektedir. Bu kapsamda, Suriyelilerin ekonomik katkılarının daha görünür hale getirilmesi ve toplumdaki yanlış algıları düzeltecek bilinçlendirme çalışmaları yürütülmelidir. Özellikle sosyal medyada göçmenler hakkında yayılan yanlış bilgilerin önüne geçilmesi, toplumda göçmenlere yönelik olumsuz algının azaltılması açısından kritik öneme sahiptir.

Göçmenler, Suriyelilerin homojen bir grup olarak gösterilmesinden ve medyada sürekli negatif hikâyelerin öne çıkarılmasından duydukları rahatsızlığı dile getirmektedirler. Bu tür tek yönlü anlatılar, toplumdaki kutuplaşmayı artırmakta ve Suriyelilerin bireysel farklılıklarını göz ardı etmektedir.

Suriyelilerin işgücüne katılımının artırılması, mesleki eğitim olanaklarının genişletilmesi ve kayıt dışı çalışmanın önüne geçilmesi hem göçmenler hem de Türkiye ekonomisi için olumlu sonuçlar doğuracaktır. Ancak, mevcut durumda Göç İdaresinin insan kaynağı yönetimi konusundaki eksiklikleri, göçmenlerin istihdam sürecini zorlaştırmaktadır.

Bu nedenle, istihdam süreçlerinin kolaylaştırılması ve Suriyelilere yasal çalışma imkânlarının daha erişilebilir hale getirilmesi büyük önem taşımaktadır.

i. Yeni Suriye Yönetimine Dair Düşünceler

Göçmenler, Türkiye’deki Suriyelilere yönelik “*Ensar ve Muhacir*” söyleminin artık işlevini yitirdiğini ve yeni dönemde Suriyeliler ile Türkiyeliler arasındaki ilişkinin daha çok karşılıklı menfaatler üzerinden şekilleneceğini belirtmektedir.

Önümüzdeki süreçte, yatırım, ticaret ve siyaset gibi alanlarda Türkiye ile Suriyeliler arasında yeni iş birliklerinin oluşacağı öngörülmektedir. Göçmenler, artık yardımlarla değil, karşılıklı ekonomik ve sosyal kazanımlarla sürdürülebilir bir ilişki kurmanın gerekliliğine dikkat çekmektedirler. Bu bağlamda, Türkiye’de ticaret yapan ve yatırım yapan Suriyelilere yönelik politikaların revize edilmesi ve iş dünyasında entegrasyonun desteklenmesi önerilmektedir.

Arapça eğitimin kaldırılması, birçok Suriyeli öğrenci için eğitim sürecini zorlaştırmıştır. Eğitim dilinin tamamen Türkçeye dönmesi, Suriyeli öğrencilerin adaptasyon sürecinde büyük zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra, STK temsilcileri ve Suriyeli iş insanları, Türkiye’de iş yapabilmeleri ve aileleriyle bağlantılarını sürdürebilmeleri adına çoklu giriş-çıkış hakkı tanıyan bir sistemin oluşturulmasını talep etmektedir. Bu bağlamda, “mavi kart” benzeri yeni bir formülün geliştirilmesi önerilmektedir.

Türkiye’de ticaret yapan veya STK faaliyetleri yürüten bazı Suriyeliler, her iki ülkede de işlerini sürdürmeyi planlamaktadır. Bu kişiler için yasal statülerinin netleştirilmesi ve her iki ülke arasında rahat hareket edebilmelerini sağlayacak bir mekanizmanın oluşturulması gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca, çocuk nüfusun geri dönüş sürecinde eğitimine devam edebilmesi için Arapça eğitim alabilecekleri koşulların oluşturulması önem arz etmektedir.

Eğitim alanında ise, okullarda bir çocuğun Suriyeli mi yoksa Türk mü olduğunun kolaylıkla anlaşılabilmesi, toplumsal ayrışmayı derinleştiren bir faktör olarak görülmektedir. Bu durum, entegrasyon sürecini olumsuz etkilemekte ve göçmen çocukların okul ortamında dışlanmasına yol açabilmektedir.

İzinli çıkış hakkından yararlananlar, 6 aylık süreçte en fazla 3 defa Suriye'ye gidip gelebilecektir. Bu süreçte gidip gelenlerin kimlikleri kendilerinden teslim alınmayacaktır.

İzinli çıkış hakkı aile reisine verilmektedir. Aile reisinin çıkış yapamayacak durumda olması halinde aile adına, ergin aile üyelerinden birisi İzinli Çıkış-Giriş hakkını kullanmaktadır.

Son olarak, göç yönetiminde aile birliği ilkesinin eksikliği, büyük mağduriyetlere yol açmaktadır. Örneğin, Göçmen Geri Gönderme Merkezinde (GGM) kalp krizi geçirecek hayatını kaybeden bir baba ve sınır dışı edilen sekiz aylık hamile bir annenin ardından, beş çocuğun ortada kaldığı, bu çocukların sınırda anneleriyle buluşmak istediklerinde ise annenin izni olmadan çıkarılamayacaklarının söylendiği ifade edilmektedir. Bu tür olaylar, göç yönetiminin insani boyutunun göz ardı edildiğini ve aile birliğini koruyacak mekanizmaların eksik olduğunu ortaya koymaktadır.

2. İkinci Oturum: Afganistanlı Göçmenler

Afganistan'da son yıllarda Taliban yönetimi altında yaşanan gelişmeler, özellikle kadın hakları, eğitim ve çalışma özgürlükleri gibi temel insan hakları alanında ciddi ihlallere yol açmıştır. Kadınların sokağa çıkmalarının dahi sorgulandığı bir ortamda, birçok Afganistanlı, ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte, özellikle son üç yılda Türkiye'ye göç eden Afganistanlıların büyük bir kısmı, yasal ikamet süreçlerinde önemli sorunlarla karşılaşmaktadır. Doğrudan vatandaşlık hakkı alma imkanının neredeyse tamamen ortadan kalktığı ve ikamet süreçlerinin büyük ölçüde yasadışı bir hal aldığı gözlemlenmektedir.

Afganistanlı göçmenlerin Türkiye'deki yaşam koşulları, belirsizlik ve güvensizlik üzerine kuruludur. Afganistanlıların önemli bir kısmı kayıt dışı bir yaşam sürmekte ve geleceğe dair herhangi bir belirli çerçeve çizilememektedir. Bu durum, Afganistanlı mülteciler için ciddi bir güvensizlik ortamı yaratmaktadır. Geri Gönderme Merkezleri'nde (GGM) bulunan Afganistanlıların %99'unun kaçak giriş yaptıkları için bu merkezlerde tutulduğu belirtilmektedir. Bu durum, Afganistanlı göçmenlerin yasal statülerindeki sorunları daha da derinleştirmektedir.

Eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim, Afganistanlı göçmenler için büyük bir sorun teşkil etmektedir. Türkiye'de bulunan birçok Afganistanlı ne eğitim ne de sağlık hizmetlerinden yeterli düzeyde faydalanabilmektedir. Özellikle göçmen sağlık merkezlerinden hizmet almak durumunda kalan Afganistanlılar, dil bariyeri nedeniyle ek zorluklarla karşılaşmaktadır. Ayrıca, eğitilmiş bir neslin yetişmesine yönelik herhangi bir destek mekanizmasının bulunmaması, Afganistanlı gençlerin geleceğini planlamalarını engellemektedir. Afganistan'daki belirsiz durum nedeniyle ülkelerine geri dönme imkânı bulamayan Afganistanlılar, Suriyeli göçmenler gibi geri dönüş odaklı bir planlamaya dahil edilmediği için tamamen sahipsiz kalmaktadır. Özellikle üniversite eğitimini tamamlayan Afganistanlı öğrenciler, düzensiz göçmen statüsüne düşmekte ve bu durum, eğitilmiş gençlerin geleceğini belirsizliğe sürüklemektedir.

Afganistanlı göçmenlerin Türkiye'deki durumu hem yasal statü hem de sosyal entegrasyon açısından ciddi zorluklar barındırmaktadır. Bu sorunların çözümü hem insani hem de toplumsal açıdan acil bir ihtiyaç haline gelmiştir.

a. Afganistanlı Göçmenlerin Türkiye'deki Sosyal ve Ekonomik Durumu

Afganistanlı göçmenler, Türkiye'de toplumsal görünürlük açısından büyük bir belirsizlik içinde bulunmaktadır. Türk halkı, Afganistanlı göçmenleri tanımakta zorluk çekmekte ve toplum içinde belirli yerleri olmadığı için çoğu zaman fark edilmemektedirler. Bu durum, Afganistanlı toplumunun sosyal entegrasyon sürecini zorlaştırmakta ve aidiyet hissi zayıflatmaktadır.

Eğitim almış Afganistanlı göçmenler için bile geleceğin belirsiz olması, topluluk içinde ciddi bir motivasyon kaybına yol açmaktadır. Akademik kariyer yapmak isteyen Afganistanlılar için özel bir politika ya da destek mekanizması oluşturulmamış olması, yüksek eğitilmiş bireylerin potansiyellerini gerçekleştirmelerini engellemektedir. Türkiye'de bulunan Afganistanlı göçmenler için akademik ve mesleki gelişim fırsatlarının yetersizliği, uzun vadede sosyal ve ekonomik dezavantajların derinleşmesine neden olmaktadır.

Ekonomik alanda da Afganistanlı göçmenler çeşitli engellerle karşılaşmaktadır. Afganistanlı küçük esnafların çalışma izni alamadığı ve bu nedenle kayıt dışı çalışmak zorunda kaldıkları dile getirilmiştir. Bu durum, hem göçmenlerin ekonomik istikrarını tehdit etmekte hem de yerel ekonomi içinde düzenli bir entegrasyonun sağlanmasını engellemektedir.

Özellikle tarım ve hayvancılık sektörlerinde Afganistanlı göçmenlerin daha aktif bir rol alabilmesi için kırsal bölgelerde özel projelerin geliştirilmesi önerilmektedir. Dericilik, hayvancılık, çiftçilik ve halı dokumacılığı gibi sektörlerde Afganistanlı göçmenlerin istihdam edilmesi, hem Türkiye'nin yerel ekonomisine katkı sağlayacak hem de göçmenlerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmasına yardımcı olacaktır. Ancak, bu tür projelerin hayata geçirilebilmesi için göçmenlerin resmi olarak çalışma izni alabilmelerine yönelik hukuki düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Bunun yanı sıra, geçici T.C. kimliği uygulamasında mülakat süreçlerinin daha erişilebilir ve kolaylaştırılmış hale getirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Mevcut sistemde karşılaşılan bürokratik engeller, göçmenlerin resmi statüye kavuşmasını geciktirmekte ve sosyal hizmetlerden yararlanmalarını sınırlandırmaktadır.

Medya söylemlerinde de Afganistanlı göçmenler genellikle yoksulluk ve mağduriyet ekseninde ele alınmaktadır. Sürekli olarak yoksul Afganistanlı göçmen profili çizilirken, Türkiye'ye yatırım yapan ve ekonomik katkı sağlayan zengin Afganistanlı göçmenler büyük ölçüde göz ardı edilmektedir. Oysa, ekonomik güce sahip Afganistanlı göçmenlerin Türkiye'de iş kurlmaları ve yatırım yapmaları hem göçmenlerin hem de Türkiye ekonomisinin lehine bir durum oluşturabilir. Bu nedenle, Afganistanlı göçmenler hakkında daha kapsayıcı ve gerçekçi bir medya söylemi oluşturulması, toplumsal algının dengelenmesi açısından önemli bir adım olacaktır.

Genel olarak, Afganistanlı göçmenlerin Türkiye'deki sosyal ve ekonomik durumları büyük ölçüde belirsizlik içinde olup, entegrasyon politikalarının yetersizliği nedeniyle birçok zorlukla karşılaşmaktadırlar. Eğitim, istihdam ve hukuki statü konularında daha kapsayıcı ve sürdürülebilir politikaların oluşturulması, Afganistanlı göçmenlerin

topluma entegrasyon sürecini hızlandırabilir ve Türkiye'de daha sağlam bir gelecek inşa etmelerine olanak tanıyabilir.

b. Göç Yönetimi ve STK'ların Rolü

Sivil toplum kuruluşlarının (STK) göç yönetiminde daha etkin bir rol üstlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Özellikle, STK'ların kendi bünyelerindeki iş insanlarının gücünü kullanarak Afganistanlı mültecilerin iş hayatına entegrasyonunu desteklemeleri gerektiği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda, Afganistanlı mültecilerin ekonomik hayata katılımını artıracak projelerin geliştirilmesi ve istihdam olanaklarının genişletilmesi önerilmektedir.

Afganistanlı mülteciler açısından en büyük sorunların ikamet, sağlık ve eğitim alanlarında yaşandığı belirtilmektedir. Bu temel haklara erişimde ciddi engellerin bulunduğu ve mevcut göç politikalarının bu grubu yeterince kapsamadığı ifade edilmektedir. Özellikle sağlık hizmetlerine erişim konusunda yaşanan sıkıntılar, mültecilerin yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir.

Öte yandan, Afganistanlı STK'lar, kamuoyunda kendilerine yönelik olumsuz bir algının var olduğunu dile getirmektedir. Bu negatif imajın düzeltilmesi için, STK'ların daha şeffaf ve etkin çalışmalar yürütmesi, topluma yönelik bilgilendirme faaliyetleri gerçekleştirmesi ve yerel halk ile daha güçlü iletişim kurması gerektiği vurgulanmaktadır.

3. Üçüncü Oturum: Sahra Altı Afrikalı Göçmenler (Somalililer)

Sahra Altı Afrikalı göçmenler, özellikle Somali kökenli mülteciler, Türkiye'de diğer göçmen gruplarından farklı bir dinamiğe sahiptir. Dil engeli, kültürel farklılıklar ve ekonomik bağımsızlık kazanma süreçleri, Somalili mültecilerin Türkiye'de karşılaştığı başlıca zorluklar arasında yer almaktadır. Entegrasyon sürecinde dil eğitimi, sosyal kabul ve ekonomik istikrar önemli belirleyici faktörlerdir.

a. Dil Engeli ve Entegrasyon

Somalili mülteciler için en büyük sorunlardan biri dil bariyeridir. Türk toplumuna adapte olabilmeleri ve işgücüne katılabilmeleri için Türkçe eğitimi büyük bir önem taşımaktadır. Ancak, mevcut eğitim programlarının yetersizliği ve erişim kısıtları, Somalililerin dil öğrenme sürecini zorlaştırmaktadır.

Eğitimli genç nesillerin sivil toplum kuruluşlarında (STK) daha fazla rol alması, Sahra Altı Afrikalı mültecilerin topluma entegrasyonunu hızlandırabilecek bir faktördür. STK'lar aracılığıyla yürütülecek projeler, hem Somalili mültecilerin Türk toplumuna uyum sağlamasını kolaylaştırabilir hem de kültürel alışverişi artırarak karşılıklı anlayışı güçlendirebilir.

Bununla birlikte, Somalililer, kendilerini Türk toplumuna tanıtmaya ve kabullendirme konusunda ciddi zorluklar yaşamaktadır. Toplumsal dışlanma ve mülteci algısı, entegrasyon sürecini sekteye uğratmaktadır. Bu nedenle, danışmanlık hizmetleri ve sosyal destek mekanizmaları oluşturularak, Somalili mültecilere Türkiye'de nasıl daha iyi bir yaşam kurabileceklerine dair rehberlik edilmesi önerilmektedir.

b. Göç Yönetimi ve Toplumsal Kabul

Sahra Altı Afrikalı göçmenler, Türkiye'deki göç yönetimi süreçlerinde çeşitli engellerle karşılaşmaktadır. Göç idaresi tarafından doğrudan ret yanıtlarıyla karşılaşan Somalili mülteciler, hukuki statü elde etme konusunda ciddi zorluklar yaşamaktadır. Bu durum, onların ekonomik ve sosyal haklardan yararlanmasını kısıtlamaktadır.

Topluluk içi dayanışma açısından değerlendirildiğinde, Somalililer arasında ekonomik olarak güçlü bireylerin genellikle diğer mültecilere destek sağlamadığı gözlemlenmiştir. Bu, Somalili topluluğun içinde sosyoekonomik eşitsizliklerin derinleşmesine ve zorluk çeken bireylerin daha fazla mağduriyet yaşamasına neden olmaktadır.

Ekonomik faaliyetler açısından Sahra Altı Afrikalı göçmenler, diğer mülteci gruplarından farklı bir pozisyonda bulunmaktadır. Somali diasporasının, Türkiye'deki ekonomik fırsatlara daha hızlı adapte olduğu belirtilse de genel olarak Sahra Altı Afrikalı göçmenlerin ekonomik faaliyetlere katılımı sınırlıdır. Çoğu mülteci, iş gücüne erişim konusunda büyük

engellerle karşılaşmakta ve kayıt dışı sektörlerde düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır.

Bununla birlikte, Somalili çocukların eğitim ve barınma sorunları hala devam etmektedir. Eğitim sistemine dâhil olma konusunda yaşanan zorluklar, dil bariyerleri ve ekonomik imkânsızlıklar, çocukların uzun vadeli entegrasyon süreçlerini olumsuz etkilemektedir.

Sahra Altı Afrikalı göçmenler, Türkiye'yi yalnızca geçici bir durak olarak görmekte ve genellikle Batı ülkelerine gitmeyi tercih etmektedirler. Türkiye'de kalıcı bir yaşam kurma konusunda yaşanan belirsizlikler, ekonomik istikrarsızlık ve sosyal entegrasyon zorlukları, göçmenlerin uzun vadede Avrupa veya Kuzey Amerika'ya göç etme eğilimlerini artırmaktadır.

Sonuç olarak, Somalili mültecilerin Türkiye'de yaşadığı sorunların çözümü için dil eğitimi, sosyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi ve ekonomik entegrasyonu teşvik eden politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Aksi halde, bu grup Türkiye'de kalıcı bir entegrasyon sürecine giremeyecek, güvensiz ve belirsiz bir hayat sürmeye devam edecektir.

4. Stratejik Öneriler

1. Suriyeli Mülteciler İçin Entegrasyon Politikaları

a. Suriyeli mültecilerin entegrasyonu için yeni ve kapsamlı bir perspektif geliştirilmelidir.

b. Göç İdaresi, toplumun tüm kesimleriyle daha açık ve şeffaf bir iletişim kurmalıdır.

c. Suriyelilerin geri dönüşüne yönelik sürdürülebilir ve uzun vadeli politikalar oluşturulmalıdır.

d. Mülteci hakları, siyasi polemiklerden uzak bir şekilde ele alınmalıdır.

e. Ekonomik, sosyal ve eğitim alanlarında kapsamlı reformlar yapılarak entegrasyon süreci desteklenmelidir.

2. Afganistanlı Mülteciler İçin Hukuki ve Sosyal Düzenlemeler

a. Afganistanlı mültecilerin hukuki statüleri netleştirilmeli ve ikamet süreçleri kayıt altına alınmalıdır.

b. Afganların eğitim, sağlık ve çalışma haklarına erişimleri kolaylaştırılmalıdır.

a. Dil bariyerini aşmaya yönelik dil eğitim programları sunulmalıdır.

b. Üniversite eğitimini tamamlayan Afganistanlı gençlerin düzensiz göçmen statüsüne düşmesi engellenmeli ve istihdam olanakları sağlanmalıdır.

3. Sahra Altı Afrikalı Mülteciler İçin Destek Programları

a. Sahra Altı Afrikalı mültecilerin dil eğitimi ve meslek edinme konularında desteklenmesi sağlanmalıdır.

b. Topluma uyumlarını kolaylaştıracak sosyal ve kültürel programlar geliştirilmelidir.

4. Göçmen Gençlerin Geleceğine Yönelik Projeler

a. İstanbul başta olmak üzere büyük şehirlerde eğitim alan ve kendini geliştirmiş göçmen gençler için kısa, orta ve uzun vadeli projeler hayata geçirilmelidir.

b. Bu gençlerin istihdamına yönelik özel programlar ve mentorluk sistemleri oluşturulmalıdır.

5. Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolünün Güçlendirilmesi

a. Göçmenlere yönelik sosyal politikalar belirlenirken STK'ların daha etkin bir rol alması sağlanmalıdır.

b. STK'lar ile düzenli toplantılar yapılarak iş birliği ve koordinasyon artırılmalıdır.

c. Göçmen STK'ların kapasiteleri güçlendirilmeli ve yerel halk ile göçmenler arasında köprü kurmaları teşvik edilmelidir.

6. Eğitim, Sağlık ve Çalışma Haklarında Eşitlik

a. Tüm göçmen gruplarına eğitim, sağlık ve çalışma hakları açısından adil ve eşitlikçi fırsatlar sunulmalıdır.

b. Göçmen çocukların eğitime erişimleri kolaylaştırılmalı ve okul terk oranları düşürülmelidir.

c. Göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişiminde dil bariyeri gibi engeller kaldırılmalıdır.

7. Toplumsal Farkındalık ve Diyalog Ortamları

a. Yerel halk ile göçmenler arasında diyalog ortamları oluşturularak karşılıklı anlayış geliştirilmelidir.

b. Toplumsal farkındalığı artırmaya yönelik kampanyalar ve eğitim programları düzenlenmelidir.

8. Türkiye'de Yetişmiş Göçmenlerin Potansiyelinin Değerlendirilmesi

a. Türkiye'de eğitim alan ve yetişmiş göçmenlerin kendi ülkelerinin geleceğinde önemli bir rol oynayabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

b. Bu bireylerin Türkiye dostu bir perspektif geliştirmeleri teşvik edilmeli ve ülkelerine döndüklerinde Türkiye ile ilişkilerini sürdürmeleri sağlanmalıdır.

9. İstanbul'da İletişim ve Koordinasyonun Güçlendirilmesi

a. İstanbul'da göçmenlerle ilgili çalışan STK'lar, yerel yönetimler ve diğer paydaşlar arasında iyi iletişim kanalları kurulmalıdır.

b. Düzenli toplantılar ve çalıştaylar düzenlenerek göçmenlerin ihtiyaçlarına yönelik çözümler üretilmelidir.

VI. SONNOTLAR

- 1 İçduygu, A. (2015). Syrian refugees in Turkey: The long road ahead. *Washington, DC: Migration Policy Institute*, 1-18.; Kirişçi, K. & Karaca, S. (2015). Hoşgörü ve çelişkiler: 1989, 1991, 2011’de Türkiye’ye yönelen kitlesel mülteci akınları. M. Erdoğan ve A. Kaya (Der.), *Türkiye’nin Göç Tarihi* içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- 2 2025 yılında mükerrerden arındırılmış yakalanan düzensiz göçmen sayısı 53.698’dir. Bakınız: Göç İdaresi Başkanlığı. “Düzensiz göç istatistikleri.” (Erişim Tarihi: 08 Mayıs 2025) <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>
- 3 Yüksek, D., & Brewer, K. T. (2011). Astray and stranded at the gates of the European Union: African transit migrants in Istanbul. *New Perspectives on Turkey*, 44, 129-159; Osseiran, S. (2020). The intersection of labour and refugee policies in the Middle East and Turkey: exploring the dynamics of “Permanent Temporariness”. *Civil Society Review*, 4(2), 94-112.
- 4 İçduygu, A. (2015). Syrian refugees in Turkey: The long road ahead. *Washington, DC: Migration Policy Institute*, 1-18.
- 5 Collyer, M., & De Haas, H. (2012). Developing dynamic categorisations of transit migration. *Population, Space and Place*, 18(4), 468-481.
- 6 Papadopoulou, A. (2004). Smuggling into Europe: transit migrants in Greece. *Journal of Refugee Studies*, 17(2), 167-184.
- 7 30 Haziran 2024 tarihinde, Suriyeli uyruklu bir kişinin yine Suriyeli bir çocuğa karşı cinsel istismarda bulunduğu suçlaması sonrası ortaya çıkan gerilim ve göçmen karşıtı saldırılar, güvenlik güçlerinin müdahale ettiği bir dizi çatışmaya neden olmuştur. Konu hakkında daha detaylı açıklama için şu linke göz atabilirsiniz: <https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakanimiz-sayin-ali-yerlikayadan-kayseri-olaylarina-iliskin-aciklama> (Erişim tarihi 28 Aralık, 2024).
- 8 Tolich, M. (2004). Internal confidentiality: When confidentiality assurances fail relational informants. *Qualitative sociology*, 27, 101-106.
- 9 Glaser, B. G. & Strauss, A. L. (2017). Theoretical sampling. N. K. Denzin (Der). *Sociological Methods* içinde (ss. 105-114). Routledge.
- 10 İçduygu, A., & Yüksek, D. (2012). Rethinking transit migration in Turkey: reality and re-presentation in the creation of a migratory phenomenon. *Population, Space and Place*, 18(4), 441-456.
- 11 Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- 12 Geçici Koruma, belirli koşullarda yabancılara sağlanan bir koruma türünü ifade etmektedir. Türkiye’de “Geçici Koruma” statüsü kitlesel göç hareketleri için düzenlenmiştir. Suriyeli göçmenlere yönelik uygulama, bu koruma türünün en bilinen örneğidir. İlgili yasal düzenleme için bkz: 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) md. 91.

- 13 İstisnai vatandaşlık, belirli bir kişi ya da gruba, Türk vatandaşlığı kazanma koşullarının genel hükümlerinden farklı bir şekilde tanınan bir hak durumudur. Bu tür vatandaşlık, kanunda yer alan bazı özel durumlar çerçevesinde verilmekte olup, her zaman istisnai ve özel bir süreç gerektirir. Türk vatandaşlığı almış Suriyeli sayısı ise Ağustos 2024 itibarıyla 104 bin 144'ü çocuk olmak üzere 238 bin 768 kişidir. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/turkiyede-bulunan-yabancilarin-sayisi-ve-vatandaslik-durumlari-ile-ilgili-iddialara-dair-aciklama>.
- 14 Aras, R., & Kalmoy, A. D. (2024). The politics of emotions, bio-political border practices and the question of (in) security on the Turkish political territorial borders. *Journal of Borderlands Studies*, 1-20.
- 15 Habertürk. (2024, 11 Ekim). "MSB: Bilal Çokay'ın rütbesi alındı! Apoletleri söküldü." (Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2025) <https://www.haberturk.com/msb-bilal-cokay-in-rutbesi-alindi-apoletleri-sokuldu-3727628>
- 16 Kısa dönem ikamet izni, Türkiye'ye turistik, eğitim, ticaret veya diğer geçici amaçlarla gelen yabancıların, belirli bir süre boyunca Türkiye'de yasal olarak kalmalarını sağlayan bir izin türüdür. İlgili yasal düzenleme için bkz: 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) md.31
- 17 Uluslararası koruma, savaş, zulüm, insan hakları ihlalleri veya diğer tehlikelerden kaçan kişilere, bir devlet tarafından sağlanan korumadır. Bu koruma, genellikle savaş, etnik temizlik, siyasi baskı, dini veya ırksal ayrımcılık gibi sebeplerle kendi ülkelerinde güvenlikleri tehdit altında olan bireyler için gereklidir. İlgili yasal düzenleme için bkz: 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) md.61-63
- 18 İnsani oturma izni, Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra, geçici olarak hayatını sürdürebilmek için özel bir korunmaya ihtiyaç duyan yabancı kişilere verilen bir izindir. Bu izin, genellikle acil bir durumda olan veya başka bir şekilde uluslararası koruma başvurusu yapmayan kişiler için sağlanır. İlgili yasal düzenleme için bkz: 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) md.46-47
- 19 Meryem ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 65 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.
- 20 Hasan ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 29 yaşında (Erkek), Zeytinburnu.
- 21 Fatmata ile yapılan görüşme, Ugandalı, 31 yaşında (Kadın), Esenyurt.
- 22 Mehmet ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 32 yaşında (Erkek), Zeytinburnu.
- 23 Mustafa ile yapılan görüşme, Suriyeli, 30 yaşında (Erkek), Fatih.
- 24 Bety ile yapılan görüşme, Nijeryalı, 24 yaşında (Kadın), Esenyurt.
- 25 Kelly ile yapılan görüşme, Nijeryalı, 24 yaşında (Kadın), Esenyurt.
- 26 Zernigar ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 34 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.
- 27 Saralioğlu, Ö. (2024). Gündelik hayatta zorunlu göç deneyimi: Göçmenliğin toplumsal çerçevesi. *Muhakeme Journal*, 7(2), 167-174.
- 28 Fatmata ile yapılan görüşme, Ugandalı, 31 yaşında (Kadın), Esenyurt.
- 29 Phinonah ile yapılan görüşme, Ugandalı, 35 yaşında (Kadın), Esenyurt.
- 30 Osman ile yapılan görüşme, Somali, 25 yaşında (Erkek), Fatih.
- 31 Ahmed ve Fatma ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 32 (Erkek), 30 (Kadın), Zeytinburnu.
- 32 Sarah ile yapılan görüşme, Ugandalı, 35 yaşında (Kadın), Fatih.
- 33 Osman ile yapılan görüşme, Somali, 25 yaşında (Erkek), Fatih.
- 34 Mariam ile yapılan görüşme, Sierra Leoneli, 35 yaşında (Kadın), Fatih.
- 35 Vildan ile yapılan görüşme, Suriyeli, 35 yaşında (Kadın), Fatih.
- 36 Osman ile yapılan görüşme, Somalili, 25 yaşında (Erkek), Fatih.
- 37 Fatmata ile yapılan görüşme, Ugandalı, 31 yaşında (Kadın), Esenyurt.
- 38 Osman ile yapılan görüşme, Somalili, 25 yaşında (Erkek), Fatih.
- 39 Fatmata ile yapılan görüşme, Ugandalı, 31 yaşında (Kadın), Esenyurt.
- 40 Fatmata ile yapılan görüşme, Ugandalı, 31 yaşında (Kadın), Esenyurt.

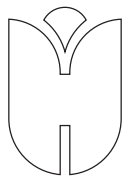
- 41 Phinonah ile yapılan görüşme, Ugandalı, 35 yaşında (Kadın), Esenyurt.
- 42 Sarah ile yapılan görüşme, Ugandalı, 34 yaşında (Kadın), Esenyurt.
- 43 Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK). (2022, 3 Ekim). "TİHEK Kurumumuz Tarafından Tespit Edilen Kötü Muamele Hakkında Basın Açıklaması." (Erişim Tarihi: 09.04.2025) <https://www.tihkek.gov.tr/kurumumuz-tarafindan-tespit-edilen-kotu-muamele-hakkinda-basin-aciklamasi>; Ayrıca bakınız; Lighthouse Reports. (2024, Ekim). *Turkey's EU funded deportation machine*. Lighthouse Reports. Erişim Tarihi: 9.01.2025, <https://www.lighthousereports.com/investigation/turkeys-eu-funded-deportation-machine/>
- 44 Mazlumder. (2024, Eylül). *Göç İdaresi uygulamalarında yaşanan sorunlar raporu*. MAZLUMDER. Erişim Tarihi: 22.12.2024, <https://www.mazlumder.org/tr/main/faaliyetler/basin-aciklamalari/1-nisan-2014-ihlal-haberleri/mazlumder-goc-idaresi-uygulamalarinda-yasanan/14367>
- 45 Alfa ile yapılan görüşme, Sierra Leoneli, 35 yaşında (Erkek), Esenyurt.
- 46 Fatmata ile yapılan görüşme, Ugandalı, 31 yaşında (Kadın), Esenyurt.
- 47 Phinonah ile yapılan görüşme, Ugandalı, 35 yaşında (Kadın), Esenyurt.
- 48 Sarah ile yapılan görüşme, Ugandalı, 34 yaşında (Kadın), Esenyurt.
- 49 Timur, M. C., & Kurtbaş, İ. (2024). COVID-19 sonrası dönemde, Türkiye'de konut sektörünün ekonomi-politik analizi. *Politik Ekonomik Kuram*, 8(2), 516-539.
- 50 De Certeau, M. (1984). *The practice of everyday life* (S. Rendall, Çev.). Berkeley: University of California Press.
- 51 Michel de Certeau, (1984), 36-37.
- 52 Salman, C. & Kurmuş, E. (2022). Göçmenlerin kentte barınma deneyimleri, karşılaşılan sorunlar ve politika önerileri: İstanbul örneği. M. Ercan, K. E. Yıldırım ve M. Karaca (Der.), 21. *Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu Tam Metinler Kitabı* içinde (ss. 155-165). İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- 53 Wael ile yapılan görüşme, Suriyeli, 34 yaşında (Erkek), Fatih.
- 54 Maher ile yapılan görüşme, Suriyeli, 35 yaşında (Erkek), Fatih.
- 55 Murat ile yapılan görüşme, Suriyeli, 25 yaşında (Erkek), Fatih.
- 56 Chagel, M., & Akgün, A. (2023). Mekân ilişkisinde göçmenlik ve kültürel kodlar: İstanbul örneği. *Göç Dergisi*, 10(1), 119-143.
- 57 Bu kiralar, 2024 yılının Haziran ile Ağustos ayları arasındaki döneme ait verilerdir.
- 58 Bu kiralar, 2024 yılının Haziran ile Ağustos ayları arasındaki döneme ait verilerdir.
- 59 Meryem ile yapılan görüşme, Suriyeli, 35 yaşında (Kadın), Fatih.
- 60 Wisam ile yapılan görüşme, Suriyeli, 38 yaşında (Kadın), Esenyurt.
- 61 Nur ile yapılan görüşme, Suriyeli, 35 yaşında (Kadın), Fatih.
- 62 Zehra ile yapılan görüşme, Suriyeli, 41 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.
- 63 Ayşe ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 31 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.
- 64 Göç Araştırmaları Derneği. (2020, Ekim). *Göçmenlerin İstanbul'daki sağlık hizmetlerine erişimlerinin önündeki engeller ve kolaylaştırıcılar*. Göç Araştırmaları Derneği. Erişim Tarihi: 8 Ocak 2025, https://gocarastirmalaridernegi.org/wp-content/uploads/GAR_MSF_saglik.pdf
- 65 Sadık ile yapılan görüşme, Suriyeli, 37 yaşında (Erkek), Fatih.
- 66 Mahmud ile yapılan görüşme, Suriyeli, 35 yaşında (Erkek), Zeytinburnu.
- 67 Mahmud ile yapılan görüşme, Suriyeli, 35 yaşında (Erkek), Zeytinburnu.
- 68 Genç, H. D., & Elitsoy, Z. A. (2024). Migrants' access to healthcare services: evidence from fieldwork in Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 71, 165-185.
- 69 Meryem ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 33 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.
- 70 Genç, H. D., & Elitsoy, Z. A. (2024). Migrants' access to healthcare services: evidence from fieldwork in Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 71, 165-185.
- 71 Hatice ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 65 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.

- 72 Alba ile yapılan görüşme, Suriyeli, 23 yaşında (Erkek), Fatih.
- 73 Naif ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 25 yaşında (Erkek), Fatih.
- 74 Osman ile yapılan görüşme, Suriyeli, 45 yaşında (Erkek), Zeytinburnu.
- 75 Heper, F. Ö., & Kayuk, A. (2024). Sağlık turizmi kapsamında medikal turizmde mevcut durum analizi: İstanbul örneği. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 176-191.
- 76 Aatifa ile yapılan görüşme, Eritreli, 37 yaşında (Kadın), Fatih.
- 77 Doğan, N., Süleymanoğlu Kürüm, R., Bekaroğlu, E. & Cin, M. (2021). *İstanbul Göç Araştırması 2020*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi. Erişim Tarihi: 8 Ocak 2025, <https://www.ibt.istanbul/Uploads/2021/5/istanbul-Goc-Arastirmasi-2020-05-06.pdf>
- 78 Saliha ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 25 yaşında (Kadın), Fatih.
- 79 Hasan ile yapılan görüşme, Suriyeli, 34 yaşında (Erkek), Fatih.
- 80 Zeynel ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 34 yaşında (Erkek), Fatih.
- 81 Çavuşoğlu, F., Çal, A. ve Aydın Avcı, İ. (2018). Göçmen bireylere sağlık bakım hizmeti sunumunda yaşanan sorunlar. İ. Aydın Avcı (Ed.), *Göç ve göçmen sağlığı* (1. baskı, ss. 59-64). Ankara: Türkiye Klinikleri.
- 82 Önder ile yapılan görüşme, Suriyeli, 32 yaşında (Erkek), Esenyurt.
- 83 Mülteciler Derneği. (2022, 1 Aralık). "Suriyeliler hastanede sıra beklemiyor iddiası." (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2025) <https://mülteciler.org.tr/suriyeliler-hastanede-sira-beklemiyor-iddiasi/>
- 84 Abdullah ile yapılan görüşme, Suriyeli, 25 yaşında (Erkek), Fatih.
- 85 Kaya, G. (2023). *Yeni-ırkçılığın mülteciler üzerindeki görünümü: Türkiye'deki haber örnekleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü); Deniz, T., & Kargın, İ. A. (2023). Twitter'da göçmen-karşıtı söylemlerin yükselişi: Zafer partisi örneği. *Göç Dergisi*, 10(2), 215-231.
- 86 Teyit. (2024, 2 Temmuz). "Kayseri olayları ve Suriyeli mülteciler: Toplumsal krizler bilgi akışını nasıl etkiliyor?" (Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2025) <https://teyit.org/ekipten/kayseri-olaylari-ve-suriyeli-multeciler-toplumsal-krizler-bilgi-akisini-nasil-etkiliyor;> T.C. İçişleri Bakanlığı. (2024, 1 Temmuz). "İçişleri Bakanımız Sayın Ali Yerlikaya'dan Kayseri olaylarına ilişkin açıklama." (Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2025) <https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakanimiz-sayin-ali-yerlikayadan-kayseri-olaylarina-iliskin-aciklama>
- 87 Cumhuriyet. (2024, 2 Temmuz). "Kayseri protestoları pek çok ile yayıldı: Suriyelilere ait işyerleri ve araçlar tahrip edildi." (Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2025) <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/kayseri-protestolari-pek-cok-ile-yayildi-suriyelilere-ait-isyerleri-2222921>
- 88 BBC News Türkçe. (2024, 2 Temmuz). "Suriye'nin kuzeyindeki Türkiye karşıtı eylemlerle ilgili neler biliniyor?" (Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2025) <https://www.bbc.com/turkce/articles/cgr5284j8950>; Yeniçağ Gazetesi. (2024, 1 Temmuz). "Suriye'de bayrağımıza saldırıp Türk tırlarını yaktılar. Türkiye'nin beslediği ÖSO bayrağını astılar." (Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2025) <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/suriyede-bayragimiza-saldirip-turk-tirlarini-yakitilar-turkiyenin-besledigi-oso-814969h.htm>
- 89 Muhammed ile yapılan görüşme, Suriyeli, 31 yaşında (Erkek), Zeytinburnu.
- 90 Naif ile yapılan görüşme, Suriyeli, 25 yaşında (Erkek), Fatih.
- 91 Eser Çelik Hukuk Bürosu. "Tahdit kodları." (Erişim Tarihi: 20 Mart 2025) <https://www.esercelik.av.tr/tahdit-kodlari>
- 92 Ahmet ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 28 yaşında (Erkek), Zeytinburnu.
- 93 Hasan ile yapılan görüşme, Suriyeli, 34 yaşında (Erkek), Fatih.
- 94 Mary ile yapılan görüşme, Nijeryalı, 25 yaşında (Kadın), Esenyurt.
- 95 Gezik, Z. (2022). Suriyeli göçmenlerin ana akım medyada temsili. *İletişim Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 135-153.
- 96 Erol, H., & Yaylacı, F. G. (2022). Türkiye'deki Afgan sığınmacılar ve medya temsilleri bağlamında görüşleri. *Göç Dergisi*, 9(2), 181-206.

- 97 Emine ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 29 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.
- 98 Sucu, G. (2024). Afganistan (Özbek) göçmenlerinde dinsel ve kültürel değişim. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (57), 23-49.
- 99 Sedat ile yapılan görüşme, Suriyeli, 45 yaşında (Erkek), Zeytinburnu.
- 100 Hasan ile yapılan görüşme, Suriyeli, 55 yaşında (Erkek), Fatih.
- 101 Mevlüt ile yapılan görüşme, Suriyeli, 35 yaşında (Erkek), Fatih.
- 102 Doğan, N., Süleymanoğlu Kürüm, R., Bekaroğlu, E. & Cin, M. (2021). *İstanbul Göç Araştırması 2020*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi. Erişim Tarihi: 8 Ocak 2025, <https://www.ibb.istanbul/Uploads/2021/5/istanbul-Goc-Arastirmasi-2020-05-06.pdf>
- 103 Uluk, M. (2019). Yanlış bilgiler ve biliş ilişkisi: Suriyeli mülteci dezenformasyonuna gelen kullanıcı yorumları üzerine bir inceleme. *Etkileşim*, (4), 286-301.
- 104 T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2023). "Doğru bilinen yanlışlar: Geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler hakkında doğru sanılan yanlışlar." (Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2025) <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/Brosurler/2023/03DogruBilinenYanlislar.pdf>
- 105 Emine ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 35 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.
- 106 Hatice ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 55 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.
- 107 Sünbül ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 25 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.
- 108 Şimşek, D. (2019). İstanbul'daki Afrikalı göçmenlerin ulusötesi sosyal alanlarının entegrasyon süreçlerine etkisi. *Öneri Dergisi*, 14(52), 216-235.
- 109 Ahmed, S. (2013). *Strange encounters: Embodied others in post-coloniality*. Routledge.
- 110 Fatmata ile yapılan görüşme, Ugandalı, 35 yaşında (Kadın), Esenyurt.
- 111 Nur ile yapılan görüşme, Suriyeli, 36 yaşında (Kadın), Esenyurt.
- 112 Nur ile yapılan görüşme, Suriyeli, 36 yaşında (Kadın), Esenyurt.
- 113 Halime ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 21 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.
- 114 Dilara ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 37 yaşında (Kadın), Esenyurt.
- 115 Dua ile yapılan görüşme, Suriyeli, 35 yaşında (Kadın), Fatih.
- 116 Doğan, N., Süleymanoğlu Kürüm, R., Bekaroğlu, E. ve Cin, M. (2021). *İstanbul Göç Araştırması 2020*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi. Erişim Tarihi: 8 Ocak 2025, <https://www.ibb.istanbul/Uploads/2021/5/istanbul-Goc-Arastirmasi-2020-05-06.pdf>
- 117 Muhammed ile yapılan görüşme, Suriyeli, 31 yaşında (Erkek), Zeytinburnu.
- 118 Alkan, H. (2021). The gift of hospitality and the (un) welcoming of Syrian migrants in Turkey. *American Ethnologist*, 48(2), 180-191.
- 119 Kirişçi, K. & Karaca, S. (2015). Hoşgörü ve çelişkiler: 1989, 1991, 2011'de Türkiye'ye yönelen kitlesel mülteci akınları. M. Erdoğan ve A. Kaya (Der.), *Türkiye'nin Göç Tarihi* içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.; Ferris, E., & Kirisci, K. (2016). *The consequences of chaos: Syria's humanitarian crisis and the failure to protect*. Brookings Institution Press.
- 120 Elif ile yapılan görüşme, Suriyeli, 35 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.
- 121 Muhammed Akta, STK Temsilcisi, Süleymaniye Çalıştay Notları, İstanbul, 8 Şubat 2025.
- 122 Kışlık, M. (2024). Uluslararası göç hukuku açısından Türkiye'nin göç mevzuatında Türk sorumluluk sorunsalı. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(3), 337-354.
- 123 Ayşe ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 38 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.
- 124 Havva ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 55 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.
- 125 Yılmaz, H. Z. (2020). *Akışkan mutfaklar: İstanbul-Fatih'teki Suriye mutfağında göç, yemek ve kültür ilişkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- 126 Bakkal çalışanı ile yapılan görüşme, Türkiyeli, 35 yaşında (Erkek), Fatih, Saha notları.
- 127 Meryem ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 23 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.

- 128 Koç, Z. (2020). *Kentsel etnisite bağlamında bir kentin demografisini tartışmak: İstanbul Esenyurt ilçesi örneği* (Yayımlanmış doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul).
- 129 Mahmud ile yapılan görüşme, Suriyeli, 36 yaşında (Erkek), Fatih.
- 130 Zeyd ile yapılan görüşme, Suriyeli, 23 yaşında (Erkek), Fatih.
- 131 Gökmen, G. P. (2011). Türkiye’de apartmanlaşma süreci ve konut kültürü. *Güney Mimarlık*, 5, 12-17.
- 132 Mehtap ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 35 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.
- 133 Kevser ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 40 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.
- 134 Ozer, Y. (2024). Syrian ‘brokers of care’ and lived citizenship in Istanbul. *Citizenship Studies*, 1-17.
- 135 İsmail ile yapılan görüşme, Suriyeli, 34 yaşında (Erkek), Fatih.
- 136 Ayşe ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 35 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.
- 137 Meryem ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 35 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.
- 138 İlhami, STK Temsilcisi, Süleymaniye Çalıştay Notları, İstanbul, 8 Şubat 2025.
- 139 Şerife ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 35 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.
- 140 Ayşe ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 35 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.
- 141 Abdullah ile yapılan görüşme, Senegalli, 45 yaşında (Erkek), Esenyurt.
- 142 Abdullah ile yapılan görüşme, Senegalli, 45 yaşında (Erkek), Esenyurt.
- 143 Mahmut ile yapılan görüşme, Suriyeli, 36 yaşında (Erkek), Fatih.
- 144 Johnson, P., Nahleh, L. A., & Moors, A. (2009). Weddings and war: marriage arrangements and celebrations in two Palestinian Intifadas. *Journal of Middle East Women’s Studies*, 5(3), 11-35.
- 145 Fatima ile yapılan görüşme, Senegalli, 39 yaşında (Kadın), Fatih.
- 146 Mehtap ile yapılan görüşme, Afganistan, 35 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.
- 147 Masal ile yapılan görüşme, Suriyeli, 42 yaşında (Kadın), Fatih.
- 148 Mansur ile yapılan görüşme, Senegalli, 24 yaşında (Erkek), Fatih.
- 149 Aatifa ile yapılan görüşme, Eritreli, 37 yaşında (Kadın), Fatih.
- 150 Özçetin, B., & Emre, P. Ö. (2024). International migration and the NGOs working in the field of migration in Turkey. *International Migration*, 62(1), 269-284; Mackreath, H. & Sağnıç, Ş. G. (2017). *Civil society and Syrian refugees in Turkey* [Rapor]. Yurttaşlık Derneği. Erişim Tarihi: 08.02.2025, <https://hyd.org.tr/attachments/article/215/civil%20society%20and%20syrian%20refugees%20in%20turkey.pdf>
- 151 Paker, H. (2019). Practicing coexistence in civil society: Syrian refugees in Turkey. *Istanbul Policy Center*, 31.
- 152 Suat ile yapılan görüşme, Suriyeli, 35 yaşında (Erkek), Fatih.
- 153 Sunata, U., & Tosun, S. (2019). Assessing the civil society’s role in refugee integration in Turkey: NGO-R as a new typology. *Journal of Refugee Studies*, 32(4), 683-703.; Aras, B., & Duman, Y. (2019). I/NGOs’ assistance to Syrian refugees in Turkey: Opportunities and challenges. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 21(4), 478-491.
- 154 Suat ile yapılan görüşme, Suriyeli, 35 yaşında (Erkek), Fatih.
- 155 Kısmet ile yapılan görüşme, Suriyeli, 45 yaşında (Kadın), Fatih.
- 156 Hatice ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 65 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.
- 157 Harun ile yapılan görüşme, Suriyeli, 35 yaşında (Erkek), Fatih.
- 158 Kemal ile yapılan görüşme, Suriyeli, 35 yaşında (Erkek), Fatih.
- 159 Zübeyir ile yapılan görüşme, Suriyeli, 25 yaşında (Erkek), Fatih.
- 160 Zübeyir ile yapılan görüşme, Suriyeli, 25 yaşında (Erkek), Fatih.
- 161 Tarık ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 43 yaşında (Erkek), Fatih.
- 162 Bu dayanışmanın temeli, 1915’te Etiyopya Kralı Haile Selassie’nin Kudüs’teki Ermeni Manastırı’nı ziyaret ederken, korumasına aldığı yetim çocuklarla atılmıştır.
- 163 Kemal ile yapılan görüşme, Suriyeli, 35 yaşında (Erkek), Fatih.

- 164 Faruk ile yapılan görüşme, Suriyeli, 35 yaşında (Erkek), Fatih.
- 165 Faruk ile yapılan görüşme, Suriyeli, 35 yaşında (Erkek), Fatih.
- 166 Faruk ile yapılan görüşme, Suriyeli, 35 yaşında (Erkek), Fatih.
- 167 Abdullah ile yapılan görüşme, Suriyeli, 35 yaşında (Erkek), Fatih.
- 168 Halit ile yapılan görüşme, Suriyeli, 39 yaşında (Erkek), Fatih.
- 169 Kısmet ile yapılan görüşme, Suriyeli, 45 yaşında (Kadın), Fatih.
- 170 Castles, S., de Haas, H. & Miller, M. J. (2014). *The age of migration: International population movements in the modern world*. New York: Guilford Press.
- 171 Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* içinde (ss. 241–258). New York: Greenwood.
- 172 Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. University of California Press.
- 173 Nalan ile yapılan görüşme, Suriyeli, 32 yaşında (Kadın), Esenyurt.
- 174 Meryem ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 53 yaşında (Kadın), Zeytinburnu.
- 175 Rüveyda ile yapılan görüşme, Suriyeli, 19 yaşında (Kadın), Esenyurt.
- 176 Esser, H. (2001). Integration und ethnische Schichtung. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 53(3), 427–441.
- 177 Andersson, R. (2014). *Illegality, Inc.: Clandestine migration and the business of bordering Europe*. Univ of California Press.
- 178 Daniş, D., & Parla, A. (2009). Nafile soydaşlık: Irak ve Bulgaristan Türkleri örneğinde göçmen, dernek ve devlet. *Toplum ve Bilim*, 114, 131-158.
- 179 İçduygu, A., & Millet, E. (2016). *Syrian refugees in Turkey: Insecure lives in an environment of pseudo-integration* (Global Turkey in Europe Working Paper No. 13). Istituto Affari Internazionali.
- 180 Biehl, K. S. (2015). Governing through uncertainty: Experiences of being a refugee in Turkey as a country for temporary asylum. *Social analysis*, 59(1), 57-75.
- 181 Sefa ile yapılan görüşme, Suriyeli, 53 yaşında (Erkek), Esenyurt.
- 182 Hamid ile yapılan görüşme, Suriyeli, 29 yaşında (Erkek), Zeytinburnu.
- 183 Sahar ile yapılan görüşme, Afganistanlı, 35 yaşında (Kadın), Esenyurt.
- 184 Biehl, K. S. (2015). Governing through uncertainty: Experiences of being a refugee in Turkey as a country for temporary asylum. *Social analysis*, 59(1), 57-75.
- 185 Suter, B. (2012). *Tales to transit: Sub-Saharan African migrants' experiences in Istanbul* (Yayımlanmamış Doktora tezi, Linköping Üniversitesi, İsveç).
- 186 Rona ile yapılan görüşme, Ugandalı, 31 yaşında (Kadın), Esenyurt.
- 187 Sibanda ile yapılan görüşme, Zimbabveli, 43 yaşında (Kadın), Esenyurt.

VII. KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ahmed, S. (2013). *Strange encounters: Embodied others in post-coloniality*. Routledge.
- Alkan, H. (2021). The gift of hospitality and the (un) welcoming of Syrian migrants in Turkey. *American Ethnologist*, 48(2), 180-191.
- Andersson, R. (2014). *Illegality, Inc.: Clandestine migration and the business of bordering Europe*. Univ of California Press.
- Aras, B., & Duman, Y. (2019). I/NGOs' assistance to Syrian refugees in Turkey: Opportunities and challenges. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 21(4), 478-491.
- Aras, R., & Kalmoy, A. D. (2024). The politics of emotions, bio-political border practices and the question of (in) security on the Turkish political territorial borders. *Journal of Borderlands Studies*, 1-20.
- Biehl, K. S. (2015). Governing through uncertainty: Experiences of being a refugee in Turkey as a country for temporary asylum. *Social analysis*, 59(1), 57-75.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* içinde (ss. 241-258). New York: Greenwood.
- Castles, S., de Haas, H. & Miller, M. J. (2014). *The age of migration: International population movements in the modern world*. New York: Guilford Press.
- Chagel, M., & Akgün, A. (2023). Mekân ilişkisinde göçmenlik ve kültürel kodlar: İstanbul örneği. *Göç Dergisi*, 10(1), 119-143.
- Collyer, M., & De Haas, H. (2012). Developing dynamic categorisations of transit migration. *Population, Space and Place*, 18(4), 468-481.
- Danış, D., & Parla, A. (2009). Nafile soydaşlık: Irak ve Bulgaristan Türkleri örneğinde göçmen, dernek ve devlet. *Toplum ve Bilim*, 114, 131-158.
- De Certeau, M. (1984). *The practice of everyday life* (S. Rendall, Çev.). Berkeley: University of California Press.
- Deniz, T., & Kargın, İ. A. (2023). Twitter'da göçmen-karşıtı söylemlerin yükselişi: Zafer partisi örneği. *Göç Dergisi*, 10(2), 215-231.

- Çavuşoğlu, F., Çal, A. ve Aydın Avcı, İ. (2018). Göçmen bireylere sağlık bakım hizmeti sunumunda yaşanan sorunlar. İ. Aydın Avcı (Ed.), *Göç ve göçmen sağlığı* (1. baskı, ss. 59-64). Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Erol, H., & Yaylacı, F. G. (2022). Türkiye'deki Afgan sığınmacılar ve medya temsilleri bağlamında görüşleri. *Göç Dergisi*, 9(2), 181-206.
- Esser, H. (2001). Integration und ethnische Schichtung. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 53(3), 427-441.
- Ferris, E., & Kirisci, K. (2016). *The consequences of chaos: Syria's humanitarian crisis and the failure to protect*. Brookings Institution Press.
- Genç, H. D., & Elitsoy, Z. A. (2024). Migrants' access to healthcare services: evidence from fieldwork in Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 71, 165-185.
- Gezik, Z. (2022). Suriyeli göçmenlerin ana akım medyada temsili. *İletişim Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 135-153.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. University of California Press.
- Glaser, B. G. & Strauss, A. L. (2017). Theoretical sampling. N. K. Denzin (Der). *Sociological Methods* içinde (ss. 105-114). Routledge.
- Gökmen, G. P. (2011). Türkiye'de apartmanlaşma süreci ve konut kültürü. *Güney Mimarlık*, 5, 12-17.
- Heper, F. Ö., & Kayuk, A. (2024). Sağlık turizmi kapsamında medikal turizmde mevcut durum analizi: İstanbul örneği. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 176-191.
- İçduygu, A. (2015). Syrian refugees in Turkey: The long road ahead. *Washington, DC: Migration Policy Institute*, 1-18.
- İçduygu, A., & Millet, E. (2016). *Syrian refugees in Turkey: Insecure lives in an environment of pseudo-integration* (Global Turkey in Europe Working Paper No. 13). Istituto Affari Internazionali.
- İçduygu, A., & Yüksek, D. (2012). Rethinking transit migration in Turkey: reality and re-presentation in the creation of a migratory phenomenon. *Population, Space and Place*, 18(4), 441-456.
- Johnson, P., Nahleh, L. A., & Moors, A. (2009). Weddings and war: marriage arrangements and celebrations in two Palestinian Intifadas. *Journal of Middle East Women's Studies*, 5(3), 11-35.
- Kışlık, M. (2024). Uluslararası göç hukuku açısından Türkiye'nin göç mevzuatında Türk soyluluk sorunsalı. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(3), 337-354.
- Kirişçi, K. & Karaca, S. (2015). Hoşgörü ve çelişkiler: 1989, 1991, 2011'de Türkiye'ye yönelen kitlesel mülteci akınları. M. Erdoğan ve A. Kaya (Der.), *Türkiye'nin Göç Tarihi* içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Osseiran, S. (2020). The intersection of labour and refugee policies in the Middle East and Turkey: exploring the dynamics of "Permanent Temporariness". *Civil Society Review*, 4(2), 94-112.
- Ozer, Y. (2024). Syrian 'brokers of care' and lived citizenship in Istanbul. *Citizenship Studies*, 1-17.
- Özçetin, B., & Emre, P. Ö. (2024). International migration and the NGOs working in the field of migration in Turkey. *International Migration*, 62(1), 269-284.
- Paker, H. (2019). Practicing coexistence in civil society: Syrian refugees in Turkey. *Istanbul Policy Center*, 31.
- Papadopoulou, A. (2004). Smuggling into Europe: transit migrants in Greece. *Journal of Refugee Studies*, 17(2), 167-184.
- Salman, C. & Kurmuş, E. (2022). Göçmenlerin kentte barınma deneyimleri, karşılaşılan sorunlar ve politika önerileri: İstanbul örneği. M. Ercan, K. E. Yıldırım ve M. Karaca (Der.), 21. *Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu Tam Metinler Kitabı* içinde (ss. 155-165). İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Sarılioğlu, Ö. (2024). Gündelik hayatta zorunlu göç deneyimi: Göçmenliğin toplumsal çerçevesi. *Muhakeme Journal*, 7(2), 167-174.
- Sucu, G. (2024). Afganistan (Özbek) göçmenlerinde dinsel ve kültürel değişim. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (57), 23-49.
- Sunata, U., & Tosun, S. (2019). Assessing the civil society's role in refugee integration in Turkey: NGO-R as a new typology. *Journal of Refugee Studies*, 32(4), 683-703.

- Şimşek, D. (2019). İstanbul'daki Afrikalı göçmenlerin ulusötesi sosyal alanlarının entegrasyon süreçlerine etkisi. *Öneri Dergisi*, 14(52), 216-235.
- Timur, M. C., & Kurtbaş, İ. (2024). COVID-19 sonrası dönemde, Türkiye'de konut sektörünün ekonomi-politik analizi. *Politik Ekonomik Kuram*, 8(2), 516-539.
- Tolich, M. (2004). Internal confidentiality: When confidentiality assurances fail relational informants. *Qualitative sociology*, 27, 101-106.
- Uluk, M. (2019). Yanlış bilgiler ve biliş ilişkisi: Suriyeli mülteci dezenformasyonuna gelen kullanıcı yorumları üzerine bir inceleme. *Etkileşim*, (4), 286-301.
- Yükseker, D., & Brewer, K. T. (2011). Astray and stranded at the gates of the European Union: African transit migrants in Istanbul. *New Perspectives on Turkey*, 44, 129-159

Tezler

- Kaya, G. (2023). *Yeni-ırkçılığın mülteciler üzerindeki görünümü: Türkiye'deki haber örnekleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Koç, Z. (2020). *Kentsel etnisite bağlamında bir kentin demografisini tartışmak: İstanbul Esenyurt ilçesi örneği* (Yayımlanmış doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul).
- Suter, B. (2012). *Tales to transit: Sub-Saharan African migrants' experiences in Istanbul* (Yayımlanmamış Doktora tezi, Linköping Üniversitesi, İsveç).
- Yılmaz, H. Z. (2020). *Akışkan mutfaclar: İstanbul-Fatih'teki Suriye mutfağında göç, yemek ve kültür ilişkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Raporlar

- Doğan, N., Süleymanoğlu Kürüm, R., Bekaroğlu, E. & Cin, M. (2021). *İstanbul Göç Araştırması 2020*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi. Erişim Tarihi: 8 Ocak 2025, <https://www.ibb.istanbul/Uploads/2021/5/istanbul-Goc-Arastir-masi-2020-05-06.pdf>

- Göç Araştırmaları Derneği. (2020, Ekim). *Göçmenlerin İstanbul'daki sağlık hizmetlerine erişimlerinin önündeki engeller ve kolaylaştırıcılar*. Göç Araştırmaları Derneği. Erişim Tarihi: 08.01.2025, https://gocarastirmalaridernegi.org/wp-content/uploads/GAR_MSF_saglik.pdf

- Lighthouse Reports. (2024, Ekim). *Turkey's EU funded deportation machine*. Lighthouse Reports. Erişim Tarihi: 09.04.2025, <https://www.lighthousereports.com/investigation/turkeys-eu-funded-deportation-machine/>

- Mackreath, H. & Sağnıç, Ş. G. (2017). *Civil society and Syrian refugees in Turkey* [Rapor]. Yurttaşlık Derneği. Erişim Tarihi: 08.02.2025, <https://hyd.org.tr/attachments/article/215/civil%20society%20and%20syrian%20refugees%20in%20turkey.pdf>

- Mazlumder. (2024, Eylül). *Göç İdaresi uygulamalarında yaşanan sorunlar raporu*. MAZLUMDER. Erişim Tarihi: 22.12.2024, <https://www.mazlumder.org/tr/main/faaliyetler/basin-aciklamalari/1-nisan-2014-ihlal-haberleri/mazlumder-goc-idaresi-uygulamalarinda-yasanan/14367>

İnternet Kaynakları

- BBC News Türkçe. (2024, 2 Temmuz). "Suriye'nin kuzeyindeki Türkiye karşıtı eylemlerle ilgili neler biliniyor?" (Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2025) <https://www.bbc.com/turkce/articles/cgr-5284j895o>
- Cumhuriyet. (2024, 2 Temmuz). "Kayseri protestoları pek çok ile yayıldı: Suriyelilere ait işyerleri ve araçlar tahrip edildi." (Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2025) <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/kayseri-protestolari-pek-cok-ile-yayildi-suriyelilere-ait-isyerleri-2222921>
- Eser Çelik Hukuk Bürosu. "Tahdit kodları." (Erişim Tarihi: 20 Mart 2025) <https://www.esercelik.av.tr/tahdit-kodlari>
- Göç İdaresi Başkanlığı. "Düzensiz göç istatistikleri." (Erişim Tarihi: 08 Mayıs 2025) <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>

- Habertürk. (2024, 11 Ekim). "MSB: Bilal Çokay'ın rütbesi alındı! Apoletleri söküldü." (Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2025) <https://www.haberturk.com/msb-bilal-cokay-in-rutbesi-alindi-apoletleri-sokuldu-3727628>
- Mülteciler Derneği. (2022, 1 Aralık). "Suriyeliler hastanede sıra beklemiyor iddiası." (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2025) <https://muleteciler.org.tr/suriyeliler-hastanede-sira-beklemiyor-iddiasi/>
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2023). "Doğru bilinen yanlışlar: Geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler hakkında doğru sanılan yanlışlar." (Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2025) <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/Brosurler/2023/03DogruBilinenYanlislar.pdf>
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2024, 1 Temmuz). "İçişleri Bakanımız Sayın Ali Yerlikaya'dan Kayseri olaylarına ilişkin açıklama." (Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2025) <https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakanimiz-sayin-ali-yerlikayadan-kayseri-olaylarina-iliskin-aciklama>
- Teyit. (2024, 2 Temmuz). "Kayseri olayları ve Suriyeli mülteciler: Toplumsal krizler bilgi akışını nasıl etkiliyor?" (Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2025) <https://teyit.org/ekipten/kayseri-olaylari-ve-suriyeli-multeciler-toplumsal-krizler-bilgi-akisini-nasil-etkiliyor>
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK). (2022, 3 Ekim). "TİHEK Kurumumuz Tarafından Tespit Edilen Kötü Muamele Hakkında Basın Açıklaması." (Erişim Tarihi: 09 Nisan 2025) <https://www.tihek.gov.tr/kurumumuz-tarafindan-tespit-edilen-kotu-muamele-hakkinda-basin-aciklamasi>
- Yeniçağ Gazetesi. (2024, 1 Temmuz). "Suriye'de bayrağımıza saldırıp Türk tırlarını yaktılar. Türkiye'nin beslediği ÖSO bayrağını astılar." (Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2025) <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/suriyede-bayragimiza-saldirip-turk-tirlarini-yakitilar-turkiyenin-besledigi-oso-814969h.htm>

İBN HALDUN
ÜNİVERSİTESİ

SONUÇ RAPORU

İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ
İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
S O S Y O L O J İ B Ö L Ü M Ü

PARA İLE SATILMAZ